

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 500–587, 2412

Inntektskapitler: 3500–3587, 5312, 5615–5616

Innhold

Del I	Innledende del	9	Kap. 500 Kommunal- og regionaldepartementet	31
1	Innledning og sammendrag	11	Kap. 3500 Kommunal- og regionaldepartementet	33
1.1	Hovedoppgaver og mål	11		
1.2	Hovedprioriteringer	11		
1.2.1	Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.	11	<i>Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk</i>	34
1.2.2	Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk	11	<i>Budsjettforslag under programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk</i>	52
1.2.3	Programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.	12	Kap. 551 Regional utvikling og nyskaping ..	52
1.2.4	Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg	13	Kap. 552 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	60
1.3	Anmodningsvedtak	15	Kap. 554 Kompetansesenter for distriktsutvikling	64
1.4	Oversikt over budsjettforslaget	15	Kap. 3554 Kompetansesenter for distriktsutvikling	65
1.4.1	Samlede utgifter under Kommunal- og regionaldepartementet	15	<i>Programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.</i>	66
1.4.2	Utgifter og inntekter fordelt på de ulike budsjettkapitlene	15	<i>Budsjettforslag under programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.</i>	74
1.4.3	Utgifter og inntekter fordelt på postgrupper	17	Kap. 571 Rammetilskudd til kommuner	75
1.4.4	Overførbare bevilgninger	18	Kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner	82
2	Det økonomiske opplegget for kommunesektoren	19	Kap. 575 Ressurskrevende tjenester	88
2.1	Kommunesektorens inntekter i 2013	19	Kap. 579 Valgutgifter	89
2.2	Kommunesektorens inntekter i 2014	19	Kap. 5616 Kommunalbanken AS	90
2.3	Pensjonspremier og pensjonskostnader	22	<i>Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg</i>	91
2.4	Helse- og omsorgstjenesten	23	<i>Budsjettforslag under programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg</i>	104
2.5	Skole	24	Kap. 580 Bostøtte	105
2.6	Barn og unge	24	Kap. 581 Bolig- og bomiljøtiltak	108
2.7	Samferdsel	25	Kap. 582 Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg ..	117
2.8	Utdanning av deltidsbrannpersonell	25	Kap. 585 Husleietvistutvalget	119
2.9	Rentekompensasjonsordningen for kirkebygg	26	Kap. 3585 Husleietvistutvalget	120
Del II	Budsjettforslaget for 2014	27	Kap. 586 Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	120
3	Oversikt over budsjettforslaget	29	Kap. 587 Direktoratet for byggkvalitet	122
<i>Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.</i> ..		29	Kap. 3587 Direktoratet for byggkvalitet	124
<i>Budsjettforslaget under programkategori 13.10 Administrasjon m.m.</i>		31	Kap. 2412 Husbanken	124
			Kap. 5312 Husbanken	129
			Kap. 5615 Husbanken	130
			Del III Omtale av særlige temaer	131
			4 Omtale av særlige temaer	133
			4.1 Anmodningsvedtak	133

4.2	Bruk av virkemidler ved statlig tilsyn med kommunesektoren	133
4.3	Fylkesmannens oppgaver på departementets område	133
4.4	Sektorovergripende miljøpolitikk	136
4.5	Omtale av lønsvilkår o.a. til ledere i heleide statlige virksomheter	136

4.6	Orientering om likestilling i virksomhetene	136
-----	---	-----

Forslag	139
----------------------	-----

Vedlegg 1

Bakgrunnsmateriale for budsjettforslaget på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk	144
--	-----

Tabelloversikt

Tabell 2.1	Realvekst i kommunesektorens inntekter i 2014	20	Tabell 3.20	Tall for bruk av ByggSøk bygning	102
Tabell 2.2	Kommunesektorens inntekter i 2014	21	Tabell 3.21	Hovedtall for vedtak om bostøtte for juni måned 2009–2013	106
Tabell 2.3	Kommunenenes og fylkeskommunenenes frie inntekter	22	Tabell 3.22	Nye boutgiftstak	107
Tabell 3.1	Mål for programkategori 13.50 .	38	Tabell 3.23	Kommunenenes tildeling av tilskudd til etablering 2010–2012	112
Tabell 3.2	Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 1	41	Tabell 3.24	Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012	112
Tabell 3.3	Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 2	44	Tabell 3.25	Tilskudd til etablering 2010–2012	112
Tabell 3.4	Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 3	47	Tabell 3.26	Tilskudd til utleieboliger 2010–2012	113
Tabell 3.5	Fordeling av kap 551, post 60 mellom fylkeskommuner	55	Tabell 3.27	Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012	113
Tabell 3.6	Fordeling av kap. 551, post 61 2011–2013	58	Tabell 3.28	Fordeling av prosjekter med tilsagn i 2012 etter tema/målgrupper	115
Tabell 3.7	Mål for programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.	67	Tabell 3.29	Kommunenenes tildeling av tilskudd til tilpasning 2010–2012	117
Tabell 3.8	Delkostnadsnøkklens vekt i samlet kostnadsnøkkel 2014 ...	77	Tabell 3.30	Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012	117
Tabell 3.9	Kostnadsnøkkel for kommunene 2014	77	Tabell 3.31	Investeringstilskudd – gitte tilsagn fra 2008 til 1. halvår 2013	121
Tabell 3.10	Satser for distriktstilskudd Sør-Norge 2014	79	Tabell 3.32	Husbanken – tap på utlånsvirksomhet	126
Tabell 3.11	Satser for Nord-Norge og Namdalstilskuddet 2014	79	Tabell 3.33	Lån fra Husbanken	128
Tabell 3.12	Satser for småkommunetilskuddet 2014 ...	79	Tabell 3.34	Husbanken – avdrag	129
Tabell 3.13	Kostnadsnøkkel for fylkeskommunene 2014	82	Tabell 3.35	Husbanken – renter	130
Tabell 3.14	Satser for Nord-Norge-tilskudd til fylkeskommuner 2014	83	Tabell 4.1	Lovlighetskontroller 2003–2012	135
Tabell 3.15	Tilskudd gjennom inntektssystemet for 2013 og 2014.	84	Tabell 4.2	Tilstandsrapportering – kjønn ...	137
Tabell 3.16	Endringer i rammetilskuddet som følge av korreksjoner	85	Vedlegg 1		
Tabell 3.17	Mål for programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg	95	Tabell 1.1	Særskilte tiltak for Finnmark og Nord-Troms	147
Tabell 3.18	Rapportering på hovedmål i Prop. 1 S (2012–2013)	96	Tabell 1.2	Differensiert arbeidsgiveravgift	147
Tabell 3.19	Sentral godkjenning av foretak .	102	Tabell 1.3	Fritak for merverdiavgift på strøm i Nord-Norge og rammetilskudd til kommunene .	148
			Tabell 1.4	Næringspolitikk	149
			Tabell 1.5	Infrastruktur	150
			Tabell 1.6	Helse, oppvekst og omsorg	150
			Tabell 1.7	Levekår, offentlige tjenester og miljøvern	151
			Tabell 1.8	Bruk av midler fordelt på mål, post, sentralitet og forvalter	175

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i bevilgningen under programkategori 13.50	35	Figur 3.6	Fordeling av kap. 551, post 60 etter forvalter	56
Figur 3.2	Gitte tilsagn per hovedmål under programkategori 13.50	39	Figur 3.7	Fordeling av kap. 551, post 61 etter forvalter	59
Figur 3.3	Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 1 fordelt på sentralitet og arbeidsmål	40	Figur 3.8	Fordeling av kap. 552, post 72 etter forvalter	63
Figur 3.4	Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 2 fordelt på sentralitet og arbeidsmål	43	Vedlegg 1		
Figur 3.5	Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 3 fordelt på sentralitet og arbeidsmål	46	Figur 1.1	Utvikling i den brede distriktpolitikken 2003–2014	146

Oversikt over bokser

Boks 2.1	Kommunesektorens inntekter i 2014	21	Boks 3.2	Budsjetteringssystemet for poster med tilsagnsfullmakt	105
Boks 3.1	Status for boligbyggingen	95			

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 500–587, 2412

Inntektskapitler: 3500–3587, 5312, 5615–5616

*Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet 27. september 2013,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Del I
Innledning del

1 Innledning og sammendrag

1.1 Hovedoppgaver og mål

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for viktige områder i folks hverdag. Departementet har et overordnet ansvar for de juridiske og økonomiske rammene til kommunal sektor, som ivaretar de fleste grunnleggende tjenestene som folk trenger fra det offentlige. Departementet har også ansvar for å sikre et inkluderende lokaldemokrati. Det er et mål at alle kan velge å bo der de ønsker. Departementet driver en aktiv distrikts- og regionalpolitikk for å støtte opp om og legge til rette for attraktive arbeidsplasser og lokalsamfunn i hele Norge.

Kommunal- og regionaldepartementet har et overordnet ansvar for at alle skal kunne bo godt og trygt. Departementet forvalter viktige virkemidler i fattigdomsbekjempelsen knyttet til å framskaffe boliger til vanskeligstilte og bostedsløse. Departementet arbeider for bedre bærekraft og varig kvalitet i boliger, bygg og bygde omgivelser.

1.2 Hovedprioriteringer

1.2.1 Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Området består av utgifter til drift av departementet og felles forskning og utredning på departementets områder. Det foreslås en samlet bevilgning på 189,8 mill. kroner i 2014.

1.2.2 Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Regjeringen vil opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Regjeringen vil videre nytte de menneskelige og naturgitte ressursene i hele landet for størst mulig nasjonal verdiskaping, sikre likeverdige levekår og gi alle reell frihet til å bosette seg der de vil. I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* presenterer regjeringen hovedinnholdet i distrikts- og regionalpolitikken.

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for utvikling, oppfølging og samordning av regjeringens distrikts- og regionalpolitiske mål.

Det er betydelig distrikts- og regionalpolitisk innsats innen skattepolitikken, kommuneøkonomien, samferdselssektoren, høyere utdanning, forskning, helse og landbruk.

Regjeringen har et mål om at alle fritt skal kunne velge bosted, og ha mulighet for arbeid og gode tjenester der de velger å bosette seg. For å oppnå dette ambisiøse målet, i et langstrakt Norge, er distrikts- og regionalpolitikken styrket betydelig de siste åtte årene. I 2012 hadde 300 kommuner i Norge befolkningsvekst. Dette er 101 flere enn i 2005. Den differensierte arbeidsgiveravgiften ble gjeninnført i 2007. Sammen med kompensasjonsordningen for økt arbeidsgiveravgift utgjør dette i 2013 en distriktspolitisk innsats på om lag 14 mrd. kroner. Siden 2006 har 55 000¹ nye husstander over hele landet fått tilgang til bredbånd med medfinansiering fra øremerkede tilskudd via fylkeskommunene. Det er over halvparten av de som har fått bredbånddekning siden 2006. Overføringene til fylkeskommunene for regional utvikling (kap. 551, post 60) er betydelig styrket, og gir fylkeskommunene et reelt handlingsrom til å drive utviklingsarbeid. Kommunale og regionale næringsfond er gjeninnført og styrket. I 2011 ble et nytt og forsterket næringshageprogram etablert. Regjeringen har styrket innsatsen for økt utviklingskapasitet og kompetanse i kommunene.

I 2014 foreslås 2 273 mill. kroner til de ordinære distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene under programkategori 13.50 (eksklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift over kap. 551, post 61), en økning på 933 mill. kroner siden 2005. Dette tilsvarer en nominell vekst på 70 pst. Inklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, foreslås totalt 2 758 mill. kroner under programkategori 13.50 i 2014, en økning på 78 mill. kroner fra saldert budsjett for 2013.

Hoveddelen av bevilgningen vil i 2014 rettes mot økt verdiskaping, sysselsetting, et internasjonalt konkurransedyktig næringsliv, gode lokale og regionale rammebetingelser for næringslivet,

¹ *Resultater av arbeid med bredbånd i fylkeskommunene*, Nexia, februar 2013

kompetanseheving i befolkningen samt å utvikle attraktive sentra for innbyggerne og næringslivet.

Fylkeskommunene forvalter hoveddelen av midlene under programkategori 13.50. Rammen til fylkeskommunene for regional utvikling på kap. 551, post 60 foreslås satt til om lag 1 596 mill. kroner. For å støtte kommunenes arbeid med å utvikle attraktive arbeidsplasser og lokalsamfunn, foreslås det å videreføre tildelingen til kommunale og regionale næringsfond.

I arbeidet med å utvikle attraktive lokalsamfunn, styrkes innsatsen for økt utviklingskapasitet og kompetanse i kommunene i 2014, gjennom programmene *Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK)* og *Småkommuneprogrammet*. Departementet foreslår også å øke *Bolyst*-satsingen.

Fra 2014 vil tilskuddsordningen for bredbånd under departementet bli samordnet med en ny tilskuddspost til bredbånd over budsjettet til Samferdselsdepartementet. Innsatsen skal målrettes mot områder med husstander uten bredbånd med grunnleggende god kvalitet.

Innovasjon Norge lanserer, i samarbeid med SIVA og Forskningsrådet, et nytt *Program for klyngeutvikling*. Programmet viderefører hovedtrekkene i programmene *Norwegian Centres of Expertise* og *Arena*, men utvider tilbudet med en ekstra innsats for å mobilisere og utvikle tidligfase prosjekter og et nytt tilbud til de sterkeste næringsklyngene. Departementet foreslår å øke støtten til *Program for klyngeutvikling*. Departementet foreslår videre å øke tildelingen til *Næringshageprogrammet* og *Inkubasjon* gjennom SIVA, *Bioraffineringsprogrammet* i regi av Innovasjon Norge og *VRI* og *Forskningsløft i nord* i regi av Forskningsrådet. Innovasjon Norge skal gjennomføre pilotprosjekter for å få mer kunnskap om egnede virkemidler for å bidra til økt vekst blant gründere og utløse mer privat kapital.

Departementet ønsker å legge til rette for en positiv utvikling i små og mellomstore byer. En måte å bedre rekrutteringen av arbeidskraft til virksomhetene på, og samtidig spre veksten i et større omland, er å koble sammen byene og områdene omkring. *Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft* skal øke kunnskap om byenes funksjon for omlandet og regionens næringsmessige potensial. Departementet foreslår å øke støtten til programmet i 2014.

Interreg er EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid. Programperiodene går over syv år, med ny periode fra 2014. Deltakelsen skal bidra til regional utvikling i Norge og

våre nærområder, og er en del av en aktiv norsk europapolitikk.

1.2.3 Programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.

Kommunene og fylkeskommunene har det overordnede ansvaret for store deler av velferdstilbudet til sine innbyggere. En sunn og sterk kommuneøkonomi er en viktig forutsetning for et godt velferdstilbud i hele landet. Kommunesektoren har derfor vært et av de viktigste satsingsområdene for denne regjeringen. Fra 2005 til 2013 har kommunesektorens inntekter reelt økt med 69,6 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig realvekst på 2,6 pst.

Økte inntekter er ikke nok til å sikre gode tjenester i alle kommuner. Like viktig er det at kommunene har handlefrihet til å prioritere ressursene på en god og effektiv måte som er tilpasset lokale behov. Kommunene er forskjellige med hensyn til befolkningssammensetning, geografi og størrelse. Dette gir ulike behov for sammensetning og organisering av tjenester, og kommunene må ha rom til å finne gode løsninger som er tilpasset lokale forhold. Regjeringen legger derfor til grunn at hoveddelen av sektoren skal være rammefinansiert. Dette er langt på vei oppnådd. Etter at barnehagetilskuddet ble innlemmet i rammetilskuddet i 2011, er andelen av kommunenes samlede inntekter som er øremerket om lag 4½ pst. I et historisk perspektiv er dette en svært lav andel. De frie inntektene (skatteinntekter og rammetilskudd) utgjør i underkant av 76 pst. av inntektene, merverdiavgiftskompensasjon utgjør i underkant av 5 pst. av inntektene, mens gebyrinntekter med videre utgjør om lag 15 pst.

Kommunene har brukt de økte inntektene godt. De siste årene har det vært en kraftig utbygging av tjenestene i kommunene. Aktivitetsveksten har vært høy, og kommunene har investert betydelig i infrastruktur. Midlene har blant annet gått til å bygge barnehager, skoler, sykehjem, veier og anlegg. Den viktigste ressursen for å gi innbyggerne i kommunene gode tjenester er menneskene som jobber der. Tall fra KOSTRA viser at det fra 2005 til 2012 har kommet til om lag 59 000 nye årsverk. De aller fleste årsverkene har gått til å styrke tjenestetilbudet i kommunene. Kun 1 av 18 årsverk har gått til sentraladministrasjonen.

Denne regjeringen har gjort en rekke endringer i inntektssystemet som gir kommunene bedre forutsetninger for å gi gode og likeverdige tjenester til sine innbyggere.

For å sikre en jevnere fordeling av inntekter og større forutsigbarhet for kommunene, har regjeringen redusert andelen av kommunesektorens inntekter som kommer fra skatt fra 50 til 40 pst. For kommunene er graden av skatteutjevning økt fra 55 til 60 pst. I tillegg er den kommunale selvskapsskatten avviklet.

For å legge til rette for likeverdige levekår i hele landet og ivareta mangfoldet som kjennetegner norske kommuner, har regjeringen utvidet de regionalpolitiske tilskuddene. Nord-Norge-tilskuddet er utvidet til å omfatte kommunene i Namdalen. Videre er det innført et tilskudd til kommuner innenfor det distriktspolitiske virkeområdet i Sør-Norge, som ivaretar kommuner med svak utvikling. I tillegg er det innført et veksttilskudd til kommuner med særlig høy befolkningsvekst, samt et storbytilskudd som går til de fire største byene.

Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet skal kommunene i prinsippet fullt ut kompenseres for utgifter ved tjenesteytingen som de selv ikke kan påvirke. Kostnadsnøkkelen for kommunene ble revidert i 2011, slik at den bedre fanger opp ulike utfordringer knyttet til befolkningsendringer, bosettingsmønster, levekår og tjenestetilbud i kommunene.

Kommunesektoren må forvalte ressursene på best mulig måte, slik at innbyggerne kan tilbys tjenester av god kvalitet. Arbeidet med omstilling og effektivisering av den kommunale virksomheten må ha høy prioritet. Kommuner og fylkeskommuner må ha god økonomistyring og tilpasse aktivitetsnivået til inntektsrammene.

En stabil finansiell situasjon er en forutsetning for god kommunal tjenesteyting over tid. Netto driftsresultat viser hvor mye kommunene sitter igjen med etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. Det er bred faglig enighet om at netto driftsresultat over tid bør ligge på om lag 3 pst. av driftsinntektene for kommunesektoren samlet sett. I perioden 2006–2012 var netto driftsresultat for kommunesektoren i gjennomsnitt 2,9 pst.

Antall kommuner i økonomisk ubalanse har blitt kraftig redusert de siste årene. I 2004 var det 118 kommuner inne i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK). Etter dette har antallet gått ned og stabilisert seg, og er nå på et historisk sett lavt nivå med 45 kommuner inne i ROBEK. Kommuner i en vanskelig finansiell situasjon har blitt fanget opp og den økonomiske balansen har blitt gjenopprettet.

Det økonomiske opplegget for 2014 legger til rette for en fortsatt vekst i tjenestetilbudet i kommunesektoren. Regjeringen legger opp til en real-

vekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2014 på 7,7 mrd. kroner, tilsvarende 2,0 pst. Av veksten er 5,2 mrd. kroner frie inntekter. Det tilsvarer en realvekst på 1,7 pst. Veksten er regnet fra anslått inntektsnivå i 2013 i revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Veksten i frie inntekter i 2014 må ses i sammenheng med kommunesektorens anslåtte merutgifter knyttet til befolkningsutviklingen. Departementet anslår at den delen av kommunesektorens merutgifter knyttet til befolkningsutviklingen som må dekkes av frie inntekter, utgjør 2,8 mrd. kroner.

De økonomiske forutsetningene for kommunesektoren i 2013 er styrket etter at revidert nasjonalbudsjett for 2013 ble lagt fram. Anslaget for kommunesektorens skatteinntekter er nå oppjustert med 1,8 mrd. kroner. Anslaget på pris- og lønnsvekst i kommunesektoren i 2013 er nå 3,0 pst., som er samme anslag som i revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Utover realveksten i frie inntekter legger regjeringen til rette for en særskilt styrking innenfor flere kommunale tjenesteområder i 2014. Det foreslås økte bevilgninger blant annet til følgende formål:

- reell reduksjon i maksimal foreldrebetaling i barnehage
- opptrapping mot to årlige barnehageopptak
- etablering av valgfag for 10. trinn i ungdomsskolen
- rett til påbygging til generell studiekompetanse etter oppnådd fagbrev
- rentekompensasjonsordningene for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg
- utbygging av det kommunale barnevernet
- tiltak mot barnefattigdom
- investeringstilskudd til heldøgns omsorgsplasser
- belønningsordningen for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byområdene

Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2014 er nærmere omtalt i kapittel 2.

1.2.4 Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Regjeringen har styrket bolig- og bygningpolitikken både gjennom de økonomiske virkemidlene og en forbedring av de juridiske rammene. Regjeringen har blant annet bidratt til at flere vanskeligstilte kan etablere seg i en egnet bolig, og lagt til rette for bygging av flere boliger med god kvalitet.

Som en del av regjeringens fattigdomssatsing ble bostøtten vesentlig styrket i 2009. Eksisterende mottakere, særlig barnefamilier, fikk økte

ytelser og bostøtten ble utvidet til nye målgrupper. I tillegg trådte en ny lov om bostøtte i kraft 1. januar 2013. Utbetaling av bostøtte har økt med om lag 1 mrd. kroner fra 2005 til 2013, til om lag 3 mrd. kroner. I 2013 vil om lag 11 600 flere husstander motta bostøtte hver måned enn før omleggingen i 2009.

Regjeringen har også i flere omganger styrket tilskuddene til utleieboliger, etablering i egen bolig og tilpasning av bolig. I 2005 var den samlede bevilgningen på om lag 600 mill. kroner, mens den er økt til knapt 1 000 mill. kroner i 2013.

Husbankens låneramme har økt fra 13,5 mrd. kroner i 2005 til 25 mrd. kroner i 2013. Økningen har både lagt til rette for økt boligetablering for varig vanskeligstilte og for flere energieffektive og universelt utformede boliger og bygg.

For å bidra til forbedringer i bomiljø og løse lokale utfordringer i boligområder er det i perioden 2007–2013 bevilget til sammen om lag 300 mill. kroner over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett til områderettet arbeid i Oslo, Bergen og Trondheim.

Husleietvistutvalget (HTU) ble gjort permanent fra og med 2009 og utvidet til Bergen og Trondheim i 2010. Fra og med 2012 ble HTU også utvidet til å omfatte Hordaland og Sør- og Nord-Trøndelag.

I 2012 ble det etablert en treårig satsing som skal stimulere til økt tilbud av ulike boliger i kommuner med små og usikre boligmarkeder. 12 distriktskommuner er valgt ut til å delta i satsingen.

Regjeringen igangsatte *Omsorgsplan 2015* i 2008. Fra 2008 t.o.m. 2013 vil det være gitt tilsagn om tilskudd til i underkant av 8 000 heldøgns omsorgsplasser av et samlet måltall på 12 000 plasser. Ved utgangen av 2013 vil nesten 5 000 plasser være ferdigstilt.

I 2009 ble investeringsrammen for rentekompensasjonsordningen for skole- og svømmeanlegg utvidet med 15 mrd. kroner. Ved utgangen av 2013 vil det være fasett inn prosjekter for 10 mrd. kroner. Siden 2005 er det også fasett inn prosjekter knyttet til sikring og bevaring av kirker for 2,9 mrd. kroner innenfor rentekompensasjonsordningen for kirkebygg.

I 2007 ble det innført skjerpede energikrav i teknisk forskrift til plan- og bygningsloven. Fra 1. juli 2010 ble det også innført skjerpede krav til tilgjengelighet i nye boliger, universell utforming i nye bygg rettet mot allmennheten, og ytterlig skjerpede energikrav.

Regjeringen har i tillegg gjennomført flere endringer i boliglovene, blant annet for å sikre et sterkere leieboervern og forebygge problemer med lavinnskuddsborettslag. I 2010 trådte en ny

plan- og bygningslov ikraft, jf. Ot.prp. nr. 45 (2007–2008) *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling* og Innst. O. nr. 50 (2008–2009).

Våren 2012 la regjeringen fram den første stortingsmeldingen om bygningspolitikk, Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn*. Meldingen presenterer sentrale utfordringer vedrørende bygging, bruk og drift av bygg for framtida, og drøfter virkemidler knyttet til dette. I 2013 ble *Bygg21* etablert som en oppfølging av meldingen. *Bygg21* er et bredt samarbeid med byggenæringen om forskning og innovasjon, utdanning og kompetansespredning.

Våren 2013 la regjeringen fram Meld. St. 17 (2012–2013) *Byggje – bu – leve*. Sentrale temaer i meldingen er boligbygging, leiemarkedet og vanskeligstilte på boligmarkedet. Som en del av oppfølgingen av meldingen vil regjeringen i 2014 blant annet legge fram en ny nasjonal strategi for boligsosialt arbeid, og videreføre Husbankens strategiske arbeid rettet mot kommuner med store boligsosiale utfordringer.

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å bidra til at alle skal bo godt og trygt, og vil legge til rette for flere boliger og bygg som møter framtidens behov. Bedre byggkvalitet, færre byggfeil og flere energieffektive boliger og bygg er viktig. Tilgjengelige boliger og universelt utformede omgivelser er bra for alle, og er spesielt viktig for at eldre og mennesker med ulike funksjonshemninger kan leve et verdig liv. Flere vanskeligstilte skal få hjelp til å etablere seg i egen eid bolig eller i egnet utleiebolig. Kommunenes, statens og andre aktørers boligsosiale kompetanse skal styrkes. Videre er regjeringen opptatt av forenkling og innovasjon. Regjeringen vil derfor legge til rette for mer effektive og brukervennlige søknads- og byggeprosesser, økt kompetanse og implementering av nye løsninger i bolig- og byggsektoren.

For 2014 foreslår regjeringen en samlet bevilgning under programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg på 27,2 mrd. kroner. Utenom Husbankens låneposter foreslås det en samlet bevilgning på 7,3 mrd. kroner.

Regjeringen foreslår en låneramme i Husbanken på 20 mrd. kroner i 2014. Grunnlån skal bidra til flere boliger med gode miljøkvaliteter, som kan brukes av flest mulig uten spesiell tilrettelegging. Startlån skal hjelpe personer som har varige vanskeligheter med å skaffe seg eller holde på en egnet bolig.

Bostøtten skal bidra til å sikre vanskeligstilte husstander en egnet bolig. For å hjelpe dem som har lave inntekter og høye boutgifter, foreslår regjeringen å heve boutgiftstakene for alle motta-

kere i 2014. Regjeringen foreslår i tillegg at bostøtten styrkes med 50 mill. kroner for at ordningen skal bli bedre for barnefamilier med lave inntekter. I 2014 vil det bli utbetalt om lag 3 mrd. kroner i bostøtte til vanskeligstilte husstander.

For å bidra til at kommunene kan tilby flere utleieboliger til vanskeligstilte på boligmarkedet, vil regjeringen øke tilsagnsrammen for tilskudd til utleieboliger med 66,7 mill. kroner i 2014.

Regjeringen vil også styrke områdesatsingen for boområder med dårlige levekår. Det foreslås en ny områderettet innsats i Oslo indre øst, der flere departementer er involvert. Kommunal- og regionaldepartementets budsjett foreslås økt med 5 mill. kroner i 2014 til forbedring av boliger og boligområder i Oslo indre øst.

Som oppfølging av Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn* startet i 2013 utredningen av en strategi for *ByggNett*, en planlagt ny felles elektronisk plattform for samhandling i byggsektoren. Det legges opp til at *ByggNett* blant annet skal omfatte tilrettelegging for full elektro-

nisk byggesaksbehandling i kommunene. Regjeringen ønsker å styrke arbeidet med *Bygg21* og *ByggNett* og foreslår en økt bevilgning på 25 mill. kroner i 2014.

1.3 Anmodningsvedtak

I denne proposisjonen omtales følgende anmodningsvedtak under del III: Vedtak nr. 531, 10. juni 2013: «*Stortinget ber regjeringen opprette et valgforskningsprogram*».

1.4 Oversikt over budsjettforslaget

1.4.1 Samlede utgifter under Kommunal- og regionaldepartementet

De samlede utgiftene for 2013, inklusive låne-transaksjoner, foreslås til 188,2 mrd. kroner. Det er en økning sammenliknet med saldert budsjett for 2013 på 9,5 mrd. kroner.

1.4.2 Utgifter og inntekter fordelt på de ulike budsjettkapitlene

Utgifter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon m.m.					
500	Kommunal- og regionaldepartementet	183 694	186 605	189 837	1,7
	<i>Sum kategori 13.10</i>	<i>183 694</i>	<i>186 605</i>	<i>189 837</i>	<i>1,7</i>
Distrikts- og regionalpolitikk					
551	Regional utvikling og nyskaping	2 179 692	2 083 650	2 081 593	-0,1
552	Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	460 716	564 400	643 200	14,0
554	Kompetansesenter for distriktsutvikling	27 249	32 000	33 200	3,8
	<i>Sum kategori 13.50</i>	<i>2 667 657</i>	<i>2 680 050</i>	<i>2 757 993</i>	<i>2,9</i>

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.					
571	Rammetilskudd til kommuner	110 802 632	115 083 469	121 939 704	6,0
572	Rammetilskudd til fylkeskommuner	27 617 621	28 402 803	29 449 029	3,7
575	Ressurskrevende tjenester	5 329 578	5 850 000	6 649 205	13,7
579	Valgutmifter	14 084	47 600	15 800	-66,8
2427	Kommunalbanken AS	924 000			
	<i>Sum kategori 13.70</i>	<i>144 687 915</i>	<i>149 383 872</i>	<i>158 053 738</i>	<i>5,8</i>
Bolig, bomiljø og bygg					
580	Bostøtte	3 121 427	2 970 000	3 000 000	1,0
581	Bolig- og bomiljøtiltak	1 050 652	1 112 100	1 226 900	10,3
582	Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg	513 928	488 900	538 100	10,1
585	Husleietvistutvalget	22 456	22 300	23 300	4,5
586	Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	1 796 373	1 861 700	2 004 900	7,7
587	Direktoratet for byggkvalitet	84 146	105 400	132 400	25,6
2412	Husbanken	17 170 803	19 943 500	20 286 000	1,7
	<i>Sum kategori 13.80</i>	<i>23 759 785</i>	<i>26 503 900</i>	<i>27 211 600</i>	<i>2,7</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>171 299 051</i>	<i>178 754 427</i>	<i>188 213 168</i>	<i>5,3</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon m.m.					
3500	Kommunal- og regionaldepartementet	3 523			
	<i>Sum kategori 13.10</i>	<i>3 523</i>			
Distrikts- og regionalpolitikk					
3554	Kompetansesenter for distriktsutvikling	559			
	<i>Sum kategori 13.50</i>	<i>559</i>			

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
	Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.				
3571	Tilbakeføring av forskudd	1 408			
3579	Valguttgifter	191			
5616	Kommunalbanken AS		252 800	357 000	41,2
	<i>Sum kategori 13.70</i>	<i>1 599</i>	<i>252 800</i>	<i>357 000</i>	<i>41,2</i>
	Bolig, bomiljø og bygg				
3585	Husleietvistutvalget	1 613	900	900	0,0
3587	Direktoratet for byggkvalitet	29 561	31 800	31 475	-1,0
5312	Husbanken	9 410 664	10 020 000	10 561 280	5,4
5615	Husbanken	3 610 489	3 601 000	3 659 000	1,6
	<i>Sum kategori 13.80</i>	<i>13 052 327</i>	<i>13 653 700</i>	<i>14 252 655</i>	<i>4,4</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>13 058 008</i>	<i>13 906 500</i>	<i>14 609 655</i>	<i>5,1</i>

1.4.3 Utgifter og inntekter fordelt på postgrupper

Utgifter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-29	Driftsutgifter	689 293	752 355	760 787	1,1
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	18 027	23 900	17 100	-28,5
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	15 000	15 750	15 750	0,0
60-69	Overføringer til kommunesektoren	148 243 444	153 784 122	162 685 331	5,8
70-89	Andre overføringer	4 625 725	4 635 300	4 845 200	4,5
90-99	Utlån, avdrag m.v.	17 707 562	19 543 000	19 889 000	1,8
	Sum under departementet	171 299 051	178 754 427	188 213 168	5,3

Inntekter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01–29	Salg av varer og tjenester	66 048	53 700	53 655	-0,1
50–89	Skatter, avgifter og andre overføringer	3 610 489	3 853 800	4 016 000	4,2
90–99	Tilbakebetalinger, avdrag mv.	9 381 471	9 999 000	10 540 000	5,4
	Sum under departementet	13 058 008	13 906 500	14 609 655	5,1

1.4.4 Overførbare bevilgninger

Under Kommunal- og regionaldepartementet blir stikkordet «kan overføres» foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30–49

(i 1 000 kr)

Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2013	Forslag 2014
500	21	Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag	1 144	9 300
551	61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift	318	485 287
552	21	Kunnskapsutvikling, informasjon, mv.	8 869	15 900
552	62	Nasjonale tiltak for lokal samfunnsutvikling	48 851	40 000
552	72	Nasjonale tiltak for regional utvikling	137 584	587 300
571	21	Spesielle driftsutgifter	7 217	19 500
581	74	Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling	60 900	55 000
581	76	Tilskudd til utleieboliger	48 800	495 300
581	77	Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet	15 943	21 900
581	78	Boligsosialt kompetansetilskudd	31 148	74 900
582	60	Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg		487 300
582	61	Rentekompensasjon – kirkebygg		50 800
586	64	Investeringsstilskudd	829 400	977 300

2 Det økonomiske opplegget for kommunesektoren

2.1 Kommunesektorens inntekter i 2013

I revidert nasjonalbudsjett for 2013 ble realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2013 anslått til 4,9 mrd. kroner, hvorav 2,4 mrd. kroner var frie inntekter. Veksten ble regnet i forhold til regnskapstall for 2012.

Ny informasjon om skatteinngangen trekker i retning av at kommunesektorens skatteinntekter i 2013 kan bli 1,8 mrd. kroner høyere enn anslått i revidert nasjonalbudsjett for 2013. Den samlede pris- og kostnadsveksten i kommunesektoren (deflatoren) anslås til 3 pst. i 2013, mens lønnsveksten anslås å bli 3½ pst. Disse anslagene er ikke endret i forhold til anslagene i revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Den reelle veksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2013 anslås etter dette til 6,7 mrd. kroner, tilsvarende 1,8 pst. Realveksten i de frie inntektene anslås til 4,2 mrd. kroner, tilsvarende 1,4 pst. Sammenliknet med anslaget i revidert nasjonalbudsjett for 2013, er vekstanslagene både for samlede og frie inntekter oppjustert med 1,8 mrd. kroner.

Fra 2014 foreslås det at kompensasjonsgraden i toppfinansieringsordningen for ressurskrevende helse- og sosialtjenester reduseres fra 80 til 77,5 pst., jf. omtale under kap. 575, post 60 Toppfinansieringsordning. Utgifter til ressurskrevende tjenester på om lag 214 mill. kroner som staten tidligere har dekket, vil bli belastet kommunene fra 2013.

Kommunesektorens merutgifter knyttet til den demografiske utviklingen anslås å bli 0,6 mrd. kroner lavere enn lagt til grunn i forbindelse med statsbudsjettet for 2013, jf. beregninger foretatt av Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU).

2.2 Kommunesektorens inntekter i 2014

I kommuneproposisjonen for 2014 la regjeringen opp til en reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på mellom 6 og 6½ mrd. kroner i

2014. Det ble varslet at mellom 5 og 5½ mrd. kroner av veksten ville være frie inntekter.

Regjeringen legger nå opp til en reell vekst² i kommunesektorens samlede inntekter i 2014 på 7,7 mrd. kroner, tilsvarende 2,0 pst. Veksten er 1,2 mrd. kroner høyere enn øvre grense i det varslede vekstintervallet i kommuneproposisjonen. Av veksten er 5,2 mrd. kroner frie inntekter. Det tilsvarer en realvekst i frie inntekter på 1,7 pst. Veksten er regnet fra anslått inntektsnivå i 2013 i revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Veksten i frie inntekter foreslås fordelt med 4,3 mrd. kroner til kommunene og 0,9 mrd. kroner til fylkeskommunene. Av veksten i frie inntekter til kommunene er 180 mill. kroner begrunnet i behovet for en særskilt styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Videre er 27 mill. kroner av veksten knyttet til utdanning av deltidsbrannpersonell.

Av veksten i frie inntekter til fylkeskommunene er 500 mill. kroner begrunnet i behovet for fornying og opprusting av fylkesveiene.

Regnet i forhold til nåværende anslag på regnskap for 2013 innebærer budsjettforslaget en reell økning i kommunesektorens samlede inntekter i 2014 på 5,9 mrd. kroner. Realveksten i de frie inntektene regnet på samme måte anslås til vel 3,3 mrd. kroner. Veksten blir lavere når den regnes fra nåværende anslag på regnskap enn når veksten regnes fra inntektsanslaget for 2013 i revidert nasjonalbudsjett for 2013. Det skyldes at anslaget for kommunesektorens skatteinntekter i 2013 nå er oppjustert med 1,8 mrd. kroner, jf. pkt. 2.1.

Regjeringens budsjettopplegg for 2014 legger til rette for fortsatt vekst i tjenestetilbudet i kommunesektoren. Utover veksten i frie inntekter, foreslås det særskilte tiltak på et bredt spekter av kommunale tjenester. Dette gjelder blant annet:

- reell reduksjon i maksimal foreldrebetaling i barnehage

² Kommunesektoren kompenseres for anslått pris- og lønnsvekst (deflator) på 3 pst. innenfor de foreslåtte inntektsrammene for 2014. Realveksten i samlede og frie inntekter kommer i tillegg til kompensasjonen for pris- og lønnsvekst. Lønnskostnader utgjør knapt 2/3 av deflator. Lønnsveksten fra 2013 til 2014 anslås til 3½ pst.

- opptrapping mot to barnehageopptak i året
- etablering av valgfag for 10. trinn i ungdomsskolen
- rett til påbygging til generell studiekompetanse etter oppnådd fagbrev
- rentekompensasjonsordningene for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg
- utbygging av det kommunale barnevernet
- tiltak mot barnefattigdom
- investeringstilskudd til etablering av heldøgns omsorgsplasser
- belønningsordningen for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byområdene.

I tabell 2.1 er realveksten i kommunesektorens inntekter i 2014 dekomponert. Veksten er regnet fra anslått inntektsnivå i 2013 i revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Tabell 2.1 Realvekst i kommunesektorens inntekter i 2014

	Mrd. kroner
Frie inntekter	5,2
Frie inntekter knyttet til nye oppgaver mv. ¹	1,0
Øremerkede tilskudd	1,2
Gebyrinntekter	0,3
Samlede inntekter	7,7

¹ Inntektsendringer knyttet til nye eller utvidede oppgaver, avvikling av oppgaver, regelendringer mv. Disse inntektene kommer i tillegg til veksten i frie inntekter.

Veksten i frie inntekter i 2014 må ses i sammenheng med kommunesektorens anslåtte merutgifter knyttet til befolkningsutviklingen. Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) utarbeider anslag for merutgifter for kommunesektoren knyttet til den demografiske utviklingen. Beregningene forutsetter at dekningsgrad, standard og produktivitet i tjenesteytingen er uendret. Beregninger utført av TBU til det 1. konsultasjonsmøtet mellom staten og kommunesektoren i februar 2013, indikerer at kommunesektoren kan få merutgifter på om lag 3,3 mrd. kroner knyttet til den demografiske utviklingen i 2014. Dette er utgifter som må dekkes av kommunesektorens samlede inntekter. Departementet anslår at om lag 2,8 mrd. kroner av dette må dekkes av kommunesektorens frie inntekter, mens om lag 0,5 mrd. kroner blir kompensert gjennom øremerkede tilskudd og gebyrinntekter.

Ved pålegg om nye eller utvidede oppgaver for kommunesektoren, avvikling av oppgaver eller regelendringer som har økonomiske konsekvenser, skal kommunesektoren kompenseres eller trekkes i frie inntekter på grunnlag av beregnet endring i økonomisk belastning. Disse endringene holdes utenom veksten i frie inntekter. I 2014 kompenseres kommunesektoren med netto knapt 1 mrd. kroner for slike endringer, jf. tabell 2.1. I hovedsak gjelder det tiltak innen barnehage og skole. Tiltakene er nærmere omtalt under programkategori 13.70, tabell 3.16.

Boks 2.1 Kommunesektorens inntekter i 2014

Kommunesektorens samlede inntekter anslås til om lag 422 mrd. kroner i 2014. I tabell 2.2 anslås sammensetningen av inntektene i 2014 og nominell endring fra 2013.

Tabell 2.2 Kommunesektorens inntekter i 2014

	Mrd. kroner	Andel av samlede inntekter (pst.)	Nominell endr. i pst. fra 2013 ¹
Frie inntekter	319,7	75,8	4,1
<i>Skatteinntekter</i>	168,4	39,9	3,5
<i>Rammetilskudd</i>	151,4	35,9	4,8
Øremerkede tilskudd ²	19,4	4,6	10,1
Gebyrer	55,2	13,1	3,6
Merverdiavgiftskompensasjon	19,8	4,7	7,0
Andre inntekter	7,7	1,8	3,0
Totalt	421,8	100,0	4,5

¹ Ved beregning av endring er det tatt utgangspunkt i anslag på regnskap for 2013 korrigert for oppgaveendringer.

² Ekskl. tilskudd til kommunenes arbeid med flyktninger, personer med opphold på humanitært grunnlag og asylsøkere.

Kommunesektorens skatteinntekter og rammetilskudd er sektorens frie inntekter. De frie inntektene utgjør i underkant av 76 pst. av samlede inntekter. Disse inntektene kan disponeres fritt innenfor rammen av lover og forskrifter og gir kommunesektoren rom for lokal tilpasning av virksomheten.

Skatteinntekter er kommunesektorens andel av skatt på alminnelig inntekt fra personlige skattytere, samt eiendomsskatt i de kommuner som har innført det. Størrelsen på skatteinntektene avhenger blant annet av utviklingen i skattegrunnlagene og av de kommunale og fylkeskommunale skattørene. Rammetilskudd bevilges på Kommunal- og

regionaldepartementets budsjett, jf. kap. 571 og 572.

Øremerkede tilskudd skal benyttes i tråd med formålet som er angitt for bevilgningen. Andelen øremerkede tilskudd utgjør 4,6 pst. av de samlede inntektene. Etter innlemmingen av de øremerkede tilskuddene til barnehager i rammetilskuddet i 2011, har andelen øremerkede tilskudd vært på et lavt nivå.

Gebyrinntekter er kommunale avgifter og egenbetaling for tjenester som leveres av kommunen, eksempelvis tekniske tjenester, helse- og omsorgstjenester og barnehager. Merverdiavgiftskompensasjon er refusjon til kommunesektoren for anskaffelser som er merverdiavgiftspliktige.

Nærmere om frie inntekter

Tabell 2.3 viser anslag på kommunesektorens frie inntekter i 2013 og 2014. Inntektene i 2013 er anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer, regelendringer og endringer i finansiering av kommunesektorens oppgaver. Det betyr at oppjusteringen av skatteanslaget i 2013 med 1,8 mrd. kroner er medregnet, jf. pkt. 2.1. Oppjusteringen fordeler seg med 1 450 mill. kro-

ner på kommunene og 350 mill. kroner på fylkeskommunene.

Hensikten med å korrigere for oppgaveendringer med videre er å gjøre inntektsnivået i 2013 sammenliknbart med inntektsnivået i 2014. Det er redegjort nærmere for korreksjonene i programkategori 13.70, tabell 3.16.

Anslaget på kommunesektorens skatteinntekter i 2014 bygger blant annet på om lag 1 pst. selssettingsvekst i norsk økonomi og 3½ pst.

lønsvekst fra 2013 til 2014. Forslag til kommunale og fylkeskommunale skattører for 2014 er fremmet i Prop. 1 LS (2013–2014) *Skatter, avgifter og toll 2014*. I kommuneproposisjonen for 2011 ble det signalisert at skattøren skal fastsettes ut fra en målsetting om at skatteinntektene for kommunene skal utgjøre 40 pst. av de samlede inntek-

tene. Det foreslås at den kommunale skattøren for 2014 settes ned med 0,2 prosentpoeng til 11,4 pst. Den fylkeskommunale skattøren foreslås holdt uendret på 2,65 pst.

Rammetilskuddet for 2014 er bevilgningsforslaget på kap. 571 Rammetilskudd til kommuner og kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner.

Tabell 2.3 Kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter

	Mill. kroner. Nominelle priser ¹								
	Kommunene ²			Fylkeskommunene ²			Kommunesektoren i alt		
	2013 ³	2014	Pst. endr.	2013 ³	2014	Pst. endr.	2013 ³	2014	Pst. endr.
Skatter i alt	135 817	140 177	3,2	26 920	28 200	4,8	162 737	168 377	3,5
<i>Herav skatt på inntekt og formue</i>	<i>126 950</i>	<i>131 200</i>	<i>3,3</i>	<i>26 920</i>	<i>28 200</i>	<i>4,8</i>	<i>153 870</i>	<i>159 400</i>	<i>3,6</i>
Rammetilskudd	115 922	121 920 ⁴	5,2	28 526	29 449	3,2	144 448	151 369 ⁴	4,8
Sum frie inntekter	251 739	262 097	4,1	55 446	57 649	4,0	307 185	319 746	4,1

¹ Pris- og lønsveksten i kommunesektoren i 2014 (deflator) er anslått til 3 pst.

² Oslo er delt i en kommunedel og en fylkeskommunedel.

³ Anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer, jf. tabell 3.16 under programkategori 13.70.

⁴ Omfatter ikke midler bevilget på kap. 571, post 21 Spesielle driftsutgifter.

Den nominelle veksten i kommunesektorens frie inntekter anslås til 4,1 pst. i 2014, regnet fra anslag på regnskap for 2013. Med anslått prisvekst i kommunesektoren i 2014 på 3 pst. tilsvarer det en realvekst på 1,1 pst. Dette utgjør vel 3,3 mrd. kroner. Det er da tatt hensyn til at skatteinntektene for 2013 er oppjustert med 1,8 mrd. kroner.

2.3 Pensjonspremier og pensjonskostnader

Premiene som kommuner og fylkeskommuner betaler inn til pensjonsordningene har de siste årene vært høyere enn de regnskapsmessige pensjonskostnadene. Utviklingen i pensjonspremiene, med kraftig vekst og til dels store svingninger, har synliggjort fordelene med regnskapsreglene som fordeler effekten av premieøkningen i enkeltår over flere regnskapsår. Dette har bidratt til større budsjettmessig stabilitet og forutsigbarhet for kommunesektoren når det gjelder pensjonskostnadene.

Det er flere faktorer som har trukket premienivået opp de siste årene. Hovedårsaken er sterk lønsvekst og lav rente. Det lave rentenivået var grunnlaget for Finanstilsynets reduksjon i den

garanterte avkastningen i 2012. Dette økte sparekravet og dermed premienivået med om lag 12 pst. I tillegg har Finanstilsynet stilt krav om at pensjonsordningene må ta høyde for økt levealder. Innføring av økt levealder i beregningsforutsetningene vil øke nivået på løpende premier fra 2014. I tillegg stiller Finanstilsynet krav om at pensjonsavsetningene må oppkapitaliseres, for å sikre at allerede opptjente rettigheter har forsikringsmessig dekning for økt levealder. Så lenge oppreserveringen pågår, vil premieinnbetalingene ligge noe høyere enn i en normalsituasjon. Denne pukkeeffekten er ventet å vare i de neste tre til fem årene.

Veksten i pensjonskostnadene har de siste årene vært jevn, men likevel noe svakere enn veksten i premiene. Veksten har sammenheng med at Kommunal- og regionaldepartementet siden 2008 årlig har strammet inn på forutsetningene for beregning av pensjonskostnadene. Fra 2011 reduserte departementet amortiseringstiden for premieavvik fra 15 til 10 år. Dette har bidratt til å dempe veksten i premieavviket de siste årene.

Utviklingen i premiene og kostnadene har medført en oppbygging av et akkumulert premieavvik i regnskapene i perioden 2002–2012. Det akkumulerte premieavviket er en regnskapsmessig forpliktelse som medfører amortiseringskost-

nader, som vil bli belastet driftsregnskapene i årene framover. Dette regnskapsmessige etterslepet tas inn automatisk etter gjeldende regler, og innebærer ingen ubetalte forpliktelser overfor pensjonsordningene. Ved utgangen av 2012 var akkumulert premieavvik på om lag 28,6 mrd. kroner. Det akkumulerte premieavviket ved utgangen av 2012 gir i årene framover ingen vekst i amortiseringskostnadene, utover nivået på amortiseringen i 2013.

I 2011 flatet nivået på det akkumulerte premieavviket ut. Dette kan ses i sammenheng med at departementets gradvise innstramminger i beregningsforutsetningene over tid har gitt effekt, og hevet nivået på kostnadene nærmere premienivået. Det akkumulerte premieavviket ved utgangen av 2013 anslås å ligge på om lag samme nivå som i 2012.

Situasjonen må ses i lys av Finanstilsynets krav om å ta høyde for økt levealder. Det høye premienivået som følge av oppkapitaliseringen, vil trolig bidra til at premien vil ligge på et høyere nivå enn pensjonskostnadene i 2014. Det vil kunne medføre en ytterligere vekst i det akkumulerte premieavviket i 2014. Over tid vil en stadig vekst i det akkumulerte premieavviket være lite bærekraftig. Departementets vurdering er at nivået på det akkumulerte premieavviket må stabiliseres, og etter hvert også reduseres.

På denne bakgrunn har departementet med hjemmel i regnskapsforskriften for kommuner og fylkeskommuner fastsatt at de økonomiske forutsetningene for beregning av den regnskapsmessige pensjonskostnaden for 2014 skal strammes ytterligere til. Innstramminger i disse beregningsforutsetningene innebærer isolert sett en økning i nivået på den beregnede pensjonskostnaden for 2014 sammenliknet med nivået i 2013. I tillegg kommer veksten i amortiseringskostnadene i 2014 som følger av premieavviket i 2013.

Departementet har gjort et grovt anslag som viser at veksten i de regnskapsmessige pensjonskostnadene (inklusive amortisering) for kommunesektoren i 2014 vil være i størrelsesorden 1¾ mrd. kroner utover det som dekkes av den kommunale deflatoren. Det understrekes at dette anslaget er beheftet med betydelig usikkerhet.

Med tanke på målsettingen om å stabilisere utviklingen i det akkumulerte premieavviket, har departementet høsten 2013 sendt på høring et forslag om å redusere amortiseringstiden for premieavvik oppstått i 2014 og senere. Forslaget vil ha regnskapsmessig virkning fra 2015. Dette vil bidra til raskere amortisering av premieavvik enn det som følger av gjeldende regler.

Lavt rentenivå har over tid medvirket til det opparbeidede premieavviket. Kommunesektoren har samtidig betydelig gjeld, og har dermed også fordeler av det lave rentenivået. Departementet vil understreke at kommuner og fylkeskommuner har et selvstendig ansvar både for pensjon, som er en del av lønns- og avtalevilkårene i kommunesektoren, og for sine låneopptak.

2.4 Helse- og omsorgstjenesten

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Som varslet i kommuneproposisjonen for 2014 er 180 mill. kroner av veksten i kommunesektorens frie inntekter begrunnet med behovet for styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Midlene inngår i rammetilskuddet til kommunene, men fordeles særskilt basert på antall innbyggere i alderen 0–19 år. Det foreslås også at det settes et minstenivå på 100 000 kroner per kommune, slik at mindre kommuner, som ved fordeling basert på innbyggertall ville fått mindre enn dette, er sikret minimum 100 000 kroner av midlene. Fordelingen i 2014 vises særskilt i tabell C i Beregningsteknisk dokumentasjon til Prop. 1 (2013–2014) (Grønt hefte). Regjeringen vil bidra til å fortsette å styrke helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Helse- og omsorgsdepartementet*.

Investeringsstilskudd til etablering av heldøgns omsorgsplasser

Regjeringen vil gi tilsagn om investeringsstilskudd til bygging og fornying av 12 000 heldøgns omsorgsplasser innen utgangen av 2015, og vil utvide rammene ytterligere dersom søknadsinngangen fra kommunene tilsier det. For å legge til rette for fortsatt sterk kommunal satsing foreslås det en tilsagnsramme på 2 020 mill. kroner til om lag 2 000 heldøgns plasser i 2014. Se ytterligere omtale under kap. 586, post 64 Investeringsstilskudd.

Øyeblikkelig hjelp døgntilbud

Regjeringen tar sikte på at kommunene fra 2016 får en lovpålagt plikt til å tilby øyeblikkelig hjelp døgnopphold. Det er lagt til grunn at det kommunale tilbudet bygges opp over en fireårsperiode fram til plikten trer i kraft. Kommunene kan søke om tilskudd fra Helsedirektoratet det året tilbudet starter opp. Tilskuddet dekker halvparten av de totale utgiftene til etablering og drift av tilbudet. Den andre halvparten tilføres kommunene direkte fra

de regionale helseforetakene. Det er avsatt rammer for hver region. Om lag halvparten av landets kommuner har fått tilskudd i 2012 og 2013.

Det foreslås å øke kap. 762, post 62 Øyeblikkelig hjelp med 140 mill. kroner i 2014. I tillegg tilføres kommunene 140 mill. kroner fra de regionale helseforetakene knyttet til de konkrete samarbeidsprosjektene i 2014. For nærmere omtale vises det til Prop. 1 S (2013–2014) *Helse- og omsorgsdepartementet*.

I takt med oppbyggingen av døgntilbud for øyeblikkelig hjelp avlastes kommunenes utgifter til medfinansiering av spesialisthelsetjenesten. For 2014 anslås kommunenes utgiftsreduksjon til 86 mill. kroner. Rammetilskuddet foreslås redusert tilsvarende.

2.5 Skole

Valgfag i ungdomsskolen

I Meld. St. 22 (2010–2011) *Motivasjon – Mestring – Muligheter* ble det varslet at regjeringen ville innføre valgfag på ungdomstrinnet. Dette ble fulgt opp med å innføre valgfag for 8. trinn fra høsten 2012 og valgfag for 9. trinn fra høsten 2013. Fra høsten 2014 foreslår regjeringen å innføre valgfag for 10. trinn. Valgfag utgjør 1½ time på hvert trinn, hvorav ½ time er ny tid og 1 time er en omfordeling av eksisterende timetall. Kommunenes merutgifter i 2014 som følge av valgfag for 10. trinn, er beregnet til om lag 68 mill. kroner. Kommunene foreslås kompensert med en tilsvarende økning i rammetilskuddet. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Rett til påbygging etter oppnådd fagbrev

I Meld. St. 20 (2012–2013) *På rett vei – Kvalitet og mangfold i fellesskolen* ble det varslet at regjeringen tar sikte på å gi elever med fullført og bestått fag- og yrkesopplæring rett til påbygging til generell studiekompetanse. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 å innføre en slik rett. Fylkeskommunene foreslås kompensert gjennom en økning i rammetilskuddet på 98 mill. kroner for høsteffekten i 2014. Helårsvirkningen av forslaget for fylkeskommunene er anslått til 235 mill. kroner. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg

I statsbudsjettet for 2009 ble ordningen med rentekompensasjon for rehabilitering av og investering

ring i skole- og svømmeanlegg utvidet med sikte på å innfase en investeringsramme på 15 mrd. kroner over en åtteårsperiode. Fra 2009 til 2013 er til sammen 10 mrd. kroner faset inn i budsjettet. For 2014 foreslår regjeringen en investeringsramme på 1 mrd. kroner med en budsjetteffekt på 20 mill. kroner. Ordningen forvaltes av Husbanken. Se også omtale under kap. 582, post 60.

2.6 Barn og unge

Maksimal foreldrebetaling i barnehage

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 å fastsette maksimalprisen for en heltids barnehageplass til 2 360 kroner per måned. Dette gir en reell reduksjon i maksimalprisen på 45 kroner per måned. Kommunene foreslås kompensert for merutgiftene ved en økning i rammetilskuddet på 163 mill. kroner. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Opptapping mot to barnehageopptak i året

Regjeringen vil innføre to barnehageopptak i året gjennom en gradvis opptapping, jf. Meld. St. 24 (2012–2013) *Framtidens barnehage*. Det foreslås å øke rammetilskuddet til kommunene med 241 mill. kroner i 2014, noe som gir rom for å etablere 2 900 nye barnehageplasser. Dette utgjør anslagsvis en tredjedel av plassene som kreves for å innføre to opptak. Kunnskapsdepartementet vil i forbindelse med at statsbudsjettet for 2014 blir lagt fram, sende på høring et forslag om endringer i barnehageloven. Forslaget innebærer en utvidelse av den lovfestede retten til barnehageplass, slik at barn som fyller ett år i september eller oktober neste år, blir sikret barnehageplass. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Kommunalt barnevern

Regjeringen foreslår å styrke det kommunale barnevernet med ytterligere 85 mill. kroner i 2014, med en helårsvirkning på 100 mill. kroner. Kommunene skal kunne søke om midler til 150 nye stillinger og til kompetanse- og samhandlingstiltak. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*.

Regjeringen foreslår også å øke rammetilskuddet til kommunene med 15 mill. kroner i 2014 som kompensasjon for en endring i barnevernloven. Endringen innebærer at dagens ordning for tilsyn med barn i fosterhjem erstattes med et mer profesjonalisert og tydeligere kommunalt forankret til-

syn, jf. Prop. 106 L (2012–2013) *Endringer i barnevernloven*. Lovendringen trer i kraft 15. juli 2014 for å gi kommunene tilstrekkelig tid til å forberede seg til den nye tilsynsplikten. Helårseffekten av lovendringen anslås til 32 mill. kroner i 2015. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*.

Kommunale egenandeler for institusjonsplasser i barnevernet

Regjeringen foreslår at den kommunale egenandelen ved institusjonsplassering økes med en tredjedel fra 1. januar 2014, til om lag 50 000 kroner per måned per barn. Det legges opp til at satsen vil bli ytterligere økt i 2015 og 2016. Kommunesektoren foreslås kompensert i 2014 ved en økning i rammetilskuddet på om lag 160 mill. kroner. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*.

Refusjonsordningen for barneverntiltak for enslige mindreårige asylsøkere

Regjeringen foreslår å innføre en kommunal medfinansiering på 10 pst. av utgiftene over innslagspunktet for statlig refusjon av utgifter til barneverntiltak for enslige mindreårige asylsøkere. Det anslås at dette vil kunne innebære en reduksjon i refusjonsutbetalingene på 120 mill. kroner. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*.

Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom

Regjeringen foreslår å opprette en nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom som har som mål å gi flere fattige barn og unge muligheter til å delta i ferie- og fritidsaktiviteter. Ordningen rettes mot alle landets kommuner og vil bli regulert i et eget rundskriv. Det foreslås en bevilgning på 96 mill. kroner i 2014. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*.

2.7 Samferdsel

Fornyning og opprusting av fylkesveiene

I Nasjonal transportplan 2014–2023 ble det foreslått å styrke rammetilskuddet til fylkeskommunene for å bidra til at fylkeskommunene kan fornye og ruste opp fylkesveinettet. I forslag til stats-

budsjett for 2014 er det satt av 500 mill. kroner til formålet. Midlene fordeles forholdsmessig mellom fylkene på grunnlag av en kartlegging fra Statens vegvesen, og fordelingen vises særskilt i tabell C i Beregningsteknisk dokumentasjon til Prop. 1 (2013–2014) (Grønt hefte). Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Samferdselsdepartementet*.

Belønningsordningen for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byområdene

Regjeringen har som mål at veksten i persontransporten i storbyene skal tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Ved behandling av regjeringens klimamelding våren 2012 vedtok Stortinget at belønningsordningen for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byområdene skulle økes med 500 mill. kroner i 2013 og 2014, hvorav 250 mill. kroner i 2013 og 250 mill. kroner i 2014, jf. Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk* og Innst. 390 S (2011–2012). Regjeringen foreslår derfor å øke bevilgningen til belønningsordningen, slik at det totalt settes av 945,3 mill. kroner til ordningen i 2014. Ordningen er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2013–2014) *Samferdselsdepartementet*.

2.8 Utdanning av deltidsbrannpersonell

For å legge til rette for å øke utdanningen av deltidsbrannpersonell, foreslår regjeringen at 36 mill. kroner fordeles særskilt innenfor rammetilskuddet til kommuner med utgangspunkt i antall deltidsbrannpersonell i hver kommune. Der det er vertskommunesamarbeid om brannvesen, fordeles midlene til vertskommunen. Regjeringen legger til grunn at vertskommunene sørger for at midlene kommer alle kommunene i samarbeidet til gode. Fordelingen i 2014 vises særskilt i tabell C i Beregningsteknisk dokumentasjon til Prop. 1 (2013–2014) (Grønt hefte).

Midlene kan brukes til å dekke kommunenes egne utgifter forbundet med utdanningen og en kursavgift som fastsettes av Norges brannskole.

Varigheten av den særskilte fordelingen vil bli vurdert i sammenheng med overgangsordningen for forskriftskrav til deltidspersonell i brannvesenet og regjeringens videre behandling av NOU 2012: 8 *Ny utdanning for nye utfordringer – Helhetlig utdanningsmodell for fremtidig personell i brannvesenet*. Se for øvrig omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Justis- og beredskapsdepartementet*.

2.9 Rentekompensasjonsordningen for kirkebygg

Regjeringen foreslår en utvidelse av rentekompensasjonsordningen for kirkebygg, slik at det i 2014 kan gis tilsagn om rentekompensasjon tilsva-

rende en investeringsramme på 500 mill. kroner. Dette har en budsjetteffekt på 0,3 mill. kroner i 2014. Ved utgangen av første halvår 2013 var det gitt tilsagn for i alt 2,9 mrd. kroner innenfor ordningen. Ordningen forvaltes av Husbanken. Se også omtale under kap. 582, post 61.

Del II
Budsjettforslaget for 2014

3 Oversikt over budsjettforslaget

Programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Innledning

Kommunal- og regionaldepartementets administrasjon skal være et utviklingsorientert og effektivt faglig sekretariat for departementets politiske ledelse. Departementet skal bistå i utviklingen og gjennomføringen av regjeringens politikk. Departementet skal være en tydelig og forutsigbar forvalter av gjeldene lover, regler og tilskuddsordninger.

Programkategorien omfatter drift og administrasjon av departementet på kap. 500, post 1 Driftsutgifter. Videre dekkes utgifter til felles forsknings- og utredningsoppgaver innenfor departementets fagområder under kap. 500, post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag og kap. 500, post 50 Forskningsprogrammer under Forskningsrådet.

Mål og oppgaver

Administrasjonen skal sikre en effektiv ressursforvaltning for å nå målsettingene på departementets forvaltningsområde. Kunnskapsutvikling og faglig kompetente ansatte, gode rutiner for saksbehandling og samordning med andre departementer, resultatorientert styring av virksomheten i departementet og underliggende etater, samt synliggjøring av politikk og regelverk er viktig for å oppnå dette.

For å sikre en effektiv bruk av de økonomiske ressursene skal administrasjonen fortløpende forbedre styringssystemene, sikre en god internkontroll og ha en hensiktsmessig bruk av ny teknologi.

Departementet er opptatt av et godt arbeidsmiljø og lavt sykefravær. Departementet legger stor vekt på å rekruttere, utvikle og beholde kompetente medarbeidere. Det er et personalpolitisk mål å oppnå en balansert alders- og kjønns sammensetning og rekruttere personer med innvandrerbakgrunn.

Informasjonsformidling og dialog med brukere og samarbeidspartnere er en sentral oppgave for å formidle de politiske målene og resultatene.

Sektoransvar og etatsstyring

Kommunal- og regionaldepartementet har både sektoransvar og ansvar som øverste forvaltningsmyndighet. Det krever langsiktig planlegging, oversikt over sektorpolitikken og godt samarbeid om felles måloppnåelse med andre departementer og offentlige aktører. Det er viktig at forvaltningen innhenter og benytter ny kunnskap som kan bidra til politikktutviklingen på ansvarsområdet.

Departementet er etatsstyrer for Husbanken, Direktoratet for byggkvalitet, Husleietvistutvalget og Kompetansesenter for distriktsutvikling, og forvalter statens eierskap i Kommunalbanken AS.

For bedre måloppnåelse arbeides det med å videreutvikle styringssystemene, som risikoanalyser og evalueringer. Arbeid med god økonomistyring og internkontroll skal sikre effektiv drift både av departementet og virksomhetene.

Sikkerhet og beredskap

Departementet har ikke ansvar for kritisk infrastruktur eller områder av avgjørende betydning for samfunnsikkerheten. Departementet har likevel beredskapsfokus på enkelte fagområder: Innen bygningspolitikken blir beredskapshensyn ivarettatt gjennom revisjoner av regelverket på bakgrunn av identifiserte sårbarheter og/eller etter hendelser som avdekker revisjonsbehov. Planlegging og gjennomføring av valg inkluderer kriseøvelser i forkant, samt overvåking gjennom valgnettene. Departementet har en egen beredskapsplan for valg.

Departementets krisehåndteringsplan revideres årlig, på bakgrunn av erfaringer fra interne beredskapsøvelser, ledelsens årlige gjennomgang, etter konkrete hendelser og etter innspill fra tilsyn. Departementet vurderer løpende deltakelse ved de større, sentrale nasjonale øvelsene.

Departementet arbeider videre med etablering av et styringssystem for informasjonssikkerhet (ISMS) i samarbeid med 12 andre departementer og Departementenes servicesenter.

Sikkerhet og beredskap er særskilt omtalt i departementets tildelingsbrev til etatene, og er gjenstand for rapportering. Området tas opp på departementets styringsmøter med etatene.

Internasjonalt arbeid

Departementet følger løpende opp internasjonale forpliktelser og deltar på internasjonale samarbeidsarenaer for å ivareta Norges interesser på ansvarsområdet, for eksempel i FN-organisasjonen UN Habitat, det nordiske samarbeidet, Barentssamarbeidet og EUs Interregprogrammer for perioden 2007–2013. Departementet arbeider aktivt for å sikre norske interesser i den neste generasjon av Interreg-programmer 2014–2020. Departementet er med i tre EØS-spesialutvalg og representerer Norge i Europarådets komité for regionalt og lokalt demokrati.

Meldinger og proposisjoner

I stortingsperioden 2012–2013 har departementet lagt fram følgende proposisjoner og meldinger:

- Prop. 1 S (2012–2013) Kommunal- og regionaldepartementet
- Prop. 8 S (2012–2013) Auka låneramme i Husbanken
- Prop. 31 S (2012–2013) Endringer i statsbudsjettet 2012 under Kommunal- og regionaldepartementet
- Prop. 52 L (2012–2013) Endringer i valgloven og kommuneloven (statlig ansvar for manntall, nye prosedyrer ved forhåndsstemmegivning mv.)
- Prop. 63 S (2012–2013) Søknad om endring av fylkestilknytning for Evje og Hornnes, Iveland, Birkenes og Lillesand kommuner i Aust-Agder fylke
- Prop. 109 L (2012–2013) Endringer i inndelingslova
- Prop. 146 S (2012–2013) Kommuneproposisjonen 2014
- Meld. St. 13 (2012–2013) Ta heile Noreg i bruk
- Meld. St. 17 (2012–2013) Byggje – bu – leve

Nærmere omtale av departementets arbeid på fagområdene inngår under programkategoriene 13.50, 13.70 og 13.80.

Budsjettforslaget under programkategori 13.10 Administrasjon m.m.

Utgifter under programkategori 13.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
500	Kommunal- og regional- departementet	183 694	186 605	189 837	1,7
	Sum kategori 13.10	183 694	186 605	189 837	1,7

Kap. 500 Kommunal- og regionaldepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
1	Driftsutgifter	157 238	161 155	164 787
21	Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, <i>kan overføres</i>	9 829	9 000	9 300
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	1 627	700	
50	Forskningsprogrammer under Norges orskningsråd	15 000	15 750	15 750
	Sum kap. 500	183 694	186 605	189 837

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn og drift av departementet. Det foreslås en bevilgning på om lag 164,8 mill. kroner i 2014. Det foreslås at bevilgningen på posten kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 3500, post 1, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, kan overføres

Bevilgningen skal dekke departementets behov for statistikk og data, forskningsprosjekter og forskningsformidling. Dette skal underbygge og gi grunnlag for faglige og politiske beslutninger.

Forskningsresultater som departementet finansierer blir publisert på regjeringens nettsider, www.regjeringen.no.

Rapport

For 2012 og 2013 ble det årlig bevilget 9 mill. kroner, til blant annet til følgende prosjekter:

- Forskningsrådets strategiske instituttsatsing *Regionaløkonomiske modeller og bostedsvalg* (2012–2017)
- utvikling av, og analyser med utgangspunkt i kommunal organisasjonsdatabase
- slutføring av en undersøkelse av kommune- og fylkestingsvalget 2011
- undersøkelse av stortingsvalget 2013.

- kunnskap gjennom bruk av avtaler og dialog mellom stat og kommunesektoren
- utredninger i forbindelse med stortingsmelding om boligpolitikk
- planlegging og utvikling av *Bygg 21*
- evaluering av Husbankens kommunesatsing på boligsosialt arbeid
- konsekvenser av nye energikrav i bygninger
- utredning om tilrettelegging for boligbygging
- forskningsformidling, blant annet i forbindelse med medlemskap i Partnerforum

Flere av prosjektene er under gjennomføring.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 9,3 mill. kroner. Av dette vil 1,7 mill. kroner gå til videreføring av en stortingsvalgundersøkelse ved Institutt for samfunnsforskning og om lag 95 000 kroner til kontingent i forbindelse med departementets medlemskap i Partnerforum. Partnerforum er et nettverk mellom Handelshøyskolen BI, Universitetet i Oslo og statlig forvaltning. Nettverket samarbeider om forskningsformidling.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Det foreslås at posten avvikles ved at bevilgningen flyttes til kap. 500, post 1. Skillet mellom investeringer og vedlikehold og drift blir stadig mindre. For å få en bedre samordning mellom drift og investeringer foreslås det derfor å slå sammen bevilgningene.

Post 50 Forskningsprogrammer under Norges forskningsråd

Målet med posten er å bidra til langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets ansvarsområder. Forskningsrådet mottar tilskudd fra i alt 16 departementer. Det er utviklet et felles mål- og resultatstyringssystem for departementenes tildelinger av midler til Forskningsråd. For nærmere omtale av systemet og målene om forskning og utvikling i Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Demokrati, styring og regionalitet (DEMOSREG) skal stimulere til økt kunnskap om lokale og regionale konsekvenser av nasjonal og internasjonal utvikling i samfunnsdeltakelse, bosetting, tjenestetilgjengelighet, næringsutvikling og identitet. Hovedtema er strukturendringer, politikk- og styringsutforming og hvilke konsekvenser

endringene har i skjæringsfeltet mellom ulike sektorer, territoriale enheter og geografiske nivåer. Programmet skal få fram nye teoretiske grep og økt innsikt med særlig vekt på politikk og styringsrelevant forskning. DEMOSREG er et 10-årig forskningsprogram som ble startet i 2005. Første fase i programmet ble avsluttet i 2010.

Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) er det største samfunnsvitenskapelige forskningsprogrammet i Norge. Hovedmålet for programmet er at det skal gi ny kunnskap om velferdssamfunnets grunnlag, virkemåter og prosesser. Programmet dekker et stort tematisk felt, og har inklusjon og eksklusjon som sentrale perspektiver. Blant prioriterte forskningsoppgaver i VAM er temaene sosial ulikhet og fattigdom, helse og funksjonsevne, aldring, arbeidsmarked og yrkesliv, internasjonal migrasjon, familie og samfunn og velstandsutvikling. Dette er et handlingsrettet program, og det forventes at forskningen skal gi kunnskap som kan anvendes i utformingen av politikk og i forvaltningen av offentlige ordninger. Fra 2011 ble programmet utvidet til å omfatte boligspørsmål, for å synliggjøre at boligpolitikken er en viktig del av velferdspolitikken, og for å få mer kunnskap om boligens betydning i sammenheng med andre velferdstematisk felt. Programmet er midtveis i perioden (2009–2018) og programplanen er under revisjon.

Rapport

Demokrati, styring og regionalitet (DEMOSREG)

Det ble i fase I innvilget støtte til 23 prosjekter. Disse er relatert til spørsmål omkring kommunal organisering og tjenesteproduksjon, kommuneplanlegging, og offentlig styring, særlig flernivåstyring og demokratisk deltakelse. Andre temaer er innovasjonspolitik og kunnskapsregioner, spørsmål knyttet til regionale transformasjonsprosesser og problemstillinger knyttet til økende mobilitet og forholdet mellom sentrum og periferi.

Revidert programplan la grunnlaget for utlysning i 2011 på 45 mill. kroner. Det ble også utlyst en ekstrabevilgning til DEMOSREG på 6,5 mill. kroner, som ble øremerket forskning på flyttemotiver og bostedsvalg. Av dette beløpet ble 5 mill. kroner finansiert over kap. 552, post 21.

I 2012 ble fem nye prosjekter innvilget støtte på til sammen 19 mill. kroner, og tre prosjekter ble avsluttet. Forskningen vurderes å holde et høyt faglig nivå og har klar relevans blant annet gjennom å vise hvordan fylkeskommunens rolle har endret seg etter forvaltningsreformen. De nye

prosjektene ser på hvordan stat og kommune samarbeider på ulike felt, som fysisk planlegging, bosetting av flyktninger og regional forskning og utvikling. De ser på fylkeskommunenes endrede rolle innenfor regional planlegging, vannforvaltning og folkehelse og om fylkene og kommunene klarer å samordne areal- og transporttiltak i etterkant av forvaltningsreformen.

Programmet utga i 2012 to rapporter fra første programperiode med funn fra forskningen: *Regional innovasjon* og *Demokrati, styring og planlegging*.

Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)

Kommunal- og regionaldepartementet har bidratt med 5 mill. kroner til VAM-programmet i 2012 og 2013. I 2012 bevilget programmet midler til fire relativt store prosjekter som er relevante for Kommunal- og regionaldepartementet. Et prosjekt

som belyser betydningen av nabolag for bostedsvalg, et annet prosjekt studerer den multietniske landsbygda og følgene av innvandring i distriktene, ett tredje ser på boligpolitikken og flyttingens betydning for inntekt og tilknytning på arbeidsmarkedet og et fjerde prosjekt studerer regionale forskjeller i produktivitet, lønn, arbeidsledighet, sysselsetting og bruk av offentlige stønader.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 15,75 mill. kroner i 2014 til forskningsprogrammer i regi av Forskningsrådet. Av dette skal 10,75 mill. kroner gå til DEMOSREG-programmet, fase II og 5 mill. kroner gå til VAM-programmet som skal bidra til at boligspørsmål er integrert i velferdsforskningen.

Kap. 3500 Kommunal- og regionaldepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	2 221		
17	Refusjon lærlinger	22		
18	Refusjon av sykepenger	1 280		
	Sum kap. 3500	3 523		

Programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Innledning

Norge er annerledeslandet i Europa. I Norge er arbeidsledigheten fortsatt lav, mens sysselsettingen, kjøpekraften og folkeveksten er svært stor. Selv om bosettingen er spredt og avstandene er store, står Norge fram som et paradoks ved at den regionale utviklingen i det store og hele er svært god. De regionale forskjellene er små i en europeisk sammenheng. En aktiv distrikts- og regionalpolitikk gjennom over 50 år har uten tvil virket positivt på denne utviklingen.

Selv om de norske distriktene klarer seg bedre enn på mange år, og klarer seg godt sammenliknet med Europa, har vi langsiktige utfordringer. Mange distriktskommuner har fortsatt nedgang i folketallet, demografiske skjevheter og utfordringer med uttynning av allerede små og sårbare miljøer.

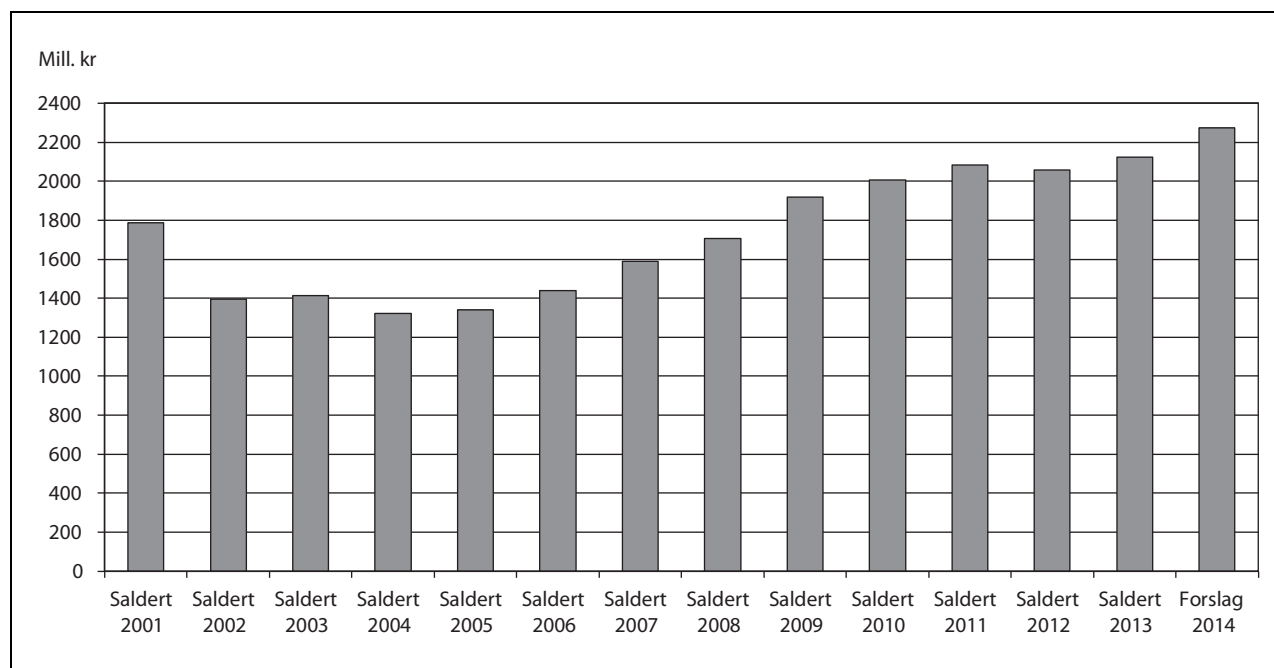
I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* presenterer regjeringen hovedinnholdet i distrikts- og regionalpolitikken. Regjeringen vil ta hele landet i bruk og opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Regjeringen vil videre nytte de menneskelige og naturgitte ressursene i hele landet for størst mulig nasjonal verdiskaping, sikre likeverdige levekår og gi alle reell frihet til å bosette seg der de vil.

En vellykket distrikts- og regionalpolitikk forutsetter innsats innenfor en rekke politikkområder, og er på mange måter summen av regjeringens samlede politikk. Norge er et langstrakt land med få innbyggere. Landet har en krevende topografi med fjell, øyer og fjorder, og vi har et røft klima. Satsing på vei, bane og gode kollektivtilbud

er en forutsetning for å opprettholde et spredt bosettingsmønster. Regjeringen har gjennom åtte år økt satsingen på samferdsel kraftig. Innenfor skatte- og avgiftspolitikken har ordninger som for eksempel differensiert arbeidsgiveravgift stor betydning for næringsliv og bosetting. Utgifts- og skatteutjevningen i inntektssystemet for kommunesektoren sikrer utjevning av de økonomiske forutsetningene for å kunne gi et likeverdig tjenestetilbud over hele landet. En likeverdig tilgang på ulike helsetjenester av god kvalitet, uavhengig av bosted, er viktig for å oppnå distrikts- og regionalpolitiske mål. Dette er også grunnleggende i helsepolitikken. Dagens spredte struktur for høyere utdanning har en vesentlig regionalpolitisk verdi, da studiestedet påvirker både potensialet for utdanning og bosetting. Landbruk er en viktig næring i distriktene, og de økonomiske rammene for næringen legges i stor grad i de årlige jordbruksoppgjørene.

Vedlegg 1.1 gir en oversikt over virkemidler under alle politikkområder som enten er begrunnet i distrikts- og regionalpolitiske mål eller har stor betydning for regional utvikling.

Den distrikts- og regionalpolitiske ekstrainsatsen under programkategori 13.50 er rettet mot økt verdiskaping, sysselsetting, et internasjonalt konkurransedyktig næringsliv, gode lokale og regionale rammebetingelser for næringslivet, kompetanseheving i befolkningen samt å utvikle attraktive senter for innbyggerne og næringslivet. Departementet vil gjennom bruken av midler over programkategori 13.50 prioritere landsdeler og områder med særskilte utfordringer.

Figur 3.1 Utvikling i bevilgningen under programkategori 13.50

Kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift (kap. 551, post 61) inngår ikke i oversikten.

De siste åtte årene har vært gode år i distrikts- og regionalpolitikken. I 2012 hadde 300 kommuner i Norge befolkningsvekst. Dette er 101 flere enn i 2005. Ikke i noe år i perioden 1951–2012 har flere kommuner hatt vekst enn de fire siste årene, korrigert for antall eksisterende kommuner. I 2007 ble den differensierte arbeidsgiveravgiften gjeninnført. Sammen med kompensasjonsordningen for økt arbeidsgiveravgift utgjør dette i 2013 en distriktpolitisk innsats på om lag 14 mrd. kroner. Fra 2007 fikk Norge også utvidet virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte med 24 nye kommuner. Kompetansesenter for distriktsutvikling (Distriktsenteret) ble etablert i 2008. Senterets oppgave er å styrke kunnskapsgrunnlaget i distrikts- og regionalpolitikken med vekt på lokalt utviklingsarbeid. Siden 2006 har 55 000³ nye husstander over hele landet fått tilgang til bredbånd med medfinansiering fra øremerkede tilskudd via fylkeskommunene. Det er over halvparten av de som har fått bredbåndsdekning siden 2006. I tillegg har 21 000 husstander fått et bedre bredbåndstilbud.

Overføringene til fylkeskommunene for regional utvikling (kap. 551, post 60) er betydelig styrket. Fylkeskommunene har dermed fått et reelt handlingsrom til å drive utviklingsarbeid, og ta tak i egne muligheter og utfordringer. Kommunale og

regionale næringsfond er gjeninnført og styrket til 225 mill. kroner i 2013.

Å bygge sterke regionale næringsmiljøer og øke bruken av forskningsbasert kunnskap i regionalt næringsliv har vært et høyt prioritert område. I 2011 ble et nytt og forsterket næringshageprogram etablert, og i 2012 ble det lagt opp til en mer fleksibel og forsterket inkubatorsatsing, kalt *Inkubasjon*. Innsatsen til nettverks- og klyngeprogram som *Norwegian Centres of Expertise* (NCE) og *Arena* er økt betydelig. Mange av de deltakende miljøene er i front internasjonalt på sine respektive felt. Fra 2014 vil disse tiltakene inngå i et nytt program for klyngeutvikling i Innovasjon Norge. Programmet vil arbeide med nettverk og klyngeutvikling fra tidligfaseprosjekter og helt opp til et nytt tilbud til de sterkeste næringsklyngene gjennom *Global Centres of Expertise* (GCE). *Forskningsløft i nord* har forsterket de nordnorske kunnskapsmiljøenes næringsrettede forskningskompetanse. Gjennom etableringen av VRI-programmet i 2007, fremmes forskningsbasert innovasjon i arbeidslivet gjennom samhandling og innovasjonsprosesser i regionene. Økt entreprenørskap blant kvinner og unge er satt høyt på dagsorden. Det er blant annet etablert en landsdekkende mentorordning for unge gründere og støtten til Ungt Entreprenørskap er økt.

Innsatsen for økt utviklingskapasitet og kompetanse i små og sårbare kommuner er betydelig styrket gjennom programmene *Lokal samfunnsut-*

³ Resultater av arbeid med bredbånd i fylkeskommunene, Nexia, februar 2013.

vikling i kommunene (LUK) og *Småkommuneprogrammet*. Gjennom pilotprosjektene i *Bolyst* har departementet siden 2010 støttet mange gode lokale utviklingsprosjekter og samtidig høstet ny verdifull kunnskap om hvordan distriktskommuner kan bli mer attraktive som bosted. Dagligvarebutikken er viktig for å sikre et grunnleggende tjenestetilbud i distriktene. *Merkur*-programmet gjør at flere distriktsbutikker bedrer sin lønnsomhet, øker servicenivået og sikrer videre drift. I tillegg er det etablert investeringsstøtteordninger for ytterligere å styrke butikkene. I områder med særlige utfordringer er helhetlig steds- og næringsutvikling gjennom bærekraftig bruk av natur- og kulturverdier viktig. Dette er sentrale elementer i programmer som *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene* og *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker*.

I 2014 foreslår regjeringen 2 273 mill. kroner til de ordinære distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene under programkategori 13.50 (eksklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift over kap. 551, post 61), en økning på 933 mill. kroner siden 2005, jf. figur 3.1. Dette tilsvarer en nominell vekst på 70 pst. Inklusiv kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, foreslås totalt 2 758 mill. kroner under programkategori 13.50 i 2014, en økning på 78 mill. kroner fra saldert budsjett 2013.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for utvikling og oppfølging av regjeringens distrikts- og regionalpolitiske mål.

Hoveddelen av midlene under programkategori 13.50 overføres til fylkeskommunene, som har ansvar for å fremme verdiskaping og regional utvikling i sine fylker. Innenfor rammen av nasjonale mål og føringer for bevilgningen, prioriterer fylkeskommunene, i samråd med regionale partnerskap⁴, mellom ulike typer innsats ut fra regionale utfordringer, mål og strategier.

Innenfor det distriktpolitiske virkeområdet⁵ har fylkeskommunene fått i oppdrag å finansiere tilskudd, lån med videre til næringslivet gjennom Innovasjon Norge. I tillegg har fylkeskommunene fått i oppdrag å tildele midler til blant annet kom-

munale grunnlagsinvesteringer, utvikling av kompetansetiltak utenfor større byregioner og tiltak for lokal samfunnsutvikling. Dette er det distriktpolitiske oppdraget.

Selv om midlene hovedsaklig er rettet mot de områdene som har de største utfordringene, har alle fylkeskommunene også et regionalpolitisk oppdrag. Noen av midlene kan derfor brukes til å utløse det regionale verdiskapingspotensialet og til å utvikle attraktive regioner og senter for folk og næringsliv i hele landet, både innenfor og utenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Alle fylkeskommunene mottar midler under programkategori 13.50.

Kommunene har en sentral rolle i arbeidet med å utvikle attraktive arbeidsplasser og lokalsamfunn. Dette krever et tydelig engasjement for lokal samfunnsutvikling og tilrettelegging for næringsutvikling fra kommunene. Kommunale og regionale næringsfond er her et viktig virkemiddel.

De nasjonale virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet skal fremme næringsutvikling i hele landet. Innovasjon Norge bistår med veiledning og finansiering i utvikling og etablering av nye virksomheter, og støtter eksisterende bedrifter og nettverksaktivitet. I tillegg har Innovasjon Norge en sentral rolle som nasjonalt kompetanseorgan for omstilling av næringslivet på oppdrag fra fylkeskommuner og kommuner. SIVA er, gjennom sin eiendoms- og innovasjonsvirksomhet, statens virkemiddel for tilretteleggende eierskap og utvikling av bedrifter og nærings- og kunnskapsmiljøer i hele landet, med særskilt ansvar for å fremme vekstkraften i distriktene. Forskningsrådet skal arbeide for at det regionale næringslivet tar i bruk forskning for å stå best mulig rustet i konkurransen om utvikling av nye prosesser, produkter og markeder. Departementet mener at tiltak målrettes best ved at virkemiddelaktørene selv kan prioritere bruken av virkemidlene der behovene er store, og slik at det gir best mulig måloppnåelse.

Kompetansesenter for distriktsutvikling (Distriktssenteret) arbeider med å styrke kunnskapsgrunnlaget i distrikts- og regionalpolitikken med vekt på lokalt utviklingsarbeid. Distriktssenteret henter inn, systematiserer og formidler kunnskap og erfaringer fra utviklingsprosjekter og gir veiledning til lokale initiativ.

Utviklingstrekk og utfordringer

Utviklingstrekk i demografi og næringsstruktur

Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* gir en nærmere gjennomgang av regionale og nasjo-

⁴ Fylkeskommunene inngår forpliktende partnerskap med kommuner, næringsliv, virkemiddelaktører, private organisasjoner, FoU- og utdanningsinstitusjoner, Sametinget og samiske næringsorganisasjoner samt eventuelle andre aktører der dette er hensiktsmessig.

⁵ Det distriktpolitiske virkeområdet (DPV) er en geografisk avgrensning, se avsnitt Nye retningslinjer for regionalstøtte og departementets nettsider for nærmere omtale.

nale utfordringer som ligger til grunn for regjeringens distrikts- og regionalpolitikk. Departementets publikasjon *Regionale utviklingstrekk 2013* gir ytterligere detaljer omkring befolkningsutvikling, økonomisk vekst og næringsutvikling.

Befolkningsutvikling

Norge har i dag en relativt balansert utvikling i folketallet. Inntil for få år siden var utviklingen et nullsumspill, hvor vekst i folketallet i sentrale strøk skjedde gjennom flytting og folketallsnedgang i mindre sentrale strøk. Dette har ikke vært tilfelle de siste årene. Samlet sett har vi i dag den beste folketallsutviklingen i Norge, og i Distrikts-Norge, på over 30 år. Hovedårsaken er innvandringen, som bidrar til at alle fylkene har vekst i folketallet. I 2012 hadde 300 kommuner i Norge befolkningsvekst. Dette er 101 flere enn i 2005. Det er likevel store forskjeller mellom kommunene, og fremdeles sliter mange distriktskommuner med nedgang i folketallet. Av 128 kommuner med nedgang i folketallet i 2012, ligger 124 innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Den sterke veksten i folketallet i storbyene fører til press på boligbygging, transport og offentlige tjenester. Veksten i disse områdene kommer i første rekke av stor innvandring og høye fødselstall.

Framvoksende todeling i næringslivet

Naturressursene har gitt grunnlag for sysselsetting, verdiskaping og spredt bosetting i Norge opp gjennom historien, men grunnlaget er ulikt i de ulike områdene av landet. Vi ser nå en økende todeling i næringslivet i Norge. På den ene siden har vi virksomheter som konkurrerer globalt, og som direkte eller indirekte er koblet til de sterke næringene innen petroleum, sjømat og sjøtransport. De områdene som har den største eksporten av varer og tjenester per sysselsatt, finner vi langs kysten. Finansiering, engineering og FoU er eksempler på tjenester knyttet til disse næringene. Disse tjenestene finner vi oftest i universitetsbyene. På den andre siden har vi regioner med mer tradisjonelle næringer som ikke på samme måte tar del i den sterke nasjonale veksten. Det er mange slike regioner i mindre arbeidsmarkeder i Innlandet, i den indre delen av Sørlandet, inne i fjordområdene på Vestlandet og i deler av Trøndelag og Nord-Norge.

Kompetansearbeidsplassutvalget (NOU 2011: 3 *Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*) konkluderte med at en videre sentralisering av kompetansearbeidsplasser kan gi store

samfunnsøkonomiske kostnader fordi tilgjengelige ressurser ikke blir utnyttet fullt ut. Humankapitalen er den viktigste kilden til velstand og økonomisk vekst. En høy grad av sysselsetting i hele landet er derfor avgjørende for å sikre framtidig velstand og velferd. Departementet har nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere tiltak for å styrke og øke etableringen av statlige stedsuavhengige arbeidsplasser og kompetansearbeidsplasser utenfor sentrale strøk.

Utfordringer

En distriktsrettet innsats tilpasset behovene i næringslivet

Nyskaping er avgjørende både for regioner med god næringsutvikling og for regioner med nedgang i antall arbeidsplasser. Norge er et høykostland. Det er først og fremst virksomheter som genererer høy verdiskaping per sysselsatt det er lønnsomt å etablere og drive her. Utfordringene og potensialet for næringsutvikling varierer fra sted til sted. En regionalt differensiert innsats er nødvendig for å få størst mulig verdiskaping ut av de offentlige midlene til næringsutvikling. Mindre arbeidsmarkeder har andre forutsetninger for vekst og utvikling enn større. Blant annet har større arbeidsmarkeder i gjennomsnitt større vekst i folketall og sysselsetting enn små arbeidsmarkeder. Det er derfor behov for en særskilt og aktiv innsats for å stimulere til vekst og utvikling i små arbeidsmarkeder, og virkemidlene må ofte være annerledes enn for større arbeidsmarkedsregioner. Departementet adresserer i hovedsak disse problemstillingene via tiltak under hovedmål 1, jf. tabell 3.1.

Tilgang til kunnskap og kompetanse i arbeidsmarkedet

Bruk av forsknings- og erfaringsbasert kunnskap og kompetanse i næringsmiljøer og bedrifter i alle deler av landet er sentralt for nyskaping og økonomisk og sosial utvikling. Både næringslivet og offentlig sektor må bli mer kunnskapsbaserte. Nettverksaktiviteter, klynger og strategiske samarbeidsallianser mellom forsknings- og utdanningsinstitusjoner og næringslivet danner grunnlag for en slik kunnskapsbasert verdiskaping. Tilgang på nok og relevant kompetanse i arbeidsmarkedene er sentralt for å sikre verdiskaping og vekst i hele landet. Dette forutsetter at folk får utviklet og nyttet kompetansen sin i arbeidsmarkedet. Departementet adresserer i hovedsak

disse problemstillingene via tiltak under hovedmål 1 og 2, jf. tabell 3.1.

Digital infrastruktur

Godt utbygd bredbåndsnett, telefoni og annen digital infrastruktur er viktige forutsetninger for å sikre tilgang til tjenester og mulighetene for full samfunnsdeltakelse og bolyst i hele landet. Den årlige kartleggingen av bredbåndsdekningen viser god vekst i både lave og høye kapasiteter, men det er fortsatt husstander uten bredbånd med grunnleggende god kvalitet, og store geografiske forskjeller i tilgangen på høyere kapasiteter. Departementet adresserer i hovedsak disse problemstillingene via tiltak under hovedmål 2, jf. tabell 3.1.

Utvikling av attraktive lokalsamfunn

Attraktive lokalsamfunn og lokal utviklingskraft spiller en viktig rolle i å nå de distrikts- og regionalpolitiske målene om bosetting og verdiskaping. Det er et økende behov for å rekruttere arbeidskraft med rett kompetanse. For mange distriktskommuner har innvandring og vekst i folketallet gjort tilgang på boliger og inkludering av innflyttere viktigere. En hovedutfordring for myndigheter på alle nivåer er å medvirke til at kommuner og sammenhengende bo- og arbeidsmarkedsregioner har de grunnleggende forutsetningene for å

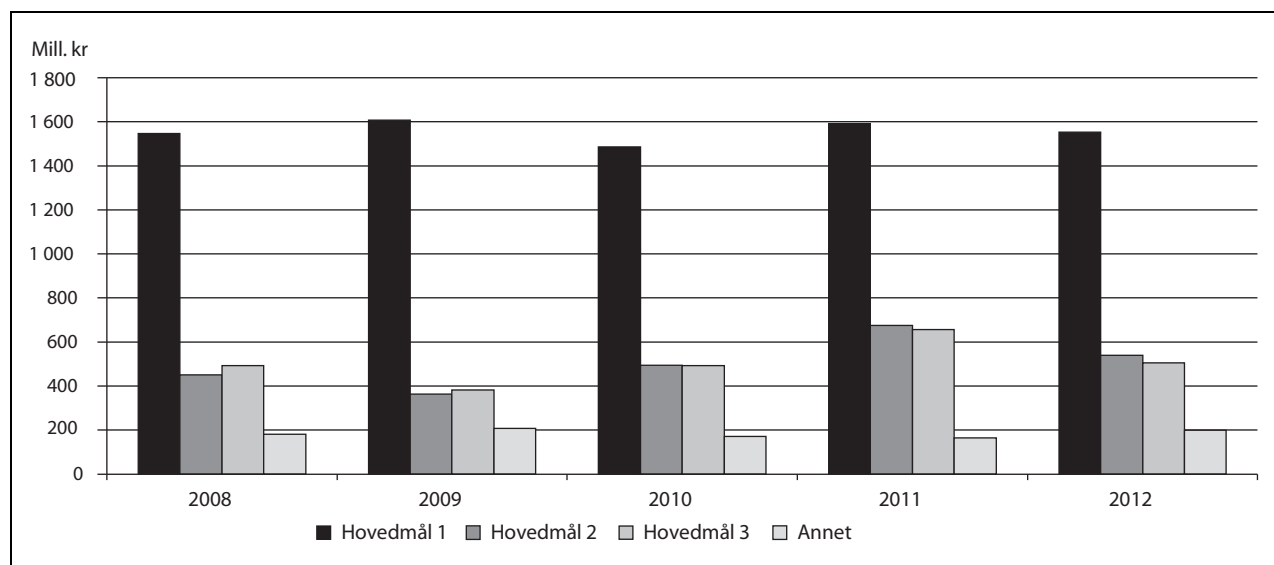
være attraktive: tilgang på arbeid, gode tjenester, kultur- og fritidstilbud, tilfredsstillende infrastruktur og et inkluderende samfunn. Lokalt engasjement, ildsjeler og samspill mellom myndigheter, næringsliv og sivilsamfunn er sentralt for det lokale samfunnsutviklingsarbeidet. Kommunene er avhengig av at de har kompetanse og kapasitet til å kunne lede og stimulere til lokalt engasjement i dette arbeidet. Departementet adresserer i hovedsak disse problemstillingene via tiltak under hovedmål 3, jf. tabell 3.1.

Mål og rapportering

Nedenfor presenteres målene for programkategori 13.50, rapportering fra 2012 og deler av 2013 og omtale av strategier og tiltak for 2014. Tabell 3.1 viser målene for programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk. Målformuleringene er noe justert for budsjettåret 2014. Som et ledd i oppfølgingen av Meld. St. 22 (2011–2012) *Verktøy for vekst – om Innovasjon Norge og SIVA SF*, er det utarbeidet nye mål- og resultatstyringssystemer for både Innovasjon Norge og SIVA i 2013. Arbeidsmål 1.1–1.3 er derfor utvidet og tilpasset nye mål- og resultatsystemer for selskapene. Bruk av midler innenfor alle målene skal være geografisk differensiert og i hovedsak skje innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Tabell 3.1 Mål for programkategori 13.50

Hovedmål	Arbeidsmål
1 Økt verdiskaping, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv	1.1 Utvikle lokale og regionale næringsmiljøer 1.2 Styrke overlevelsessevnen og veksten i etablerte bedrifter 1.3 Øke antall lønnsomme etableringer
2 Forbedre lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning	2.1 Styrke tilgang på relevant kompetanse i arbeidsmarkedene 2.2 Forbedre fysisk infrastruktur og redusere avstandsulemper i områder med få innbyggere og små markeder
3 Utvikle attraktive regioner og senter for befolkning og næringsliv	3.1 Styrke tilgangen til tjenester for befolkningen i områder med få innbyggere og små markeder 3.2 Gjøre mindre senter og små og mellomstore byer mer attraktive som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter

Figur 3.2 Gitte tilsagn per hovedmål under programkategori 13.50

Annet: Enkelte programmer eller tiltak har et innslag av alle hovedmålene og er derfor ikke naturlig å plassere under et konkret hoved- eller arbeidsmål.

Figur 3.2 viser fordelingen av midlene mellom hovedmålene. Som figuren viser har fordelingen vært forholdsvis stabil over flere år.

Rapportering på bruken av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene

Departementet har felles rapporteringskrav for aktiviteter som finansieres med de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene. Rapporteringen følger målstrukturen og gjør at disponering av midlene kan sammenstilles på tvers av aktører og budsjettposter.

Fylkeskommunene, kommunene og Innovasjon Norge har rapportert tilsagn gitt i 2012, finansiert over kap. 551, postene 60 og 61, og kap. 552, post 62. Eksempler på tiltak som finansieres via regionale midler er omtalt i vedlegg 1.2. En utfyllende oversikt over bruken av midlene i det enkelte fylke finnes på departementets nettsider.

Fylkeskommunene skal også innrapportere resultatene av de tiltak de har støttet. Et nytt system for resultatrapportering fra fylkeskommunene er under utvikling og utprøving, der prosjekteiere ved prosjektavslutning beskriver oppnådde resultater. Basert på erfaringene vil departementet foreta en vurdering av systemet for resultatrapportering.

Innovasjon Norge, SIVA, Forskningsrådet, Mentor AS og departementet har rapportert på tilsagn gitt i 2012 finansiert over kap. 552, post 72. For omtale av nasjonale programmer og tiltak, se vedlegg 1.3.

De rapporterte tallene avviker som regel fra bevilgningsbeløpene for samme budsjettår. Dette

skyldes at forvalterne kan disponere midlene over flere år.

Mange tiltak omtalt under kap. 552, post 72 er medfinansiert av fylkeskommunenes regionale midler (over kap. 551, postene 60 og 61). Flere av tiltakene er i tillegg delfinansiert av andre departementer og/eller andre offentlige eller private aktører. Rapporteringen skiller ikke systematisk mellom midler fra departementet og fra andre aktører.

Programkategori 13.50 etter sentralitet i 2012

Det ble i 2012 gitt tilsagn om 2 785,3 mill. kroner under programkategori 13.50. Rapporteringen viser at 81 pst. av midlene ble benyttet innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, 11 pst. ble benyttet utenfor og 8 pst. av midlene var ikke fordelt geografisk. Departementet mener dette er en rimelig fordeling av midlene, gitt de distrikts- og regionalpolitiske målene for innsatsen og fylkeskommunens regionalpolitiske oppdrag.

Rapporteringen viser at 45 pst. av midlene ble brukt i små og mellomstore byregioner⁶, mens 41 pst. av midlene ble benyttet i småsenterregioner og spredtbygde områder. Om lag 7 pst. av midlene ble benyttet i storbyregioner. Se vedlegg 1.5 for definisjoner og oversikt over fordelingen av mid-

⁶ Fordelingen av midler etter regiontyper er ikke sammenliknbar med tidligere år. Dette skyldes at inndelingen i bo- og arbeidsmarkedsregioner og sentralitet er oppdatert og revidert fra og med 2013, jf. NIBR-rapport 2013: 1 og departementets rapport *Regionale utviklingstrekk 2013*.

ler etter geografisk sentralitet, arbeidsmål, budsjettpost og forvalter.

Hovedmål 1 Økt verdiskaping, sysselsetting og internasjonalt konkurransedyktig næringsliv

Innsatsen skal fremme vekst, omstilling og utvikling i næringslivet med utgangspunkt i lokale og regionale behov og muligheter. Fylkeskommunene gir tilskudd til næringsutvikling gjennom Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet, samt til regionale og lokale tiltak, slik som kommunale og regionale næringsfond og *Interreg*. I tillegg finansierer departementet flere programmer, blant annet i regi av de nasjonale virkemiddelaktørene.

Tiltak under arbeidsmål 1.1 skal fremme utvikling av lokale og regionale næringsmiljøer og nettverk mellom bedrifter, FoU-miljøer og offentlige aktører. Virkemidlene skal bidra til å styrke utdannings- og forskningsmiljøer på områder som er viktige for næringslivet og styrke utvikling av klynger, næringsmiljø og nettverk. Tiltakene omfatter blant annet næringshager, *Norwegian Centres of Expertise* (NCE), *Inkubasjon* og *Arena*-programmet, se omtale i vedlegg 1.3.

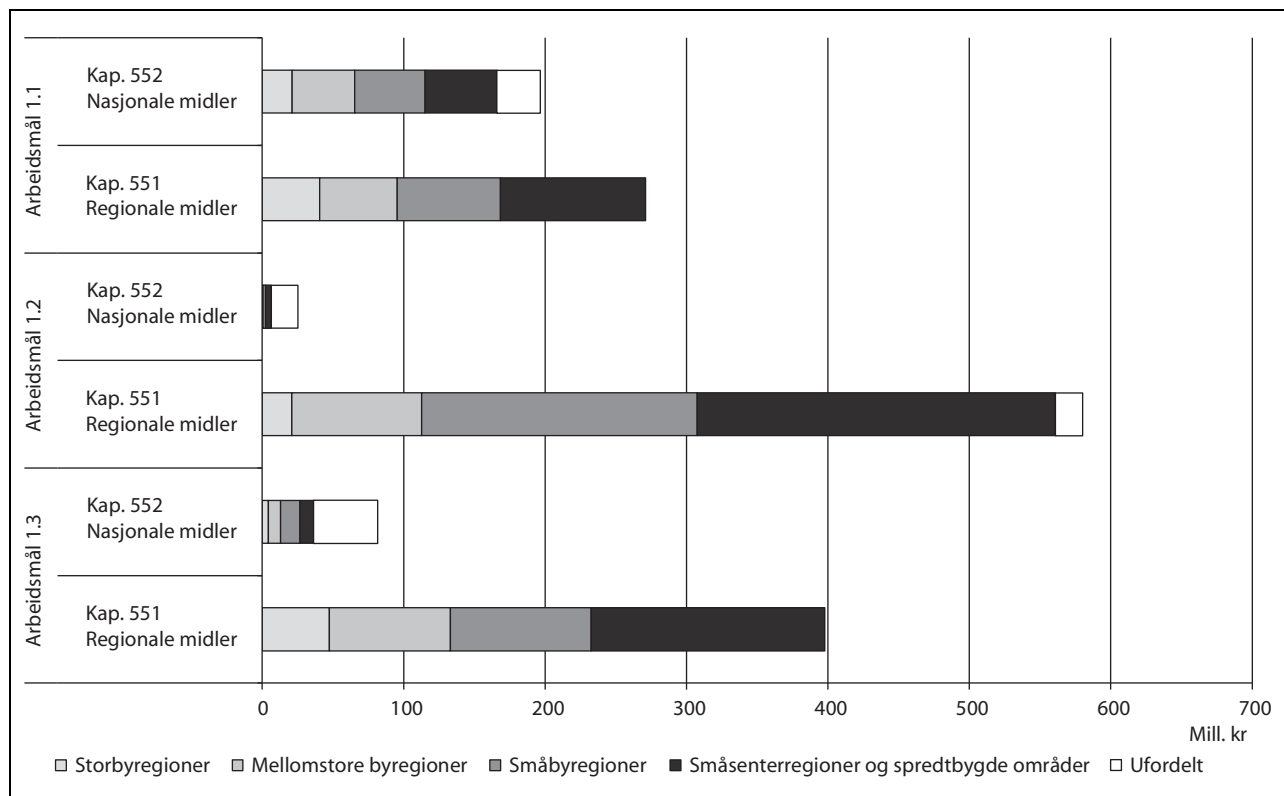
Tiltak under arbeidsmål 1.2 skal bidra til styrket overlevelsessevne og vekst i etablerte bedrifter, og omfatter distriktsrettede risikolån, investerings-

tilskudd og annen bedriftsstøtte der det offentlige overtar noe av risikoen fra de private aktørene. Innsats for å fremme omstilling og nyskaping i etablerte bedrifter er sentralt for å legge til rette for arbeidsplasser der folk bor. Offentlige virkemidler skal ikke kompensere for svak lønnsomhet i enkeltbedrifter eller næringer, men legge til rette for økt verdiskaping i norsk næringsliv ved å stimulere til flere nyetableringer og videreutvikling i eksisterende bedrifter. I arbeidet med å fremme vekstkraftige bedrifter vil virkemiddelaktørene legge vekt på kompetansebygging, innovasjonsevne, nettverksbygging, internasjonalisering, med videre.

Tiltak under arbeidsmål 1.3 skal bidra til å øke antall lønnsomme etableringer, skape attraktive arbeidsplasser i hele landet og bedre mulighetene for å skape arbeidsplasser nær hjemstedet. Midlene skal blant annet stimulere til å utnytte ideene og kompetansen i eksisterende næringer til etablering av nye foretak. Tiltakene omfatter blant annet etablerertilskudd, utviklingstilskudd, kommersialisering av kunnskapsbaserte ideer og tiltak for å fremme entreprenørskap blant kvinner og unge.

Rapport

Det ble i 2012 totalt gitt tilsagn om 1 553 mill. kroner til tiltak under hovedmål 1. Dette er på samme nivå som i 2011.

Figur 3.3 Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 1 fordelt på sentralitet og arbeidsmål

Figur 3.3 viser volum, geografisk nedslagsfelt og størrelsesforholdet mellom arbeidsmålene under hovedmål 1 for nasjonale og regionale midler. I 2012 ble 30 pst. av tilsagnene gitt til tiltak under arbeidsmål 1.1, 39 pst. under arbeidsmål 1.2 og 31 pst. under arbeidsmål 1.3. Dette er om lag samme fordeling som i 2011. De regionale midlene utgjorde 80 pst. av tilsagnene under hovedmål 1 i 2012.

Tabell 3.2 viser beløp, forvalter, type tiltak og fordelingen mellom arbeidsmålene for hovedmål 1. Midlene som fylkeskommunene forvalter selv er først og fremst av tilretteleggende karakter, som utvikling av lokale og regionale næringsmiljø. Under hovedmål 1 ble 60 pst. av midlene gitt som direkte bedriftsstøtte, i hovedsak gjennom Innovasjon Norge.

I 2012 ble det gitt tilsagn om distriktsrettede risikolån på 273 mill. kroner, noe som er 22 mill.

kroner mer enn i 2011. Etter en totalvurdering av porteføljen ble det satt av 67 mill. kroner i 2012 i tapsfondet. Dette inngår i tabellen under arbeidsmål 1.2, direkte bedriftsstøtte. Tapsfondet utgjorde 45 pst. av utlånsporteføljen ved utgangen av 2012. Kalkulert risiko i denne porteføljen er 31 pst. Etter flere år med forholdsvis gode tider for næringslivet er tapsfondet noe overfinansiert sammenliknet med den beregnede risikoen for lånene som er gitt. Departementet mener at tapsfondet bør være robust, siden tapene vil variere med gode og dårlige tider.

Om lag 21 pst. av midlene under hovedmålet går til utvikling av strategiske nettverk og klynger av bedrifter, offentlige myndigheter og kunnskapsmiljøer. Fylkeskommunene finansierer om lag 50 pst. av innsatsen til nettverk.

Tabell 3.2 Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 1

	(i mill. kr)								
	Fylkeskommuner	Kommuner og regionråd	IN	FR	SIVA	KRD	Totalt	Totalt (pst.)	Totalt 2011
Direkte bedriftsstøtte	3,6	112,7	790,6	0,0	0,0	0,0	906,9	58	923,9
Entreprenørskap	75,3	18,9	38,0	0,0	23,9	13,0	169,1	11	157,1
Inkubatorer	26,4	1,2	0,0	0,0	20,0	0,0	47,6	3	38,4
Kunnskapsparkeer	24,4	3,7	0,0	0,0	0,0	0,0	28,1	2	47,2
Nettverk	163,6	26,6	96,8	39,0	2,9	0,0	328,9	21	342,9
Næringshager	15,5	9,0	0,0	0,0	38,6	0,0	63,1	4	46,6
Transportstøtte	8,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	9,0	1	22,1
Arbeidsmål 1.1	230,0	40,5	96,8	39,0	61,5	0,0	467,7	30	475,1
Arbeidsmål 1.2	10,4	49,0	546,2	0,0	0,0	0,0	605,6	39	631,5
Arbeidsmål 1.3	77,3	82,7	282,4	0,0	23,9	13,0	479,3	31	485,4
Totalt	317,7	172,2	925,4	39,0	85,4	13,0	1 552,6	100	1 592,0
Totalt (pst.)	20	11	60	3	5	1	100		

På grunn av endring i kategoriene er det 13,8 mill. kroner i 2011-rapporteringen som ikke er synliggjort i tabellen. Dette er midler som gikk til Næringsrettede kompetansehevingstiltak. For 2012 er Næringsrettede kompetansehevingstiltak fordelt på flere kategorier.

Se vedlegg 1.2 for omtale av eksempler på regionale tiltak. Se vedlegg 1.3 for utfyllende omtale av nasjonale programmer og tiltak.

Evalueringer og større endringer

VRI – Virkemidler for regional FoU og innovasjon (Forskningsrådet): VRI-programmet ble opprettet i

2007. Programmet går i 2014 inn i sin tredje programperiode, fra 2014 til 2016. VRI skal utvikle kunnskap om og evne til samhandling og innovasjonsprosesser i regionene. I tillegg skal programmet fremme forskningsbasert innovasjon i arbeidslivet. VRI ble i 2012 midtveisevaluert av Oxford Research. Evaluator konkluderer med at VRI gir verdifulle bidrag til utviklingen av regio-

nale forsknings- og innovasjonssystemer, noe som øker forutsetningene for innovasjon i bedriftene.

*Bioraffineringsprogrammet*⁷ (*Innovasjon Norge*): Programmet ble lansert våren 2013, og inngår i Innovasjon Norges satsing på bioøkonomi. Satsingen inkluderer mange sektorer, særlig viktig er prosessindustrien og fiskeri/havbruks- og landbrukssektoren. Programmet gir tilskudd til utvikling av ny teknologi, nye produkter, nettverk, ny markedskunnskap samt at det tilbyr noe risikoavlastning.

Kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer (*Innovasjon Norge*): På oppdrag fra departementet har Innovasjon Norge i 2013 utviklet et program som skal styrke langsiktig kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer. Programmet skal særlig styrke tilgangen på relevant og kompetent arbeidskraft, og styrke regionale arbeidsmarketers attraktivitet gjennom ulike rekrutteringstiltak. Midlene skal brukes på godt tilpassede, praksisnære og næringsrettede tilbud i fagskole, høyere utdanning og/eller etter- og videreutdanning.

Gründerguiden (*Innovasjon Norge*): Departementet opprettet i 2011 et råd av gründere som ble bedt om å foreslå tiltak for å forenkle situasjonen for nyetablere. I 2012 leverte rådet sin rapport, og foreslo blant annet å samle all gründerrelevant informasjon i en nettportal. Innovasjon Norge utvikler derfor, på oppdrag fra departementet, en ny nettbasert interaktiv tjeneste for gründere. Målet er at det skal bli lettere å finne relevant informasjon og at gründere skal få raskere svar på spørsmål. Tjenesten vil bli operativ i løpet av høsten 2013.

Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene (*Oppland fylkeskommune*): Fjellområdene har særegne utfordringer for næringsutvikling og verdiskaping. I 2013 ble det tildelt 10 mill. kroner til en femårig satsing for fjellområdene (2013–2017). Målet er å styrke næringsutvikling og verdiskaping i fjellområdene gjennom å satse på kompetanse- og nettverksbygging, entreprenørskap og innovasjon i næringslivet. Midlene skal brukes til innsats på tvers av fylkeskommunene.

Strategier og tiltak

I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* slår departementet fast at god næringsutvikling over hele landet er et vilkår for omstilling og verdiskaping i Norge. Næringsinnretningen i distrikts- og regionalpolitikken skal være langsiktig og regionalt tilpasset. Utfordringene i arbeids- og næringslivet varierer både i og mellom fylker. Derfor har fyl-

keskommunene ansvaret for prioriteringen av hoveddelen av midlene innenfor hovedmål 1.

Innenfor fylkeskommunenes rammer viderefører departementet rammen til kommunale og regionale næringsfond og *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene*. Departementet forutsetter at midlene til kommunale og regionale næringsfond tas i bruk ved at fylkeskommunene tildeler midlene i sin helhet til kommuner eller regionråd. Arbeidsdelingen mellom fylkeskommunene, Innovasjon Norge og andre nasjonale virkemiddelaktører videreføres.

Innenfor de nasjonale rammene er det lagt vekt på å styrke og videreføre tiltak som har stor etterspørsel og gode resultater, og som har strategisk betydning for næringsutvikling, regionale arbeidsmarkeder og tilgang til kunnskap og kompetanse. De landsdekkende innovasjonsnettverkene i regi av virkemiddelaktørene, skaper flyt av kunnskap og ideer mellom virksomheter, FoU-institusjoner og næringslivet. Dette gir grunnlag for næringsutvikling, verdiskaping og entreprenørskap i hele landet. Innovasjon Norge lanserer, i samarbeid med SIVA og Forskningsrådet, et nytt program for klyngeutvikling. Programmet viderefører hovedtrekkene i *Norwegian Centres of Expertise* og *Arena*, men utvider tilbudet med en ekstra innsats for å mobilisere og utvikle tidligfase prosjekter i områder med svakere forutsetninger for samarbeidsbaserte aktiviteter. I tillegg kommer det et nytt tilbud til de sterkeste næringsklyngene gjennom *Global Centres of Expertise*. Departementet foreslår å øke støtten til det nye programmet for klyngeutvikling. Departementet foreslår videre å styrke *Næringshageprogrammet* og *Inkubasjon* gjennom SIVA.

Norge har et stort antall nyetableringer, men få bedrifter kvalifiserer som vekstforetak. For å få mer kunnskap om egnede virkemidler for å bidra til økt vekst blant gründere og utløse mer privat kapital, skal Innovasjon Norge gjennomføre to pilotprosjekter. Det skal etableres et pilotprosjekt med etablerertilskudd hvor en kobler bedrifter i markedsintroduksjon og tidlig vekstfase med forretningsengler⁸, og et kompetansetilbud til forretningsengler og potensielle forretningsengler i distriktene.

For å styrke den nasjonale overbygningen av de regionale innovasjonspolitiske forskningsprosjektene og forskerskolen for innovasjonsforskning, foreslås det en styrking av VRI.

⁷ Programmet het tidligere *Norsk næringsliv i bioøkonomien*.

⁸ European Business Angel Network definerer en forretningsengel som en privatperson som investerer egen formue i høyvekstselskaper som ikke er eid av venner eller familie. Forretningsenglene benytter sin kompetanse og sitt nettverk aktivt i arbeidet med å utvikle selskapene.

Norge har store og rike havområder og skogs- og utmarksarealer. Utnyttes disse naturgitte fortrinnene i kombinasjon med relevant kompetanse, kunnskap og teknologi, kan konkurransefortrinn og vekstmuligheter innenfor bioøkonomien skapes. *Bioraffineringsprogrammet* er et nyskapende program som kan legge grunnlaget for næringsutvikling, kompetansearbeidsplasser og økt aktivitet i distriktsnæringer. Programmet foreslås derfor styrket.

Hovedmål 2 Forbedre lokale og regionale rammebetingelser for næringsliv og befolkning

Innsatsen består i hovedsak av fylkeskommunenes støtte til kompetansehevingstiltak for befolkning og arbeidsliv, transportinfrastruktur, annen kommunal næringsrettet infrastruktur, bredbånd samt prosjekter innenfor *Interreg*-samarbeidet. I tillegg finansierer departementet *Forskningsløft i nord* i regi av Forskningsrådet, og *Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft* under dette hovedmålet.

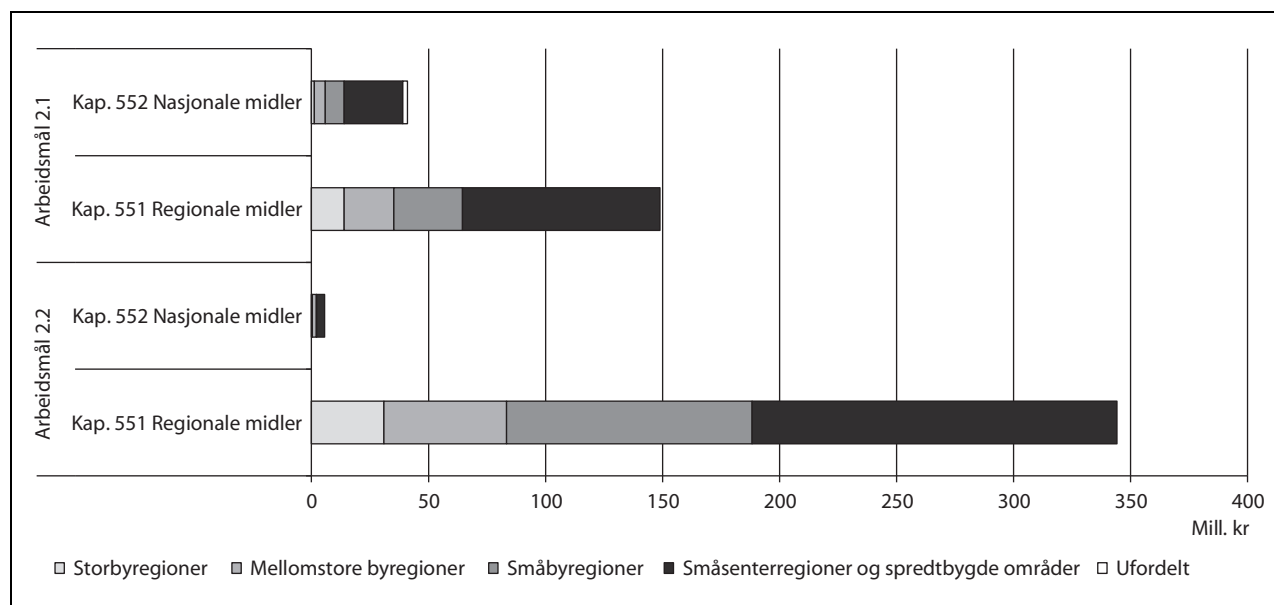
Tiltak under arbeidsmål 2.1 skal styrke tilgang på relevant kompetanse i arbeidsmarkedene. Andelen av befolkningen med høyere utdanning er lavere i perifere områder enn i sentrale strøk.

Spredt lokalisering av utdanningsinstitusjoner har virket positivt på tilførselen av kompetanse til offentlige og private virksomheter i alle deler av landet. Det er også behov for utvikling av annen kompetanse enn formalkompetanse. Midlene kan benyttes til utvikling av kompetansetiltak og utdanningstilbud utenfor større byområder tilpasset lokale behov og regionale utfordringer.

Tiltak under arbeidsmål 2.2 skal forbedre fysisk infrastruktur og redusere avstandsurelper i områder med få innbyggere og små markeder, hvor det er vanskelig å få finansiert lokale infrastrukturtiltak gjennom brukerbetaling eller gjennom markedet på andre måter. Midlene kan benyttes til grunnlagsinvesteringer for næringsutvikling, for eksempel til bredbåndsutbygging, vannforsyning, kommunale veier, kaianlegg og andre lokale infrastrukturtiltak som kan fremme regional utvikling.

Rapport

Det ble i 2012 totalt gitt tilsagn om 540 mill. kroner til tiltak under hovedmål 2. Dette er 135,6 mill. kroner mindre enn i 2011. Det høye nivået i 2011 skyldes i hovedsak tilsagn på 115 mill. kroner fra Nordland fylkeskommune til Bodø havn.

Figur 3.4 Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 2 fordelt på sentralitet og arbeidsmål

Figur 3.4 viser volum, geografisk nedslagsfelt og størrelsesforholdet mellom arbeidsmålene under hovedmål 2 for nasjonale og regionale midler. I 2012 ble 35 pst. av tilsagnene gitt under arbeidsmål 2.1 og 65 pst. under arbeids-

mål 2.2. Dette er om lag samme fordeling som i 2011. De regionale midlene utgjorde 91 pst. av tilsagnene under hovedmål 2 i 2012, og 95 pst. av midlene ble gitt innenfor det distriktspolitiske virkeområdet.

Tabell 3.3 Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 2

	(i mill. kr)						
	Fylkes- kommuner	Kommuner og regionråd	FR	KRD	Totalt	Totalt (pst.)	Totalt 2011
Bredbånd, mobil og IKT	109,6	3,2			112,8	21	175,3
Fysisk kommunal næringsrettet infrastruktur	89,0	54,5		1,5	145,0	27	249,5
Infrastrukturtiltak for persontransport	57,5	7,7		2,8	68,0	13	75,6
Kompetansehevingstiltak	129,2	23,6	35,0	3,4	191,2	35	159,0
Vannforsyning	21,9	1,3			23,3	4	16,2
Arbeidsmål 2.1	129,2	23,6	35,0	3,4	191,2	35	159,0
Arbeidsmål 2.2	278,0	66,7		4,3	349,0	65	516,6
Totalt	407,3	90,3	35,0	7,6	540,2	100	675,6
Totalt (pst.)	75	17	7	1	100		

Tabell 3.3 viser volum, forvalter, type tiltak og fordelingen mellom arbeidsmålene for hovedmål 2. Fylkeskommunene forvaltet om lag 75 pst. av midlene under hovedmål 2. Disse benyttes i hovedsak til bredbånd, kompetansehevingstiltak og fysisk næringsrettet infrastruktur. I 2012 gikk 35 pst. av midlene under hovedmål 2 til kompetansehevingstiltak, hvorav blant annet 35 mill. kroner til *Forskningsløft i nord*.

Se vedlegg 1.2 for omtale av eksempler på regionale tiltak. Se vedlegg 1.3 for utfyllende omtale av nasjonale programmer og tiltak.

Status for bredbåndsutbygging

Den årlige kartleggingen av bredbåndsdekningen (Bredbåndsdekning 2013, Nexia) viser fortsatt vekst i både lave og høye kapasiteter, men det er fortsatt store geografiske forskjeller i tilgangen på høyere kapasiteter. Mindre enn 2 000 husstander mangler et tilbud om bredbånd med minst 2 Mbit/s nedstrømskapasitet når alle tilbud om trådløse teknologier er inkludert. Mens 89 pst. av alle husholdninger i tettbygde strøk har tilbud av neste generasjons høyhastighetsbredbånd (NGA), har kun 19 pst. av husholdningene i spredtbygde strøk dette tilbudet. Nasjonale tall viser at 99 pst. av befolkningen er bosatt i områder med kapasitet på minst 12/0,8 Mbit/s, 75 pst. i områder med kapasitet på minst 25/1 Mbit/s og 64 pst. i områder med kapasitet på minst 50/10 Mbit/s. Siden 2006 har det blitt bevilget nesten 1,3 mrd. kroner til utbyg-

ging av bredbånd over hele landet, hvorav 906,7 mill. kroner over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett.

Evalueringer og større endringer

Bredbånd: Ordningen med øremerket tilskudd til bredbånd fra departementet startet i 2007. På oppdrag fra departementet, har Nexia i 2012 og 2013 undersøkt hva slags resultater arbeidet med bredbånd i fylkeskommunene har gitt. Rapporten viste at fylkeskommunene så langt har brukt 485 mill. kroner av tilskuddene fra departementet til fullførte prosjekter, og at disse midlene har utløst totalt 1,1 mrd. kroner i investeringer. De realisererte prosjektene har gitt 55 000 nye husstander over hele landet tilgang til bredbånd. Det er over halvparten av de som har fått bredbåndsdekning siden 2007. I tillegg har 21 000 husstander fått et bedre bredbåndstilbud. Rapporten viser også at de mest aktive fylkeskommunene stort sett har oppnådd en høyere andel ekstern finansiering og en større økning i bredbåndsdekningen.

Forskningsløft i nord: Forskningsløft i nord i regi av Forskningsrådet er et tiltak for å styrke kunnskapsmiljøene i Nord-Norge sin næringsrettede forskningskompetanse innenfor reiseliv og arktisk teknologi. Oxford Research har følgeevaluert programmet, og leverte sluttrapport i 2013. Rapporten viser at det har skjedd en betydelig styrking av de involverte FoU- og utdannelsesinstitusjonene i Nord-Norge. Miljøene er styrket

både med hensyn til omfang og kvalitet, det er opprettet flere stipendiatstillinger, publikasjonstakten har økt og det er etablert relasjoner med nasjonale og utenlandske miljøer. Mens den første rapporten fra følgeevalueringen pekte på at relevansen for næringslivet var noe varierende, sier sluttrapporten at prosjektene har styrket sin næringsrelevans.

Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft (Kommunal- og regionaldepartementet): I statsbudsjettet for 2013 ble det tildelt midler til et program som skal identifisere potensialet for å styrke små og mellomstore byer som regional utviklingskraft. Midlene lyses ut høsten 2013.

Strategier og tiltak

Utvikling av infrastruktur og kompetanseheving er viktig både for næringslivet og for befolkningen. I områder med utfordringer knyttet til befolkningsnedgang og sårbare næringsmiljøer, kan det være behov for infrastruktur- og kompetanseutviklingsprosjekter. Tiltak under dette hovedmålet skal hovedsakelig finansieres av midler som fylkeskommunene og kommunene forvalter. Hoveddelen av tiltak vil derfor avhenge av fylkeskommunenes prioriteringer.

I Meld. St. 23 (2012–2013) *Digital agenda for Norge – IKT for vekst og verdiskaping* la regjeringen fram en ambisiøs bredbåndspolitikk. Der er det blant annet satt som mål at alle husstander i alle deler av landet skal ha et bredbåndstilbud av grunnleggende god kvalitet.

Kommunal- og regionaldepartementets øremerkede midler til utbygging av bredbånd vil fra 2014 bli samordnet med en ny tilskuddspost til bredbånd på budsjettet til Samferdselsdepartementet. Post- og teletilsynet skal forvalte tilskuddene. Ordningen vil målrettes mot nettopp områder med husstander uten et bredbåndstilbud av grunnleggende god kvalitet. I tillegg vil det være et delmål med ordningen å øke kapasiteten for bredbånd, eller sikre mobildekning til husstander, i områder hvor det ikke kan ventes å komme et kommersielt tilbud i de nærmeste årene. Departementene legger stor vekt på å bygge på fylkeskommunenes regionalpolitiske rolle for utviklingen, og i mange tilfeller lange erfaring med bredbåndsutbygging i sine regioner. Fylkeskommunene vil derfor fortsatt ha en sentral rolle i innsatsen for å fremme utbygging av bredbånd.

Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2013 ble støtten til bredbånd under Kommunal- og regionaldepartementets budsjett økt med

53,16 mill. kroner, til en samlet innsats på 150 mill. kroner. Det er lagt opp til å videreføre det samlede bevilgningsnivået i 2014, fordelt på budsjettene til Kommunal- og regionaldepartementet og Samferdselsdepartementet. Se også omtale i Prop. 1 S (2013–2014) *Samferdselsdepartementet*.

Kunnskap basert på forskning er en sentral kilde til økonomisk vekst. En godt utbygget kompetanseinfrastruktur kan bidra til næringsutvikling og økt forskningsinnsats i næringslivet. *Forskningsløft i nord* i regi av Forskningsrådet ble satt i gang i 2009 med programperiode fram til 2013. I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* varslet departementet en videreføring av programmet. Departementet legger opp til en styrking av *Forskningsløft i nord* i 2014, og forlenger programmet til ut 2016.

Store deler av det mest globaliserte og eksportorienterte næringslivet finner vi i distriktene i Norge. Distrikts- og regionalpolitikken må legge til rette for at dette videreutvikles. Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* peker på at små byer er viktige for utviklingen av sine respektive omland. Departementet ønsker derfor å legge til rette for en positiv utvikling i små og mellomstore byer. Ingen byer og byregioner er like, og hver region må analyseres for seg. En måte å bedre rekrutteringen av arbeidskraft til virksomhetene på, og samtidig spre veksten i et større omland, er å koble sammen byene og områdene omkring. *Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft* skal øke kunnskapen om byenes funksjon for omlandet og regionens næringsmessige potensial. Kunnskapen skal danne grunnlag for regionalt forankrete strategier og tiltak som kan bidra til å styrke rollen som små og mellomstore byer har for regional utvikling. Programmet skal være nettverksbasert. Departementet foreslår å styrke programmet i 2014 for å kunne omfatte flere små og mellomstore byer og deres omland.

Hovedmål 3 Utvikle attraktive regioner og senter for befolkning og næringsliv

Tiltak under hovedmål 3 skal bidra til å gjøre små byer og tettsteder mer attraktive som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter. Attraktivitet bygges gjennom å spille på lokalsamfunns fortrinn, og for eksempel videreutvikle lokalt tjenestetilbud, arbeide med fysisk stedsutvikling, legge til rette for bruk av bygninger og arealer, arbeide med langsiktig integrering av innvandrere og å profilere stedet. Gode offentlige og private tjenester og tilgang på bolig er for eksempel sentralt for at folk skal ha reell frihet til å bosette seg der de

ønsker. Hoveddelen av tiltakene under hovedmålet finansieres av fylkeskommunene. Departementet legger vekt på at regionalt og lokalt utviklingsarbeid blir sett i sammenheng med planprosessen for å utvikle lokalsamfunn, kommuner og regioner. Fylkeskommunene, kommunene og andre regionale aktører skal samarbeide for å målrette utviklingstiltak.

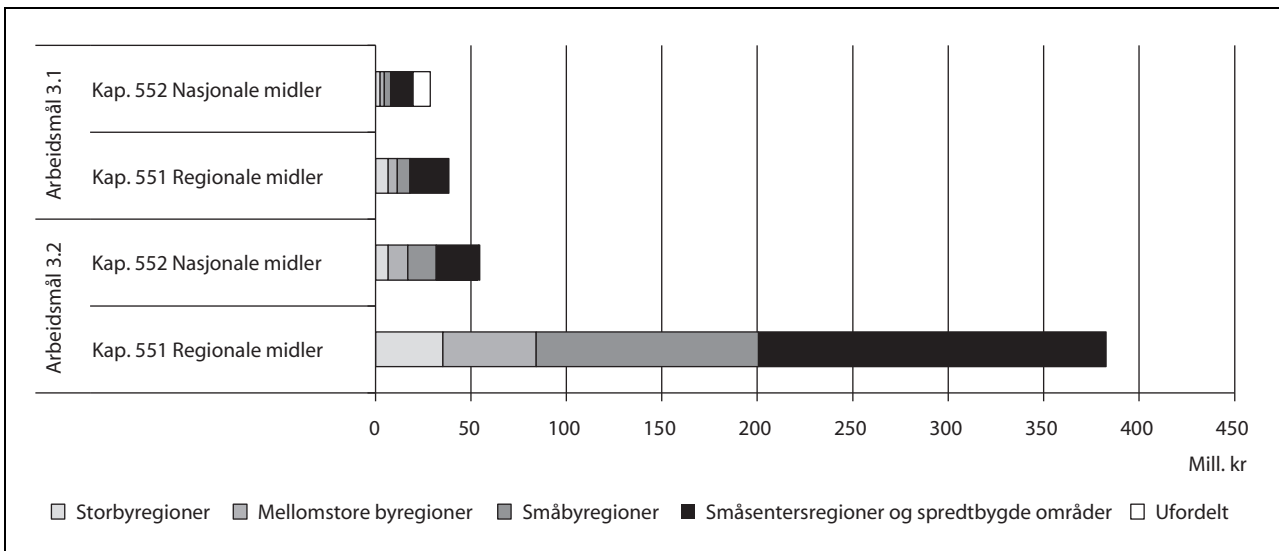
Tiltak under arbeidsmål 3.1 er i hovedsak rettet mot å gi god tilgang til grunnleggende tjenestetilbud i områder med få innbyggere og små markeder. Tiltakene er rettet mot å opprettholde tilbud av dagligvarebutikker i områder med små markeder, og å støtte utvalgte utviklingsprosjekter for å bedre andre typer private eller offentlige tjenestetilbud i utsatte områder. Dette skjer blant annet gjennom *Merkur*-programmet.

Tiltak under arbeidsmål 3.2 er rettet mot stedsutvikling og profilering som gjør mindre senter og små og mellomstore byer mer attraktive og aktu-

elle som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter. Dette omfatter stedsutviklingsprosjekter på mindre steder som opprusting av kommunesenter, skape møtesteder for befolkningen og profileringstiltak rettet mot utflyttet ungdom, potensielle innflyttere og turister. For å motvirke skjev geografisk alders- og kjønnsfordeling vektlegges tiltak rettet mot unge i etableringsfasen og kvinner. Det blir også lagt vekt på tiltak som fokuserer på integrering av innvandrere.

Rapport

Det ble i 2012 totalt gitt tilsagn om 505 mill. kroner til tiltak under hovedmål 3. Dette er 141,8 mill. kroner mindre enn i 2011. Det høye nivået i 2011 skyldes i hovedsak tilsagn på 150 mill. kroner fra Nordland fylkeskommune til kulturhus i Bodø.

Figur 3.5 Gitte tilsagn i 2012 på hovedmål 3 fordelt på sentralitet og arbeidsmål

Figur 3.5 viser volum, geografisk nedslagsfelt og størrelsesforholdet mellom arbeidsmålene under hovedmål 3. I 2012 ble 13 pst. av tilsagnene gitt under arbeidsmål 3.1 og 87 pst. under arbeidsmål

3.2. De regionale midlene utgjorde 84 pst. av tilsagnene under hovedmål 3 i 2012, og 89 pst. av midlene ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Tabell 3.4 Gitte tilsagn i 2012 fordelt på forvalter og type tiltak under hovedmål 3

	(i mill. kr)					
	Fylkes- kommuner	Kommuner og regionråd	KRD	Totalt	Totalt (pst.)	Totalt 2011
Tjenesteutvikling ¹	30,7	9,0	27,3	67,1	13	99,6
Stedsutvikling ²	154,3	74,3	8,3	236,8	47	307,9
Profilering og markedsføringstiltak ³	114,1	47,9	38,8	200,8	40	248,9
Arbeidsmål 3.1	30,7	9,0	27,3	67,1	13	99,6
Arbeidsmål 3.2	268,4	122,2	47,1	437,7	87	556,8
Totalt	299,1	131,2	74,5	504,7	100	656,4
Totalt (pst.)	59	26	15	100		

¹ Tiltak for tjenesteutvikling skal tilrettelegge for utvikling av daglige tjenester til lokalbefolkningen på mindre steder, for eksempel støtte til utvikling av dagligvarebutikker og utviklingsprosjekter for offentlig tjenesteproduksjon.

² Stedsutviklingstiltak er i hovedsak fysiske investeringer som sentrumsoppgraderinger og opprustningstiltak, men kan også være trivselstiltak, etablering av møteplasser, mv.

³ Profilerings- og markedsføringstiltak er prosjekter som gjør et sted mer attraktivt for befolkning, næringsliv og turister. Dette kan være kulturbaserte stedsutviklingstiltak, festivaler, «Flytt hit»-kampanjer, turistkontor, mv.

Tabell 3.4 viser volum, forvalter, type tiltak og fordelingen mellom arbeidsmålene for hovedmål 3. Fylkeskommunene tildelte 59 pst. av tilsagnene under hovedmål 3. Fylkeskommunen benyttet om lag 51 pst. av dette til stedsutviklingstiltak.

Se vedlegg 1.2 for omtale av eksempler på regionale tiltak. Se vedlegg 1.3 for utfyllende omtale av nasjonale programmer og tiltak.

Evalueringer og større endringer

Attraktivitet: Etter flere år med økt bruk av midler til tiltak som skal fremme lokal attraktivitet, var det behov for mer systematisk kunnskap om resultater av innsatsen. I 2012 fikk Telemarksforsking i oppdrag fra departementet å utvikle en modell for vurdering av attraktivitetsarbeid. Modellen vil bli brukt for videreutvikling av innsatsen på dette området.

Omdømmeskolen (Distriktssenteret): Følgeevalueringen av Omdømmeskolens kull for 2008 og 2010 ble ferdigstilt og overlevert Distriktssenteret i juni 2013. Evalueringen ble gjort av Oxford Research, og viser at prosjektet fungerer godt. Den gir kommunene verktøy for å komme i gang med omdømmearbeid og en faglig plattform de kan jobbe videre med i etterkant. Den har også gjort kommunene og regionene mer bevisste på betydningen av omdømmearbeid.

Småkommuneprogrammet: Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* peker på at mange små distriktkommuner har for liten kompetanse og

kapasitet til å drive godt og langsiktig plan- og utviklingsarbeid. I 2013 etablerte departementet *Småkommuneprogrammet* for å styrke kapasiteten og kompetansen i kommuner med særlig behov for dette. Til sammen er 41 kommuner valgt ut som deltakere i det nye programmet.

Strategier og tiltak

Attraktive lokalsamfunn, kommuner og regioner er nødvendige for å nå målene om bosetting og verdiskaping. For å utvikle attraktive regioner og senter for befolkning og næringsliv, er det viktig at tilgangen til tjenester i områder med få innbyggere og små markeder styrkes. *Merkur*-programmet er departementets utviklingsprogram for butikker i utkantstrøk. For å sikre tjenestetilbudet i distriktene er det behov for å forsterke de mest marginale dagligvarebutikkene. Gjennom *Merkur*-programmet og muligheten til å yte økonomisk støtte til utkantbutikkens investeringsbehov bidrar departementet aktivt til dette.

Lokalt utviklingsarbeid handler i stor grad om å stimulere og støtte opp om lokal utviklingskultur. Konkrete prosjekter utløser lokalt engasjement, noe som er nødvendig for å utvikle attraktive lokalsamfunn. Den nasjonale *Bolyst*-satsingen gir sammen med kommuner og fylkeskommuner tilskudd til prosjekter som har som mål å gjøre senter og små og mellomstore byer mer attraktive som bosted og som lokaliseringssted for bedrifter. En sentral målsetting med *Bolyst* er at pilotpro-

sjektene skal gi kunnskap og læring til andre distriktssamfunn. Samtlige bolystprosjekter blir presentert på Distriktscenterets hjemmeside. *Bolyst* er et godt eksempel på samarbeid mellom forvaltningsnivåene, som fører til lokal og regional utvikling. Departementet legger opp til en styrking av *Bolyst*-satsingen i 2014.

Som et ledd i arbeidet med å utvikle attraktive regioner og senter, har departementet satt i gang strukturtiltak som skal styrke utviklingskraften og kapasiteten i kommunene og samarbeidet mellom kommuner og fylkeskommuner på dette området. Departementet legger opp til en styrking av innsatsen for økt utviklingskapasitet og kompetanse i kommunene i 2014 gjennom programmene *Lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK) og *Småkommuneprogrammet*.

Programmet *Lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK) skal gjøre kommuner bedre til å planlegge, mobilisere og gjennomføre lokale samfunnsutviklingsprosjekter via et tettere samarbeid med fylkeskommunene og mellom kommuner. Å styrke fylkeskommunens rolle som samordner, aktiv rådgiver og støttespiller overfor kommunene har vært en sentral del av arbeidet. Programets følgeevaluering viser at det mange steder har utviklet seg en bedre samhandling mellom forvaltningsnivåene. For å styrke dette arbeidet i programmets siste år foreslår departementet å øke tildelingen til LUK.

Det femårige *Småkommuneprogrammet* er en målrettet satsing for å bygge kapasitet i de minste distriktskommunene som har kapasitetsutfordringer for å drive godt og langsiktig plan- og utviklingsarbeid. Departementet foreslår å styrke denne satsingen i 2014.

Tverrgående tiltak

Enkelte satsinger, programmer eller tiltak har et innslag av alle hovedmålene og er derfor ikke naturlig å plassere under et konkret hoved- eller arbeidsmål.

Rapport

I 2012 er det gitt tilsagn om 94,3 mill. kroner til tverrgående tiltak, hvorav 34 mill. kroner fra fylkeskommunene, 7,6 mill. kroner fra kommuner og regionråd og 52,7 mill. kroner fra departementet. Eksempler på slike tiltak er *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker*, *Interreg* og andre internasjonale tiltak. Deler av midlene som går til kommuner og regioner med omstillingsbehov er også tverrgående. Departementet setter

årlig av en ramme på kap. 551, post 60 som fylkeskommunene kan bruke til omstillingstiltak i kommuner eller regioner som opplever stor reduksjon i antall sysselsatte ved hjørnesteinsbedrifter eller næringer. Beløpet som settes av er basert på innspill fra fylkeskommunene. I 2013 er rammen til omstilling 62 mill. kroner og om lag 35 kommuner og regioner mottar slike midler. I tillegg har departementet i samarbeid med Miljøverndepartementet finansiert *Naturarven som verdiskaper*, som avsluttes i 2013. Det blir gjennomført en følgeevaluering av de 15 prosjektene i programmet. I 2014 vil det foreligge en rapport som presenterer prosjektene og resultater. Se vedlegg 1.2 og 1.3 for utfyllende omtale.

Strategier og tiltak

Interreg – EUs territoriale samarbeid: *Interreg* er EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid. Programmet ble etablert i 1990 for å styrke samarbeidet mellom naboregioner på hver sin side av nasjonsgrensene innenfor EU og mellom EU og nabolandene. Norge og norske fylkeskommuner har deltatt i det europeiske territoriale samarbeidet siden 1995. Programmene dekker områder som innovasjon, FoU, entreprenørskap, stedsutvikling, reiseliv, miljø, klima, energieffektivisering, risikoforebygging, utdanning, kommunikasjon og institusjonsbygging. Programperiodene går over syv år, og inneværende periode løper ut 2013. Arbeidet med å utvikle nye programmer for perioden 2014–2020 har startet. Norge skal delta som likeverdig og aktiv aktør i det framtidige europeiske territoriale samarbeidet. Deltakelsen skal bidra til regional utvikling i Norge og våre nærområder, og er en del av en aktiv norsk europapolitikk. Departementet vil videreføre støtten på samme nivå som i inneværende programperiode. Departementets bidrag over hele programperioden vil bli omlag 730 mill. kroner, med forbehold om Stortingets årlige bevilgninger. EU-kommisjonens forslag til regelverk for den nye programperioden tar utgangspunkt i EU2020-strategien. Programmene skal ha klare prioriteringer og bedre strategisk tilnærming. Generelt er det et fokus på verdiskaping og innovasjon. Dette er i tråd med prioriteringer innenfor norsk distrikts- og regionalpolitikk. Den arktiske dimensjonen ventes videreutviklet for programmene i nordområdene.

Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker: Programmet ble etablert i 2012, og har som mål å øke verdiskaping og næringsutvikling i landskapsområder med særegne natur- eller kulturkva-

liteter. Programmets første runde viser at parkene bidrar til dette. Programmet representerer en ny samarbeidsmodell for bygdeutvikling og bærekraftig bruk av områder med viktige natur- og kulturverdier. Spesielt jobber parkene med å ta vare på og utvikle samhandlingen mellom natur, kultur, miljø og menneskelige ressurser i et avgrenset landskapsområde. Det betyr at parkene fremmer et helhetlig perspektiv med langsiktige løsninger i bruks- og vernespørsmål. I 2012 ble det lyst ut 10 mill. kroner i verdiskapingsprogrammet og 16 prosjekter ble støttet. I 2013 er ordningen videreført med en utlysning på 10 mill. kroner. Departementet planlegger å videreføre ordningen i 2014 og ønsker å styrke den for å kunne finansiere flere hovedprosjekter. Det har vært stor interesse for programmet og departementet venter at antallet parker og størrelsen på prosjektene vil vokse når verdiskapingsprogrammet er mer kjent, forprosjekter er gjennomført og parkkonseptet mer utviklet.

Kvinner, unge og innvandrere

Kvinner, unge og innvandrere er prioriterte grupper i distrikts- og regionalpolitikken. Departementet har satt i verk målrettede tiltak for å stimulere til en bærekraftig befolkningssammensetning i distriktene. Departementet legger særlig vekt på tiltak som kan påvirke bostedsvalg og bidra til entreprenørskap.

Støtte til gründere kan påvirke bosettingsvalget til unge i etableringsfasen. Ved å gjøre det enklere å skape sin egen arbeidsplass, vil flere kunne velge bosted ut fra andre kriterier enn tilgjengelighet til relevant arbeid. Kvinner har generelt vært underrepresentert blant etablerere. I regjeringens handlingsplan for mer entreprenørskap blant kvinner (2008) er målet at flere kvinner skal bli entreprenører, og at kvinneandelen blant nye entreprenører skal være minst 40 pst. innen 2013.

Mange kommuner som ellers ville hatt nedgang i befolkningen, vokser som følge av innvandring. Innvandrere er også svært viktige for tilgangen på arbeidskraft i mange områder i landet. Distriktskommunene har derfor en viktig rolle knyttet til inkludering av innvandrere og for tiltak som gjør det mulig for innvandrere å skape sin egen arbeidsplass.

Departementet legger til grunn at fylkeskommunene i sine prioriteringer gjør særskilte vurderinger av innsats rettet mot de ulike målgruppene.

Rapport

Fylkeskommunene prioriterer bruken av virkemidlene over kap. 551, postene 60 og 61 og setter

måltall for kvinneandelen innenfor ulike tiltak. Prioriteringen av målgrupper er ofte knyttet til entreprenørskap, kompetanse, kultur og omstilling.

Kvinner: Departementet satte i 2008 som mål at 40 pst. av de bedriftsrettede midlene skal gå til kvinner senest innen 2013. Rapportering fra Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet viser at arbeidet med å prioritere tiltak for kvinner i næringslivet har kommet langt og oppnådd gode resultater. I 2012 gikk 39 pst. av Innovasjon Norges bedriftsrettede virkemidler over departementets budsjett til bedrifter med kvinnelige eiere og/eller ledere. Den langsiktige trenden er at kvinneandelen har gått sterkt opp de senere årene. Målene for andelen nye bedrifter og prosjekter med kvinner i ledende stilling ble nådd for SIVAs programmer i 2012. Samlet for SIVAs programmer lå andelen på om lag 30 pst. kvinner. Forskningsrådets VRI-program har på nasjonalt nivå nådd målsettingen om minst 40 pst. deltakelse fra kvinner på styringsnivå.

Ungdom: For målgruppen ungdom er hovedsatsingsområdene veiledning av unge gründere som vil starte egen bedrift og entreprenørskapsopplæring i utdanningen. I 2012 ga Innovasjon Norge tilsagn om 7,2 mill. kroner til programmet *Ung gründer* (inkludert mentorordningen). Departementet ga videre tilsagn om 13 mill. kroner til organisasjonen Ungt Entreprenørskap, som arbeider aktivt sammen med skoler, høyere utdanning og næringsliv for at alle elever og studenter skal få et tilbud om opplæring i entreprenørskap.

Innvandrere: Innovasjon Norge fikk i 2012 i oppdrag å gjennomføre minst ett pilotprosjekt for utprøving av tiltak innrettet spesielt for å nå målgruppen innvandrere. Våren 2013 ble det gjennomført to pilotprosjekter rettet mot blant annet etterspørsel etter flerkulturelle medarbeidere i bedrifter. Prosjektene omfattet nettverkstreff med fokus på innovasjonsverktøy og -praksis.

Bolyst: Innenfor satsingen er prosjekter som omfatter inkludering av innvandrere i distriktsområder, og utviklingsprosjekter rettet mot ungdom, prioritert. Det er stor interesse for å arbeide med disse perspektivene blant søkerne på bolystmidler.

Strategier og tiltak

Departementet mener de særskilte ordningene for å øke entreprenørskap blant kvinner og andelen kvinner som mottar bedriftsrettede virkemidler har gitt gode resultater. Ikke minst har ordningene i seg selv bidratt til holdningsendringer og en ny bevissthet i virkemiddelapparatet om betydningen av entreprenørskap blant kvinner. Depar-

tementet mener derfor at tiltak rettet mot kvinner hos Innovasjon Norge og SIVA i økende grad skal integreres i virkemiddelaktørenes ordinære programvirksomhet, for å sikre bredere oppfølging.

Rammen til *Ung gründer* videreføres og Ungt Entreprenørskap får en økning på 1 mill. kroner. Fylkeskommunene oppfordres til å fortsatt prioritere kvinner, unge og innvandrere, og sette måltall for kvinneandelen innenfor forvaltningen av bedriftsrettede midler og tiltak.

Nye retningslinjer for regionalstøtte

Retningslinjene for regionalstøtte revideres i 2013 for en syvårsperiode. EU-kommisjonen vedtar regler for EU-landene, mens EFTAs overvåkingsorgan (ESA) vedtar regler for EØS-landene, herunder Norge. Reglene setter rammer for ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift og virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte.

Differensiert arbeidsgiveravgift

De nye retningslinjene åpner for at Norge fremdeles kan gi driftsstøtte i form av differensiert arbeidsgiveravgift i områder med særdeles lav befolkningstetthet, det vil si færre enn 8 innbyggere per km² på landsdelsnivå, eller i deler av disse landsdelene. Dette er en videreføring av dagens regler. Det er fortsatt krav om at virkemiddelet skal motvirke eller redusere befolkningsnedgang. De nye retningslinjene legger opp til strengere dokumentasjon av at støtten er nødvendig og tilpasset de utfordringer den enkelte region står overfor. ESA vil også kunne kreve at ordningen skal evalueres etter fire år, og eventuelt notifiseres på nytt etter evalueringen. Etter dagens regler har ordningen en varighet på syv år.

To landsdeler tilfredsstiller befolkningstetthetskriteriet, Nord-Norge og Innlandet (Hedmark/Oppland). Flexibiliteten, som ligger i eksisterende regelverk, om at virkeområdet kan utvides til å omfatte mindre tilgrensende regioner med færre enn 8 innbyggere per km², er fjernet. I stedet er det henvist til fleksibilitetsreglene som gjelder for fastsetting av virkeområdet for investeringsstøtte. Norske myndigheter har fulgt opp endringen overfor EU-kommisjonen og ESA. Med utgangspunkt i utkastet fra ESA, har Norge argumentert for størst mulig flexibilitet, på linje med de gjeldende reglene for investeringsstøtte. Dette er viktig for å kunne sikre et virkeområde for differensiert arbeidsgiveravgift som ivaretar norske interesser.

I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* slo regjeringen fast at differensiert arbeidsgiveravgift er det viktigste distriktspolitiske virkemiddelet og at regjeringen har som mål å sikre et best mulig resultat i forhandlingene med ESA. Regjeringen er opptatt av å sikre likebehandling mellom kommuner. Det er et viktig prinsipp at kommuner som står overfor samme type utfordringer når det gjelder befolkningsutvikling, arbeidsmarked, avstandsulemper med videre, skal behandles likt. Departementet vil bruke distriktsindeksen⁹ som et hovedverktøy i utformingen av virkeområdet for differensiert arbeidsgiveravgift i de forestående forhandlingene med ESA.

Virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte

Retningslinjene viderefører befolkningstetthetskriteriet på 12,5 innbyggere per km² på fylkesnivå. Reglene åpner fortsatt for flexibilitet i avgrensningen av virkeområdet. Svake regioner/kommuner i fylker som ikke tilfredsstiller befolkningstetthetskriteriet kan inkluderes i virkeområdet, mot at sterke regioner/kommuner i fylker som tilfredsstiller kriteriet tas ut. Regjeringen varslet i Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* at den vil videreføre et stort virkeområde for investeringsstøtte. For å treffe de regioner/kommuner der de distriktspolitiske utfordringene er størst, vil departementet bruke distriktsindeksen som et hovedverktøy i utformingen av virkeområdet. Retningslinjene setter et tak for hvor stor andel av Norges befolkning som kan bo i virkeområdet på 25,51 pst. Retningslinjene viderefører de maksimale støtteintensitetene for investeringsstøtte på 35 pst. til små bedrifter (under 50 ansatte), 25 pst. til mellomstore bedrifter (under 250 ansatte) og 15 pst. til store bedrifter.

Videre prosess

De nye retningslinjene for regionalstøtte skal gjelde fra 1. juli 2014 til 31. desember 2020. Alle støtteordninger må være i overensstemmelse med

⁹ Distriktsindeksen er et uttrykk for graden av distriktsutfordringer i en kommune (eller bo- og arbeidsmarkedsregion) og skal samtidig gjenspeile målsettinger i distrikts- og regionalpolitikken. Siden politikken blant annet er ment å kompensere for områders periferitet (for eksempel avstandsulemper og små markeder), er geografi en sentral indikator i indeksen (sentralitet, reiseavstand og befolkningstetthet). Samtidig inneholder indeksen indikatorer som er ment å måle hvor store utfordringer kommunene faktisk har (befolkningsstruktur og -utvikling, status for arbeidsmarkedet og inntektsnivå). I sum er distriktsindeksen en rangering av landets 428 kommuner med hensyn til dette. Se departementets nettsider for ytterligere omtale.

de nye retningslinjene fra dette tidspunktet. I løpet av høsten vil Kommunal- og regionaldepartementet, sammen med Finansdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, starte forhandlinger med ESA om ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift og virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte, slik at ESA kan godkjenne ordningen og virkeområdet før 1. juli 2014. Først når virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte er godkjent, vil Norge kunne notifisere eller melde ordninger etter henholdsvis regionalstøtteretningslinjene og det alminnelige gruppeunntaket. Departementet vil komme tilbake med nærmere informasjon når ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift og virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte er godkjent av ESA.

Det geografiske virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte danner i stor grad rammen for det distriktspolitiske virkeområdet. Virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte utgjør sone III og IV i det distriktspolitiske virkeområdet, og omfatter til sammen 285 kommuner. Sone II er virkeområdet for tilretteleggende tiltak og omfatter 20 kommuner. Sone I ligger utenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Som varslet i Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* vil departementet vurdere forenklinger i det distriktspolitiske virkeområdet. Dette vil skje etter at et nytt virkeområde for distriktsrettet investeringsstøtte er fastsatt. Se omtale under budsjettforslag for kap. 551, post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling.

Budsjettforslag under programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

Utgifter under programkategori 13.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
551	Regional utvikling og nyskaping	2 179 692	2 083 650	2 081 593	-0,1
552	Nasjonalt samarbeid for regional utvikling	460 716	564 400	643 200	14,0
554	Kompetansesenter for distriktsutvikling	27 249	32 000	33 200	3,8
Sum kategori 13.50		2 667 657	2 680 050	2 757 993	2,9

I 2014 foreslås det til sammen 2 758 mill. kroner under programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk, en økning på 78 mill. kroner fra 2013.

Se programkategori 13.50 for nærmere beskrivelse av målene, rapportering på virke-

middelbruken for 2012 og deler av 2013, og prioriteringer for 2014.

For detaljert beskrivelse av enkeltprogrammer og tilskuddsordninger, se vedlegg 1.2 og 1.3.

Kap. 551 Regional utvikling og nyskaping

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
60	Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling	1 550 950	1 525 950	1 596 306	
61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, <i>kan overføres</i>	628 742	557 700	485 287	
Sum kap. 551		2 179 692	2 083 650	2 081 593	

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble det bevilget 53,16 mill. kroner på post 63 (ny) *Tilskudd til utbygging av bredbånd*, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Felles for kap. 551, postene 60 og 61

Det er felles forskrift og retningslinjer for bruken av midlene på kap. 551, postene 60 og 61.

Forvaltning

Departementet har desentralisert forvaltningen av midlene til fylkeskommunene. Fylkeskommunene får overført en ramme uten krav om tilbake-

betaling. Midler kan omdisponeres til andre tiltak innenfor det samme formålet, uavhengig av hvilket år bevilgningen er gitt. Fylkeskommunene har fullmakt til å fastsette hvilket år et tilsagn skal gis, hvor lenge tilsagnet skal gjelde og til å behandle søknader om forlengelse av tilsagn.

Fylkeskommunene prioriterer bruken av midlene innenfor rammen av nasjonale føringer og gjeldende retningslinjer i samråd med regionale partnerskap. Departementet forventer at fylkes-

kommunene forvalter virkemidlene i forpliktende partnerskap med kommuner, næringsliv, virkemiddelaktører, private organisasjoner, FoU- og utdanningsinstitusjoner, Sametinget og samiske næringsorganisasjoner samt eventuelle andre aktører der dette er hensiktsmessig. Fylkeskommunene kan forvalte midlene selv, eller delegere forvaltningsansvaret til andre aktører, som kommuner, regionråd, Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet. Fylkeskommunene kan i begrenset omfang delegere forvaltningsansvaret til ikke-heleide offentlige selskaper. Fylkeskommunene oppfordres til å prioritere kvinner, unge og innvandrere, og til å sette måltall for kvinneandelen innenfor forvaltningen av bedriftsrettede midler og tiltak.

Fylkeskommunene kan blant annet finansiere kompetanseheving og tilretteleggende tiltak for næringslivet. Dette gjelder også der bedrifter er mottakere av støtten og støtten faller inn under gruppeunntakene i lov om statsstøtte, og der tjenestene ikke tilbys av Innovasjon Norge. Fylkeskommunene skal ikke gi støtte til investerings- og utviklingsprosjekter i enkeltbedrifter eller til etablerere. Tilskudd, lån, garantier og egenkapital til slike formål skal forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkeskommunen kan imidlertid gi støtte til bedrifter etter regelverket for tjenester av allmennøkonomisk betydning¹⁰. Kommuner og regionråd kan også tildele bedriftsstøtte innenfor EØS-regelverkets bestemmelser for bagatellmessig støtte¹¹ eller støtte til tjenester av allmennøkonomisk betydning. Fylkeskommunene kan benytte inntil 5 pst. av midlene de selv forvalter over kap. 551, postene 60 og 61 til dekning av administrasjons- og gjennomføringskostnader ved forvaltning av midlene. Det samme gjelder andre som har fått delegert midler fra fylkeskommunen, som for eksempel kommunale og regionale fond. Fylkeskommunene skal dekke administrasjons- og gjennomføringskostnader for oppdrag de gir til Innovasjon Norge. Midler til å dekke administrasjons- og gjennomføringskostnader overføres direkte fra departementet til Innovasjon Norge etter fullmakt fra fylkeskommunene.

¹⁰ Tjenester av allmennøkonomisk betydning er en betegnelse på et unntak fra EØS-avtalens allmenne regler, særlig statsstøtteregelverket. Unntaket er begrunnet i at EØS-avtalen ikke skal stå i veien for utførelse av samfunnsmessig nødvendige oppgaver pålagt av det offentlige.

¹¹ Regelverket for bagatellmessig støtte innebærer at offentlige myndigheter kan tildele støtte til et foretak på opp til 200 000 euro i en periode på tre regnskapsår, uten å notifisere støtten til EFTAs overvåkingsorgan (ESA).

Oppfølging og kontroll

Fylkeskommunene skal sikre at midlene forvaltes i tråd med forskriften og retningslinjene for postene, også i de tilfeller hvor hele eller deler av forvaltningen er delegert til andre aktører. Forvalter skal følge felles rapporteringskrav som gjelder for aktiviteter finansiert med distrikts- og regionalpolitiske midler.

Fylkeskommunene skal ha systemer, rutiner og tiltak som skal forebygge, avdekke og korrigere feil og mangler ved tilskuddsforvaltningen. Dette gjelder også der forvaltningsansvaret er delegert til andre aktører. Fylkeskommunene skal årlig rapportere til departementet om eventuelle merknader som fylkesrevisjonen har til forvaltningen av midlene, og om hvordan fylkeskommunene følger opp disse.

For å styrke fylkeskommunenes internkontroll, har departementet støttet et nettverk for fylkeskommuner som en del av KS-prosjektet *Styrket kommunal internkontroll*. I 2013 har ti fylkeskommuner deltatt i nettverket. Temaet er utvikling av veiledningsmateriale og gjennomføring av nettverk for internkontroll på rådmannsnivå.

Post 60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling

Mål

Bevilgningen skal bidra til å realisere nasjonale mål, slik de er formulert i omtalen under programkategori 13.50 (jf. tabell 3.1), og fylkenes egne mål for regional utvikling, tilpasset regionale forutsetninger.

Tildelingskriterier

Rammene til fylkeskommunene blir fastsatt etter objektive kriterier og skjønn.

Den objektive fordelingen skal ivareta både distriktpolitiske og regionalpolitiske mål. Fra 2014 vil modellen for fordeling av de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene mellom fylkeskommunene bli endret, slik det ble varslet i Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk*. Den nye fordelingsmodellen vil sikre at mest mulig ressurser tildeles områder med særskilte utfordringer. Det betyr at den nye fordelingsmodellen vil styrke tildelingen til fylker som har kommuner med svak befolkningsutvikling, store avstander og utfordringer knyttet til sysselsetting, arbeidsmarked og levekår. En regionalpolitisk komponent vil ivareta alle fylkeskommuners mulighet til å drive regionalt utviklingsarbeid.

En del av rammen blir etter skjønn satt av til kommunale og regionale næringsfond, *Interreg*, omstilling, *Småkommuneprogrammet* og *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene*. Rammen for *Interreg VA* for perioden 2014–2020, inkludert *Kolarctic-programmet*¹², vil bli fordelt på de ulike programmene etter dialog med de berørte fylkeskommunene.

Rammene til omstilling i kommuner og regioner som opplever stor reduksjon i antall sysselsatte ved hjørnesteinsbedrifter/næringer fastsettes etter skjønn, basert på innspill fra fylkeskommunene. Kriteriene er sysselsettingsnedgang, arbeidsmarkedsregionens størrelse og mulighet for pendling. I særskilte situasjoner er omstillingsbehovet så stort at virkemiddelapparatet, fylkeskommunene og kommunene gjennom ordinære budsjetter ikke har nødvendige ressurser til å bistå i tilstrekkelig grad. En ekstrainsats fra staten kan da være nødvendig. Følgende kriterier skal legges til grunn for når det kan være aktuelt med en statlig ekstrainsats, jf. omtale i St.prp. nr. 1 (2006–2007) *Kommunal- og regionaldepartementet*:

«Reduksjonen i den direkte sysselsettingen i hjørnesteinsbedriften/næringen bør være

¹² *Kolarctic-programmet* er en del av Det Europeiske Nabo-skaps- og Partnerskapsinstrumentet (ENPI) for grenseregionalt samarbeid med Russland.

meget betydelig over en treårs periode, og reduksjonen bør som hovedregel utgjøre minst 15 pst. av den totale sysselsettingen i kommunen. I absolutte tall bør nedleggelsen som et minimum ligge på 150 personer. I helt særskilte tilfeller bør det imidlertid vurderes om en kan gå noe lavere på små og isolerte steder.»

Forvaltere av midler på kap. 551, post 60 skal utarbeide nærmere tildelingskriterier innenfor rammene av forskrift for regional utvikling (gjeldende fra 1.1.2014) og tilhørende retningslinjer.

Rapport

For 2013 ble det bevilget 1 525,95 mill. kroner på posten. Av totalbeløpet har departementet fordelt 225 mill. kroner til kommunale og regionale næringsfond, 71,28 mill. kroner til *Interreg*, 62 mill. kroner til omstilling i kommuner og regioner som opplever stor reduksjon i antall sysselsatte ved hjørnesteinsbedrifter/næringer, 15 mill. kroner til det femårige *Småkommuneprogrammet* for å styrke utviklingskapasiteten i de minste kommunene, samt 10 mill. kroner til *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene*. Endelig fordeling av midler på tiltak og forvaltere er avhengig av fylkeskommunenes prioritering.

Tabell 3.5 Fordeling av kap. 551, post 60 mellom fylkeskommuner

	(i 1 000 kr)		
	2011	2012	2013
Østfold	21 050	21 050	24 550
Akershus	17 440	17 440	17 440
Oslo	11 500	11 500	11 500
Hedmark	84 160	79 330	80 220
Oppland	78 140	73 470	84 250 ¹
Buskerud	33 970	32 370	34 930
Vestfold	11 500	11 500	11 500
Telemark	63 490	59 460	60 420
Aust-Agder	34 500	32 960	34 040
Vest-Agder	36 530	34 600	35 750
Rogaland	34 660	32 110	34 660
Hordaland	80 520	73 950	72 720
Sogn og Fjordane	102 160	96 770	96 540
Møre og Romsdal	133 270	125 740	125 960
Sør-Trøndelag	88 500	85 100	84 620
Nord-Trøndelag	122 840 ²	106 400	108 880
Nordland	267 710	304 440 ³	253 760
Troms	183 970	173 150	172 770
Finnmark	135 940	130 610	128 440
Innovasjon Norge ⁴	44 500	49 000	53 000
Totalt	1 586 350	1 550 950	1 525 950

¹ Beløpet inkluderer forvaltningen av 10 mill. kroner til *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene*.

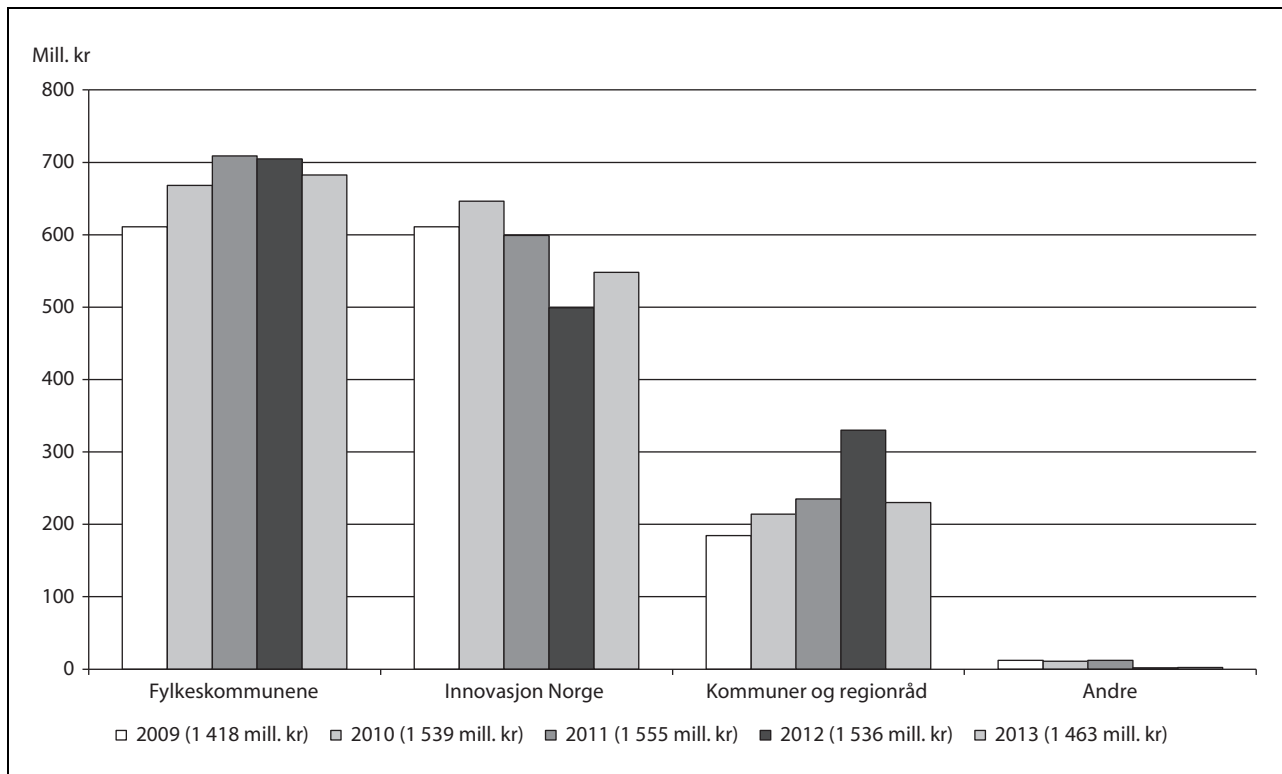
² I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2011 ble det bevilget 10 mill. kroner til Verran kommune.

³ I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2012 ble det bevilget 50 mill. kroner til omstillingsarbeid i Meløy kommune.

⁴ Gjennomføringskostnader ved ordninger i regi av Innovasjon Norge overføres direkte fra departementet. Dette inkluderer i 2013 2 mill. kroner i forbindelse med omlegging til nye arbeidsformer ved distriktskontorene.

Tabell 3.5 viser fordelingen av endelig bevilgning mellom fylkeskommunene i perioden 2011–2013. Fra 2011 til 2012 ble bevilgningen på posten redusert. Korrigert for en tilleggsbevilgning på 50 mill.

kroner til omstillingsarbeid i Meløy kommune i 2012, er det en økning på 25 mill. kroner fra 2012 til 2013.

Figur 3.6 Fordeling av kap. 551, post 60 etter forvalter

Beløpene avviker fra bevilgningstallene fordi fylkeskommunene kan disponere bevilgningen over flere år. Tallene for 2009–2012 viser fylkeskommunenes endelige årlige fordeling på forvaltere, inkludert Opplands andel av kap. 551, post 60 som inngikk i forsøket Fritt fram på kap. 551, post 64 i 2009. Tallene for 2013 er den planlagte fordelingen og kan avvike fra endelig fordeling. For 2011–2013 er administrasjons- og gjennomføringskostnader til Innovasjon Norge ikke inkludert. Omstillingsmidler for 2013 er foreløpig plassert på fylkeskommunene.

Figur 3.6 viser hvor mye midler fylkeskommunene forvalter selv og hvor mye midler fylkeskommunene delegerer til andre forvaltere. Fylkeskommunene forvaltet i 2012 til sammen 705 mill. kroner, inklusiv 70 mill. kroner til *Interreg*. Andelen av total ramme som er delegert til kommuner og regionråd har økt siden 2009. Den store økningen fra 2011 til 2012 skyldes blant annet at det ble tildelt statlige omstillingsmidler. I 2012 delegerte fylkeskommunene 223 mill. kroner til kommunale og regionale næringsfond, 2 mill. kroner mindre enn departementet satte av til ordningen.

Andelen midler delegert til Innovasjon Norge er redusert siden 2009. Innovasjon Norge bruker midlene primært til distriktsutviklingstilskudd, etablererstipend og distriktsrettede risikolån.

I 2012 ble det gitt tilsagn om 1 732,9 mill. kroner. Beløpet avviker fra den rammen som ble tildelt fylkeskommunene fordi forvalterne kan disponere midlene over flere år. For nærmere rapportering på bruken av midlene i 2012 vises det til vedlegg 1.2 og fylkesrapporteringen på departementets nettsider.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 1 596,3 mill. kroner for 2014. Dette er en økning på 70,4 mill. kroner (5 pst.) fra 2013.

Bevilgningen inkluderer en tildeling til Innovasjon Norge for administrasjons- og gjennomføringskostnader knyttet til ordninger som finansieres på denne posten, jf. tabell 3.5. Det er foreløpig lagt til grunn en videreføring av tildelingen fra 2013 på 51 mill. kroner for å kunne beregne fordeling av bevilgningen mellom fylkeskommunene.

Midlene til kommunale og regionale næringsfond foreslås videreført på samme nivå som i 2013 med 225 mill. kroner. Midlene skal sette kommunene bedre i stand til å legge til rette for økt vekst, verdiskaping og sysselsetting. Departementet forutsetter at midlene til kommunale og regionale næringsfond i sin helhet tildeles kommuner og regionråd. Bevilgningen må ses i sammenheng med satsingene *Lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK) og Innovasjon Norges arbeid med å styrke kommunenes veiledning rettet mot etablerere.

En ramme på 71,3 mill. kroner er satt av for deltakelse i *Interreg VA*.

Departementet vil fastsette rammen til omstilling basert på innspill fra fylkeskommunene.

Småkommuneprogrammet skal styrke utviklingskapasiteten i de minste kommunene og foreslås økt med 30 mill. kroner til 45 mill. kroner. Målgruppen er kommuner med mindre enn 2 000 innbyggere som ligger i sone III og IV i det distriktspolitiske virkeområdet. Midlene tildeles etter skjønn. Fylkeskommunene forvalter ordningen i samarbeid med Distriktssenteret, se også omtale under kap. 554, post 01. Resultater og effekter av programmet for kommunene som er med i *Småkommuneprogrammet* evalueres gjennom en vurdering ved oppstart av programmet, midt i programperioden og etter at programmet er avsluttet.

Fjellområdene har særegne utfordringer for næringsutvikling og verdiskaping. Det foreslås 10 mill. kroner for å videreføre det femårige programmet *Verdiskaping og næringsutvikling i fjellområdene (2013–2017)*. Målet er å styrke næringsutvikling og verdiskaping i fjellområdene gjennom å satse på kompetanse- og nettverksbygging, entreprenørskap og innovasjon i næringslivet. Midlene skal brukes til innsats på tvers av fylkeskommunene. Oppland fylkeskommune forvalter midlene i samarbeid med andre fylkeskommuner og relevante aktører.

Post 61 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, kan overføres

Bevilgningen skal bidra til utvikling av næringsliv og arbeidsplasser i områder som ikke fikk gjeninnført differensiert arbeidsgiveravgift i 2007, eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats enn før 2004. Beregningsgrunnlaget for differensiert arbeidsgiveravgift ble i 2007 endret fra å følge arbeidstakers bostedsadresse til å følge virksomhetens adresse. Dette gir et restbeløp som skal benyttes til bredbåndsutbygging.

Mål

Bevilgningen skal bidra til å realisere nasjonale mål, slik de er formulert i omtalen under programkategori 13.50 (jf. tabell 3.1), og fylkenes egne mål for regional utvikling, tilpasset regionale forutsetninger.

Det legges vekt på utvikling av næringsliv og arbeidsplasser i områder som ikke fikk gjeninnført

differensiert arbeidsgiveravgift, eller som fikk gjeninnført ordningen med en høyere sats enn før 2004. Departementet legger til grunn at kompensasjonsordningen skal være omtrent provenynøytral for de kommunene som har fått økt arbeidsgiveravgift etter 2004. Dette vil også gjelde om det blir endringer i det geografiske virkeområdet for differensiert arbeidsgiveravgift fra 1. juli 2014.

Restbeløpet skal bidra til å realisere målet om at alle husstander skal ha et bredbåndstilbud av grunnleggende god kvalitet. I tillegg er det et delmål å øke kapasiteten for bredbånd, eller sikre mobildekning, til husstander i områder hvor det ikke kan ventes å komme et kommersielt tilbud som dekker behovet i de nærmeste årene.

Tildelingskriterier

Den fylkesvise fordelingen av kompensasjonsmidlene tar utgangspunkt i avgiftsøkningen for privat sektor. Kompensasjonen fordeles når departementet har mottatt beregninger fra Møreforskning på det totale kompensasjonsbeløpet, basert på lønns- og trekkoppgaver og opplysninger fra bedrifts- og foretaksregisteret.

Fra og med 2014 skal restbeløpet til bredbåndsutbygging forvaltes av Post- og teletilsynet, sammen med midlene på kap. 1380, post 71 *Tilskudd til bredbåndsutbygging*, over Samferdselsdepartementets budsjett. Kommuner og fylkeskommuner kan søke om midler. Søknad fremmes via fylkeskommunene som prioriterer og innstiller prosjekter. Post- og teletilsynet tar den endelige avgjørelsen ved fordeling av midlene.

Tildelingskriterier vil bli endelig fastsatt av Samferdselsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet høsten 2013. Følgende kriterier vil bli vektlagt:

- antall husstander som får et tilbud om bredbånd med grunnleggende god kvalitet
- kostnadseffektiv nettutbygging
- grad av egeninnsats og lokal medfinansiering
- plan for bærekraftig drift etter at utbyggingen er gjennomført
- økning i bredbåndskapasitet
- betydning for lokal samfunnsutvikling, verdiskaping og attraktivitet for innbyggerne, næringsliv og besøkende
- bedring i mobildekning

Rapport

Totalrammen til nye tiltak i 2012 var på 628,6 mill. kroner, inkludert en tilsagnsfullmakt på 100 mill.

kroner som først kom til utbetaling i 2013. Restbeløpet i 2012 var 123,55 mill. kroner. Tabell 3.6 viser fordelingen av kompensasjonsmidler og restbeløp mellom fylkeskommunene.

Bevilgningen til nye tiltak i 2013 er på 557,7 mill. kroner, inkludert en tilsagnsfullmakt på 100 mill. kroner som først kommer til utbetaling i 2014. Restbeløpet utgjør 96,84 mill. kroner.

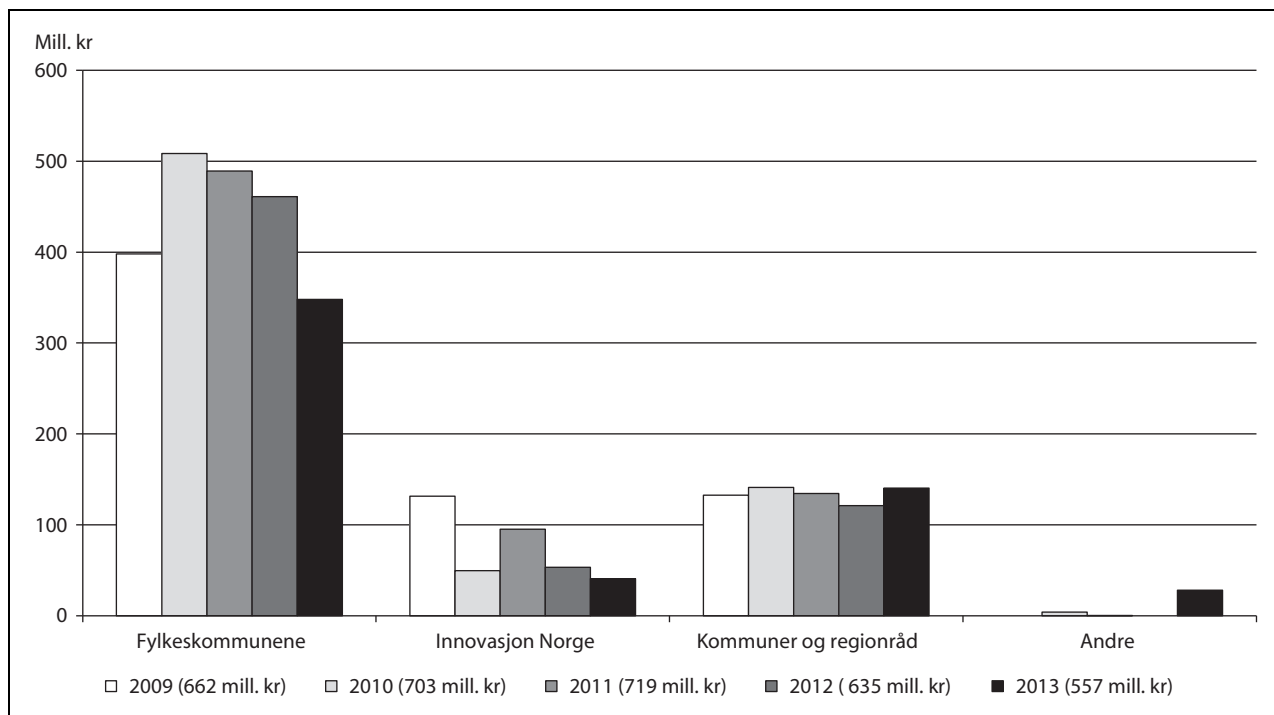
Tabell 3.6 Fordeling av kap. 551, post 61 2011–2013

	2011		2012		2013	
	Kompensasjon	Restbeløp	Kompensasjon	Restbeløp	Kompensasjon	Restbeløp
Østfold		400		420		330
Hedmark	9 500	6 900	10 280	6 580	10 980	5 140
Oppland	3 700	6 900	4 540	6 590	5 500	5 140
Buskerud	1 800	2 600	2 040	2 530	2 610	1 990
Telemark	3 200	5 900	3 070	5 680	3 410	4 440
Aust-Agder	2 200	2 400	2 320	2 310	1 740	1 810
Vest-Agder	3 300	2 900	3 400	2 750	3 820	2 160
Rogaland	13 400	2 600	16 270	2 470	24 490	1 940
Hordaland	49 400	7 000	46 920	6 730	52 300	5 270
Sogn og Fjordane	38 300	8 400	38 130	8 090	44 180	6 340
Møre og Romsdal	81 600	11 900	83 370	11 380	88 380	8 930
Sør-Trøndelag	11 800	7 500	12 320	7 220	12 710	5 660
Nord-Trøndelag	700	9 400	880	9 010	1 250	7 070
Nordland	145 900	25 900	114 360	24 910	88 010	19 520
Troms	202 900	16 600	167 150	15 860	121 480	12 460
Finnmark		11 500		11 020	0	8 640
Totalt	567 700	128 800	505 050	123 550	460 860	96 840

Kompensasjonsbeløpet til Nordland og Troms ble redusert i 2013 og medførte en samlet reduksjon i bevilgningen til de to fylkeskommunene på 72 mill. kroner. I Nordland og Troms er det kun kommunene Bodø og Tromsø som har fått gjeninnført ordningen med en høyere sats enn før 2004. Departementet har lagt som føring at Nordland og Troms fylkeskommuner også bruker midler på tiltak utenfor byene Bodø og Tromsø. I 2011 brukte Nordland og Troms henholdsvis 33 og 56 pst. av rammen på tiltak utenfor Bodø og Tromsø by. Tilsvarende andel for 2012 var 87 pst.

for Nordland og 65 pst. for Troms. Den store økningen i 2012 på bruk av midler utenfor Bodø i forhold til 2011, skyldes at det i 2011 ble gitt store tilskudd til havn og kulturhus i Bodø by.

Reduksjonene i restbeløpet skyldes sysselsetningsvekst i de kommunene som mottar kompensasjonsmidler. Restbeløpet prioriteres til økt bredbåndsdekning. Etter godkjenning fra departementet har restbeløpet også blitt brukt til å støtte andre infrastruktur- og næringstiltak. De fylkeskommunene som har fått godkjent dette, har støttet utbedring av mobildekning.

Figur 3.7 Fordeling av kap. 551, post 61 etter forvalter

Beløpene kan avvike fra bevilgningstallene fordi fylkeskommunene kan disponere bevilgningen over flere år. Tallene for 2009–2012 viser fylkenes endelige fordeling til forvalterne. Tallene for 2013 er planlagt fordeling og kan avvike fra endelig fordeling.

Figur 3.7 viser hvor mye midler fylkeskommunene forvalter selv av bevilgningen på posten, og hvor mye midler fylkeskommunene delegerer til andre forvaltere.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 485,3 mill. kroner for 2014. Dette er en reduksjon på 72,4 mill. kroner (13 pst.) fra 2013. Av dette er 385,3 mill. kroner knyttet til tilsagn som gis i 2014 og 100 mill. kroner er knyttet til tilsagn gitt i 2013. Det foreslås i tillegg en tilsagnsfullmakt på 100 mill. kroner i 2014, jf. forslag til romertallsvedtak IV. Disse midlene kommer til utbetaling i 2015. Departementet disponerer derfor en ramme på 485,3 mill. kroner til nye tilsagn i 2014. For forklaring av budsjetteringssystemet, se boks 3.2 under programkategori 13.80.

I lys av en vesentlig sterkere sysselsettingsvekst og folketallsutvikling i Bodø og Tromsø sammenliknet med andre kommuner som ikke fikk gjeninnført redusert arbeidsgiveravgift fra 2007, vil reduksjonen i hovedsak bli tatt fra kompensasjonsmidlene til Nordland og Troms fylkeskommuner. Resten tas forholdsmessig av kompensasjonsmidlene til øvrige fylker.

Reduksjonen fordeles når departementet har mottatt beregninger fra Møreforskning på det totale kompensasjonsbeløpet. Departementet legger fortsatt til grunn at Nordland og Troms fylkeskommuner i stor grad bruker midlene på tiltak i distriktene i Bodø og Tromsø samt i andre kommuner i fylkene.

Restmidlene vil i sin helhet bli brukt til utbygging av bredbånd i 2014.

Post 63 Tilskudd til utbygging av bredbånd

Posten ble opprettet i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013 med en bevilgning på 53,16 mill. kroner. Samlet er det bevilget 150 mill. kroner i 2013 til utbygging av bredbånd, fordelt på kap. 551, postene 61 og 63. Styrkingen er en del av arbeidet for å realisere målet om at alle husstander skal ha et bredbåndstilbud av grunnleggende god kvalitet.

Midlene til utbygging av bredbånd bevilges fra 2014 over kap. 551, post 61 og kap. 1380, post 71 *Tilskudd til bredbåndsutbygging* på Samferdselsdepartementets budsjett. For nærmere omtale, se tildelingskriterier og forvaltning under disse postene.

Kap. 552 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., <i>kan overføres</i>	12 217	14 200	15 900
62	Nasjonale tiltak for lokal samfunnsutvikling, <i>kan overføres</i>	10 734	30 000	40 000
72	Nasjonale tiltak for regional utvikling, <i>kan overføres</i>	437 765	520 200	587 300
	Sum kap. 552	460 716	564 400	643 200

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 72 økt med 18,7 mill. kroner til 538,9 mill. kroner, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Post 21 Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., kan overføres

Mål

Målet med bevilgningen er å utvikle ny kunnskap gjennom evalueringer og utredninger som grunnlag for nasjonal politikktutvikling. Det er også et mål å spre kunnskap, bidra til kompetanseoppbygging og gjennomføre informasjonstiltak overfor virkemiddelaktører, fylkeskommuner og andre.

Rapport

For 2012 ble det bevilget 15,5 mill. kroner. Midlene ble i stor grad brukt til utredninger og evalueringer i forbindelse med utarbeidelsen av Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk*. Blant annet ble det gjennomført temautredninger som regional analyse av vare- og tjenesteeksport, analyse av innvandreres bosettings- og flyttemønster og oppdatering av befolknings- og flyttestatistikk. Andre utredninger har vært oppfølging av NOU 2011: 3 *Kompetansesarbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*, blant annet knyttet til regionale arbeidsmarkeder og regionforstørring, universitetenes og høyskolenes betydning for regionale arbeidsmarkeder, og statlige virksomheters rekruttering av arbeidskraft fra regionale arbeidsmarkeder. Evalueringer gjennomført i 2012 har blant annet omhandlet bredbåndtilskuddet og entreprenørskap i utdanningen.

Bevilgningen har dekket administrasjonskostnader knyttet til *Merkur* og investeringsstøtten (4 mill. kroner), samt forbedring og videreutvikling av forvaltningssystemet for virkemidlene på 13.50 (om lag 2 mill. kroner).

For 2013 ble det bevilget 14,2 mill. kroner. I Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* ble det varslet behov for nye utredninger, blant annet

om etter- og videreutdanning i regionale arbeidsmarkeder, gjennomgang av nettverksprosjekter finansiert over kap. 551, postene 60 og 61 og lokal praksis vedrørende forvaltning av naturområder. Bevilgningen dekker også Kommunal- og regionaldepartementets medvirkning i OECD-prosjektet *Skills strategy* sammen med fire andre departementer under ledelse av Kunnskapsdepartementet. Det er startet evalueringer av Distriktsenteret og av forsøkene med gratisferjer i Troms og Sogn og Fjordane.

For oversikt over utredninger og evalueringer som ble finansiert i 2012 og 2013, se vedlegg 1.4.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 15,9 mill. kroner for 2014. Dette er en økning på 1,7 mill. kroner (12 pst.). For 2014 vurderes oppstart av utredninger og evalueringer knyttet til følgende tema:

- verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker
- kategorisering og analyser av ulike typer tiltak under programkategori 13.50 for å fremme kompetanseheving i arbeidslivet i distriktene
- næringslivets lokaliseringsbetingelser
- testing av programteorier for attraktivitet i lokalsamfunnsutviklingen
- personrettede tiltak utenfor Tiltakssonen for Nord-Troms og Finnmark

Bevilgningen skal også dekke kjøp av tjenester fra Mentor AS for forvaltning av *Merkur* og investeringsstøtten, rapporteringssystemet for midlene under programkategori 13.50, statistiske analyser av regionale utviklingstrekk, statistiske analyser og flyttedatabase i SSB, kjøp av informasjonstjenester, erfaringskonferanser samt deltagelse i internasjonale fora som OECD.

Post 62 Nasjonale tiltak for lokal samfunnsutvikling, kan overføres

Mål

Målet med satsingen *Lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK), er å styrke det langsiktige arbeidet i kommunene med å utvikle attraktive lokalsamfunn, jf. hovedmål 3 under programkategori 13.50. Dette skal oppnås gjennom følgende resultatmål:

- Flere kommuner skal bli sterkere utviklingsaktører og bygge opp attraktive lokalsamfunn.
- Initiativ fra innbyggere, bedrifter, entreprenører, ildsjeler og frivillige organisasjoner skal være godt integrert i lokalt utviklingsarbeid.
- Fylkeskommunene skal få bedre kapasitet og kompetanse til å bygge opp under kommunenes arbeid med lokal samfunnsutvikling.
- Fylkeskommunene skal ha oversikt over aktuelle utviklingsprogram og samordne faglig og økonomisk støtte til kommunene fra ulike hold, slik at bruken av virkemidler til lokale utviklingstiltak blir mer effektiv.

Forvaltning

Midler tildeles fylkeskommunene etter søknad til departementet. Fylkeskommunene er ansvarlig for gjennomføring av tiltakene, og utarbeider langsiktige strategier og årlige budsjetter for bruk av midlene. Planlegging, konkretisering og iverksetting av tiltak skjer i samarbeid med kommunene og andre samarbeidspartnere. Innsatsen tar utgangspunkt i utfordringene i det enkelte fylke og skal bygge videre på etablerte strategier i de enkelte regioner og kommuner.

Tildelingskriterier

I tildeling av midler vil tiltak innen følgende områder bli vektlagt:

- samarbeid mellom fylkeskommuner og kommuner om å utvikle modeller og arbeidsmåter for interkommunalt plansamarbeid
- utvikling av arbeidsformer for mobilisering av innbyggere, bedrifter, entreprenører, ildsjeler og frivillige organisasjoner i kommunene
- utvikling av arbeidsformer og metodikk for samarbeid mellom kommuner og fylkeskommuner
- utvikling av arbeidsformer og metodikk mellom kommuner (partnerskapsavtaler, regionråd, interkommunalt samarbeid osv.)
- utvikling og bruk av konkrete verktøy for å drive prosesser og gjennomføre utviklingstiltak i kommunene

Midlene kan brukes til frikjøp av stillingsressurser i fylkeskommuner og kommuner, samlinger, utviklingsverksteder og nettverksarbeid med fylkeskommunene og kommuner eller regionråd. Midlene skal ikke brukes til fysiske investeringer eller til faste driftskostnader i andre virksomheter eller organisasjoner.

Oppfølging og kontroll

Fylkeskommunene skal rapportere årlig gjennom rapporteringssystemet for de distrikts- og regionalpolitiske virkemidlene. Det er startet en følgeevaluering som gjennomføres av Telemarksforskning og Arbeidsforskningsinstituttet. Evalueringen avsluttes i 2014.

Rapport

Rapportering fra 2012 viser at fylkeskommunene brukte 18,9 mill. kroner til LUK-prosjekter. Midlene ble brukt til tiltak for å styrke kommunenes kapasitet og kompetanse til å utvikle attraktive steder. For 2013 er det etter søknad fra fylkeskommunene tildelt 30 mill. kroner til utviklingstiltak i fylkeskommuner og kommuner. Midlene er benyttet til å styrke plan- og utviklingskompetansen i kommuner og fylkeskommuner. Erfaringene er så langt at kommunenes utviklingskompetanse er styrket, og at fylkeskommunene nå samhandler mer effektivt med kommunene om utviklingsarbeid. Partnerskapsarbeidet mellom fylkeskommunene og andre utviklingsaktører, som fylkesmennene, Innovasjon Norge og Vegdirektoratet, har også styrket kommunenes utviklingsarbeid.

Budsjettforslag

Departementet foreslår å øke bevilgningen med 10 mill. kroner til 40 mill. kroner i 2014, som er satsingens siste år, jf. omtale under programkategori 13.50 strategier og tiltak for hovedmål 3.

Post 72 Nasjonale tiltak for regional utvikling, kan overføres

Mål

Bevilgningen skal bidra til å realisere nasjonale mål, slik de er formulert i omtalen under programkategori 13.50 (jf. tabell 3.1).

Tildelingskriterier

I hovedsak skal bevilgningen benyttes til tidsbegrensede og tematisk avgrensede utviklingstiltak

tak. Bevilgningen skal primært rettes mot næringsliv, kommuner og kompetansetilbud. Ved tildeling av midler skal kvinner, unge og innvandrere prioriteres. I tilfeller der dette er hensiktsmessig, kan offentlige virksomheter, frivillige organisasjoner og liknende gis tilskudd til prosjektutvikling og prosjektdeltakelse i forbindelse med gjennomføring av nasjonale satsinger.

Bevilgningen skal i hovedsak benyttes innenfor det geografiske virkeområdet for de distriktpolitiske virkemidlene. Noen av midlene kan likevel benyttes utenfor virkeområdet for å utløse det regionale verdiskapingspotensialet, og utvikle attraktive regioner og senter for befolkning og næringsliv i alle deler av landet. Bevilgningen kan også benyttes til finansiering av internasjonale sekretariat og samarbeidstiltak, blant annet ved norsk deltakelse i *Interreg*-programmene. Evalueringer og utredninger innenfor postens formål kan finansieres over posten.

Tilskuddsforvaltere fastsetter eventuelle krav til egenfinansieringsandel, beløpsgrenser med videre. Støtte fra kap. 552, post 72 skal normalt ikke utgjøre mer enn 50 pst. av prosjektkostnadene.

Bevilgningen kan ikke benyttes til:

- investeringer i, eller ordinær drift og vedlikehold av, statlige, fylkeskommunale eller kommunale lovpålagte oppgaver og offentlig forretningsvirksomhet
- investeringer i bygninger, lokaler, utstyr eller annen fysisk infrastruktur
- varig drift av institusjoner eller organisasjoner

Unntak er midler til *Interreg*-programmene, hvor midler kan benyttes til mindre infrastrukturinvesteringer, og investeringsstøtten til utkantbutikker og drivstoffanlegg. Unntak kan i tillegg gjøres for mindre investeringer som er avgjørende for gjennomføringen av tiltaket som finansieres. Tilskudd til utstyrsinvesteringer skal normalt ikke overstige 10 pst. av prosjektkostnadene. Det kan gis midler til drift av Ungt Entreprenørskap, Barentssekretariatet og Nordisk atlantsamarbejde (NORA).

Forvaltning

Midlene skal benyttes til gjennomføring av større nasjonale satsinger for regional utvikling, og til programmer og prosjekter som bidrar til ny kunnskap om regional utvikling. Midlene skal benyttes på områder der det er hensiktsmessig og kostnadseffektivt med nasjonale fellesløsninger. Det skal legges vekt på tiltakenes regionale forankring og forventede betydning for lokal og regional næringsutvikling.

Departementet forvalter noen tilskuddsordninger selv, men har delegert forvaltningen av hoveddelen av midlene til de nasjonale virkemiddelaktørene Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet. Virkemiddelaktørene har ansvar for at midlene forvaltes i tråd med mål og føringer for posten, og de vilkår som gis i de årlige oppdragsbrevene. Aktørene skal utarbeide retningslinjer for sine ordninger og sette måltall for kvinneandelen. For Innovasjon Norge innebærer dette et mål om at 40 pst. av de bedriftsrettede midlene skal gå til kvinner.

Virkemiddelaktørenes administrasjons- og gjennomføringskostnader dekkes innenfor ordningens rammer. Aktørene skal årlig rapportere hvor stor andel av midlene som er brukt til å dekke slike kostnader. Midlene til virkemiddelaktørene overføres i sin helhet, og ubenyttet ramme kan omdisponeres til andre tiltak innenfor det samme formålet uavhengig av hvilket år rammen er gitt. For nærmere omtale av aktørenes roller, se omtale av ansvar og arbeidsoppgaver under programkategori 13.50.

Departementet har delegert forvaltningen av *Merkur*, investerings- og utviklingsstøtten til utkantbutikker og investeringsstøtten for drivstoffanlegg til Mentor AS.

Retningslinjer og tildelingskriterier skal utarbeides for de enkelte ordningene under posten. For nærmere omtale av tildelingskriterier for ordninger forvaltet av departementet se vedlegg 1.3. Dette gjelder *Bolyst*, *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker*, og *Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft*.

Oppfølging og kontroll

Departementet og virkemiddelaktørene skal følge felles rapporteringskrav som gjelder for aktiviteter finansiert med de distrikts- og regionalpolitiske midlene. Departementet følger opp Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet gjennom egne oppdragsbrev, rapportering og styringsmøter. Mentor AS følges opp gjennom oppdragsbrev og rapportering. Virkemiddelaktørene vurderer resultater av enkeltprogrammer gjennom egne undersøkelser eller evalueringer. Departementet gjennomfører evalueringer av egne tilskuddsordninger. For omtale av evalueringer og undersøkelser som er gjort i 2012 og 2013, se omtale under mål og rapportering under programkategori 13.50.

Distriktssenteret har en viktig rolle i oppfølgingen av tilskuddsordningene *Bolyst* og *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker*. Senteret henter inn erfaringer og resultater og formid-

ler disse gjennom sin kunnskapsbase. Sammen med midtveis- og sluttrapportering fra pilotprosjektene vil dette utgjøre evalueringen av *Bolyst*.

Rapport

For 2012 ble det bevilget 483,6 mill. kroner på posten. Bevilgningen bidro blant annet til en styrking av *Næringshageprogrammet* under SIVA, og det ble opprettet en investeringsstøtteordning for å styrke drivstofftilgangen i distriktene som forvaltes av Mentor AS. Videre ble *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker* etablert. Tildelingen til *Økt entreprenørskap og nyskaping blant unge i nord* og *Ungt Entreprenørskap* ble økt.

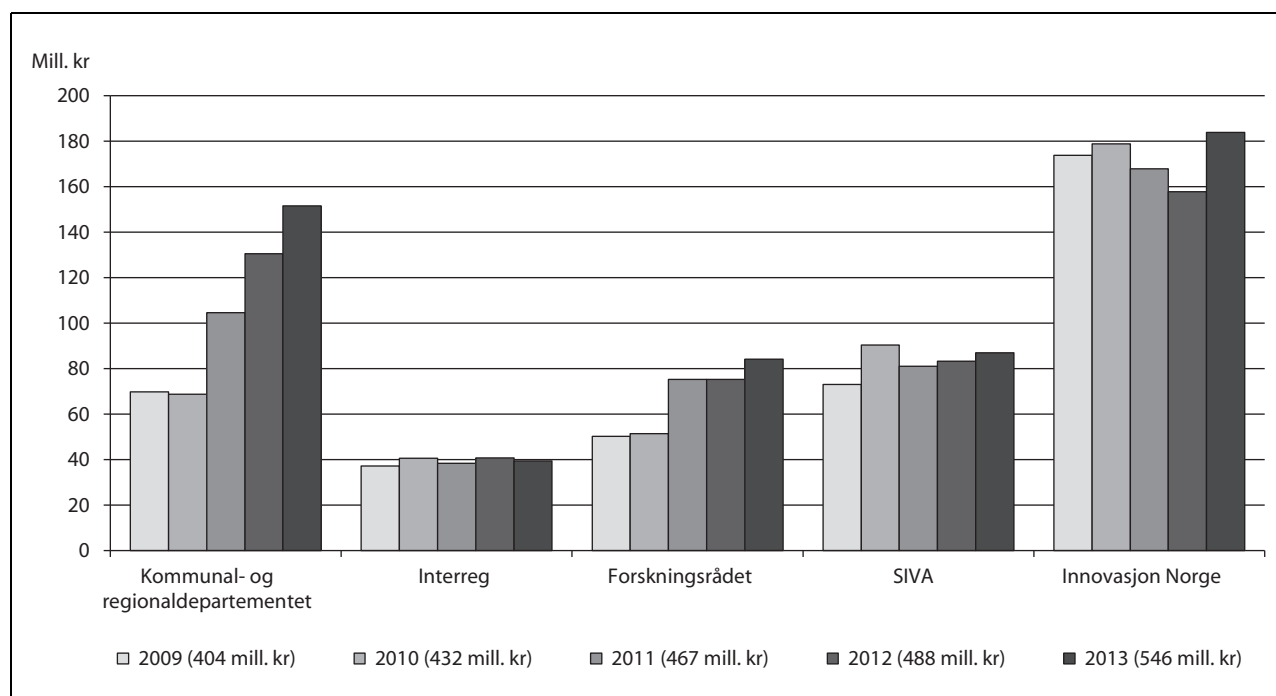
I saldert budsjett 2013 ble bevilgningen på posten økt til 520,2 mill. kroner. Økningen bidro blant annet til en ytterligere styrking av *Næringshageprogrammet* og *Inkubasjon* i SIVA. Forsknings-

rådets VRI-program og *Forskningsløft i nord* i ble også styrket. Innovasjon Norge startet i 2013 opp *Bioraffineringsprogrammet*, utviklet en nettbasert tjeneste for gründere og en satsing for å styrke kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer. Videre ble det satt av midler til *Utviklingsprogram for å styrke små og mellomstore byer som regional utviklingskraft*, som forvaltes av departementet. *Bolyst* har en ramme på 55 mill. kroner i 2013, inkludert en økning på 20 mill. kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013.

I 2013 ble det gjort endringer i kriteriene for tildeling av investeringsstøtte til dagligvarebutikker i distriktene, se vedlegg 1.3 for nærmere omtale.

Naturarven som verdiskaper og forsøket med gratis ferje avsluttes i 2013. Programmene blir evaluert.

En kort beskrivelse av tiltakene på posten finnes i vedlegg 1.3.

Figur 3.8 Fordeling av kap. 552, post 72 etter forvalter

Beløpene kan avvike fra bevilgningstallene fordi forvalterne kan disponere bevilgningen over flere år. Beløpene inkluderer overførte midler fra forrige år, samt tilleggsbevilgninger. Beløpene for 2013 er planlagt fordeling og kan avvike fra endelig fordeling. Midler som er forvaltet av Mentor AS ligger under departementet.

Figur 3.8 viser fordelingen av bevilgningen på posten mellom departementet og virkemiddelaktørene i perioden 2009–2013. *Interreg* er skilt ut fra departementet for å synliggjøre midler til *Interreg*-programmene. Figuren viser at det har vært en stor økning siden 2010 under departementet.

Dette skyldes blant annet økning i *Bolyst* og investeringsstøtteordningene som forvaltes av Mentor AS. Det ble i 2012 gitt tilsagn om 472,7 mill. kroner på kap. 552, post 72. Størrelsen på gitte tilsagn kan avvike fra bevilgningstallene for 2012, siden midlene kan disponeres over flere år.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 587,3 mill. kroner for 2014. Dette er en økning på 67,1 mill. kroner (13 pst.) fra 2013. Under gis en omtale av prioriteringene for 2014. Se vedlegg 1.3 for en nærmere omtale av programmer og tiltak.

Departementet foreslår en tildeling på 212,8 mill. kroner til Innovasjon Norge, en økning på 29 mill. kroner fra 2013. Midlene skal blant annet gi rom for å øke tildelingen til *Bioraffineringsprogrammet* og det nye programmet for klyngeutvikling, hvor *Arena, Norwegian Centres of Expertise (NCE)* og *Global Centres of Expertise (GCE)* inngår. For øvrig er de største ordningene *Ung gründer, Kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer, regional omstilling, Bedriftsnettverk, Høyvekst og Designprogrammet*. Innovasjon Norge skal i 2014 opprettholde aktiviteten overfor gründere og eksisterende bedrifter. For å få mer kunnskap om egnede virkemidler som kan bidra til økt vekst blant gründere og utløse mer privat kapital skal Innovasjon Norge gjennomføre pilotprosjekter. Arbeidet med å integrere kvinnesatsingen i tjenester og programmer vil bli videreført.

Departementet foreslår en tildeling på 107 mill. kroner til SIVA, en økning på 20 mill. kroner fra 2013. Tildelingen skal gi rom for en økning til *Næringshageprogrammet* og *Inkubasjon*, og slik styrke SIVAs arbeid med å utvikle lokale og regionale næringsmiljøer.

Departementet foreslår en tildeling på 94,7 mill. kroner til Forskningsrådet, en økning på 10,5 mill. kroner fra 2013. Departementet vil legge bedre til rette for økt kunnskap og kompetanse i distriktsbedrifter, og deltakelse i regionalt, nasjonalt og internasjonalt FoU-samarbeid gjennom å styrke VRI-programmet og *Forskningsløft i nord*.

Departementet foreslår en tildeling på 40,5 mill. kroner til *Merkur*, investerings- og utviklingsstøtten til dagligvarebutikker og investeringsstøtten til drivstoffanlegg som forvaltes av Mentor AS.

Tildeling til *Interreg* og tilrettelegging for internasjonalt regionalpolitisk samarbeid og samarbeid i

nærområdene foreslås satt til 39,5 mill. kroner. Hoveddelen av midlene går til en videreføring av *Interreg*-programmene i den nye programperioden 2014–2020. Midlene vil også kunne benyttes til å avslutte inneværende programperiode. Kontingenten til Komiteen for regional planlegging og utvikling i Østersjøregionen (VASAB) på 30 000 EUR, driftstilskuddet på 550 000 kroner til Nordisk Atlantsamarbejde (NORA) og nasjonal kontingent for deltakelse i OECD LEED Programme på 250 000 kroner, videreføres. Driftstilskuddet til Barentssekretariatet videreføres på 3 mill. kroner. Tilskuddet inkluderer arbeid i sekretariatet med videreføring av resultater oppnådd gjennom Nordlige Maritime Korridor / Stratmos. For nærmere omtale av Barentssekretariatet, se vedlegg 1.3.

Det foreslås en tildeling på 78,8 mill. kroner i 2014 til ordninger forvaltet av departementet. Innenfor tildelingen foreslås det en økning på 10 mill. kroner for å styrke det femårige *Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft* som ble startet opp i 2013, til totalt 17,5 mill. kroner. Tiltaket er forankret i Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk. Bolyst* foreslås økt med 10 mill. kroner til 45 mill. kroner, for å bidra til å realisere konkrete utviklingsprosjekter som skal utløse lokal vekstkraft, og utvikle attraktive steder for næringsliv og befolkning. For å kunne finansiere større hovedprosjekter, foreslås det en tildeling på 15 mill. kroner, til *Verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker*, en økning på 5 mill. kroner.

Innenfor rammen forvaltet av departementet gis det tilskudd på 250 000 kroner til *Nasjonalt program for leverandørutvikling* (NHO). Programmet skal bidra til at offentlige anskaffelser i større grad stimulerer til innovasjon og verdiskaping. Tilskuddet til etter- og videreutdanningstilbudet *Samplan* (KS) på 350 000 kroner foreslås videreført for å bedre kompetansen innen planlegging og samfunnsutvikling i det offentlige. Det foreslås å øke tilskuddet til Ungt Entreprenørskap med 1 mill. kroner til 13 mill. kroner. Ungt Entreprenørskap i Nord-Norge videreføres med 1 mill. kroner. Se vedlegg 1.3 for nærmere omtale av Ungt Entreprenørskap.

Kap. 554 Kompetansesenter for distriktsutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	
1	Driftsutgifter	27 249	32 000	33 200
	Sum kap. 554	27 249	32 000	33 200

Kompetansesenter for distriktsutvikling (Distriktssenteret) er en støttespiller og kunnskapsbase for helhetlig og bærekraftig utviklingsarbeid i distriktsområder. Distriktssenteret skal bidra til å nå distrikts- og regionalpolitiske mål, spesielt målet om å utvikle attraktive regioner og senter, gjennom å hente inn, systematisere og formidle erfarings- og forskningsbasert kunnskap om lokal samfunnsutvikling. Distriktssenteret samhandler med et bredt spekter av aktører innenfor distrikts- og regionalpolitikken, og er en premissleverandør for utviklingen av politikkområdet. Distriktssenteret har siden 2008 gjennomført *Omdømmeskolen* for kommuner og regionråd.

Post 1 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker lønn og øvrige driftsutgifter. Deler av bevilgningen skal bidra til å utvikle ny kunnskap, kompetanseoppbygging og til å gjennomføre informasjonstiltak.

Rapport

Som et ledd i kunnskapsutviklingen fikk Distriktssenteret gjennomført en rekke utredninger i 2012. Noen eksempler er:

- *Derfor blir vi her* – innvandrere i Distrikts-Norge
- *Suksessrike distriktskommuner* – en studie av kjennetegn ved 15 norske distriktskommuner
- *Ungdom og lokal samfunnsutvikling* – hvordan involveres ungdom på fylkeskommunalt nivå?
- *Festivalkommuner* – samhandling mellom kommuner og festivaler

En fullstendig oversikt over bestilte og gjennomførte utredninger finnes på www.distriktssenteret.no. Nettsidene er et sentralt verktøy for å formidle fakta og resultater fra lokale samfunnsutviklingsprosjekter og relevante utredninger. Dette gjelder for eksempel noen av prosjektene i *Bolyst* (med start i 2010, 2011 og 2012), hvor utviklingen i prosjektene kartlegges.

Som en del av arbeidet med formidling av erfaringer fra lokalt utviklingsarbeid, var Distriktssenteret i 2012 medarrangør av konferanser som for eksempel Dyrøyseminaret og Vestlandsk vidsyn.

Distriktssenteret gjennomførte en brukerundersøkelse høsten 2012 blant landets kommuner og fikk gode karakterer på engasjement, service og kompetanse. Det kom også fram at det er rom for å gjøre Distriktssenteret enda bedre kjent blant kommunene for å få flere til å bruke tjenestene. En evaluering av Distriktssenteret vil foreligge våren 2014.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 33,2 mill. kroner for 2014. Dette er en økning på 1,2 mill. kroner (4 pst.) fra 2013. Bevilgningen på posten skal dekke alle driftsoppgaver, herunder videreutvikling av kunnskapsbasen og innkjøp av nødvendige tjenester innen forskning og utredning. Distriktssenteret skal arrangere formidlingsseminar og etablere/drive faglige nettverksarenaer for kommuner, fylkeskommuner og andre interessenter om lokalt utviklingsarbeid. Distriktssenteret skal også videreføre sitt arbeid med *Lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK), *Bolyst*, *Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker* og *Statens pris for attraktiv stad*. Distriktssenteret skal også følge opp kommunene og fylkeskommunene i det femårige *Småkommuneprogrammet* for å styrke utviklingskapasiteten i de minste kommunene. De skal i samarbeid med fylkeskommunene og kommunene utvikle et faglig opplegg for erfarings- og forskningsbasert kunnskap, utvikle kurs- og kompetansetiltak, bestille FoU på ulike fagområder, etablere og drive faglige nettverk, etablere og administrere web-løsninger, rapportere, med videre.

Departementet foreslår at bevilgningen på posten kan overskrides mot tilsvarende merinntekt på kap. 3554, post 1, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Kap. 3554 Kompetansesenter for distriktsutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	460		
18	Refusjon av sykepenger	99		
	Sum kap. 3554	559		

Programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.

Innledning

Kommunene spiller en viktig rolle som lokaldemokratisk arena, tjenesteyter, myndighetsutøver og samfunnsutvikler. Kommunesektoren har vært et satsingsområde for denne regjeringen, og fra 2005 til 2013 har kommunesektorens inntekter reelt økt med 69,6 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig gjennomsnittlig realvekst på 2,6 pst. For 2014 legger regjeringen opp til en realvekst i kommunesektorens inntekter på 7,7 mrd. kroner, hvorav 5,2 mrd. kroner er frie inntekter.

Kommunesektoren forvalter en betydelig del av ressursene i norsk økonomi. Den samlede inntektsrammen er om lag 422 mrd. kroner i 2014, tilsvarende 18 pst. av bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge. Én av fem sysselsatte i landet er ansatt i kommunal sektor.

Kommunene står overfor viktige utfordringer i tiden framover. Endringer i befolkningssammensetning, innbyggertall, ressursituasjon og innbyggernes forventninger stiller krav til utvikling og fornying i kommunene.

Regjeringen la våren 2013 fram en strategi for innovasjon i kommunesektoren, jf. Prop. 146 S (2012–2013) *Kommuneproposisjonen 2014*, kapittel 5. Innovasjon er et viktig virkemiddel for å tilpasse kommunenes tjenestetilbud og organisering for fremtiden. Målet med strategien er å bidra til å fremme en innovasjonskultur og motivere til innovasjonsarbeid i kommunesektoren. Strategien inneholder tiltak som skal bidra til å styrke kompetansen, til at flere innovasjonsprosjekter settes i gang, og til at gode erfaringer kan spres.

Nærhet til beslutningsprosessen gir innbyggerne mulighet til å påvirke tjenestetilbudet og prioriteringene lokalt. Rammefinansiering er et viktig bidrag til å bygge opp under lokaldemokratiet, og hoveddelen av kommunesektoren er nå rammefinansiert. Over $\frac{3}{4}$ av inntektene er skatteinntekter og rammetilskudd. Dette er inntekter som kommunene kan benytte i tråd med lokale behov og prioriteringer innenfor gjeldende lover og regler. Andelen øremerkede tilskudd er på i underkant av 5 pst. av samlede inntekter, noe som historisk sett er et lavt nivå. Økt grad av rammefinansiering gir kommunene større handlingsrom

til å prioritere ressursene på en god og effektiv måte som er tilpasset lokale behov.

God økonomistyring og økonomiplanlegging er helt sentralt for at den enkelte kommune kan gi et godt og stabilt tjenestetilbud over tid, i takt med endringer i behov, befolkning og bosettingsmønstre. Gjennom økonomiplanlegging kan kommuner sørge for at ressursene blir anvendt så godt som mulig. God planlegging bidrar til økt politisk handlingsrom og styrket mulighet til prioriteringer i den enkelte kommune. Dette gir et bedre tjenestetilbud til innbyggerne.

En sterk og sunn kommuneøkonomi er en forutsetning for et godt velferdstilbud i hele landet. Regjeringen har i perioden 2006–2013 gitt kommunene et betydelig økonomisk løft. Inntektsveksten har vært en forutsetning for utbyggingen av det kommunale tjenestetilbudet. Den gjennomsnittlige aktivitetsveksten i kommunesektoren i perioden 2005–2012 var 2,6 pst. per år, og tall fra Kommune-Stat-Rapportering (KOSTRA) viser at om lag 59 000 flere årsverk kom til.

Regjeringens budsjettopplegg for 2014 legger til rette for vekst i tjenestetilbudet i kommunesektoren. Utover veksten i frie inntekter vil enkelte tiltak innen barnehage, barnevern, skole, helse- og omsorg og samferdsel bli særskilt styrket. Kommunesektoren må forvalte ressursene på best mulig måte, slik at innbyggerne kan tilbys tjenester av høy kvalitet. Arbeidet med omstilling og effektivisering av den kommunale virksomheten må fortsatt prioriteres. Kommuner og fylkeskommuner må ha god økonomistyring og tilpasse sitt aktivitetsnivå til inntektsrammene.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Ansvar for velferdstjenestene er langt på vei lagt til kommunene og fylkeskommunene. Virksomheten finansieres av skatteinntekter, gebyrer og egenbetaling fra innbyggerne, samt rammetilskudd og øremerkede tilskudd fra staten. Rammetilskuddet bevilges over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett (kap. 571 og kap. 572), mens øremerkede tilskudd bevilges på de ulike fagdepartementenes budsjetter. Kommunesektorens frie inntekter,

som består av skatteinntekter og rammetilskudd, utgjør i overkant av $\frac{3}{4}$ av de samlede inntektene.

De enkelte fagdepartementer har sektoransvar for sine områder av kommunesektorens tjenestetilbud, mens Kommunal- og regionaldepartementet blant annet har ansvar for å bidra til en samordnet statlig styring.

Kommunal- og regionaldepartementet har det overordnede ansvaret for å sikre en korrekt gjennomføring av valg på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå. Valgordningen og gjennomføring av valg skal baseres på prinsipper om frie, direkte og hemmelige valg.

Mål og rapportering

I Prop. 146 S (2012–2013) *Kommuneproposisjonen 2014* er regjeringens politikk for kommune-

sektoren presentert, samt hvilke utfordringer kommunesektoren har og hvilke forventninger regjeringen har til kommunesektoren. I kommuneproposisjonen er det også gitt en fyldig rapportering av resultater i kommunal sektor, blant annet om økonomi og tjenesteyting. Videre er det rapportert om disponering av tilskudd fra departementet til utviklingsprosjekter i kommunesektoren i 2012 (prosjektskjønnsmidler bevilget over kap. 571, post 64), samt om utredningsprosjekter innen fornying og omstilling i kommunesektoren hvor departementet har bidratt med finansiering. Av den grunn er omtalen av mål, strategier, tiltak og rapportering kortfattet i denne proposisjonen.

Tabell 3.7 Mål for programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.

Hovedmål	Arbeidsmål
1 Et styringsdyktig lokalt folkestyre med aktiv deltakelse fra innbyggerne	1.1 Bidra til å utvikle og styrke lokaldemokratiet 1.2 Forvalte og videreutvikle kommuneloven, lov om interkommunale selskaper, inndelingsloven og forsøksloven 1.3 En hensiktsmessig oppgavefordeling mellom forvaltningsnivåene 1.4 Følge opp lokalt initierte inndelingssaker
2 En åpen, effektiv og tillitskapende kommunal forvaltning	2.1 Bidra til utvikling, effektivitet og kvalitet i tjenestetilbudet i kommunesektoren 2.2 Bidra til styrket egenkontroll og en tillitskapende forvaltning i kommunesektoren
3 Statlig rammestyring som gir lokalt handlingsrom	3.1 Samordne statens styringsvirkemidler for å sikre lokalt handlingsrom 3.2 Et inntektssystem som ivaretar en rettferdig inntektsfordeling og regionalpolitiske målsettinger 3.3 Forutsigbare økonomiske rammebetingelser for kommunesektoren
4 Frie, direkte og hemmelige valg	4.1 En valgordning som har tillit i befolkningen 4.2 En valggjennomføring i samsvar med lovgivningen 4.3 God tilgjengelighet for velgerne 4.4 At velgerne gis nødvendig informasjon om valg

Hovedmål 1 Et styringsdyktig lokalt folkestyre med aktiv deltakelse fra innbyggerne

Kommuner og fylkeskommuner er selvstendige, folkevalgte forvaltningsnivåer. Departementet har

et ansvar for å bidra til at kommunesektoren har et godt og framtidsrettet lov- og regelverk, og kommuneloven står her i en særstilling. Kommuner og fylkeskommuner er viktige demokratiske arenaer. Nærhet til kommunale beslutninger gir

innbyggerne mulighet til å påvirke prioriteringene, både gjennom valg og mellom valg. En hensiktsmessig oppgavefordeling mellom kommuner, fylkeskommuner og staten danner grunnlaget for et godt tjenestetilbud i hele landet. Stortinget vedtok i 1995 at endringer i kommunestrukturen ikke skal omfatte kommuner hvor kommunestyret, eller innbyggerne, har gått imot kommunesammenslåing. Regjeringspartiene har videreført dette i Soria Moria I- og II-erklæringene. Det innebærer at endringer i kommunestrukturen ikke skal gjøres med tvang.

Rapport

Det er 20 år siden kommuneloven trådte i kraft. I mellomtiden har både kommunene og resten av samfunnet utviklet seg, ikke minst med tanke på hvordan kommuner organiserer seg og hvilke krav innbyggerne stiller til kommunen. Regjeringen oppnevnte i juni 2013 et offentlig utvalg som skal foreta en helhetlig gjennomgang av kommuneloven for å styrke det kommunale selvstyret. Utvalget skal blant annet vurdere om reglene i kommuneloven er nødvendige, eller om de legger for sterke begrensninger på handlefriheten til kommunene. Dette er et viktig bidrag til at kommunene også i framtiden skal kunne levere gode tjenester til innbyggerne på en effektiv måte. Utvalget skal levere sin innstilling innen 31. desember 2015.

Fordelingen av oppgaver mellom staten, fylkeskommunene og kommunene skal ivareta hensynet til lokalt selvstyre, muligheten for deltakelse fra innbyggerne og hensynet til nasjonale mål. Den konkrete oppgavefordelingen må bygge på en avveining mellom disse hensynene.

Kommunal- og regionaldepartementet sendte i juni 2012 forslag til endringer i inndelingsloven på høring. Stortinget vedtok endringer i loven 20. juni 2013. Endringene, som trer i kraft 1. januar 2014, skal sørge for smidige og oversiktlige prosesser ved eventuelle sammenslåinger av kommuner på tvers av fylkesgrenser. Departementet har etter ikrafttredelsen av lovendringene ajourført rundskrivet for inndelingsloven (H-01/07).

Harstad og Bjarkøy kommuner i Troms fylke slo seg sammen 1. januar 2013. Navnet på den nye kommunen er Harstad kommune. Departementet har også lagt fram en proposisjon for Stortinget med tilråding om at søknader fra Evje og Hornes, Iveland, Lillesand og Birkenes om endring av fylkestilknytning fra Aust-Agder til Vest-Agder avslås. Stortinget ga 30. april 2013 sin tilslutning til departementets tilråding. Bjugn og Ørland kommuner

har etter søknad fått tilsagn om tilskudd til utredning av kommunesammenslåing. Vefsn, Dønna, Leirfjord og Alstahaug har etter søknad fått tilsagn om tilskudd til prosjekt om kommunestruktur i Helgeland regionråd. Det er også en åpning i inndelingsloven for at innbyggere kan søke om å få utredet endring av dagens kommunegrense. Slike søknader skal sendes til fylkesmannen, som kan avgjøre i mindre saker hvor det er enighet mellom kommunene. Forutsetningene for støtte til slike utredninger er at det foreligger planer om gode lokale forankringsprosesser og demokratiske vedtak. Departementet hadde i 2012 et fåtall slike saker til behandling, blant annet en søknad om grensejustering mellom Andøy og Sortland kommuner. Fylkesmannen i Hordaland vedtok i 2012 en endring hvor om lag 40 personer ble flyttet fra Kvinnherad kommune til Jondal kommune.

I januar 2013 lanserte departementet nettstedet minsak.no. Nettstedet gjør det mulig å fremme innbyggerinitiativ etter kommuneloven § 39, samt underskrive på saker som ligger på nettstedet. Det er lagt til rette for at man kan debattere sakene som foreslås. Nettstedet har fått stor oppmerksomhet, og det har vært godt besøkt.

Strategier og tiltak

I kommuneproposisjonen for 2014 foreslo Kommunal- og regionaldepartementet at det med jevne mellomrom skal rapporteres om situasjonen for lokaldemokratiet. Rapporteringen skal både redegjøre for rammevilkårene for lokaldemokratiet og for hvordan lokaldemokratiet fungerer lokalt i kommunene og fylkeskommunene. Departementet vil i 2014 utarbeide et opplegg for en slik rapportering.

Departementet vil arbeide med å lovfeste en medvirkningsordning for unge i kommunene og fylkeskommunene. Ungdom vil da gis bedre muligheter til å bli hørt i saker som angår dem.

Regjeringen vil arbeide videre for å styrke kvinnerepresentasjonen i kommunestyrene. Et tiltak er lokalvalg dag. Tiltaket innebærer at kommunene med mindre enn 30 pst. kvinner i kommunestyrene får tilbud om bistand fra departementet for å øke kvinneandelen. Samlet sett skal tiltaket danne grunnlag for å holde en debatt om kvinnerepresentasjon i kommunestyrene, og sette rekruttering av kvinner høyt på dagsorden foran neste lokalvalg. I tillegg får kommunene konkrete råd om hva partiene og nominasjonskomiteene kan gjøre for å sikre kjønnsbalanse i kommunestyrene og i andre lokalpolitiske organer.

Dersom det er lokale vedtak, kan departementet etter søknad gi støtte til utredning av kommu-

nestruktur. Ved lokalt initierte prosesser om grensejustering på kommune- og fylkesnivå vil departementet bistå ved å veilede om lovverk, praksis og retningslinjer i lignende inndelingssaker.

Hovedmål 2 En åpen, effektiv og tillitskapende kommunal forvaltning

Kommunesektoren forvalter på vegne av innbyggerne en stor del av fellesskapets ressurser og betydelig offentlig myndighet. Åpenhet, rolleklarhet og god egenkontroll er viktig for å sikre innbyggernes tillit til kommunesektoren og en riktig bruk av ressursene. Effektivitet i oppgaveløsningen, god økonomistyring, lokal tilpasning og innovative løsninger må til for at kommuner og fylkeskommuner skal gi et godt tilbud til innbyggerne.

Rapport

Kommune-Stat-Rapportering (KOSTRA) er et nasjonalt rapporterings- og styringssystem som gir informasjon om kommunal og fylkeskommunal virksomhet. På bakgrunn av informasjon om ressursinnsats, tjenester og demografi publiserer Statistisk sentralbyrå (SSB) årlig nøkkeltall om enkeltkommuner, kommunegrupper og sektoren samlet. Departementet deltar aktivt i utformingen av KOSTRA, og tall fra KOSTRA skal gi aktuell, relevant og pålitelig styringsinformasjon om kommunesektorens virksomhet både for stat og kommune. I 2013 har det i KOSTRA-arbeidsgruppene blitt arbeidet med å gå kritisk gjennom rapportering og nøkkeltall, med sikte på å redusere rapporteringsbyrden og antall indikatorer. I tillegg har det gjennom en koordineringsgruppe for kvalitetsindikatorer (med Kommunal- og regionaldepartementet, SSB og KS) blitt lagt opp til at arbeidsgruppene i KOSTRA vurderer eksisterende kvalitetsindikatorer og foreslår nye kvalitetsindikatorer med fokus på resultat for mottakerne av tjenester. De siste årene har blant annet Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) publisert en produksjonsindeks basert på KOSTRA-tall for alle kommuner. Produksjonsindeksen er et samlemaal for kommunenes tjenestetilbud basert på produksjonsindikatorer for utvalgte sektorer og sier noe om nivået på produksjonen i forhold til størrelsen på målgruppen for tjenestene. Indeksen gir slik et bilde av hvordan nivået på tjenestene er i en kommune sammenliknet med andre kommuner.

Regjeringens strategi for innovasjon i kommunesektoren *Nye vegar til framtidens velferd* ble lagt fram 6. april 2013. Strategien ble også lagt fram for

Stortinget som meldingsdel i kommuneproposisjonen for 2014. Strategien må ses i sammenheng med blant annet Meld. St. 29 (2012–2013) *Morgendagens omsorg* som gir rammer for gode og bærekraftige omsorgstjenester i fremtiden. I forbindelse med strategien lanserte departementet kommunevise framskrivninger av demografi og arbeidskraftsbehov i den enkelte kommune, basert på SSBs befolkningsframskrivninger og rapportering fra KOSTRA om ressursinnsats. På nettsiden www.regjeringen.no/framskrivninger kan kommunene få et bilde av hvordan deres kommune vil se ut i fremtiden. Framskrivningene kan være et verktøy når kommunene skal vurdere hva som er hovedutfordringene framover.

Departementet har ansvar for utviklingsprogrammet *Saman om ein betre kommune*. Programmet er et samarbeid med KS og hovedsammenslutningene i arbeidslivet. Til sammen er nå 109 kommuner med i programmet. Disse får økonomisk støtte for å drive lokale prosjekter innenfor temaene sykefravær, heltid/deltid, kompetanse/rekruttering og omdømme. Kommunene deltar i nettverk som bidrar til erfaringsutveksling, og er en arena for læring og faglig bistand. I 2013 ble det arrangert 16 nettverkssamlinger, en oppstartskonferanse for nye kommuner og en nasjonal erfaringskonferanse. Programmet har avtale med kompetansemiljøer som bidrar til å trekke ut erfaringer og resultater. I 2013 har kompetansemiljøene også levert kunnskapsstatuser på temaene. Disse notatene oppsummerer aktuell forskning og kunnskap innenfor de ulike temaene og er ment å gi kommunene et godt kunnskapsgrunnlag for å jobbe med sine prosjekter. Kommunene jobber godt med prosjektene, og departementet ser positive resultater på vei mot målet.

Departementet har gitt økonomisk tilskudd til KS sine internkontrollnettverk. Tilsagnet forutsetter at KS skal gjennomføre aktiviteter som å sørge for videreutvikling, trykking og distribusjon av det eksisterende arbeidsheftet til et nytt og forbedret idéhefte *Rådmannens internkontroll. Hvordan få orden i eget hus?*. Det forutsettes også at KS gjennomfører nettverkssamlinger og formidler kunnskap og erfaringer fortløpende til kommunesektoren, på ulike møteplasser gjennom KS-systemet og via Etikkportalen. Gjennom Etikkportalen får kommunene tilgang til informasjon og erfaringer som kan understøtte det lokale arbeidet med å holde en høy etisk standard i kommunal virksomhet.

Departementet har i høringsnotat foreslått å endre lovbestemmelsen som regulerer revisors taushetsplikt. I høringsnotatet la departementet til

grunn at dagens bestemmelse er videre enn hva det er et saklig og reelt behov for. Derfor foreslo departementet å lempe på revisors taushetsplikt. Høringsforslaget gikk ut på at revisorer skal underlegges forvaltningslovens alminnelige bestemmelser om taushetsplikt. I samme høringsnotat foreslo departementet å endre offentlighetsloven. Forslaget innebærer at innsyn i dokumenter som er utarbeidet av eller til revisor i saker som han skal rapportere til kontrollutvalget, ikke kan gis før kontrollutvalget har mottatt endelig versjon av revisjonsrapporten. Departementet foreslo også at det skal være utsatt innsyn for dokumenter som er utarbeidet av eller til statlig tilsynsmyndighet i forbindelse med lovligstilsyn i kommuner.

Verdier som åpenhet, rolleklarhet og etisk bevissthet er viktige for å opprettholde høy tillit til kommunal sektor. Departementet har i samarbeid med KS og Transparency International arrangert to regionale etikkksamlinger i mars 2013. I tillegg støtter departementet økonomisk KS sitt arbeid med å drifte etikkportalen.

Strategier og tiltak

Departementet er i ferd med å følge opp tiltakene i innovasjonsstrategien for kommunesektoren. Det tas sikte på å oppdatere de kommunevise framskrivningene av demografi og arbeidskraftsbehov i løpet av 2014. Det tas også sikte på å starte etableringen av et senter for kommunal innovasjon i løpet av 2014.

Departementet har lyst ut et tilskudd til utvikling av et innovasjonsstudium rettet mot kommunalt ansatte. Det foreslås at Høgskolen i Lillehammer i samarbeid med Høgskolen i Gjøvik blir tildelt 1,5 mill. kroner til et studium som skal starte opp i begynnelsen av 2014. Studiet vil bli dimensjonert til å ta inn 30 kommunalt ansatte.

Departementet vil i løpet av 2014 dele ut pris til en kommune som har utmerket seg med godt innovasjonsarbeid. Regjeringen tar også sikte på å inngå en samarbeidsavtale med KS om innovasjon høsten 2013.

Departementet vil i 2014 fortsatt følge opp kommunene i programmet *Saman om ein betre kommune*. God forankring og prosjektstyring er viktige kriterier for å oppnå varige resultater. Departementet vil arrangere samlinger med dypdykk i temaene i programmet, samt følge opp prosjektledere gjennom egne prosjektledersamlinger. Kommunene rapporterer på resultatoppgjør årlig. Kompetansemiljøene sammenstiller denne rapporteringen for departementet. Oppfølging vil tilpasses behovene som kommer fram her.

Departementet vil fortsette å arrangere regelmessige etikkksamlinger med et stort innslag av folkevalgte, hvor aktuelle etikkspørsmål vil bli diskutert. Etikkportalen på KS sine nettsider videreføres som et samarbeidsprosjekt for å gi kommunene nyttig, relevant og oppdatert informasjon om etikk, egenkontroll, habilitet, åpenhet mv.

Departementet vil fortsette å legge til rette for erfaringsdeling fra KS sine internkontrollnettverk. Departementet vil gjennomgå KS sine evalueringer av nettverkene i arbeidet med videre oppfølging i 2014. Det legges til grunn at eventuelle nye nettverk er selvfinansierende.

Hovedmål 3 Statlig rammestyring som gir lokalt handlingsrom

Kommunal- og regionaldepartementet har som samordningsdepartement et ansvar for å bidra til at statens styring av kommunesektoren er samordnet, helhetlig og konsistent. Prinsippene for statlig styring legger til grunn økonomisk og juridisk rammestyring og dialog mellom forvaltningsnivåene. Statens styring må balanseres mellom nasjonale hensyn til et likeverdig tjenestetilbud og rettssikkerhet og hensynet til kommunal handlefrihet. Kommuner og fylkeskommuner skal ha frihet til å organisere sitt arbeid på en måte som er tilpasset lokale forhold og utfordringer.

Rammefinansiering gjennom rammetilskudd og skatteinntekter gir rom for lokale prioriteringer som sikrer en effektiv ressursbruk. Kommunesektoren skal ha inntektsrammer som står i forhold til de oppgaver sektoren er satt til å løse. En rettferdig fordeling av inntektsrammene er en forutsetning for et likeverdig tjenestetilbud i alle deler av landet.

Rapport

I perioden 2005–2013 har realveksten i kommunesektorens samlede inntekter vært 69,6 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig realvekst på 2,6 pst. Over halvparten av inntektsveksten har vært frie inntekter. Inntektsveksten har lagt til rette for en sterk sysselsettingsvekst i kommunesektoren. I perioden 2005–2012 viser tall fra Nasjonalregnskapet at antallet sysselsatte personer i kommunesektoren økte med om lag 72 000 personer. Det har vært en nødvendig forutsetning for utbyggingen av kommunale tjenester i perioden. Basert på statistikk fra KOSTRA var veksten i antall utførte årsverk i perioden om lag 59 000 årsverk. Rundt 24 000 av de nye årsverkene har kommet innenfor pleie- og omsorgssektoren. Kun 1 av 18 årsverk har gått til administrasjon.

Hoveddelen av kommunesektoren er nå rammefinansiert. Over $\frac{3}{4}$ av inntektene er skatteinntekter og rammetilskudd som kommunene kan benytte i tråd med lokale behov og prioriteringer. Etter at barnehagetilskuddet ble innlemmet i rammetilskuddet i 2011, er andelen av kommunenes inntekter som er øremerket i underkant av 5 pst. av samlede inntekter. Gebyrinntekter med videre utgjør om lag 15 pst. av inntektene og merverdiavgiftskompensasjon om lag 5 pst. av inntektene. Økt grad av rammefinansiering gir kommunene rom til å foreta lokale prioriteringer.

Gjennom drift og utvikling av inntektssystemet skal departementet sørge for en effektiv og rettferdig fordeling av rammetilskuddet til kommunesektoren, samtidig som regionalpolitiske målsetninger ivaretas. Departementet har fortløpende gjennom året foretatt beregning og utbetaling av rammetilskudd til kommuner og fylkeskommuner.

Departementet holder hvert år igjen skjønnsmidler på kap. 571, post 64 Skjønnsstilskudd til kommuner som får uforutsette utgifter gjennom budsjettåret. Kommunene kan, via fylkesmannen, blant annet søke om skjønnsmidler til delvis kompensasjon av utgifter etter naturskade.

Flom og ekstremvær medførte økte utbetalinger av skjønnsmidler i 2012. I statsbudsjettet for 2012 var det satt av 70 mill. kroner til slike uforutsette hendelser. Etter ekstremværet Dagmar i desember 2011, ble det bevilget 145 mill. kroner ekstra i revidert nasjonalbudsjett for 2012. Til sammen ble det utbetalt i overkant av 190 mill. kroner til naturskaderammede kommuner og fylkeskommuner i 2012. Resterende midler fra prosjektskjønnet ble omdisponert for å dekke opp for behovet for skjønnsmidler etter naturskade.

I statsbudsjettet for 2013 er det satt av til sammen 225 mill. kroner til uforutsette hendelser. Så langt i 2013 har det blitt utbetalt nær 46 mill. kroner til kommuner og fylkeskommuner etter naturskade.

En stabil finansiell situasjon er en forutsetning for god kommunal tjenesteyting over tid. Netto driftsresultat viser hvor mye kommunene sitter igjen med etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. Det er bred faglig enighet om at netto driftsresultat over tid bør ligge på om lag 3 pst. av driftsinntektene for kommunesektoren samlet sett. I årene 2006–2012 var netto driftsresultat for kommunesektoren i gjennomsnitt 2,9 pst.

I 2012 utgjorde netto driftsresultat 3,1 pst. av driftsinntektene for kommunene og fylkeskommunene samlet.

Kommunene fikk en forbedring av netto driftsresultat fra 2,0 pst. i 2011 til 2,7 pst. i 2012. Forbedringen hadde sammenheng med økt brutto driftsresultat og økte netto gevinster på finansielle plasseringer.

Fylkeskommunenes netto driftsresultat i 2012 var 5,2 pst., om lag på samme nivå som i 2011. I 2010 steg driftsresultatene i fylkeskommunene kraftig som følge av forvaltningsreformen, som blant annet innebar at ansvaret for store deler av riksveinettet ble overført fra staten. Det kan se ut som denne økningen i 2010 i noen grad var av engangskaraktér, men netto driftsresultat i fylkeskommunene i 2011 og 2012 var noe høyere enn før reformen.

Det må understrekes at tallene for netto driftsresultat skjuler variasjoner mellom kommuner og mellom fylkeskommuner. Noen kommuner har en krevende økonomisk situasjon og har behov for å bedre den økonomiske balansen. Per 10. september 2013 er det registrert 45 kommuner i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK). Antall registrerte kommuner har vært stabilt lavt de senere årene. Ingen fylkeskommuner er i ROBEK.

Departementet utarbeidet i 2013 veilederen *Statlig styring av kommuner og fylkeskommuner* med retningslinjer for utforming av lover og forskrifter rettet mot kommunesektoren (H-2277 B). Veilederen og retningslinjene retter seg mot departementer, direktorater og andre statlige etater, som utarbeider regelverk, forbereder reformer eller andre tiltak som berører kommuner og fylkeskommuner. Veilederen og retningslinjene skal legge til rette for at prinsippene om kommunalt selvstyre, rammestyring og kommunal organisasjonsfrihet, som framholdt i Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – styring og samspel*, etterleves i slike prosesser.

I det 1. konsultasjonsmøtet 28. februar 2013 ble det fastsatt rutiner for medvirkning fra KS i lovutredninger rettet mot kommunesektoren. Ordningen er nå i en startfase og KS har per 1. september 2013 meldt inn to saker.

I Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – styring og samspel* står det at kommuner i større grad bør tas med i utarbeiding av statlig veiledermaterieil. Dette skal sikre at staten skal dekke kommunenes veiledningsbehov best mulig. Kommunal- og regionaldepartementet samarbeider med KS og departementene for å fastsette generelle rammer for medvirkning fra KS i utarbeidelse av statlig veiledningsmaterieil.

Strategier og tiltak

Regjeringen legger opp til fortsatt vekst i kommunesektorens inntekter i 2014. Dette legger til rette for at kommunale tjenester kan bygges videre ut.

Regjeringens budsjettopplegg innebærer en realvekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2014 på 7,7 mrd. kroner. Av veksten i samlede inntekter er 5,2 mrd. kroner frie inntekter. Gjennom konsultasjonsordningen vil staten og kommunesektoren (representert ved KS) drøfte hvilke tiltak som kan realiseres av kommunesektoren innenfor den foreslåtte inntektsrammen. Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2014 er nærmere beskrevet i kapittel 2.

Behovet for kommunale tjenester, og kostnadene ved å tilby disse tjenestene, varierer betydelig mellom kommuner og mellom fylkeskommuner. Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet skal kommunene i prinsippet kompenseres fullt ut for utgifter ved tjenesteytingen som de selv ikke kan påvirke. Kostnadsnøkkelen er den mekanismen i inntektssystemet som i praksis sørger for dette, og som omfordeler tilskudd etter kommunenes og fylkeskommunenes varierende behov. Departementet vurderer kontinuerlig om ny informasjon, nye oppgaver eller innlemming av midler i inntektssystemet bør medføre endringer i kostnadsnøkkelen og utgiftsutjevningen.

I kommuneproposisjonen for 2014 er det varslet at et nytt inntektssystem for fylkeskommunene legges fram i kommuneproposisjonen for 2015.

I kommuneproposisjonen for 2011 ble det varslet at det tas sikte på en oppdatering av kostnadsnøkklene i inntektssystemet for kommunene om lag hvert fjerde år. Regjeringen legger opp til at neste helhetlige revisjon av kostnadsnøkkelen for kommunene legges fram i kommuneproposisjonen for 2016.

Departementet skal bidra til at statens styring av kommunesektoren er samordnet, helhetlig og konsistent. Prinsippene for statlig styring legger til grunn økonomisk og juridisk rammestyring og dialog mellom forvaltningsnivåene. Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – styring og samspel* og veilederen *Statlig styring av kommuner og fylkeskommuner* med retningslinjer for utforming av lover og forskrifter rettet mot kommunesektoren er sentrale grunnlagsdokumenter i dette arbeidet.

Hovedmål 4 Frie, direkte og hemmelige valg

Valgordningen og gjennomføring av valg skal legge til rette for frie, direkte og hemmelige valg. Kommunal- og regionaldepartementet har det

overordnede ansvaret for å sikre en korrekt gjennomføring av valg, og forvalter og utvikler regelverket på valgområdet. Departementet har også ansvaret for forvaltning og drift av det nye elektroniske valgadministrasjonssystemet EVA, som alle kommuner og fylkeskommuner tok i bruk i stortingsvalget i 2013. EVA er et system kommunene og fylkeskommunene bruker for å gjennomføre valg. Listeforslag registreres og behandles, manntallet gjøres tilgjengelig for kommunene, og det er funksjonalitet for mottak av både forhåndsstemmer og valgtingsstemmer. EVA håndterer opptelling av stemmer og beregning av valgoppgjøret. EVA har også en modul for elektronisk opptelling av stemmer ved hjelp av skannere og en modul for stemmegivning over internett.

Det er et mål at tilliten til valgordningen og valg gjennomføringen opprettholdes. Nasjonale og internasjonale krav forutsetter et ensartet regelverk og rutiner rundt valgavviklingen.

Rapport

Departementet har med bakgrunn i evalueringene som ble gjennomført etter kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2011 foretatt en del endringer i valgloven og valgforskriften. Dette innebærer blant annet en forenkling av mottak av forhåndsstemmer for velgere som stemmer i egen kommune, og en tydeliggjøring av ny ansvarsfordeling for tilrettelegging av manntallet som en følge av innføringen av nytt valgadministrativt system – EVA.

EVA ble utprøvd i 10 forsøkskommuner og Møre og Romsdal fylkeskommune ved valget i 2011, og har blitt videreutviklet og forbedret på bakgrunn av erfaringene og tilbakemeldingene fra forsøket. Alle landets kommuner og fylkeskommuner ble invitert til å ta systemet i bruk ved stortings- og sametingsvalget i 2013. Samtlige kommuner og fylkeskommuner takket ja.

Det har blitt utarbeidet et omfattende opplæringsprogram for alle kommuner og fylkeskommuner. Rundt 60 valgmedarbeidere fra utvalgte kommuner og fylkeskommuner fikk høsten 2012 opplæring i det juridiske rammeverket for gjennomføring av valg, samt i rutiner og bruk av EVA. Disse er satt sammen til regionale opplæringssteam, som våren 2013 har gjennomført opplæringskonferanser for alle kommuner og fylkeskommuner. Totalt er det avholdt 38 konferanser.

Forsøk med stemmegivning over internett ble videreført ved valget i 2013 i de samme kommunene som i 2011. I tillegg deltok to nye kommuner i forsøket. På bakgrunn av evalueringene har systemet blitt videreutviklet og forbedret. Organi-

sasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) sine innspill til forbedringer av forsøket er innarbeidet i ny forskrift for forsøket. Det er blant annet oppnevnt et eget Internettvalgstyre for forsøket.

Forsøk med elektronisk avkryssing i manntallet på valgdagen ble også videreført ved valget i 2013. De 12 kommunene som var med i forsøket med stemmegivning over internett var med i dette forsøket, i tillegg til landets tre største kommuner.

Departementet har sørget for enkelte forbedringer på det universelt utformede valgutstyret. Blant annet har valgurnen fått lavere vekt som gjør den enklere å transportere. I 2013 har 144 kommuner bestilt universelt utformet valgutstyr.

Forsøket med stemmerett for 16- og 17-åringer ved kommunestyrevalget er under evaluering. Resultatene av evalueringen vil foreligge høsten 2013.

Departementet har i samarbeid med Skattedirektoratet etablert rutiner for overføring av manntallsdata til EVA. Prosedyrene og ansvarsdelingen for dette er nå fastsatt i regelverket. Departementet har også bistått Sametinget i arbeidet med manntallet slik at Sametingets valgmanntall også blir overført til EVA.

Informasjonsbehovet er stort både hos velgere og valgmedarbeidere i kommunene og fylkeskommunene foran hvert valg. For å informere alle velgerne ble det som ved tidligere valg gjennomført en rekke informasjonstiltak. Blant annet ble det sendt ut en informasjonsfolder sammen med valgkortet til hver velger. Det ble også utviklet en mobiltilpasset nettside der velgerne kan søke fram nærmeste valglokale. Implementeringen av EVA har ført til at departementet sprer informasjon ut til ansvarlige valgmedarbeidere i kommunene og fylkeskommunene via en egen valgmedarbeiderportal.

Strategier og tiltak

Departementet vil, ved hjelp av eksterne forskningsmiljøer, foreta en bred evaluering av

forsøket med stemmegivning over internett som ble gjennomført i 12 kommuner ved stortingsvalget i 2013. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og Cartersenteret ble invitert til å følge forsøket. Begge takket ja til dette og vil utarbeide rapporter uavhengig av hverandre.

Departementet inviterte også internasjonale observatører til å følge stortings- og sametingsvalget i 2013 generelt. Uavhengig observasjon og vurdering av valggjennomføringen bidrar til å skape tillit til valgordningen, og er nyttig i arbeidet med stadig å forbedre valgordningen og valggjennomføringen. Departementet vil evaluere valget i 2013 for å se om det er noen elementer som kan gjøres bedre, eller om det er behov for endringer i lovverket. EVA vil bli grundig evaluert med tanke på forbedringer og videreutvikling av systemet.

Stortinget har bedt regjeringen vurdere endringer i personvalgordningen ved stortingsvalg, slik at velgerne gis mulighet til å påvirke rekkefølgen av partienes kandidater samtidig som man ivaretar hensynet til partienes mulighet til å sikre innflytelse over hvilke kandidater som velges. Departementet vil igangsette et eksternt utredningsarbeid der endringer i regelverket blir vurdert.

Valgmyndighetene skal sikre god tilgjengelighet for alle, både utenfor og inne i valglokale, uavhengig av funksjonsevne. En presisering av kravene til tilrettelegging er lovfestet. Som en del av dette arbeidet jobber departementet med endret utforming og større grad av standardisering av stemmesedler. Målet med endringene er at stemmesedlene skal bli lettere å forstå og at stemmesedler ved ulike valg skal bli mer gjenkjennelige.

Bruken av valgmedarbeiderportalen vil bli evaluert med sikte på å forbedre kommunikasjonen med kommuner og fylkeskommuner. Det vil bli vurdert om bruk av valgkort som hovedkanal for informasjon til velgerne nådde fram. Den mobiltilpassede nettsiden vil bli videreutviklet.

Budsjettforslag under programkategori 13.70 Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.

Utgifter under programkategori 13.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
571	Rammetilskudd til kommuner	110 802 632	115 083 469	121 939 704	6,0
572	Rammetilskudd til fylkeskommuner	27 617 621	28 402 803	29 449 029	3,7
575	Ressurskrevende tjenester	5 329 578	5 850 000	6 649 205	13,7
579	Valguttgifter	14 084	47 600	15 800	-66,8
2427	Kommunalbanken AS	924 000			
	Sum kategori 13.70	144 687 915	149 383 872	158 053 738	5,8

Inntekter under programkategori 13.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
3571	Tilbakeføring av forskudd	1 408			
3579	Valguttgifter	191			
5616	Kommunalbanken AS		252 800	357 000	41,2
	Sum kategori 13.70	1 599	252 800	357 000	41,2

Inntektssystemet for kommunesektoren

Kommunesektorens frie inntekter anslås til i underkant av 320 mrd. kroner i 2014. Det er inntekter som kommuner og fylkeskommuner kan disponere fritt, uten andre føringar fra staten enn gjeldende lover og regelverk. De frie inntektene består av rammetilskudd og skatteinntekter, og utgjør sammen med merverdiavgiftskompensasjonen vel 80 pst. av kommunesektorens samlede inntekter.

Det overordnede formålet med utgifts- og skatteutjevningen i inntektssystemet er å utjevne de økonomiske forutsetningene for å gi et likeverdig tjenestetilbud over hele landet.

Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet skal kommunene og fylkeskommunene i prinsippet

fullt ut kompenseres for variasjoner i etterspørsel og kostnader ved tjenesteytingen som de selv ikke kan påvirke. Gjennom kostnadsnøkkelen og et oppdatert sett med kriteriedata beregnes utgiftsbehovet for den enkelte kommune og fylkeskommune.

Gjennom skatteutjevningen i inntektssystemet blir forskjeller i løpende skatteinntekter delvis utjevnet. For å sikre en mer rettferdig fordeling av inntekter og større forutsigbarhet for kommunene har regjeringen de siste årene gjort en rekke grep i skattelementene i inntektssystemet. Andelen av kommunesektorens inntekter som kommer fra skatt er redusert fra 50 til 40 pst. For kommunene er graden av skatteutjevning økt fra 55 til 60 pst. I tillegg er den kommunale selskapskatten avvirket. Dette er endringer som styrker

kommunenes forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud til sine innbyggere.

Det skatteutjevneende trekket eller tilskuddet fordeles i de ti terminbeløpene for utbetaling av rammetilskuddet, etter hvert som skatteinngangen foreligger.

Rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner fordeles gjennom inntektssystemet. En nærmere gjennomgang av prinsippene i inntektssystemet og fordelingen til den enkelte kommune og

fylkeskommune i 2014 er presentert i Beregnings-teknisk dokumentasjon til Prop. 1 S (2013–2014) Grønt hefte (H-2298 N). Rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner blir utbetalt gjennom ti årlige terminbeløp.

Det samlede rammetilskuddet til kommunene for 2014 blir bevilget over åtte ulike poster på kap. 571 i statsbudsjettet. Det samlede rammetilskuddet til fylkeskommunene for 2014 blir bevilget over tre ulike poster på kap. 572 i statsbudsjettet.

Kap. 571 Rammetilskudd til kommuner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	9 511	18 900	19 500
60	Innbyggertilskudd	105 448 073	109 678 586	116 469 972
61	Distriktstilskudd Sør-Norge	360 789	373 080	378 317
62	Nord-Norge- og Namdalstilskudd	1 392 318	1 446 422	1 503 297
63	Småkommunetilskudd	895 028	929 742	946 140
64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 572, post 64</i>	2 233 793	2 175 000	2 141 000
66	Veksttilskudd	81 766	60 233	61 198
67	Storbytilskudd	381 354	401 506	420 280
	Sum kap. 571	110 802 632	115 083 469	121 939 704

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 60 økt med 60,5 mill. kroner til 109 739,086 mill. kroner, jf. Prop. 1495 (2012–2013) og Innst. 470 S (2013–2013).

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Posten omfatter blant annet drift av inntektssystemet. Midlene blir brukt til å utvikle inntektssystemet, til kjøp av data og tjenester og til å initiere forskning og innhente kunnskap innenfor det kommunaløkonomiske området. Drift av Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) blir finansiert over posten. Midler går også til drift og medlemskontingent i Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS).

Bevilgningen på posten omfatter også forskning og utredninger om andre kommunerelaterte temaer, som kommuneloven og det øvrige juridiske rammeverket for kommuner og fylkeskommuner, lokaldemokrati og statens tiltak overfor kommunesektoren. Bevilgningen kan videre finansiere større utviklingsprosjekter, herunder

utredningsstillinger i departementet knyttet til tidsbegrensede prosjekter.

Rapport

I 2012 og 2013 har det blant annet blitt brukt midler til utredninger i forbindelse med kostnadsnøklerne for kommunene og for fylkeskommunene, en utredning om lokale skatteinntekter og kommunenes insentiver for næringsutvikling, utarbeidelse av økonomiplanveileder, samt en sammenlikning av innholdet i kommunal revisjon i Norden.

I 2013 ble det nedsatt et nytt lovutvalg som skal vurdere behov for revidering av kommuneloven. Utvalgsarbeidet finansieres delvis over posten. I den forbindelse har det blitt utarbeidet kunnskapsgrunnlag og foretatt andre utredninger knyttet til kommuneloven.

Som en oppfølging av Meld. St. 12 (2011–2012) *Stat og kommune – styring og samspel* gjennomfø-

res det i 2013 en evaluering av lovpålegg om individuell plan som virkemiddel for ledelse og samordning i kommunene. Departementet bidrar også med midler til Direktoratet for forvaltning og IKTs (DIFI) gjennomgang av direktoratenes styring av kommunene.

Det har også blitt benyttet midler til evaluering av forsøk med nedsatt stemmerett til 16 år, og en utredning av kompetansesituasjonen i kommunene.

I tillegg har departementet gitt tilskudd til FoU-programmet *Utvikling og forvaltning av offentlige bygninger i et livsløpsperspektiv* ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Formålet med programmet har vært å legge grunnlaget for bedre eiendomsforvaltning i kommunesektoren i et langsiktig perspektiv.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 19,5 mill. kroner i 2014.

Post 60 Innbyggertilskudd

Når det samlede rammetilskuddet til kommunene er bestemt, fastsettes størrelsen på innbyggertilskuddet ved at summen av øvrige tilskudd i inntektssystemet (postene 21 og 61–67) trekkes fra samlet rammetilskudd. Innbyggertilskuddet er altså differansen mellom samlet rammetilskudd og summen av øvrige tilskudd i inntektssystemet.

En mindre del av innbyggertilskuddet til kommunene blir gitt en særskilt fordeling, presentert i tabell C-k i Grønt hefte, mens hoveddelen av innbyggertilskuddet blir fordelt som et likt beløp per innbygger til alle kommuner.

Etter at innbyggertilskuddet er fordelt per innbygger blir tilskuddet justert for hver enkelt kommune etter følgende faktorer:

1. omfordeling gjennom utgiftsutjevningen basert på kostnadsnøkkelen for kommunene
2. omfordeling gjennom korreksjonsordningen for elever i statlige og private skoler
3. omfordeling gjennom inntektsgarantiordningen
4. trekk/tillegg i rammetilskuddet som følge av skatteutjevning på grunnlag av løpende skatteinngang

Alle disse justeringene inngår i et null-sum-spill, og påvirker derfor ikke det samlede innbyggertilskuddet, kun fordelingen av tilskuddet mellom kommunene.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 116,5 mrd. kroner i 2014.

Kostnadsnøkkelen for kommunene 2014

Kostnadsnøkkelen er et sett med objektive kriterier, med tilhørende vektning, som samlet sier noe om variasjonene i utgiftsbehov mellom kommunene. Gjennom utgiftsutjevningen omfordeler kostnadsnøkkelen tilskudd til kommunene etter utgiftsbehov. For at kommunene skal kunne levere de tjenestene de er pålagt, og kunne tilby innbyggerne gode og likeverdige tjenester uavhengig av bosted, må kostnadsnøkkelen på en best mulig måte fange opp ufrivillige variasjoner i kostnadene ved å tilby tjenester mellom kommunene.

Kostnadsnøkkelen for kommunene er sammensatt av åtte ulike delkostnadsnøkler. Vektningen mellom de ulike sektornøklerne er bestemt ut fra sektorens andel av kommunenes netto driftsutgifter (eksklusive avskrivninger) i 2008, korrigert for endringer etter 2008. For 2014 gjøres det korreksjoner i sektorandelene. Sektorvektene til barnevern, barnehage og grunnskole er korrigert for endringer i rammetilskuddet.

Barnevernssektoren er korrigert for økt kommunal egenandel for opphold i statlige barnevernsinstitusjoner, lovendring knyttet til tilsyn med barn i fosterhjem, og kommunalt ansvar for beskyttet tilsyn med samvær. Sektorvekten for barnehage er korrigert for etterspørselseffekten av nominell videreføring av makspris i 2013, reell reduksjon i maksprisen i 2014, økt likeverdig behandling av kommunale og ikke-kommunale barnehager og opptrapping mot to barnehageopptak. Grunnskolesektorens andel er korrigert for innføring av valgfag på 9. og 10. trinn, og helårseffekten av innføring av kulturskoletilbud i skole/SFO.

Tabell 3.8 viser nye sektorandeler i 2014, og hvilket beløp det er korrigert for. Andelen er beregnet ut fra beregnet utgiftsbehov i 2013, om lag 228 mrd. kroner, og alle korreksjoner er i 2013-kroner. Kommunal- og regionaldepartementets forslag til kostnadsnøkkel for kommunene i 2014 er vist i tabell 3.9.

Tabell 3.8 Delkostnadsnøklenes vekt i samlet kostnadsnøkkel 2014

	Nøkkelandel 2013	Korreksjon 2014 (1 000 kr)	Nøkkelandel 2014
Administrasjon, landbruk og miljø	0,0941	0	0,0937
Grunnskole	0,2840	262 330	0,2838
Pleie og omsorg	0,3144	0	0,3129
Sosialhjelp	0,0482	0	0,0480
Barnevern	0,0307	172 290	0,0313
Helse	0,0410	0	0,0408
Barnehage	0,1614	696 381	0,1636
Kommunal medfinansiering og utskrivningsklare pasienter	0,0261	0	0,0260
Sum	1,0000	1 131 002	1,0000

Tabell 3.9 Kostnadsnøkkel for kommunene 2014

Kriterier	Vekt
Innbyggere 0–1 år	0,0054
Innbyggere 2–5 år	0,1261
Innbyggere 6–15 år	0,2834
Innbyggere 16–22 år	0,0205
Innbyggere 23–66 år	0,0921
Innbyggere 0–17 år	0,0021
Innbyggere 18–49 år	0,0055
Innbyggere 50–66 år	0,0068
Innbyggere 67–79 år	0,0494
Innbyggere 80–89 år	0,0702
Innbyggere 90 år og over	0,0451
Landbrukskriteriet	0,0029
Sonekriteriet	0,0128
Nabokriteriet	0,0128
Basiskriteriet	0,0223
Innvandrere 6–15 år, ekskl. Skandinavia	0,0082
Norskfødte med innvandrereforeldre 6–15 år, ekskl. Skandinavia	0,0009
Dødelighetskriteriet	0,0436
Barn 0–15 år med enslig forsørger	0,0112
Lavinntektskriteriet	0,0060
Uføre 18–49 år	0,0044
Flyktninger uten integreringstilskudd	0,0045

Tabell 3.9 Kostnadsnøkkel for kommunene 2014

Kriterier	Vekt
Opphopningsindeks	0,0134
Urbanitetskriteriet	0,0171
Psykisk utviklingshemmede 16 år og over	0,0437
Ikke-gifte 67 år og over	0,0414
Andel barn 1 år uten kontantstøtte	0,0295
Innbyggere med høyere utdanning	0,0187
Sum	1,0000

Saker med særskilt fordeling

Innenfor innbyggertilskuddet er det midler som ikke fordeles etter inntektssystemets ordinære kriterier, men som er gitt en særskilt fordeling. Inndelingstilskuddet til kommuner som har slått seg sammen og kompensasjon til kommuner i forbindelse med samhandlingsreformen blir fordelt i tabell C-k. Nye saker i 2014 med særskilt fordeling er midler til utdanning av deltidssbrannmenn og midler til helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Fullstendig oversikt over midler som gis særskilt fordeling i 2014 finnes i tabell C-k i Grønt hefte.

Korreksjonsordningen for elever i statlige og private skoler

Kommunene har ansvaret for å gi innbyggerne i alderen 6–15 år grunnskoleundervisning, men de finansierer ikke undervisningen til elever som går i statlige og private grunnskoler. Hvert år blir samlet rammetilskudd til kommunene korrigert for endringen i tallet på elever i private og statlige skoler på landsbasis. Total inntektsramme til kommunene blir redusert/økt med 80 pst. av gjennomsnittskostnadene per elev som begynner eller slutter i privat eller statlig grunnskole.

I tillegg blir det foretatt en omfordeling gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet, der midlene omfordeles mellom kommunene ut fra antallet elever i statlige og private skoler. I korreksjonsordningen får kommunene trekk i rammetilskuddet etter antall elever i statlige og private skoler. Etter at trekket er gjort, blir samlet trekk tilbakeført til alle kommuner etter kostnadsnøkkel. For nærmere omtale av korreksjonsordningen vises det til Grønt hefte.

Inntektsgarantiordningen

Inntektsgarantiordningen (INGAR) sikrer kommunene mot brå nedgang i rammetilskuddet fra et år til det neste. Ordningen er utformet slik at ingen kommuner skal ha en vekst i rammetilskuddet fra et år til det neste som er mer enn 300 kroner per innbygger under landsgjennomsnittet. Ordningen finansieres med et likt trekk per innbygger i alle landets kommuner. Endringer som omfattes av inntektsgarantiordningen er systemendringer, oppgaveendringer, innlemming av øremerkede tilskudd, befolkningsendringer, endringer i regionalpolitiske tilskudd og endringer i kriteriedata.

Endringer i skjønnstilskudd, veksttilskudd, skatteinntektene, skatteutjevningen og saker med særskilt fordeling omfattes ikke av inntektsgarantiordningen.

Skatteutjevning

Skatteutjevningen i inntektssystemet omfordeler inntekter ved at skattesterke kommuner får et trekk i rammetilskuddet, mens skattesvake kommuner får et tillegg i rammetilskuddet på grunnlag av kommunens skatteinngang. Utjevningen beregnes fortløpende ti ganger i året basert på siste opplysninger om skatteinngangen. Skatteutjevningen for kommuner omfatter inntekts- og formuesskatt fra personlige skattytere og naturressursskatt fra kraftselskaper. Skatteutjevningen dokumenteres på departementets nettsider.

I 2014 får kommuner med skatteinntekter over landsgjennomsnittet et trekk på 60 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og landsgjennomsnittet. Kommuner med skatteinntekter under landsgjennomsnittet får kompensert 60 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og landsgjennomsnittet. For å skjerme kommuner

med spesielt lave skatteinntekter får kommuner med skatteinntekter under 90 pst. av landsgjennomsnittet en tilleggskompensasjon på 35 pst. av differansen mellom egen skatteinntekt og 90 pst. av landsgjennomsnittet. Tilleggskompensasjonen finansieres med et likt trekk per innbygger for alle landets kommuner.

Post 61 Distriktstilskudd Sør-Norge

Distriktstilskudd Sør-Norge tildeles kommuner i Sør-Norge som har en gjennomsnittlig skatteinntekt de siste tre år som er lavere enn 120 pst. av landsgjennomsnittet, som ligger i sone III eller sone IV i det distriktpolitiske virkeområdet, og som ikke mottar Nord-Norge- og Namdalstilskudd eller småkommunetilskudd. Alle kommuner i sone IV kan få tilskudd, mens kommuner innenfor sone III får tilskudd dersom den samfunnsmessige utviklingen (målt ved en distriktsindeks) er svak.

Distriktstilskudd Sør-Norge fordeles med én sats per kommune og én sats per innbygger. Satsene for 2014 er prisjustert. Tilskuddet beregnes ut fra folketallet per 1. januar 2013.

Tabell 3.10 Satser for distriktstilskudd Sør-Norge 2014

Sats	Sone III	Sone IV
Per kommune (1 000 kroner)	560–2 796	3 728
Per innbygger (kroner)	132–655	876

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 378,3 mill. kroner i 2014.

Post 62 Nord-Norge- og Namdalstilskudd

Inntektssystemet skal bidra til å støtte opp under viktige regionalpolitiske mål som å sikre bosetting og levedyktige lokalsamfunn i alle deler av landet. Som et ledd i distrikts- og regionalpolitikken ønsker regjeringen at kommuner i Nord-Norge og Namdalen skal sikres muligheter til å gi et bedre tjenestetilbud og ha høyere kommunal sysselsetting enn kommuner ellers i landet. Satsene for Nord-Norge- og Namdalstilskudd for 2014 er prisjustert, og beregnes med utgangspunkt i folketallet per 1. januar 2013.

Tabell 3.11 Satser for Nord-Norge- og Namdalstilskuddet 2014

Kommuner i:	Kroner per innbygger
Nordland og Namdalen	1 597
Troms (utenfor tiltakssonen)	3 062
Tiltakssonen i Troms	3 608
Finnmark	7 477

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 1 503,3 mill. kroner i 2014.

Post 63 Småkommunetilskudd

Småkommunetilskuddet blir gitt til kommuner som har færre enn 3 200 innbyggere og som har en gjennomsnittlig skatteinntekt de tre siste år som er lavere enn 120 pst. av landsgjennomsnittet. Kommuner i tiltakssonen (alle kommuner i Finnmark og sju kommuner i Nord-Troms) får tilskudd etter forhøyet sats. Tilskuddet beregnes med utgangspunkt i folketallet per 1. januar 2013. Satsen for småkommunetilskuddet i 2014 er prisjustert.

Tabell 3.12 Satser for småkommunetilskuddet 2014

Område	Sats per kommune (1 000 kroner)
Kommuner i tiltakssonen (Finnmark og Nord-Troms)	11 512
Øvrige kommuner	5 316

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 946,1 mill. kroner i 2014.

Post 64 Skjønnstilskudd, kan nyttes under kap. 572, post 64

En del av rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner fordeles etter skjønn. Kommunal- og regionaldepartementet fordeler fylkesvise skjønnsrammer som fylkesmennene fordeler videre til kommunene etter retningslinjer gitt av departementet.

Ved behandlingen av kommuneproposisjonen for 2014 vedtok Stortinget at skjønnstilskuddet for kommuner og fylkeskommuner settes til 2 653 mill. kroner i 2014. Skjønnstilskuddet til fylkeskommunene er nærmere beskrevet under kap. 572, post 64. Skjønnstilskuddet til kommunene utgjør 2 141 mill. kroner.

Basisrammen utgjør hoveddelen av skjønnstilskuddet. Basisrammen fordeles av fylkesmannen, uten andre føringer enn retningslinjene for skjønnstildeling gitt av departementet. Retningslinjene publiseres årlig på departementets hjemmesider. Basisrammen til kommunene utgjør 1 004 mill. kroner. Dette er 8 mill. kroner mer enn varslet i kommuneproposisjonen for 2014. Økningen skyldes tildeling av skjønnsmidler til Ørland og Bjugn kommuner i forbindelse med etablering av ny kampflybase på Ørland.

Fylkesmennene gir i dag tilskudd til fornyings- og utviklingsprosjekter fra basisrammen. Fra 2014 ønsker regjeringen at tilskudd også skal bli gitt til innovasjonstiltak, og at innovasjonsprosjekter skal prioriteres av fylkesmannen ved tildeling av prosjektmidler. For å utjevne fylkesmennenes forutsetninger for å gi tilskudd er 100 mill. kroner av basisrammen omfordelt mellom fylkene. Av de 100 mill. kroner som er trukket ut av basisrammen med en lik prosentvis andel for hvert fylke, er 50 mill. kroner fordelt tilbake med et likt beløp per innbygger, mens 50 mill. kroner er fordelt tilbake etter antall kommuner i fylket. Det er for øvrig foretatt endringer i departementets retningslinjer til fylkesmannen, som beskriver fylkesmannens oppfølging av innovasjonsprosjekter og andre prosjekter. Retningslinjene for skjønnstildelingen ligger på departementets hjemmesider på regjeringen.no.

Innenfor skjønnrammen til kommunene er det satt av 400 mill. kroner til kommuner som tapte mer enn 100 kroner per innbygger på endringene i inntektssystemet i 2011. Fordelingen av disse midlene vil ligge fast fram til neste revisjon av kostnadsnøkene i inntektssystemet.

Innenfor skjønnrammen fordeles 100 mill. kroner til inntektssvake kommuner i Sør-Norge. Kommunal- og regionaldepartementet fastsetter fylkesrammer på grunnlag av kommunenes inntektsnivå, hvor man holder kommuner som mottar regionalpolitiske tilskudd utenfor fordelingen. Fylkesmannen fordeles fylkesrammene videre til kommunene.

Innenfor skjønnrammen ligger også kompensasjon for økt sats for differensiert arbeidsgiveravgift. Kompensasjonen er prisjustert med forventet lønnsvekst og utgjør 395 mill. kroner i 2014.

Innenfor skjønnrammen til kommunene holder departementet igjen 110 mill. kroner til ekstra-

ordinære hendelser som oppstår i løpet av budsjettåret, som for eksempel utgifter etter naturskade.

Det ble i 2013 bevilget 50 mill. kroner til ekstraordinære utgifter til psykososial oppfølging i kommunene etter hendelsene 22. juli 2011. Bevilgningen inngikk som en særskilt ramme innenfor skjønnsmidlene, og er fordelt av fylkesmennene og Helse- og omsorgsdepartementet på bakgrunn av søknader fra kommunene. Fylkesmennene rapporterer at midlene i 2012 gjennomgående er benyttet til ulike tiltak direkte knyttet til psykososial oppfølging av de rammede, kompetanseheving og forebyggingstiltak. Midlene foreslås ikke videreført i 2014 på grunn av lav søkning fra kommunene om tildeling av midler i 2013.

Innenfor skjønnrammen settes det av midler til utviklings- og utredningsprosjekter. Prosjekt-skjønnet utgjør 128 mill. kroner i 2013. Departementet foreslår at prosjektskjønnet settes til 132 mill. kroner i 2014. Dette er 7 mill. kroner mer enn varslet i kommuneproposisjonen for 2014, og er knyttet til utvidelse av programmet *Saman om ein betre kommune*. Dette prosjektet og utviklingen av nytt valgadministrasjonssystem (EVA) står samlet for nesten 110 mill. kroner av bevilgningsbehovet.

Kommunal- og regionaldepartementet har sammen med KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne inngått en samarbeidsavtale om utviklingsprogrammet *Saman om ein betre kommune*. Programmet skal støtte opp om lokalt initierte prosjekter om temaene sykefravær, kompetanse og rekruttering, heltids- og deltidspromatikken og omdømme. Programmet startet opp høsten 2011. I 2014 er det satt av 46,7 mill. kroner til prosjektet gjennom prosjektskjønnet. Dette er en økning på 7,6 mill. kroner fra 2013. Økningen skyldes i hovedsak at det tas høyde for et eventuelt opp-tak av ytterligere kommuner i programmet. Temaene vil fortsatt være heltid/deltid, sykefravær, kompetanse/rekruttering og omdømme, men med mål om innovative løsninger. Kommunene vil jobbe sammen i nettverk.

Samtlige kommuner og fylkeskommuner benyttet det nye elektroniske valgadministrasjonssystemet EVA ved stortingsvalget i 2013. 104 kommuner og fylkeskommuner har i tillegg benyttet EVA for å skanne stemmesedler. Det elektroniske valgadministrasjonssystemet eies, driftes og forvaltes av staten, og har blitt stilt vederlagsfritt til disposisjon for kommunene og fylkeskommunene. Det er departementet som sørger for forvaltning, drift, opplæring og brukerstøtte. Innenfor prosjektskjønnet er det satt av 63 mill. kroner til forvaltning og videreutvikling i 2014, slik at

EVA også kan benyttes av alle kommuner og fylkeskommuner ved lokalvalget i 2015.

Departementet støtter i 2013 KS med inntil 10 mill. kroner til Program for IKT-samordning i kommunesektoren (KommIT). Det er også i 2014 satt av 10 mill. kroner i tilskudd til samordning av IKT i kommunesektoren.

Det er satt av 1,5 mill. kroner til tilskudd til utvikling av et innovasjonsstudium rettet mot kommunalt ansatte, og 500 000 kroner til en innovasjonspris til en kommune som har utmerket seg med godt innovasjonsarbeid. Videre vil det bli satt av midler til å starte etableringen av et senter for kommunal innovasjon. Tiltakene følger opp regjeringens strategi for innovasjon i kommunesektoren.

Kriteriene for prosjektskjønnet i 2014 er kunn gjort i kommuneproposisjonen for 2014.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 2 141 mill. kroner i 2014.

Post 66 Veksttilskudd

Kommuner med høy befolkningsvekst kan på kort og mellomlang sikt finne det vanskelig å tilpasse tjenestetilbudet til en voksende befolkning, og det kan være problematisk å finansiere de nødvendige investeringene uten at det går på bekostning av tjenestetilbudet. Veksttilskuddet tildeles kommuner som gjennom den siste treårsperioden har hatt en gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst som er mer enn 175 pst. av gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst på landsbasis. I tillegg må kommunene ha skatteinntekter under 140 pst. av landsgjennomsnittet. Tilskuddet tildeles som en fast sats per nye innbygger ut over vekstgrensen. Satsen er prisjustert og er fastsatt til 46 575 kroner i 2014.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 61,2 mill. kroner i 2014.

Post 67 Storbytilskudd

De største byene har særlige utfordringer knyttet til urbanitet og befolkningskonsentrasjon. Det er utfordringer knyttet til blant annet sosiale forhold og levekår, ikke minst knyttet til rusproblematikk og psykiatri, samt tilrettelegging av infrastruktur og arealbruk. Det gis et eget storbytilskudd til de fire største byene: Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger.

Tilskuddet fordeles med et likt beløp per innbygger. Satsen er prisjustert og er fastsatt til 350 kroner i 2014.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 420,3 mill. kroner i 2014.

Post 90 Forskudd på rammetilskudd

Skatteutjevningen i inntektssystemet omfordeler inntekter gjennom rammetilskuddet og avregnes fortløpende basert på siste opplysninger om skatteinngangen. Siden endelig skatteinngang for 2014 ikke er kjent før i februar 2015, kan departementet i den løpende skatteutjevningen ha behov for å utbetale forskudd på rammetilskuddet for 2015 i 2014.

I forslag til romertallsvedtak III bes det om Stortingets samtykke til at det kan utbetales inntil 350 mill. kroner i 2014 som forskudd på rammetilskudd til kommunene i 2015.

Kap. 3571 Tilbakeføring av forskudd

Post 90 Tilbakeføring av forskudd

Ved behandlingen av Prop. 1 S (2012–2013) fikk Kommunal- og regionaldepartementet fullmakt til å gi inntil 350 mill. kroner i forskudd på rammetilskudd for 2014 til kommuner i 2013. På grunn av usikkerhet knyttet til skatteinngang og skatteutjevning for siste utbetalingstermin i 2013 er det på nåværende tidspunkt ikke mulig med sikkerhet å angi størrelsen på utbetalt forskudd på rammetilskudd i 2013. Det fremmes derfor ikke bevilgningsforslag på denne posten.

Kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
60	Innbyggertilskudd	26 652 862	27 316 533	28 337 599
62	Nord-Norge-tilskudd	555 759	577 270	599 430
64	Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 571, post 64</i>	409 000	509 000	512 000
	Sum kap. 572	27 617 621	28 402 803	29 449 029

Post 60 Innbyggertilskudd

Når det samlede rammetilskuddet til fylkeskommunene er bestemt, fastsettes innbyggertilskuddet til fylkeskommunene ved at summen av øvrige tilskudd i inntektssystemet (post 62 og 64) trekkes fra samlet rammetilskudd. Innbyggertilskuddet er altså differansen mellom samlet rammetilskudd og summen av øvrige tilskudd i inntektssystemet.

En mindre del av innbyggertilskuddet blir gitt en særskilt fordeling presentert i tabell C i Grønt hefte, mens hoveddelen av innbyggertilskuddet blir fordelt som et likt beløp per innbygger til alle fylkeskommuner. Etter at innbyggertilskuddet er fordelt per innbygger blir tilskuddet justert for hver enkelt fylkeskommune etter følgende faktorer:

1. omfordeling gjennom utgiftsutjevningen basert på kostnadsnøkklene for fylkeskommunene
2. omfordeling gjennom korreksjonsordningen for elever i statlige og private skoler
3. omfordeling gjennom inntektsgarantiordningen
4. trekk/tillegg i rammetilskuddet som følge av skatteutjevning på grunnlag av skatteinntekter

Alle disse justeringene inngår i et null-sum-spill og påvirker derfor ikke det samlede innbyggertilskuddet, kun fordelingen av tilskuddet mellom fylkeskommunene.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 28,3 mrd. kroner i 2014.

Kostnadsnøkkelen for fylkeskommunene

Det er ikke gjort endringer i kostnadsnøkkelen for fylkeskommunene fra 2013 til 2014.

Tabell 3.13 Kostnadsnøkkel for fylkeskommunene 2014

Kriterium	Vekt
Innbyggere 0–15 år	0,064
Innbyggere 16–18 år	0,526
Innbyggere 19–34 år	0,027
Innbyggere 35–66 år	0,035
Innbyggere 67–74 år	0,008
Innbyggere over 74 år	0,009
Rutenett til sjøs	0,032
Innbyggere bosatt spredt	0,022
Areal	0,007
Storbyfaktor	0,016
Befolkning på øyer	0,009
Vedlikeholdskostnader vei	0,064
Reinvesteringskostnader vei	0,032
Søkere yrkesfag	0,149
Sum	1,000

Korreksjonsordningen for elever i statlige og private skoler

Private skoler blir finansiert gjennom statlige tilskudd og egenbetaling fra elevene, mens fylkeskommunale skoler blir finansiert gjennom fylkeskommunenes frie inntekter. Hvert år blir samlet rammetilskudd til fylkeskommunene korrigert for endringen i tallet på elever i private og statlige skoler på landsbasis. Total inntektsramme til fylkeskommunene blir redusert/økt med 80 pst. av gjennomsnittskostnadene per elev som begynner/slutter i privat eller statlig videregående opplæring.

I tillegg blir det foretatt en omfordeling gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet, der midlene omfordeles mellom fylkeskommunene ut fra antallet elever i statlige og private skoler. I korreksjonsordningen får fylkeskommunene et trekk i rammetilskuddet etter antall elever i statlige og private skoler. Etter at trekket er gjort blir samlet trekk tilbakeført til alle fylkeskommuner etter kostnadsnøkkelen. For nærmere omtale av korreksjonsordningen vises det til Grønt hefte.

Inntektsgarantiordningen

Inntektsgarantiordningen (INGAR) sikrer fylkeskommunene mot brå nedgang i rammetilskuddet fra et år til det neste. Ordningen er utformet slik at ingen fylkeskommuner skal ha en vekst i rammetilskuddet fra et år til det neste som er mer enn 100 kroner per innbygger under landsgjennomsnittet. Ordningen finansieres ved et likt trekk per innbygger i alle landets fylkeskommuner. Endringer som omfattes av inntektsgarantiordningen, er systemendringer, oppgaveendringer, innlemming av øremerkede tilskudd, befolkningsendringer og endringer i kriteriedata.

Endringer i skjønnstilskudd, skatteinntektene, skatteutjevningen og saker med særskilt fordeling omfattes ikke av inntektsgarantiordningen.

Saker med særskilt fordeling

Innenfor innbyggertilskuddet (post 60) ligger det midler som ikke fordeles etter inntektssystemets øvrige kriterier, men som er gitt en særskilt fordeling. Dette gjelder blant annet midler til ferje og vei som ble overført til fylkeskommunene i forbindelse med forvaltningsreformen, midler til Oslo for finansiering av den delen av barnevernet som ble statliggjort for de øvrige fylkeskommunene, midler til fagskoler med mer.

Når det gjelder midlene i forbindelse med forvaltningsreformen, vil fordelingen av midlene til drift og vedlikehold av veier oppdateres med det nyeste tallgrunnlaget fra Vegdirektoratets MOTIV-modell. Investeringsmidlene, samt styrkingen av frie inntekter med 1 mrd. kroner i 2010, får også en ny fordeling. Disse midlene vil bli fordelt etter veilengde (overført ved forvaltningsreformen) vektet med 50 pst. og innbyggertall vektet med 50 pst.

I 2014 er 500 mill. kroner av veksten i frie inntekter begrunnet i behovet for fornying og opprusting av fylkesveiene. Midlene gis som rammetilskudd med en særskilt fordeling i tabell C. Midlene fordeles forholdsmessig mellom fylkeskom-

munene på grunnlag av kartlegging av forfallet på fylkesveinettet fra Statens vegvesen.

Fullstendig oversikt over midler med særskilt fordeling for fylkeskommunene i 2014 finnes i tabell C-fk i Grønt hefte.

Skatteutjevning

I skatteutjevningen foretas det en delvis utjevning av forskjeller i skatteinntekter mellom fylkeskommunene. Skatteutjevningen for fylkeskommunene omfatter inntektsskatt fra personlige skattytere og naturressursskatt fra kraftselskaper. Det inntektsutjevrende tilskuddet beregnes fortløpende ti ganger i året på grunnlag av siste informasjon om skatteinngangen. Beregningen av skatteutjevningen dokumenteres på departementets nettsider.

Fylkeskommuner med skatteinntekter under 120 pst. av landsgjennomsnittet får kompensert 90 pst. av differansen mellom egen skatt og referansenivået på 120 pst. Skatteutjevningen finansieres ved et likt trekk per innbygger for alle fylkeskommunene.

Post 62 Nord-Norge-tilskudd

Inntektssystemet skal bidra til å støtte opp under viktige regionalpolitiske mål som å sikre bosetting og levedyktige lokalsamfunn i alle deler av landet. Som et ledd i distrikts- og regionalpolitikken ønsker regjeringen at fylkeskommuner i Nord-Norge skal sikres muligheter til å gi et bedre tjenestetilbud enn fylkeskommuner ellers i landet. Fylkeskommuner i Nord-Norge får derfor et eget tilskudd. Tilskuddet blir utbetalt med én sats per innbygger for hver fylkeskommune i Nord-Norge. Satsene er prisjustert for 2014. Tabell 3.14 viser satsene for Nord-Norge-tilskuddet for fylkeskommuner i 2014.

Tabell 3.14 Satser for Nord-Norge-tilskudd til fylkeskommuner 2014

Fylkeskommuner	Kroner per innbygger
Nordland	1 114
Troms	1 268
Finnmark	1 732

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 599,4 mill. kroner i 2014.

Post 64 Skjønnstilskudd, kan nyttes under kap. 571, post 64

Den samlede fordelingen av skjønnstilskudd til kommuner og fylkeskommuner er beskrevet under kap. 571, post 64 Skjønnstilskudd til kommunene. Innenfor skjønnsrammen ligger kompensasjon for økt sats for differensiert arbeidsgiveravgift. Kompensasjonen er justert med forventet lønnsvekst og utgjør 70,5 mill. kroner i 2014.

Innenfor skjønnsrammen til fylkeskommunene holder Kommunal- og regionaldepartementet igjen 100 mill. kroner til ekstraordinære hendelser som oppstår i løpet av budsjettåret.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 512 mill. kroner i 2014.

Post 90 Forskudd på rammetilskudd

Skatteutjevningen i inntektssystemet omfordeler inntekter gjennom rammetilskuddet og avregnes

fortløpende basert på siste opplysninger om skatteinngangen. Siden endelig skatteinngang for 2014 ikke er kjent før i februar 2015, kan departementet i den løpende skatteutjevningen ha behov for å utbetale forskudd på rammetilskuddet for 2015 i 2014.

I forslag til romertallsvedtak III bes det om Stortingets samtykke til at det kan utbetales inntil 50 mill. kroner i 2014 som forskudd på rammetilskudd til fylkeskommunene i 2015.

Kap. 3572 Tilbakeføring av forskudd

Post 90 Tilbakeføring av rammetilskudd

Ved behandlingen av Prop. 1 S (2012–2013) fikk Kommunal- og regionaldepartementet fullmakt til å gi inntil 50 mill. kroner i forskudd på rammetilskudd for 2014 til fylkeskommuner i statsbudsjettet for 2013. Fram til oktober 2013 er det ikke utbetalt forskudd på rammetilskuddet for 2013. Det fremmes derfor ikke forslag om tilbakeføring av forskudd i 2014.

Tabell 3.15 Tilskudd gjennom inntektssystemet for 2013 og 2014

			Nominelle priser i 1 000 kroner og i pst.				
Kap	Post		Anslag på regnskap 2013	Korrigert 2013	Forslag 2014	Faktisk vekst 2013–2014	Korrigert vekst 2013–2014
571	21	Kunnskapsutvikling og drift av inntektssystemet	18 900	18 900	19 500	3,2	3,2
571	60	Innbyggertilskudd	109 739 086	110 585 564	116 469 972	6,1	5,3
571	61	Distriktstilskudd Sør-Norge	373 080	373 080	378 317	1,4	1,4
571	62	Nord-Norge- og Namdalstilskudd	1 446 422	1 446 422	1 503 297	3,9	3,9
571	63	Småkommunetilskudd	929 742	929 742	946 140	1,8	1,8
571	64	Skjønnstilskudd	2 175 000	2 125 000	2 141 000	-1,6	0,8
571	66	Veksttilskudd	60 233	60 233	61 198	1,6	1,6
571	67	Storbytilskudd	401 506	401 506	420 280	4,7	4,7
<i>571</i>		<i>Sum kommuner</i>	<i>115 143 969</i>	<i>115 940 447</i>	<i>121 939 704</i>	<i>5,9</i>	<i>5,2</i>

Tabell 3.15 Tilskudd gjennom inntektssystemet for 2013 og 2014

			Nominelle priser i 1 000 kroner og i pst.				
Kap	Post		Anslag på regnskap 2013	Korrigert 2013	Forslag 2014	Faktisk vekst 2013–2014	Korrigert vekst 2013–2014
572	60	Innbyggertilskudd	27 316 533	27 439 875	28 337 599	3,7	3,3
572	62	Nord-Norge-tilskudd	577 270	577 270	599 430	3,8	3,8
572	64	Skjønnstilskudd	509 000	509 000	512 000	0,6	0,6
572		<i>Sum fylkeskommuner</i>	<i>28 402 803</i>	<i>28 526 145</i>	<i>29 449 029</i>	<i>3,7</i>	<i>3,2</i>
		<i>Sum kommunesektor</i>	<i>143 546 772</i>	<i>144 466 592</i>	<i>151 388 733</i>	<i>5,5</i>	<i>4,8</i>

Endringer i oppgavefordeling mellom ulike forvaltningsnivåer, regelendringer, innlemming av øremerkede tilskudd mv.

endringer i oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivåer, regelendringer, innlemming av øremerkede tilskudd med videre. Det er ingen innlemminger i 2014.

I budsjettet for 2014 vil det som tidligere år bli gjort en rekke korrigeringer i rammetilskuddet for

Tabell 3.16 Endringer i rammetilskuddet som følge av korreksjoner

	(i 1 000 2014-kroner)	
	Kommuner	Fylkeskommuner
<i>Korreksjoner</i>		
Nominell videreføring av foreldrebetaling i barnehager, helårsvirkning 2013	81 500	0
Reell reduksjon i maksimalpris i barnehager, 2014-virkning	163 000	0
Økt likeverdig behandling av kommunale og ikke-kommunale barnehager, 2014-virkning	169 500	0
Opptapping mot to barnehageopptak, 2014-virkning	241 000	0
Valgfag ungdomstrinnet 9. trinn, helårsvirkning 2013	95 700	0
Valgfag ungdomstrinnet 10. trinn, 2014-virkning	68 300	0
Kulturskoletilbud skole/SFO, helårsvirkning 2013	106 200	0
Overtakelse av ansvaret for den tidligere statlige Hunstad skole	1 900	0
Økt kommunal egenandel i statlige barnevernsinstitusjoner	160 200	0
Statlig tilsyn med barn i fosterhjem	15 000	0
Samvær under tilsyn	2 300	0
Vergemålsreformen	-66 400	0
Uttrekk av frigjorte midler ved utbygging av tilbud om øyeblikkelig hjelp	-86 000	0
Skjønnsmidler til psykososial oppfølging	-51 500	0

Tabell 3.16 Endringer i rammetilskuddet som følge av korreksjoner

	(i 1 000 2014-kroner)	
	Kommuner	Fylkeskommuner
Nye plasser i statlige og private skoler	-80 200	-41 700
Rett til påbygging etter fagbrev	0	98 000
Omklassifisering av ferjesambandet Volda–Folkestad	0	28 800
Økt CO ₂ -avgift	0	42 000
<i>Sum korreksjoner</i>	<i>820 500</i>	<i>127 100</i>

*Korreksjoner i rammetilskuddet til kommunene
(alle tall i 2014-kroner)*

*Nominell videreføring av maksimalpris i
barnehager i 2013 – helårsvirkning av
etterspørselseffekt*

Stortinget vedtok ved behandlingen av statsbudsjettet for 2013 å videreføre maksimalprisen for foreldrebetaling i barnehage på samme nominelle nivå som i 2012. I statsbudsjettet for 2014 foreslås kommunene kompensert for helårsvirkningen av tiltaket med 81,5 mill. kroner.

Reell reduksjon i maksimalpris i barnehager i 2014

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 å fastsette maksimalprisen for en heltids barnehageplass til 2 360 kroner per måned. Dette er en reell reduksjon i maksimalprisen på 45 kroner per måned. Kommunene foreslås kompensert for merutgiftene ved en økning i rammetilskuddet på 163 mill. kroner.

Økt likeverdig behandling av kommunale og ikke-kommunale barnehager – helårseffekt av endringer i 2013

Stortinget vedtok ved behandlingen av statsbudsjettet for 2013 å øke minimumstilskuddet til ikke-kommunale barnehager fra 92 til 94 pst. fra 1. august 2013. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2013 vedtok Stortinget å øke tilskuddet med ytterligere to prosentpoeng til 96 pst. fra samme tidspunkt. I statsbudsjettet for 2014 foreslås kommunene kompensert for helårsvirkningen av økningen i minimumstilskuddet fra 92 til 96 pst. med 169,5 mill. kroner.

Opptrapping mot to barnehageopptak

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 å starte opptrappingen mot to barnehageopptak

gjennom å øke rammetilskuddet til kommunene med 241 mill. kroner. Dette gir rom for å etablere om lag 2 900 nye barnehageplasser.

Innføring av valgfag på 9. trinn – helårseffekt av endring i 2013

Stortinget vedtok ved behandlingen av statsbudsjettet for 2013 å innføre valgfag på 9. trinn fra høsten 2013. I statsbudsjettet for 2014 foreslås det at kommunene blir kompensert for helårsvirkningen av tiltaket med 95,7 mill. kroner.

Innføring av valgfag på 10. trinn i 2014

Det foreslås å innføre valgfag på 10. trinn fra høsten 2014. Valgfaget skal tilsvare 1,5 timer per uke, hvorav ½ time er ny tid, og 1 time tas gjennom omfordeling av eksisterende timetall. Kommunene foreslås kompensert for sine merutgifter ved en økning i rammetilskuddet på 68,3 mill. kroner.

Innføring av kulturskoletilbud i skole/SFO – helårseffekt av endring i 2013

Stortinget vedtok ved behandlingen av statsbudsjettet for 2013 å innføre én uketimer med frivillig og gratis kulturskoletilbud i skole-/SFO-tiden fra høsten 2013. I statsbudsjettet for 2014 foreslås det at kommunene blir kompensert for helårsvirkningen av tiltaket ved en økning i rammetilskuddet på 106,2 mill. kroner.

Overføring av Hunstad skole fra Statped til Bergen kommune

Etter avtale mellom Bergen kommune og Kunnskapsdepartementet overføres skoledriften ved Hunstad skole fra Statped til Bergen kommune fra skoleåret 2014–2015. Som følge av dette foreslås det at rammetilskuddet økes med 1,9 mill. kroner i 2014. Midlene vil i 2014 og 2015 bli fordelt sær-

skilt til Bergen kommune. Fra og med 2016 vil midlene bli fordelt etter de ordinære kriteriene i inntektssystemet.

Økt kommunal egenandel for opphold i barneverninstitusjoner

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet å øke den kommunale egenandelen ved plassering i barneverninstitusjoner med en tredjedel til om lag 50 000 kroner per barn per måned fra 1. januar 2014. Kommunene foreslås kompensert ved en økning i rammetilskuddet på 160,2 mill. kroner i 2014.

Lovendring knyttet til tilsyn med barn i fosterhjem

Ved behandlingen av Prop. 106 L (2012–2013) *Endringer i barnevernloven* sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om å endre barnevernloven, slik at dagens ordning for tilsyn med barn i fosterhjem erstattes med et mer profesjonalisert og tydeligere kommunalt forankret tilsyn. Ved ikrafttredelse 15. juli 2014 er kommunenes merutgifter i 2014 anslått til 15 mill. kroner som foreslås kompensert over rammetilskuddet.

Kommunalt ansvar for beskyttet tilsyn med samvær

Stortinget vedtok i juni 2013 en endring i barneloven som gir kommunene ansvar for beskyttet tilsyn med samvær mellom foreldre og barn inntil 16 timer per år. Kommunene foreslås kompensert ved en økning i rammetilskuddet på 2,3 mill. kroner.

Ny vergemålslov

Ny vergemålslov trådte i kraft 1. juli 2013. Fra samme tidspunkt ble ansvar og oppgaver på vergemålsområdet overført fra kommunene til fylkesmannsembetene. Det er lagt til grunn at kommunene årlig brukte 103 mill. kroner til vergemål. Kommunene ble i 2013 trukket 38,5 mill. kroner, det vil si mindre enn halvårseffekten, fordi de ville ha noe mer- og etterarbeid etter 1. juli 2013. For 2014 foreslås det å trekke de resterende 66,4 mill. kroner.

Uttrekk av frigjorte midler ved utbygging av tilbud om øyeblikkelig hjelp

Som en del av samhandlingsreformen er det planlagt en plikt for kommunene til å etablere døgn-tilbud for øyeblikkelig hjelp (ø-hjelp), jf. omtale i Prop. 91 L (2010–2011) *Lov om kommunale helse-*

og omsorgstjenester m.m. Oppbygging og drift av døgntilbud i kommunen fullfinansieres gjennom overføring fra Helse- og omsorgsdepartementets budsjett og direkte bidrag fra de regionale helseforetakene. I 2012 og 2013 er til sammen om lag 540 mill. kroner bevilget til dette. Helse- og omsorgsdepartementet foreslår ytterligere 280 mill. kroner til ø-hjelpstilbud i kommunene i 2014. Behandling av pasienter i døgntilbudene avlaster spesialisthelsetjenesten og reduserer dermed kommunenes medfinansieringsforpliktelser. Kommunene ble av den grunn trukket 83 mill. kroner i 2013. I forbindelse med oppbygging av ø-hjelpstilbud i 2014 foreslås det å trekke 86 mill. kroner ut fra kommunenes rammetilskudd.

Skjønnsmidler til psykososial oppfølging

I 2013 er det satt av 50 mill. kroner innenfor skjønnsrammen til psykososial oppfølging i kommunene etter hendelsene 22. juli 2011. Tilskuddet foreslås avvirket i 2014, og beløpet utgjør 51,5 mill. kroner i 2014-kroner.

Økt antall elever i statlige og private skoler

Som følge av at antall elever i statlige og private skoler øker, blir rammetilskuddet til kommunene redusert med 80,2 mill. kroner. Se budsjettforslag under kap. 571, post 60 for nærmere omtale av korreksjonsordningen for statlige og private skoler.

Korreksjoner i rammetilskuddet til fylkeskommunene (alle tall i 2014-kroner)

Økt antall elever i statlig og privat videregående opplæring

Som følge av at antall elever i statlig og privat videregående opplæring øker, blir rammetilskuddet til fylkeskommunene redusert med 41,7 mill. kroner. Se budsjettforslag under kap. 572, post 60 for nærmere omtale av korreksjonsordningen for statlige og private skoler.

Innføring av rett til påbygging etter fagbrev

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 å innføre en rett til påbygging til generell studiekompetanse for elever med fullført og bestått fag- og yrkesopplæring. Fylkeskommunene foreslås kompensert gjennom en økning i rammetilskuddet på 98 mill. kroner i 2014.

Omklassifisering av ferjesambandet Volda–Folkestad fra riksvei til fylkesveisamband

Sambandet Volda–Folkestad omklassifiseres til fylkesveiferjesamband i forbindelse med åpningen av E39 Kvivsvegen og ferdigstilling av riks- og fylkesprosjektet E39. Statens vegvesen har på vegne av Møre og Romsdal fylkeskommune utlyst sambandet med et tilbud som tilsvarer det et riksveiferjesamband med samme trafikkgrunnlag ville hatt. Årlig kompensasjonsbeløp er beregnet til 28,8 mill. kroner. Midlene foreslås overført til

rammetilskuddet til fylkeskommunene og gitt en særskilt fordeling (tabell C).

Økning i CO₂-avgiften

Regjeringen foreslår å øke de generelle satsene i CO₂-avgiften på mineralolje og gass til 330 kroner per tonn CO₂. Autodiesel som ilegges veibruksavgift holdes utenfor avgiftsøkningen. Fylkeskommunene foreslås kompensert over rammetilskuddet med 42 mill. kroner som fordeles særskilt (tabell C). For nærmere omtale vises det til Prop. 1 LS (2013–2014) *Skatter, avgifter og toll 2014*.

Kap. 575 Ressurskrevende tjenester

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
60	Toppfinansieringsordning, <i>overslagsbevilgning</i>	5 329 578	5 850 000	6 649 205
	Sum kap. 575	5 329 578	5 850 000	6 649 205

Post 60 Toppfinansieringsordning, overslagsbevilgning

Mål

Formålet med ordningen er å sikre at tjenestemottakere som krever stor ressursinnsats fra det kommunale tjenesteapparatet, får et best mulig tilbud uavhengig av kommunens økonomiske situasjon.

Med ressurskrevende tjenestemottaker menes en person med store hjelpebehov som mottar omfattende helse- og omsorgstjenester fra kommunen. Dette kan blant annet gjelde personer med psykisk utviklingshemming, fysisk funksjonshemmede, personer med rusmiddelproblemer og mennesker med psykiske lidelser.

Kommunene har ansvaret for å gi helse- og omsorgstjenester til dem som har krav på dette i henhold til helse- og omsorgstjenesteloven. Tjenestene finansieres i hovedsak gjennom kommunenes frie inntekter (skatteinntekter og rammetilskudd). Behovet for ressurskrevende tjenester varierer betydelig mellom kommuner. Det har foreløpig vært vanskelig å finne objektive kriterier i inntektssystemet som kan fange opp denne kostnadsvariasjonen. Inntil det blir utviklet gode nok kriterier, vil det derfor være behov for en egen tilskuddsordning for ressurskrevende tjenester, som et supplement til kommunenes frie inntekter.

Tildelingskriterier

I 2013 får kommunene kompensert 80 pst. av egne netto lønnsutgifter til helse- og omsorgstjenester ut over et innslagspunkt på 975 000 kroner. Netto lønnskostnader er lønn til ansatte og tilhørende sosiale kostnader, fratrukket øremerkede tilskudd og tilskudd gjennom inntektssystemet. Tilskuddsordningen gjelder for personer under 67 år.

Fylkesmennene er i retningslinjene for fordeling av skjønntilskuddet for 2013 bedt om å ta hensyn til kommuner som har spesielt høye kostnader knyttet til særlig ressurskrevende tjenester, hvor dette ikke fanges tilstrekkelig opp gjennom inntektssystemet og toppfinansieringsordningen.

Rapport

Toppfinansieringstilskuddet for 2013 til de kommunene som tilfredsstilte kriteriene for tilskudd, ble fordelt av Helsedirektoratet i juli 2013. Det ble utbetalt 6 357,3 mill. kroner. Av dette utgjorde 6 307,7 mill. kroner ordinært tilskudd for 2013, mens 49,6 mill. kroner gjaldt krav for tidligere år. Utbetalingene i 2013 ble om lag 507,3 mill. kroner eller 8,7 pst. høyere enn saldert budsjett for 2013.

Det samlede tilskuddet for 2013 representerer en nominell økning på 1 027,7 mill. kroner sammenliknet med tilskuddet for 2012. Foreløpige tall

for 2013 viser at det var i underkant av 6 700 ressurskrevende tjenestemottakere som var omfattet av ordningen. Dette er en økning på om lag 550 tjenestemottakere, eller 9 pst., i forhold til 2012. Ordinært tilskudd per mottaker økte fra 865 000 kroner i 2012 til 946 000 kroner i 2013, noe som er en økning på om lag 9,4 pst.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 6 649,2 mill. kroner i 2014. Dette er en økning på 799,2 mill. kroner i forhold til saldert budsjett for 2013. Forslaget til bevilgning for 2014 tar utgangspunkt i faktisk utbetaling i 2013 på 6 307,7 mill. kroner. På bakgrunn av erfaring fra tidligere år er det videre lagt til grunn en økning i antall tjenestemottakere på 4,2 pst. og en reell vekst i utgifter per tjenestemottaker på 0,8 pst. fra 2012

til 2013. Prisjusteringen som ligger til grunn for den reelle veksten i kommunenes utgifter er lønnsveksten i kommunene for 2013, som er anslått til 3,5 pst.

Videre er kompensasjonsgraden redusert fra 80 pst. til 77,5 pst. for budsjettet 2014, noe som isolert sett medfører en reduksjon på om lag 214 mill. kroner i 2014. For kommunene vil dette også ha virkning på regnskapet for 2013. Utgiftene i toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester har økt betydelig siden ordningen ble innført. Fra 2012 til 2013 økte tilskuddet nominelt med over en milliard kroner. Kommunal- og regionaldepartementet foreslår derfor en forsiktig innstramming av ordningen.

Innslagspunktet foreslås justert opp med anslått lønnsvekst i kommunesektoren for 2013 på 3,5 pst. Innslagspunktet for 2014 blir derfor på 1 010 000 kroner.

Kap. 579 Valgutgifter

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
1	Driftsutgifter	14 084	47 600	15 800
	Sum kap. 579	14 084	47 600	15 800

Post 1 Driftsutgifter

Denne posten omfatter de direkte utgiftene staten har ved valg til Stortinget, kommunestyre og fylkesting. I tillegg dekkes enkelte utgifter til gjennomføringen av sametingsvalget.

Departementet har utviklet et nasjonalt valgadministrativt system (EVA) som er statlig eid, forvaltet og driftet. EVA er et system for gjennomføring av valg i kommuner og fylkeskommuner, der blant annet listeforslag behandles, manntallet blir gjort tilgjengelig, stemmer registreres og telles opp og det kan foretas valgoppgjør. Arbeidet med EVA skal fortsette i 2014. Dette finansieres delvis over denne posten og delvis over kap. 571, post 64 Skjønnstilskudd.

Bevilgningen i 2014 skal blant annet dekke:

- etterslep av utgifter knyttet til stortings- og sametingsvalget i 2013
- forsøksvirksomhet/utredning og evaluering, herunder utredningsstillinger i departementet knyttet til tidsbegrensede prosjekter

- kostnader knyttet til videreutvikling av ny universelt utformet utstyrløsning for valglokaler (kommunene bærer selv utgifter til anskaffelse)
- kostnader knyttet til utforming av nye universelt utformede stemmesedler ved lokalvalg
- andre driftsutgifter, blant annet kjøp av tjenester fra Departementenes servicesenter
- videreutvikling og integrering av departementets elektroniske system for innsamling, bearbeiding, prognostisering og viderefremming av valgresultater (valgnattprosjekt) i EVA
- lønnsutgifter for personer knyttet til arbeid med valggjennomføring, herunder utvikling og forvaltning av EVA

Rapport

Det ble ikke avviklet valg i 2012. Utgifter på i alt 6,5 mill. kroner gikk til dekning av etterslep av utgifter knyttet til kommune- og fylkestingsvalget i 2011 og evaluering. Videre har det vært utgifter til videreutvikling av valgresultatformidlingssystemet (valgnatt), utredningsstillinger i departementet knyttet til tidsbegrensede prosjekter, lønnsutgifter

for personer knyttet til arbeid med valggjennomføring, herunder utvikling og forvaltning av EVA, og enkelte informasjonstiltak. Øvrige utgifter knyttet til utvikling og innføring av EVA ble dekket over kap. 571, post 64 Skjønntilskudd.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 15,8 mill. kroner i 2014. Dette er en reduksjon i forhold til 2013, siden det ikke skal gjennomføres valg i 2014.

Over kap. 571, post 64 Skjønntilskudd foreslås det å sette av 63 mill. kroner til drift, forvaltning og videreutvikling av EVA i 2014, som omtales særskilt under denne posten.

Valgadministrasjonssystemet EVA er innført i alle kommuner og fylkeskommuner i 2013. Etter stortings- og sametingsvalget vil systemet bli evaluert. På bakgrunn av dette vil systemet bli videreutviklet og forbedret.

Kap. 5616 Kommunalbanken AS

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2012	Saldert budsjett 2013	2014
85	Aksjeutbytte		252 800	357 000
	Sum kap. 5616		252 800	357 000

Kommunalbanken AS ble stiftet 1. november 1999. Selskapet er en videreføring av virksomheten til statsbanken Norges Kommunalbank som ble etablert i 1927.

Kommunalbanken AS var heleid av staten fram til 2000. I perioden 2000–2009 var KLP deleier med en eierandel på 20 pst. Fra 26. juni 2009 ble Kommunalbanken igjen heleid av staten, etter at KLP solgte sin eierandel. Kommunal- og regionaldepartementet forvalter statens eierskap.

Kommunalbanken gir lån til investeringsformål til kommuner, fylkeskommuner, kommunale foretak, interkommunale selskap og andre selskap som utfører kommunale oppgaver. Lånene gis mot kommunal eller statlig garanti eller sikres på annen måte. Selskapet opererer i markedet for utlån til kommunesektoren og drives på forretningsmessig grunnlag.

Målet med statens eierskap i Kommunalbanken er å legge til rette for lave lånekostnader for kommunesektoren, og gi staten avkastning på innskutt kapital. Kommunalbankens markedsandel var 47 pst. i 2012. Selskapet har alltid oppfylt eiers avkastningskrav. For nærmere informasjon om Kommunalbankens virksomhet vises det til selskapets årsrapport for 2012 og Statens eierberetning for 2012.

Post 85 Aksjeutbytte

Avkastningskravet for Kommunalbanken fastsettes for en periode på tre år. For perioden 2013–2015 er avkastningskravet 10 pst. av verdjustert egenkapital. Avkastningskravet defineres som den forventede avkastningen staten kunne ha oppnådd ved en alternativ plassering med tilsvarende risiko. Kravet er stilt i forhold til den avkastningen selskapet har på egenkapitalen etter skatt.

Aksjeutbytte settes til en gitt andel av verdjustert egenkapital, maksimalt 75 pst. av årsresultatet etter skatt. Prosentsatsen bør utgjøre om lag halvparten av avkastningskravet.

Aksjeutbytte for regnskapsåret 2013, som bevilges på statsbudsjettet 2014, foreslås satt til 357 mill. kroner. Bevilgningsforslaget bygger på gjeldende avkastningskrav og retningslinjer for aksjeutbytte. Økningen i utbytte i forhold til saldert budsjett for 2013 må blant annet ses i sammenheng med styrkingen av Kommunalbankens egenkapital som ble gjennomført i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2012. Bakgrunnen for styrkingen av egenkapitalen var Finanstilsynets krav om at bankene skal ha en kjernekapitaldekning på minimum 9 pst. innen 1. juli 2012.

Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Innledning

Regjeringen vil at alle skal bo godt og trygt. Bolig- og bygningspolitikken skal bidra til at alle kan få en bosituasjon som kjennetegnes av kvalitet, selvstendighet og trygghet.

Boligen er et grunnleggende velferdsgode. Den er en viktig forutsetning for å kunne skape et stabilt hjem for både barn og voksne, og for at alle skal kunne delta fullverdig i samfunnet. Regjeringen vil føre en politikk som skal bidra til å møte boligbehovene til den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner.

En målrettet bolig- og bygningspolitikk må bygge på kunnskap om hvordan markedet fungerer. Bolig- og bygningssektoren består av mange aktører som opptre i flere markeder, som for eksempel markedene for bygging, finansiering, kjøp og utleie. Sektoren kjennetegnes av betydelige lokale variasjoner. Disse forholdene påvirker sammensetningen av bolig- og bygningsmassen, byggetakten og prisnivået.

Det er høy etterspørsel etter boliger mange steder i landet, blant annet på grunn av demografiske endringer som høy befolkningsvekst. Regjeringen vil derfor føre en boligpolitikk som legger til rette for at boligbyggingen holdes på et høyt nivå.

I internasjonal målestokk er boligmarkedet i Norge lite regulert. Om lag 80 pst. av befolkningen eier sin egen bolig, og de fleste bor godt. De som selv ikke er i stand til å skaffe seg en bolig eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon skal få hjelp fra det offentlige. Det må legges til rette for at mennesker med behov for omsorgstjenester og annen bistand kan bo lengst mulig i egen bolig dersom de ønsker det.

Gode boliger og bygg er en forutsetning for et velfungerende samfunn. Regjeringen vil bidra til at framtidens bygningsmasse ivaretar hensyn til energieffektivitet og universell utforming. Energibruken i nybygg skal reduseres, og omgivelsene bør planlegges og utformes slik at bygninger og uteområder i størst mulig grad kan brukes uten spesiell tilrettelegging eller spesialløsninger.

Byggeprosessen skal være effektiv og brukervennlig, og bidra til kvalitet og færre byggfeil. Regjeringen vil legge til rette for en enklere og mer

effektiv byggeprosess for kommunene, utbyggerne og forbrukerne gjennom forenkling og innovasjon.

Regjeringen ønsker også å bidra til attraktive steder med gode levekår gjennom stedsutvikling, områdeløft og god byggeskikk.

I Meld. St. 17 (2012–2013) *Byggje – bu – leve* og Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn* presenterer regjeringen hovedinnholdet i bolig- og bygningspolitikken. Meldingene ble lagt fram og behandlet i Stortinget i henholdsvis 2013 og 2012, jf. Innst. 506 S (2012–2013) og Innst. 129 S (2012–2013).

Ansvar og arbeidsoppgaver

I norsk bolig- og byggsektor har private aktører en sentral rolle. Det er de som i hovedsak prosjekterer og bygger, står for finansiering og salg samt forvalter og vedlikeholder bolig- og bygningsmassen.

I bolig- og bygningspolitikken har staten og kommunene en klar ansvarsfordeling. Staten setter mål for bolig- og bygningspolitikken, fastsetter økonomiske og juridiske rammer og bidrar til kunnskapsutvikling. Kommunene har ansvaret for den praktiske gjennomføringen av bolig- og bygningspolitikken lokalt.

Kommunal- og regionaldepartementet setter rammer

Kommunal- og regionaldepartementets overordnede ansvar for boligpolitikken omfatter tilrettelegging for boligbygging og skal bidra til at vanskeligstilte kan etablere seg og beholde boligen sin. Viktige virkemidler er i denne sammenheng bostøtte, tilskudd og lån, boliglovene, informasjon og bygningsdelen av plan- og bygningsloven.

Kommunal- og regionaldepartementets overordnede ansvar for bygningspolitikken omfatter både kvaliteten på det som bygges og at prosessen i byggesakene er effektiv. Viktige virkemidler for dette er de tekniske kravene og prosesskravene i plan- og bygningsloven med tilhørende forskrifter.

I gjennomføringen av bolig- og bygningspolitikken samarbeider departementet med flere

andre departementer for å sikre en helhetlig politikk. Dette gjelder blant annet Miljøverndepartementet (plandelen av plan- og bygningsloven, forurensnings- og klimapolitikk), Finansdepartementet (skatte- og avgiftspolitik), Helse- og omsorgsdepartementet (omsorgspolitik, ruspolitikk, og samhandlingsreformen), Arbeidsdepartementet (sosialpolitikk og trygdepolitikk), Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (inkluderings- og integreringspolitikk), og Olje- og energidepartementet (energipolitikk).

Kommunal- og regionaldepartementet har tre underliggende virksomheter som forvalter økonomiske og juridiske virkemidler på vegne av departementet, og som er faginstanser på sine områder: Husbanken, Direktoratet for byggkvalitet og Husleietvistutvalget.

Husbanken

Husbanken er det viktigste statlige organ for gjennomføring av regjeringens boligpolitikk. Husbanken forvalter økonomiske virkemidler som bostøtte, tilskudd og lån. Husbanken bidrar med kunnskapsutvikling, forskning, rådgiving og kompetanseoverføring til kommuner, frivillig sektor, byggsektoren og andre. Husbanken har hovedkontor i Drammen og seks regionkontorer.

Husbanken skal støtte kommunene faglig og økonomisk i deres arbeid med å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet, blant annet med å skaffe egnede utleieboliger til dem som ikke klarer dette på egen hånd. Husbankens lånevirkosomhet skal være et supplement til private finansinstitusjoner.

Husbanken skal stimulere til bærekraftig kvalitet i boliger, bomiljø og bygg. Viktige tema er miljø og energi, universell utforming, god byggeskikk og områdeløft. Husbanken samarbeider med bygge- og eiendomsnæringen, kommunene og statlige aktører som har oppgaver og ansvar innenfor de aktuelle områdene.

Husbanken forvalter enkelte ordninger som er faglig underlagt andre departementer. Det gjelder investeringstilskudd til sykehjemsplasser og omsorgsboliger (Helse- og omsorgsdepartementet), ordningene med rentekompensasjon for investeringer i skole- og svømmeanlegg (Kunnskapsdepartementet) og kirkebygg (Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet), lån til barnehager og tilskudd til studentboliger (Kunnskapsdepartementet).

Direktoratet for byggkvalitet

Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) er et nasjonalt kompetansesenter på bygningsområdet og sentral myndighet innenfor bygningsdelen av plan- og bygningsloven. DiBKs arbeid er rettet mot kommunene og aktørene i byggeprosessen og byggevaremarkedet.

DiBK gir Kommunal- og regionaldepartementet råd og bistår faglig innen bygningsteknikk, miljø, energi, helse, sikkerhet, universell utforming og byggeforskriftene generelt. DiBK følger den faglige utviklingen på disse områdene og skal ha oversikt over hvordan regelverket virker. En viktig oppgave for DiBK er å øke kunnskapen i samfunnet generelt, og i næringen og kommunene spesielt, om byggkvalitet, byggeregler og byggesaksprosess.

DiBK har ansvar for *ByggSøk* og for ordningen med sentral godkjenning av foretak med ansvarsrett i byggesaker. *ByggSøk* er det nasjonale systemet for elektronisk kommunikasjon i byggesaker. Sentral godkjenning skal sikre at et foretak har de kvalifikasjoner som byggesaksforskriften krever. Videre er DiBK tilsynsmyndighet for produkter som skal inngå i byggverk. DiBK er engasjert i nasjonalt og internasjonalt standardiseringsarbeid på byggområdet. Sekretariatet for utviklingsprogrammet *Bygg21* er lagt til DiBK.

DiBK har to kontorsteder. Virksomheten knyttet til sentral godkjenning holder til i Gjøvik, mens resten av virksomheten er i Oslo. Direktoratet for byggkvalitet skiftet navn fra Statens bygningstekniske etat 1. januar 2012.

Husleietvistutvalget

Husleietvistutvalget (HTU) er et tvisteløsningsorgan som kan behandle alle typer tvister om leie av bolig etter husleielovene av 1939 og 1999 i Oslo, Akershus, Hordaland og Sør- og Nord-Trøndelag. Forliksrådet behandler ikke slike saker i områder HTU dekker. Utvalget er et lavterskeltilbud for utleiere og leiere med kort saksbehandlingstid og lave kostnader. Tvisteløserne har spesialkompetanse innen husleierett og konfliktmekling. Det skal være enkelt å fremme saker, og advokat er ikke nødvendig for å bringe en sak inn for HTU. Husleietvistutvalget bistår også med informasjon og veiledning, og besvarer spørsmål fra utleiere og leiere i hele landet.

Kommunene gjennomfører politikken

Kommunene er både samfunnsutviklere, tjenesteytere og eiendomsforvaltere. Som samfunnsutvikler skal kommunene legge til rette for tilstrekkelig

boligbygging gjennom gode og effektive plan- og byggeprosesser. Kommunene skal også legge til rette for god utforming av bygde omgivelser og gode bomiljø. Som velferdspolitisk aktør må kommunene se bolig- og bygningspolitikken i sammenheng med andre velferdspolitiske områder. Som tjenesteyter skal kommunene tilby tjenester til vanskeligstilte på boligmarkedet slik at disse kan få hjelp til å skaffe seg en god bolig og å beholde den. Kommunene spiller også en viktig rolle som eier av en betydelig bygningsmasse.

Utfordringer

Innledning

Boligprisene har steget mye på landsbasis de siste årene. Samtidig er det betydelige lokale variasjoner. Fra 2011 til 2012 steg boligprisene med i gjennomsnitt 6,6 pst. Økningen var størst i Trøndelagsfylkene, med 8,4 pst., Oslo og Bærum med 8,1 pst. og Stavanger med 7,6 pst. Lavest vekst var det på Vestlandet utenom Bergen, med 4,7 pst. På landsbasis hadde eneboliger en prisvekst på 5,9 pst., småhus 6,4 pst. og blokkleiligheter 9 pst. fra 2011 til 2012. Leieprisene steg med i gjennomsnitt 12,4 pst. fra 2011 til 2012.

Mange steder fører høye boligpriser til at flere har problemer med å etablere seg i egen bolig. Høye boligpriser kan også føre til høy gjeld i husholdningene som etablerer seg i egen bolig.

På kort sikt bestemmes boligprisene av forhold som boligpriser, forventninger om fremtidige boligpriser, husholdningenes inntekter, realrente etter skatt, tilgang på kreditt og befolkningsutvikling. Det tar ofte flere år å planlegge, prosjektere og bygge nye boliger. Det kan derfor ta relativt lang tid fra endringer i etterspørselen påvirker tilbudet av boliger. På lengre sikt vil boligmassen endre seg gjennom bygging av nye boliger og avgang på boliger.

Det offentlige skal legge til rette for boligbygging, bidra til at vanskeligstilte på boligmarkedet kan etablere seg og beholde boligen sin, at det bygges med god kvalitet, og at byggesaksprosessene er effektive.

Viktige samfunnsinteresser – krevende regelverk

Den som bygger møter et komplekst regelverk som forvaltes av ulike myndigheter. For eksempel er lovgivning om bygg, arbeidsmiljø og helse relevant ved byggetiltak. Lover, regler og forordninger er etablert for å sikre at viktige samfunnsinteresser og befolkningens langsiktige behov ivaretas gjennom bygge-

prosessen. En utfordring er å utforme og organisere virkemiddelapparatet slik at byggeprosessene blir så enkle og effektive som mulig, samtidig som kvaliteten ivaretas. Dette forutsetter et tydelig og forståelig bygningsregelverk.

I alle deler av byggenæringen og hos myndighetene øker bruken av IKT i informasjon, kommunikasjon og produksjon av varer og tjenester. For å hente ut effektiviseringsgevinst og samtidig opprettholde høy kvalitet er det derfor viktig at regelverk og administrative prosesser legger til rette for økt digital samhandling i plan- og byggeprosessen. Utviklingen på disse områdene må skje i god dialog mellom offentlige myndigheter og byggenæringen.

Stort kompetansebehov

Byggenæringen har generelt høy kompetanse, men har likevel en rekke kompetanseutfordringer. Utfordringene kan gjelde prosess, ledelse og effektive gjennomføringsmodeller, samt kunnskap om nye tekniske løsninger for eksempel innenfor energi. Kompetansen tas ikke godt nok i bruk i næringen og blir heller ikke spredt godt nok. Næringens struktur, med mange små og geografisk spredte bedrifter, gjør at faglig oppdatering på nye teknikker og byggemetoder er krevende. Næringen har et betydelig tilbud om videre- og etterutdanning, men ikke tilstrekkelig til å dekke næringens og samfunnets behov. Næringen har lenge signalisert at rekrutteringen til byggfagene, både i grunnutdanning og høyere utdanning, ikke er høy nok til å møte behovet i næringen og i samfunnet.

I følge Meld. St. 39 (2012–2013) *Mangfold av vinnere* er innovasjonen i byggenæringen noe lavere enn i andre næringer, og timeproduktiviteten har de siste årene vært fallende.

Den globale oppvarmingen fører til klimaendringer som gir mer nedbør og våtere vinterne, som igjen resulterer i mer overflatevann og større belastninger på bygninger. Dette vil påvirke hvordan og hvor vi bygger. Det er derfor behov for mer kunnskap både om hvilke effekter klimaendringer har på bolig- og byggsektoren, og hvordan både lokale og sentrale myndigheter kan legge til rette for at bygningsmassen tilpasses de nye utfordringene.

Økt bruk av utenlandsk arbeidskraft og import av byggevarer og byggesystemer (moduler) stiller nye krav til nasjonale og lokale tilsynsmyndigheter for å sikre god kvalitet. En god balanse mellom lokalt og nasjonalt tilsyn med foretak og byggevarer er viktig.

Eksisterende bygningsmasse er ikke tilpasset framtidens behov

Det gjennomføres årlig omfattende vedlikeholds- og fornyelsesarbeider i eksisterende bebyggelse. I følge Prognosesenteret brukte husholdningene om lag 62 mrd. kroner til oppussing av boliger i 2012, og det offentlige om lag 44 mrd. kroner på nybygg og rehabilitering. Likevel er det et stort behov for fornyelse, vedlikehold og tilpassing av boliger og bygg.

Eksisterende bygningsmasse er ikke i tilstrekkelig grad tilpasset morgendagens behov. Om lag 80 pst. av dagens bygningsmasse vil fortsatt stå i 2050. Miljø, klima og demografiske endringer setter nye krav til bygningsmassens kvalitet og utforming.

Tilgjengelige boliger og universelt utformede bygde omgivelser er bra for alle, og er spesielt viktig for at eldre og mennesker med ulike funksjonshemminger kan leve et verdig liv. Bare om lag 10 pst. av boligmassen er tilgjengelig for rullestolsbrukere, jf. Folke- og boligtellingsen 2011 (Statistisk sentralbyrå). Det er anslått at andelen eldre over 80 år vil bli tredoblet i løpet av 50 år, og mange av disse vil ønske å bli boende i eget hjem. Behovet for flere tilgjengelige boliger er derfor stort og økende.

Boliger og bygg står for om lag halvparten av den samlede, stasjonære energibruken her i landet, anslått til 80 TWh per år. Husholdningene står for nærmere 45 TWh. Energieffektivisering i boliger og andre bygg er et viktig bidrag og en miljøvennlig måte å redusere den totale energibruken på. Dette gjelder særlig bruken av strøm i vinterhalvåret.

I følge data fra Produktregisteret til Miljødirektoratet er bygg- og anleggsbransjen blant de største brukerne av produkter som inneholder helse- og miljøfarlige kjemikalier. Kunnskapen om uheldige helse- og miljøeffekter har over tid fått liten oppmerksomhet. I eksisterende bebyggelse kan det derfor finnes radon og andre produkter, materialer og stoffer som tidligere var tillatt brukt, men som nå er forbudt i nybygging på grunn av deres helse- eller miljømessige uheldige virkninger.

Mange vanskeligstilte sliter på boligmarkedet

Vanskeligstilte på boligmarkedet er personer som er uten egen bolig, som står i fare for å miste boligen eller som har en uegnet bolig. Boligutvalget fikk gjennomført beregninger som anslo at det var om lag 150 000 vanskeligstilte på boligmarkedet, jf. NOU 2011: 15 *Rom for alle – en sosial boligpolitikk for fremtiden*. Analysen viser at nær 60 pst. av de vanskeligstilte leier bolig, sammenlignet med 18 pst. i befolkningen for øvrig. Det er en langt høyere andel av de vanskeligstilte som bor i Oslo enn ande-

len i befolkningen generelt. Innvandrere er overrepresentert blant de vanskeligstilte på boligmarkedet, og en høyere andel av de vanskeligstilte har en ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet enn befolkningen for øvrig. Utvalget anslår at i underkant av 25 pst. av vanskeligstilte husstander er barnefamilier.

En ny kartlegging av bostedsløse viser at det var om lag 6 250 bostedsløse i Norge i 2012, jf. *Bostedsløse i Norge i 2012 – en kartlegging* (NIBR-rapport 2013: 5). Dette er om lag uendret fra forrige kartlegging i 2008, og skiller seg fra Sverige og Danmark der antallet har økt i samme periode. Samtidig har antall bostedsløse barn økt. I 2008 var det registrert 400 barn som var bostedsløse sammen med foreldrene sine, mens det i 2012 var registrert 679 bostedsløse barn. Litt over halvparten av de bostedsløse er avhengige av rusmidler og to av fem har en psykisk sykdom. En av fire bostedsløse er under 25 år. Tre av fire bostedsløse er født i Norge. 13 pst. kommer fra Asia og Afrika. Det er rundt 2 pst. av de bostedsløse som sover ute. En av fire har vært bostedsløse lengre enn seks måneder, og om lag en av tre er tilbakevendende bostedsløse over flere år. To av fem bostedsløse er registrert i en av de fire største byene (Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger).

Personer som står i en akutt situasjon uten bolig har rett til et midlertidig botilbud. Dette er generelt sett botilbud uten husleiekontrakt, men hvor det er mulig å oppholde seg hele døgnet. 4 470 husstander bodde i 2012 i midlertidig botilbud som pensjonat, hospits og lignende. Dette er en økning på 15 pst. fra 2011.

I gjennomsnitt får omlag 120 000 personer bostøtte hvert år. Bostøtten bidrar til å sikre personer med lave inntekter og høye boutgifter en egnet bolig.

Mens 96 pst. av husholdningene med de høyeste inntektene eier boligen sin, er tilsvarende andel 32 pst. for de med de laveste inntektene. For mange kan leie av bolig være det beste alternativet, men en del husstander har problemer med å skaffe seg en egnet leiebolig. Dette gjelder særlig husstander med lave inntekter. Få leieboliger, liten variasjon i boligtilbudet og forskjellsbehandling av boligsøkere er blant utfordringene på leiemarkedet. Kommunene mottok om lag 38 300 søknader om kommunal bolig i 2012. Dette er 4 pst. flere enn i 2011.

Samtidig kan også boligeiere være i en utsatt situasjon. Stor gjeldsbelastning kan gi høye boutgifter og risiko for økonomiske vanskeligheter. Norske husstanders gjeldsbelastning er i gjennomsnitt det dobbelte av den disponible inntekten. Av hus-

standene med de laveste inntektene har 9 pst. en gjeldsbelastning på fem ganger inntekten.

Husholdninger med lave inntekter bor trangere og har oftere problemer med fukt og råte i boligen. Barn i familier med lave inntekter bor ofte dårligere og trangere enn andre og bor sjeldnere i en bolig som familien selv eier.

Mål og rapportering

Hovedmål og arbeidsmål for programkategori 13.80 er gjengitt i tabell 3.17 under. Målene er en nærmere konkretisering av regjeringens politikk slik det er presentert i Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn* og Meld. St. 17 (2012–2013) *Byggje – bu – leve*. Målene ligger til grunn for Kommunal- og regionaldepartementets tildelingsbrev til underliggende etater.

Boks 3.1 Status for boligbyggingen

Boligbyggingen har tatt seg klart opp igjen etter nedgangen som startet i 2008, og nivået var i 2012 på det høyeste siden 2007. I følge Statistisk sentralbyrå ble det i 2012 registrert igangsatt 30 189 boliger, som er en økning på 9 pst. fra 2011. Igangsettingen gikk opp i 12 av landets 19 fylker, og størst var økningen i Sør-Trøndelag med 145 pst. Størst prosentvis nedgang hadde Vest-Agder med 19 pst. Per første halvår 2013 har det blitt igangsatt 14 808 boliger, en økning på 4,1 pst. fra samme periode i 2012.

Tabell 3.17 Mål for programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Hovedmål	Arbeidsmål
1 Flere boliger og bygg som møter framtidens behov	1.1 Bedre byggkvalitet og færre byggfeil 1.2 Flere energieffektive boliger og bygg 1.3 Økt tilgjengelighet og universell utforming i boliger, bygg og uteområder
2 Flere vanskeligstilte skal få et egnet sted å bo	2.1 Økt botrygghet og etablering i eid bolig 2.2 Flere egnede utleieboliger 2.3 Økt boligsosial kompetanse
3 Mer forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren	3.1 Mer effektive og brukervennlige søknads- og byggeprosesser 3.2 Økt kompetanse og implementering av nye løsninger i sektoren

Målene er endret fra Prop. 1 S (2012–2013) *Kommunal- og regionaldepartementet*. Tabell 3.18 viser sammenhengen mellom de tidligere målene i Prop. 1 S (2012–2013) og de nye målene for bolig- og bygningspolitikken.

For å gi en mer sammenhengende og helhetlig beskrivelse av regjeringens politikk og resultater

har departementet valgt å legge de nye målene til grunn for rapporteringer fra 2012, status i 2013 og strategier og tiltak i 2014. Departementet gjør oppmerksom på at de nye og gamle målene ikke er fullstendig overlappende, men at den samlede framstillingen likevel gir et godt bilde av resultatene også i henhold til den tidligere målstrukturen.

Tabell 3.18 Rapportering på hovedmål i Prop. 1 S (2012–2013)

Nye hovedmål	Rapportering på mål i Prop. 1 S (2012–2013)
1 Flere boliger og bygg som møter framtidens behov	1 Et velfungerende boligmarked 4 Flere miljøvennlige og universelt utformede boliger og bygg på attraktive steder
2 Flere vanskeligstilte skal få et egnet sted å bo	2 Økt bosetting av vanskeligstilte på boligmarkedet
3 Mer forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren	3 Byggeprosessen skal være god og effektiv 1–4 Tiltak som angår forenkling og innovasjon

Hovedmål 1 Flere boliger og bygg som møter framtidens behov

Bolig- og bygningspolitikken skal stimulere til gode boliger og bygg. Gode bygg er en forutsetning for å videreutvikle et godt samfunn. Regjeringen vil legge til rette for at det bygges bærekraftige og tidsriktige byggverk som kan være i bruk over lang tid. Boliger og bygg skal ha god kvalitet, være energieffektive, bruke miljøvennlige byggløsninger og materialer, og ha god tilgjengelighet eller være universelt utformet.

Omfanget av byggfeil må reduseres. Kostnadene ved å utbedre byggskader som følger av feil under prosjektering og bygging er store. De fleste av disse skadene kunne vært unngått. Godt regelverk, økt kompetanse og offentlig tilsyn er nødvendig.

Regjeringen arbeider for å redusere energibruken i bygg. Regjeringen arbeider også for bruk av flere miljøvennlige byggløsninger. Miljøvennlige løsninger, produkter og materialer reduserer klimagassutslipp og forurensning og bidrar til et godt inn klima i bygg.

Samhandlingsreformen legger opp til at funksjonshemmede og eldre i størst mulig grad skal kunne bo hjemme. Kommunal- og regionaldepartementet arbeider for en boligmasse som er tilpasset befolkningens behov. Manglende fysisk tilrettelegging av byggverk hindrer selvstendig livsutfoldelse for mange mennesker med funksjonsnedsettelse. Gjennomsnittlig levealder og antall eldre er ventet å stige i årene som kommer. Dette vil stille større krav til tilgjengelighet i boligmassen.

Plan- og bygningsloven stiller krav til universell utforming av nye publikumsbygg, arbeidsbygg og uteareal som er rettet mot allmennheten. Kravene gjelder også ved omfattende rehabilitering. Universell utforming innebærer at bygninger og uteområder i størst mulig grad skal kunne brukes uten spesiell tilrettelegging eller spesialløsninger. For nye boliger stilles det krav om til-

gjengelighet, som primært gjelder tiltak for god framkommelighet, for eksempel trinnfri adkomst, tilstrekkelig bredde på dører med mer. Arbeid for å fremme god byggeskikk og økt kunnskap om stedsutvikling skal bidra til attraktive bygde omgivelser der folk trives.

Rapport

Ulike låne- og tilskuddsordninger i Husbanken bidrar til å sikre at flere bygg er tilpasset samfunnets framtidige behov. Et sentralt formål med Husbankens grunnlån er å fremme universell utforming og gode miljøkvaliteter i nye og eksisterende boliger. I alt ble det gitt tilsagn om grunnlån for 11,5 mrd. kroner til nybygging og utbedring av 8 233 boliger i 2012. Grunnlånet er også viktig for å finansiere boliger til vanskeligstilte, samt sikre nødvendig boligbygging i distriktene. Husbankens låneramme ble i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013 økt fra 20 til 25 mrd. kroner, jf. Prop. 149 S (2012–2013). Kommunal- og regionaldepartementet har samtidig fastsatt prioriteringsregler for bruk av midlene.

Det blir flere eldre samtidig som det er et mål at flere skal kunne bo lenger i egen bolig. Det er derfor et økende behov for tilpasning av boliger slik at de er bedre tilrettelagt for personer med ulike funksjonsnedsettelse. Husbanken hadde i 2012 satt av om lag 109 mill. kroner til tilpasning av boliger. Kommunene betalte ut 56,6 mill. kroner. I 2013 har etterspørselen etter tilskuddet gått ned i forhold til 2012. Husbanken har derfor satt i gang flere tiltak for å legge til rette for økt bruk av tilskudd til tilpasning. Det er utarbeidet en veileder om tilpasningstilskuddet, inngått samarbeidsavtaler med hjelpemiddelsentralene og det er laget en informasjonspakke som inneholder gode eksempler på vellykkede tilpasninger av boliger. Videre ga Husbanken i 2012 tilsagn for 10 mill.

kroner til prosjektering og bygging av heis i eksisterende boligbygg i ti prosjekter.

I tillegg til støtteordningene skal bygningsdelen av plan- og bygningsloven sikre at boligmassen svarer til de krav samfunnet stiller til kvalitet og befolkningens behov. Universell utforming er et førende prinsipp i plan- og bygningsloven. De siste årene er flere av kvalitetskravene i byggteknisk forskrift skjerpet. Både Kommunal- og regionaldepartementet, Husbanken og Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) har satt i gang innhenting av erfaringer og evalueringer av de nye kravene. Viktige temaer er blant annet hvordan nye krav påvirker boligpriser, byggekostnader, utviklingen i kvalitet og energibruk i bygg.

Regjeringen har som mål å innføre passivhusnivå i forskrift fra 2015 og nesten nullenergi fra 2020, jf. Meld. St. 27 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk* og Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn*. Departementet og DiBK har startet arbeidet med å forberede nye energikrav. Evaluering av eksisterende krav inngår som en viktig del av dette.

Direktoratet for byggkvalitet er tilsynsmyndighet for byggevaremarkedet. God dokumentasjon av byggevarers egenskaper er avgjørende for at byggverk kan prosjekteres og utføres i samsvar med byggreglene, og for å sikre like konkurransevilkår mellom aktørene. I 2013 gjennomfører DiBK blant annet seks tilsynskampanjer, følger opp bekymringsmeldinger og har laget et kontaktskjema for å gjøre det enklere å melde inn mistanker om ulovlig omsetning av byggevarer i Norge. DiBK har også gitt ut en brosjyre for å heve kunnskapen i byggebransjen om dokumentasjon av byggevarers egenskaper.

Standarder er et viktig og nødvendig supplement til byggreglene, og bidrar til gjennomføring av kvalitets- og sikkerhetskravene som stilles til byggverk. DiBK bidrar i standardiseringsarbeid ved finansiering til Standard Norge og deltakelse i nasjonale og internasjonale standardiseringskomitéer.

Tilskudd til utleieboliger skal bidra til å øke tilbudet av egnede boliger for vanskeligstilte på boligmarkedet. Tilskuddet gis til kommuner og andre aktører som etablerer utleieboliger for vanskeligstilte. I 2012 ble det gitt tilsagn til om lag 1 000 utleieboliger.

Husbanken forvalter tilskuddsordningen for studentboliger for Kunnskapsdepartementet. Målet med tilskuddsordningen er å sikre bygging av studentboliger og bidra til en rimelig boligsituasjon for studenter. I 2012 ble det tildelt tilskudd til 1 065 hybelenheter og gitt tilsagn for 242,2 mill.

kroner. Se nærmere omtale Prop. 1 S (2013–2014) *Kunnskapsdepartementet*.

Regjeringen har som mål å fornye og øke tilbudet av sykehjemsplasser og omsorgsboliger for alle med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester. For perioden 2008–2015 er målsettingen å gi tilsagn om tilskudd til bygging og rehabilitering av 12 000 omsorgsplasser med heldøgnstjenester. I 2012 ble det gitt tilsagn om tilskudd til i alt 1 186 boenheter, fordelt på 523 omsorgsboliger og 663 sykehjemsplasser. Se nærmere omtale under kap. 586, post 64 Investeringstilskudd.

Mange av landets distriktskommuner har små og usikre boligmarkeder der boligtilbudet kan være lite variert. Fra 2012 har regjeringen satt i gang en treårig satsing for utvikling av attraktive lokalsamfunn gjennom å stimulere til økt tilbud av ulike boliger. Satsingen omfatter tolv kommuner.

Regjeringen og Oslo kommune har en felles områdesatsing i Groruddalen. Kommunal- og regionaldepartementet har det statlige ansvaret for programområde 3A *Områdeløft og stedsutvikling*. Econ Pöyry og Proba samfunnsanalyse melder i en følgeevaluering fra 2011 at områdeløftet i Groruddalen tidlig skapte entusiasme i nærmiljøet, godt samarbeid om enkelttiltak og etter hvert godt samarbeid på institusjonsnivå. Arbeidet har blant annet ført til møteplasser og andre synlige tiltak som er viktig i videre lokal samfunnsutvikling. Fra og med 2011 ble det også bevilget midler til områdesatsing i Årstad bydel i Bergen. Fra og med 2012 ble det bevilget midler til områdesatsing i bydel Saupstad-Kolstad i Trondheim.

Strategier og tiltak

Regjeringen er opptatt av å legge til rette for økt boligbygging for å imøtekomme økt etterspørsel. Videre er regjeringen opptatt av å stimulere til boliger som møter samfunnets langsiktige behov. Det betyr boliger av høy kvalitet som kan brukes av alle, også dem med nedsatt funksjonsevne. Den demografiske utviklingen i Norge, med vekst i antall eldre, forsterker behovet for flere tilgjengelige boliger. Videre vil regjeringen bidra til at kommunene kan sørge for egnede botilbud til de som er vanskeligstilte i boligmarkedet. Regjeringen foreslår en låneramme i Husbanken på 20 mrd. kroner i 2014. Dette vil legge til rette for god aktivitet på Husbankens låneordninger.

Grunnlånet skal være et supplement til det private kredittmarkedet. Kommunal- og regionaldepartementet vil vurdere hvordan grunnlånet kan bli et bedre virkemiddel for å stimulere til kvaliteter i eksisterende boliger, boligsosiale formål og å

legge til rette for boligbygging og tilgang på boliger av høy kvalitet. Blant annet vil departementet tilpasse regelverket for grunnlån slik at ordningen blir et bedre virkemiddel for å framskaffe utleieboliger. I forbindelse med at lånerammen ble økt i revidert nasjonalbudsjett for 2013, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013), ble det innført prioriteringsregler for tildeling av grunnlån. Lån til utleieboliger, blant annet til flyktninger, utbedring av bolig, særlig for eldre og funksjonshemmede, studentboliger og andre boligsosiale formål skal prioriteres innenfor grunnlånet.

Regjeringen vil styrke innsatsen i boområder med dårlige levekår. Det foreslås at det settes i gang en ny satsing i Oslo indre øst med 5 mill. kroner i bidrag fra Kommunal- og regionaldepartementet i 2014.

Nye boliger og bygg skal bygges med gode kvaliteter innenfor tilgjengelighet, miljø og energi. Departementet vil bidra til økt kunnskap om tilgjengelighet hos boligeiere og byggenæringen slik at flere tilgjengelighetstiltak kan gjennomføres. Husbanken samarbeider med boligbyggelag for å få flere heiser i eksisterende lavblokker.

Departementet vil også stimulere til utbedring og planmessig vedlikehold av eksisterende boliger og bygg. Tiltak for å fremme dette er blant annet tilskudd til tilstandsvurdering, grunnlån og å tilpasse regelverket bedre til dette formålet.

For å bidra til målet om flere miljø- og energivennlige boliger og bygg, gjennom kompetansebygging og enkel tilgang til informasjon om gode løsninger, vil Kommunal- og regionaldepartementet støtte Lavenergiprogrammet, Norske Arkitekters landsforbund (NAL – Ecobox), Fremtidens byer og Næringslivets stiftelse for miljødeklarasjon.

Det legges opp til at energireglene i byggteknisk forskrift skal revideres i 2015. I forkant av dette vil departementet sette i gang utredninger som vil bli lagt til grunn for denne revisjonen.

Hovedmål 2 Flere vanskeligstilte skal få et egnet sted å bo

Det er anslått at om lag 150 000 personer i Norge kan karakteriseres som vanskeligstilte på boligmarkedet, jf. NOU 2011: 15 *Rom for alle – en sosial boligpolitikk for fremtiden*. Dette er personer som selv ikke har mulighet til å skaffe seg en bolig eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon. En tilfredsstillende bosituasjon vil si at man bor trygt i en eid eller leid bolig som er tilpasset husholdningens behov og økonomi.

Trygge boforhold legger til rette for integrering, forebygger kriminalitet og gir gode opp-

vekstvilkår for barn og ungdom. Det er også en forutsetning for god helse, tilknytning til arbeidslivet og for å ta utdanning. Vanskeligstilte barnefamilier og unge er prioriterte målgrupper i det boligsosiale arbeidet. I tillegg er det viktig å styrke kommunenes forutsetninger for å bosette flyktninger og å hjelpe personer med rusproblemer, psykiske lidelser og dobbeltdiagnoser til å få en varig bosituasjon. Boligsosialt arbeid omfatter alt fra å skaffe boliger til vanskeligstilte til å øke forutsetningene for at vanskeligstilte skal kunne opprettholde et verdig boforhold.

Vanskeligstilte skal også kunne ha mulighet til etablere seg i eid bolig. Gjennom kommunene stiller staten økonomiske virkemidler til disposisjon slik at vanskeligstilte kan få hjelp til boligetablering. Det å eie egen bolig kan gi stabile boforhold og økt botrygghet.

For mange er imidlertid leie av bolig det beste alternativet. Mange ønsker å leie bolig i kortere eller lengre perioder i livet, som under studietiden, ved samlivsbrudd eller ved kortere arbeidsopphold. Etterspørselen etter utleieboliger kan endre seg raskt, blant annet som følge av boligprisutvikling og arbeidsinnvandring. For å få et godt fungerende leiemarked er det behov for flere egnede utleieboliger, både i privat og kommunal regi. Mange kommuner rapporterer at de disponerer for få egnede utleieboliger for vanskeligstilte på boligmarkedet. Av dem som fikk tildelt kommunal bolig for første gang i 2012, var 18 pst. flyktninger, 9 pst. hadde psykiske lidelser, og 7 pst. var rusmisbrukere. Rundt 40 pst. hadde behov for en tilrettelagt bolig.

Det er kommunene som har ansvaret for utforming og gjennomføring av den sosiale boligpolitikken lokalt, og som skal hjelpe vanskeligstilte til en trygg og god bosituasjon. Kommunal- og regionaldepartementet og Husbanken arbeider for å øke den boligsosiale kompetansen i kommunene. Gjennom forskning og ulike utviklingstiltak styrkes kompetansen om boligsosiale utfordringer og gode løsninger.

Politikkområdet som omfattes av hovedmål 2 har også betydning for en rekke andre satsingsområder under andre departementer. Det vises blant annet til *Handlingsplan mot fattigdom*, jf. Prop. 1 S (2013–2014) *Arbeidsdepartementet og Mål for inkludering*, jf. Prop. 1 S (2013–2014) *Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*. I mål for inkludering av innvandrerbefolkningen er et av målene at innvandrere skal sikres botrygghet og forhindres fra utstøting i boligmarkedet.

Rapport

De boligsosiale virkemidlene er utformet for å hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet til å etablere seg i en egnet eid eller leid bolig og til å kunne bli boende der. For å lykkes med å bosette vanskeligstilte er det avgjørende at det tverrfaglige og tverrsektorielle samarbeidet fungerer godt.

Bostøtten er et viktig økonomisk virkemiddel for å gi vanskeligstilte mulighet til å skaffe seg og beholde en bolig. Ny lov om bostøtte trådte i kraft 1. januar 2013. Loven innebærer et tydeligere grunnlag for ordningen, fokus på personvern og tiltak som skal sørge for at midlene bare går til dem som har krav på ytelsen. Husbankens datasystemer er videreutviklet for å muliggjøre etterkontroll av mottakernes inntekt når skattemyndighetene ferdigstiller likningen for det året det er mottatt bostøtte i. Den første omfattende etterkontrollen settes i gang høsten 2013 og gjelder bostøtten for 2012. I juni 2013 ble det utbetalt bostøtte til om lag 120 000 mottakere. Dette er en nedgang på 6 800 mottakere fra samme måned året før.

Startlånet gis fra kommunene for å hjelpe personer med langvarige bolig- og finansieringsproblemer med å etablere seg på boligmarkedet. I 2012 ble det utbetalt 12 512 startlån for til sammen om lag 7 mrd. kroner. Det er en vekst på om lag 15 pst. fra 2011, både i antall lån og beløp. Noe over halvparten av lånene ble gitt i samfinansiering med lån fra private banker.

Tilskudd til etablering er et økonomisk behovsprøvd virkemiddel som skal bidra til etablering av vanskeligstilte i egen eid bolig. Kommunene videreildeler tilskuddet fra Husbanken til enkeltpersoner, gjerne i kombinasjon med startlån og bostøtte. I 2012 ble det gitt tilskudd til 1 242 husstander for til sammen 319 mill. kroner.

For å øke den finansielle stabiliteten i økonomien innførte Finanstilsynet i 2011 endrede retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål. De nye retningslinjene omfatter blant annet høyere krav til egenkapital ved boligkjøp. Egenkapital reduserer lånetakerens risiko.

Andelen av befolkningen i Norge som leier bolig utgjør rundt 20 pst. Utleiesektoren domineres av private utleiere. Kommunalt disponerte utleieboliger omfatter både boliger som kommunene eier selv og boliger som kommune leier av andre. Dette er blant annet omsorgsboliger, boliger til flyktninger og boliger til økonomisk vanskeligstilte. Målgruppene for boligene er særlig personer som får bolig av hensyn til helse og omsorg og personer som sliter med å skaffe seg

bolig selv. I tillegg har noen kommuner boliger for blant annet kommunalt ansatte og innflyttere.

De kommunalt disponerte boligene er en viktig del av et helhetlig offentlig helse- og omsorgstilbud, og brukerne tilhører grupper som kommunene har et særlig ansvar for. Dette er blant annet utviklingshemmede, flyktninger, eldre som ikke kan bo i egen bolig, personer med psykiske lidelser og/eller rusavhengighet.

Ved utgangen av 2012 var det totalt 102 089 kommunalt disponerte boliger i Norge ifølge Kommune-Stat-Rapportering (KOSTRA). Dette er en økning på 419 boliger fra året før.

Omtrent 620 kommunale boliger ble solgt i 2012. Det er en økning på nesten 50 pst. sammenlignet med 2011. 28 pst. av de solgte boligene ble i 2012 solgt til kommunale leietakere.

I 2012 fikk 16 760 husstander tildelt kommunal bolig, noe som er litt under nivået for 2011. Av disse fikk 75 pst., eller 12 540 husstander, kommunal bolig for første gang. Totalt er det registrert 38 256 søknader om kommunal bolig i 2012, og det er registrert 12 556 avslag, dvs. at avslagsandelen var 32,8 pst.

Tall fra KOSTRA for 2012 viser at det på landsbasis var 4 470 husstander i midlertidig botilbud. Det er en økning på 15 pst. fra 2011. Andelen husstander med barn som oppholdt seg i midlertidig bolig er 5 pst. i 2012. I 2012 var det 26 pst. av husstandene som var i midlertidig botilbud lengre enn 3 måneder.

I 2012 ga Husbanken tilsagn om tilskudd til utleieboliger for 430 mill. kroner til 1 001 utleieboliger. I 2013 er tilsagnsrammen for tilskudd til utleieboliger på 521,9 mill. kroner etter en økning på 33,3 mill. kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013, jf. Prop. 149 S (2012–2013). Totalt i første halvår 2013 ble det gitt tilsagn til 285 utleieboliger. Disse tallene kan ikke sammenlignes direkte med utviklingen av antall kommunalt disponerte boliger i KOSTRA, blant annet siden tilskuddet også kan gå til oppgradering av eksisterende boliger. Kommunene viser til mangel på boliger som den viktigste årsaken til at de ikke kan bosette flere flyktninger. Økning i rammen til utleieboliger styrker kommunenes evne til å bosette flere flyktninger. I 2012 ble det gitt 147 mill. kroner til denne gruppen.

Husbanken har siden 2009 hatt en særskilt satsing overfor kommunene med de største boligsosiale utfordringene. I første halvår i 2013 deltok 44 kommuner i satsingen. Et langsiktig og forpliktende samarbeid skal sørge for et samordnet, helhetlig og lokalt tilpasset boligsosialt arbeid i kommunene. KS, byggenæringen, frivillig sektor og

brugerorganisasjoner er involvert i arbeidet. Dette har bidratt til å integrere det boligsosiale arbeidet i kommuneplanene bedre. I 2012 gikk 80 pst. av de boligsosiale kompetansetilskuddsmidlene, 60 pst. av tilskuddsmidlene til utleieboliger, 75 pst. av tilskuddsmidlene til etablering i eid bolig og 61 pst. av startlånsmidlene til satsingskommunene. Møreforskning har følgeevaluert fem satsingskommuner, jf. *Fundamentet er lagt – Evaluering av boligsosialt utviklingsprogram (Rapport 25, 2011)*. De konkluderer med at kommunene i stor grad har nådd de kunnskapsrettede og organisatoriske målsetningene, men i mindre grad har lyktes med et mål om en helhetlig bruk av de økonomiske virkemidlene. Alle kommunene som er med i Husbankens kommunesatsing, forplikter seg til å bidra til å spre erfaringer og kunnskap som utvikles i prosessen til andre kommuner. Husbankens kommunesatsing skal evalueres.

Statens pris for boligsosialt arbeid ble for første gang delt ut i 2013. Prisen gikk til Drammen kommune som har en boligsosial strategi med bredde i tiltak og virkemidler, der samarbeid på tvers av ulike instanser står sentralt.

Husbanken har initiert og finansiert flere relevante FoU-prosjekter innenfor temaer som inkludering, integrering og marginalisering av vanskeligstilte grupper.

Strategier og tiltak

De fleste i Norge bor godt og trygt. Samtidig er det mange vanskeligstilte husstander som sliter på boligmarkedet. Regjeringen vil derfor legge fram en ny nasjonal strategi for boligsosialt arbeid i 2014. Strategien skal samle og målrette den offentlige innsatsen, synliggjøre ansvarsfordelingen i det boligsosiale arbeidet og vise hvilke virkemidler som kan brukes for å hjelpe dem som sliter på boligmarkedet. Regjeringen vil legge vekt på forebygging av boligproblemer i strategien. Det er fem departementer som er ansvarlige for strategien: Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeidsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Kommuner, organisasjoner og andre relevante aktører inviteres med i utviklingen av strategien. Det er blant annet avholdt et åpent høringsmøte der en rekke kommuner og organisasjoner ga innspill til hvilke områder som bør prioriteres i det boligsosiale arbeidet i årene som kommer.

Regjeringen foreslår å styrke bostøtten med 50 mill. kroner i 2014. Styrkingen skal bidra til at bostøtten blir en bedre ordning for barnefamilier med lave inntekter.

Startlån er et virkemiddel mot langsiktige boligproblemer, og skal gå til personer med vedvarende bolig- og finansieringsproblemer. Kommunal- og regionaldepartementet vil målrette ordningen for å sikre at ordningen treffer og hjelper de med størst behov. Det vil i noen tilfeller bli åpnet for 50 års løpetid, og startlånet skal rettes tydeligere inn mot husstander som er varig vanskeligstilte. Regler og rutiner for oppfølging av kunder med betalingsproblemer skal tydeliggjøres.

Leiebolig er et godt alternativ for mange. Det er behov for flere egnede utleieboliger for å sikre et godt leiemarked. Regjeringen vil derfor styrke tilsagnsrammen for tilskudd til utleieboliger med 66,7 mill. kroner i 2014, og foreslår en tilhørende bevilgning på 30 mill. kroner. Dette vil gi rom for å gi tilskudd til om lag 150 flere utleieboliger. Kommunal- og regionaldepartementet vil stimulere til flere private utleieboliger, og vil blant annet vurdere hvordan grunnlånet kan bli et bedre virkemiddel for å bidra til dette.

Arbeidet med å forhindre at personer mister boligen og å følge opp personer uten egen bolig er sentralt. Tiltak som retter seg mot vanskeligstilte unge og barnefamilier, samt personer som utskrives eller løslates fra institusjon eller fengsel skal vektlegges. Husbanken skal fortsatt legge til rette for at det blir etablert flere boliger med individuelt tilpassede tjenester for personer uten egen bolig med tilleggspolproblemer som rusmisbruk og/eller psykiske lidelser. Ved utmåling av tilskudd til utleieboliger har det vært vanlig å gi tilskudd på i gjennomsnitt om lag 20 pst. I Meld. St. 17 (2012–2013) *Byggje – bu – leve* og i kommuneproposisjonen for 2014 er det varslet at tilskuddene skal baseres på økonomien i hvert enkelt prosjekt, og at det skal kunne gis inntil 40 pst. i tilskudd til utleieboliger til flyktninger og andre prioriterte grupper.

For å sikre at utsatte leietakere kan hevde sine rettigheter og bli hørt, er det avgjørende med gode institusjoner på leiemarkedet. Både Husleietvistutvalget og leieboerforeninger er viktig i dette arbeidet. Kommunal- og regionaldepartementet vil styrke den nasjonale organiseringen av leietakere.

Kommunal- og regionaldepartementet har sendt på høring forslag om utvidet kontraktstid på leieavtaler til fem år. Hensikten er å øke bostabiliteten til utsatte grupper, som barnefamilier.

Hovedmål 3 Mer forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren

Viktige forutsetninger for god kvalitet og kostnadseffektivitet i byggevirksomheten er økt bruk av IKT, forenklete byggeprosesser og satsing på forskning, innovasjon og kompetansebygging hos aktørene i næringen. Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at produktiviteten i byggenæringen er lavere enn i andre næringer. Innovasjonstakten er også lavere.

Kommunal- og regionaldepartementet vil legge til rette for en enklere og mer effektiv byggesaksprosess og bidra til økt kompetanse i byggsektoren. Det er behov for nyskaping og økt produktivitet. Departementet vil stimulere til nytenkning og kulturendring som skaper kontinuerlig forbedring og innovasjon. Formidling av kunnskap og erfaringer står sentralt. Dette kan medvirke til at kvaliteten på det som bygges blir bedre og at produktiviteten økes. Innovasjon kan legge til rette for nye og bedre former for oppgaveløsning og høyere ressursutnyttelse. Enklere og mer effektiv byggesaksprosess og økt kompetanse i bolig- og byggsektoren kan også bidra til høy boligbygging.

Det er viktig å bidra til at det utvikles digitale løsninger som gjør utbyggingsprosjekter, forvaltning, drift og vedlikehold av bygg enklere. Det er et siktemål å utvikle *ByggNett* til en felles samhandlingsplattform for bygging og byggesaker. Det arbeides med en strategi som blant annet kan legge til rette for full elektronisk saksbehandling i kommunene i 2015. Kommunal- og regionaldepartementet vil også arbeide videre med å forenkle byggesaksreglene i lov og forskrift for å sikre en effektiv byggesaksbehandling.

Regjeringen ønsker at flere enkle byggetiltak skal kunne settes i gang uten å måtte søke kommunen om tillatelse først. Målet er å redusere mengden av saker som skal behandles av kommunene med 30 pst. Den 28. juni 2013 sendte departementet forslag til forenklinger i byggesaksdelen i plan- og bygningsloven på høring. Målet om 30 pst. reduksjon forutsetter at forslagene til forenklinger vedtas.

Rapport

Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) har i 2012 og 2013 prioritert å informere om og forbedre veiledningene til plan- og bygningslovgivningen fra 2010. Hovedkanalen for dette er direktoratets digitale veileder *Byggeregler på ett sted*. DiBK har lagt stor vekt på å nå ut til kommunene og næringen.

Kommunal- og regionaldepartementet og DiBK har fulgt innføringen av obligatorisk uavhengig kontroll, en ordning der prosjektering og utførelse for utvalgte fagområder skal kontrolleres av en egen kontrollør med ansvarsrett. Reglene om obligatorisk uavhengig kontroll ble utsatt fra 1. juli 2012 til 1. januar 2013. Dette ga mer tid til flere opplæringstiltak og etablering av nye kontrollforetak. DiBK har gjennomført kursserier for byggenæringen og kommunene.

Som oppfølging av Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn* er det etablert et bredt samarbeidsprogram mellom myndigheter og byggenæring – *Bygg21*. Hovedmålet med *Bygg21* er å utvikle en kunnskapsbasert byggenæring og bidra til økt kompetanse og gjennomføringsevne i hele næringen. *Bygg21* ble etablert i 2013 med eget styre. Direktoratet for byggkvalitet har ansvaret for sekretariatet. Sentrale oppgaver i 2013 har vært å avholde en rekke regionale arbeidsmøter med representanter for byggenæringen og å utvikle strategier for henholdsvis forskning og innovasjon, utdanning, og kompetansespredning. De tre strategiene skal legges fram i 2014.

Husbankens kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet skal bidra til å heve kompetansen om miljø- og energivennlige boliger, universell utforming og god byggeskikk hos aktørene i bolig- og byggsektoren. I 2012 ble det gitt tilsagn til 79 prosjekter med et totalt tilsagnsbeløp på 28 mill. kroner.

Husbanken er nasjonalt kompetansesenter for byggeskikk og har utviklet et treårig kompetanseprogram for byggeskikk, bomiljø og arkitektur. Programmet skal tilbys kommuner, og skal være en kombinasjon av fysiske kurs og nettopplæring. Veilederen *Byggeskikknøkkelen* blir en viktig del av læringsmaterialet. Husbanken er sekretariat for juryen for *Statens byggeskikkpris*. I 2013 gikk prisen til Stavanger kulturskole og Stavanger katedralskole.

Sentral godkjenning er en frivillig, gebyrfinansiert ordning for foretakene i byggebransjen. Foretakene kan få en sentral godkjenning for hele landet basert på at de oppfyller forskriftsfestede kriterier. Ordningen bidrar til å forenkle saksbehandlingen i kommunene og for det enkelte foretak. DiBK har ansvaret for ordningen. Tabell 3.19 gir nøkkeltall om hvor mange foretak som har sentral godkjenning og DiBKs tilsynsaktivitet med foretakene. Per 31. desember 2012 var det om lag 14 500 godkjente foretak.

Tabell 3.19 Sentral godkjenning av foretak

	2011	2012	2013 (mål)	2014 (mål)
Antall foretak	15 200	14 500	16 700	15 000
Dokumentoppfølging	0	369	500	525
Stedlig tilsyn	1	128	170	175

ByggSøk er det nasjonale systemet for elektronisk søknad i byggesaker. Systemet produserer søknadsdokumentasjonen, og gir brukeren mulighet til å sende søknaden elektronisk eller på annen

måte til kommunen. Andel søknader innsendt elektronisk er derfor skilt ut i tabellen under. Bruken av *ByggSøk* har økt betydelig de siste årene. Tabell 3.20 viser målt og forventet utvikling.

Tabell 3.20 Tall for bruk av ByggSøk bygning

Oppfølgingskriterium	2011	2012	2013 (mål)	2014 (mål)
Søknader laget i ByggSøk bygning	62 493	63 739	75 000	75 000
<i>Herav innsendt elektronisk</i>	<i>12 636</i>	<i>15 039</i>	<i>30 000</i>	<i>30 000</i>
Andel av byggesøknader totalt	62 pst.	>60 pst.	>60 pst.	>60 pst.
Antall kommuner som tar imot byggesøknader elektronisk	289	294	325	325

Videre utvikling og drift av *ByggSøk* skjer nå innenfor rammene av *ByggNett*. *ByggNett* er en planlagt ny felles elektronisk samhandlingsplattform for alle innen byggsektoren. DiBK har i 2013 startet arbeidet med utredning av en strategi for *ByggNett* i nær kontakt med berørte parter.

Parallelt utvikler DiBK en konkret nettløsning for full elektronisk håndtering av enkle byggesaker, kalt *ByggLett*. Dette skal være et lavterskel hjelpemiddel for selvbyggere og andre for søknad og behandling av enkle byggesaker, for eksempel uthus og garasjer, og er et skritt mot full elektronisk saksbehandling i kommunene. Slike saker utgjør om lag 1/3 av søknadene på landsbasis. I løpet av 2013 holdes en anbudskonkurranse om forslag til løsninger for et slikt system.

Høsten 2012 satte Husbanken i gang et langsiktig moderniseringsprogram av sine IKT-systemer (SIKT). Målet er å videreutvikle Husbankens IKT-løsninger slik at de bedre kan ivareta brukernes behov og bidra til bedre resultater i boligpolitikken. SIKT vil bidra til at Husbanken kan gjennomføre sine oppgaver mer effektivt og med bedre kvalitet. Programmet innebærer også forenkling og effektivisering overfor kommuner, enkeltpersoner og andre brukere.

Strategier og tiltak

Kommunal- og regionaldepartementet vil følge opp forslag til forenklinger i plan- og bygningsloven som ble sendt på høring sommeren 2013, blant annet ved iverksetting av forskriftsarbeid og innretting av DiBKs tilsynsordninger i forhold til foretak og byggevarer. Forenklingene skal sikre raskere og enklere byggesaksprosesser blant annet gjennom endringer i søknadsprosedyrer, klageprosesser og tidsfrister i kommunal byggesaksbehandling.

Regjeringen vil legge til rette for mer forenkling, økt kompetanse og mer innovasjon i bolig- og byggsektoren ved å styrke arbeidet med *Bygg21* og *ByggNett* med 25 mill. kroner i 2014.

Bygg21 vil utvikle forslag til strategier som myndigheter og byggenæring vil vurdere. *Bygg21* vil søke samarbeid med aktører i næringen og vil koble næringsaktører med forsknings- og utdanningsinstitusjoner, slik at beste praksis fra forskning kan bli førende for næringen, samtidig som undervisning gjenspeiler beste praksis. For å stimulere til nasjonal nytenkning og kulturrendring i byggenæringen vil *Bygg21* benytte for-bildeprosjekter, forskning og utredninger.

Med basis i strategien for videre utvikling av *ByggNett*, vil det i 2014 arbeides videre med konseptstudier, utredning av forretningsmodeller

samt kartlegging og utvikling av teknologi, standarder og løsninger. Dette skal skje i samarbeid med blant annet KommIT, byggenæringen, IKT-næringen, Statens kartverk, Building-SMART Norge, Standard Norge og Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi), som ansvarlig for statens IKT-politikk.

Husbankens moderniseringsprogram på IKT (SIKT) vil fortsette i 2014, og vil omfatte både dialog med kommunene, saksbehandling i Husbanken og støtte til rådgivning.

Det kreves at byggetiltak av en viss størrelse utføres av foretak med ansvarsrett. Det er obligatorisk å søke om lokal godkjenning for å få ansvarsrett, med grunnlag i det enkelte foretaks kvalifikasjoner og gjennomføringsevne. Kravet om obligatorisk lokal godkjenning foreslås nå opphevet. Kommunal- og regionaldepartementet vil i samarbeid med DiBK tilpasse den frivillige sentrale godkjenningsordningen slik at den fortsatt er et godt hjelpemiddel for å sikre kvalitet og kompetanse i foretakene.

Budsjettforslag under programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg

Utgifter under programkategori 13.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
580	Bostøtte	3 121 427	2 970 000	3 000 000	1,0
581	Bolig- og bomiljøtiltak	1 050 652	1 112 100	1 226 900	10,3
582	Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg	513 928	488 900	538 100	10,1
585	Husleietvistutvalget	22 456	22 300	23 300	4,5
586	Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	1 796 373	1 861 700	2 004 900	7,7
587	Direktoratet for byggkvalitet	84 146	105 400	132 400	25,6
2412	Husbanken	17 170 803	19 943 500	20 286 000	1,7
	Sum kategori 13.80	23 759 785	26 503 900	27 211 600	2,7

Inntekter under programkategori 13.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
3585	Husleietvistutvalget	1 613	900	900	0,0
3587	Direktoratet for byggkvalitet	29 561	31 800	31 475	-1,0
5312	Husbanken	9 410 664	10 020 000	10 561 280	5,4
5615	Husbanken	3 610 489	3 601 000	3 659 000	1,6
	Sum kategori 13.80	13 052 327	13 653 700	14 252 655	4,4

Boks 3.2 Budsjetteringsystemet for poster med tilsagnsfullmakt

Følgende poster budsjetteres etter systemet med tilsagnsfullmakter:

- kap. 581, post 74 Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling
- kap. 581, post 76 Tilskudd til utleieboliger
- kap. 581, post 77 Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet
- kap. 581, post 78 Boligsosialt kompetansetilskudd
- kap. 586, post 64 Investeringstilskudd

Postene budsjetteres med tilsagnsfullmakt fordi det kan ta flere år å gjennomføre prosjektene det gis tilsagn til.

Det opereres med tre begreper: tilsagnsramme, bevilgning og tilsagnsfullmakt. Tilsagnsrammen er summen av nye tilsagn som

kan gis i budsjettåret, og er den relevante størrelsen for å vurdere aktiviteten på ordningene.

Bevilgningen dekker den delen av tilsagn gitt i budsjettåret som antas å bli utbetalt samme år, samt tidligere års tilsagn som man antar kommer til utbetaling i dette budsjettåret. Bevilgningen på posten er beregnet ut fra en utbetalingsprofil, som sier noe om hvor stor prosentandel av tilsagnsrammen som antas å komme til utbetaling i budsjettåret og de kommende budsjettår.

For den delen av tilsagnsrammen som kommer til utbetaling i senere budsjettår, må det gis en tilsagnsfullmakt. Tilsagnsfullmakten viser statens utestående forpliktelser på posten ved utgangen av budsjettåret, det vil si den delen av gitte tilsagn som ennå ikke er utbetalt. Det foreslås et eget romertallsvedtak for tilsagnsfullmaktene.

Kap. 580 Bostøtte

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2014
		2012	Saldert budsjett 2013	
70	Bostøtte, <i>overslagsbevilgning</i>	3 121 427	2 970 000	3 000 000
	Sum kap. 580	3 121 427	2 970 000	3 000 000

Post 70 Bostøtte, overslagsbevilgning

Husbanken forvalter ordningen i samarbeid med kommunene.

Mål og tildelingskriterier

Bostøtten skal bidra til å sikre en egnet bolig for husstander med lav inntekt og høye boutgifter. Støtten skal hjelpe vanskeligstilte både til å etablere seg og til å beholde den boligen de har. Ordningen er det viktigste økonomiske virkemidlet på det boligsosiale området, og skal bidra til å nå målet om økt botrygghet.

Større endringer i bostøtteordningen ble sist foretatt i 2009, jf. St.prp. nr. 11 (2008–2009) *Ei styrkt bustøtte* og Innst. S. nr. 160 (2008–2009). Senere endringer er behandlet i forbindelse med de årlige budsjettproposisjoner. Bostøtte-loven ble lagt fram for Stortinget i Prop. 76 L (2011–2012) *Lov om bustøtte*. Tildelingskriterier

og beregningsregler er gitt i lov og forskrift om bostøtte.

Oppfølging og kontroll

Nye søknader blir først gjennomgått og kontrollert av kommunen der søker bor. Husbanken kontrollerer og utfyller opplysningene i søknadene med data fra offentlige registre. Vedtak om bostøtte gjøres maskinelt i Husbanken. Søker har adgang til å klage på vedtaket. Fra 2013 behandler Husbankens klagenemnd også bostøttesaker. I første halvår 2013 har klagenemnda behandlet tre saker om bostøtte.

Kontroll og oppfølging av bostøtteordningen er viktig for å sikre at midlene bare går til dem som har krav på ytelsen. Bostøtte blir i hovedregelen utregnet på grunnlag av tidligere års likningsdata. Mottaker har likevel plikt til å melde fra om vesentlig vekst i inntekt eller formue. Når likningsdata foreligger, blir inntekten og formuen til dem som har mottatt bostøtte kontrollert. Hittil har Husban-

ken gjennomført denne kontrollen manuelt. Ny lov om bostøtte forutsetter systematisk etterkontroll av bostøttemottakerne. I 2013 vil det for første gang bli gjennomført en fullstendig maskinell etterkontroll av mottakernes inntekter og formue på grunnlag av likning. Statens innkrevingsentral vil bistå i arbeidet med å kreve bostøtte tilbakebetalt.

Rapport

I 2012 ble det utbetalt 3 121 mill. kroner i bostøtte. Hver måned mottok i gjennomsnitt 120 700 husstander bostøtte. Gjennomsnittlig utbetaling per husstand for hele året var 25 600 kroner. I alt mottok 152 600 husstander bostøtte for én eller flere måneder i 2012.

En feil i datagrunnlaget ved behandling av bostøtte medførte at 2 550 husstander med unge uføre fikk bostøtten feil utregnet. Disse sakene

ble rettet opp i 2012, og i alt 18,8 mill. kroner ble etterbetalt.

Bevilgningen til bostøtte i 2013 er 2 970 mill. kroner. Budsjettet er basert på forventninger om at i gjennomsnitt 120 000 mottakere vil motta 25 000 kroner i bostøtte.

For juni 2013 mottok 120 300 husstander bostøtte. Dette er 5 pst. færre enn i samme måned året før, jf. tabell 3.21. Dette er om lag 11 600 flere enn i 2009 da ordningen ble lagt om. Av mottakergruppene er det alderspensjonister som har hatt størst tilbakegang og husstander uten trygdeytelser, ofte med inntekt fra sosialhjelp, som har hatt størst vekst siden omleggingen i 2009. Netto boutgifter etter bostøtte som andel av husstandsinnkomsten var i gjennomsnitt 35 pst. for enslige og 45 pst. for større husstander i juni 2013. Andelen viser en stigende tendens.

Tabell 3.21 Hovedtall for vedtak om bostøtte for juni måned 2009–2013

	2009	2010	2011	2012	2013	Endring 2012–2013
Antall husstander som mottok bostøtte ¹	108 700	125 100	129 500	127 100	120 300	-5%
unge uføre	17 100	17 100	16 400	15 800	17 200	9%
uføre for øvrig	16 300	18 300	20 100	20 400	17 300	-15 %
alderspensjonister	33 800	32 600	30 600	27 600	23 800	-14 %
husstander med midlertidig trygdeytelser	20 800	24 300	26 700	25 200	28 400	13 %
husstander uten trygdeytelser	20 600	32 900	35 700	38 000	38 600	2 %
Gjennomsnittsinntekt per år (kroner)	117 100	125 600	130 700	134 300	137 000	2 %
for enslige	120 900	126 100	130 200	133 300	137 500	3 %
for husstander med flere personer	106 700	124 000	132 300	137 100	135 800	-1 %
Gjennomsnittlig boutgift per måned (kroner)	5 544	5 857	5 897	6 152	6 469	5 %
for enslige	5 067	5 399	5 447	5 671	5 944	5 %
for husstander med flere personer	6 862	7 124	7 207	7 527	7 909	5 %
Gjennomsnittlig bostøtte per måned (kroner)	2 029	2 194	2 167	2 174	2 169	0 %
for enslige	1 852	1 993	1 984	1 958	1 936	-1 %
for husstander med flere personer	2 518	2 749	2 701	2 791	2 808	1 %
Boutgifter etter bostøtte som andel av inntekten	-	-	34 %	36 %	38 %	2 pst.-poeng
for enslige	-	-	32 %	33 %	35 %	3 pst.-poeng
for husstander med flere personer	-	-	41 %	41 %	45 %	4 pst.-poeng

¹ Tallene er avrundet til nærmeste 100

Budsjettforslag

Bostøtten blir blant annet beregnet på grunnlag av husstandenes boutgifter. De godkjente boutgiftene begrenses av et tak (maksimalgrense). For å redusere boutgiftene for dem som har de høyeste boutgiftene foreslår Kommunal- og regionaldepar-

tementet å øke boutgiftstakene for alle mottakere. Det foreslås i tillegg å styrke bostøtten med 50 mill. kroner for å bidra til at ordningen blir bedre for barnefamilier med lave inntekter. Store husstander (barnefamilier) får etter forslaget den største økningen. Forslag til endringer i boutgiftstakene fra 1. januar 2014 framgår av tabell 3.22.

Tabell 3.22 Nye boutgiftstak

Antall personer i husstanden	Boutgiftstak 2013	Boutgiftstak 2014	Endring
1	61 000	61 800	800
2	65 500	67 700	2 200
3	70 000	73 600	3 600
4	74 500	79 500	5 000
5 eller flere	79 000	85 400	6 400

For boligeiere blir i dag liknet verdi av egen bolig inntil 500 000 kroner holdt utenfor ved beregning av bostøtte. Som følge av vekst i likningsverdien på boliger, foreslår departementet å øke fribeløpet til 525 000 kroner.

I dag inngår umyndiges midler som forvaltes av overformynderiet i husstandens formue ved beregning av bostøtte. Dette gjelder også midler som barnets foresatte ikke disponerer, som for eksempel erstatningsutbetalinger. Fra 2014 vil barns formue som følge av erstatnings- og forsikringsutbetalinger ikke inngå i beregningen av bostøtte som en følge av en endring i skatteloven.

Bostøtte beregnes i hovedregelen ut fra tidligere års likning. For å sikre at bostøtte er berettiget, gjøres det en etterkontroll mot faktisk likning for det året det ble mottatt bostøtte. Bostøtten skal betales tilbake hvis den faktiske inntekten i kalenderåret har vært høyere enn 100 000 kroner over

øvre inntektsgrense for å få bostøtte og det har vært utbetalt mer enn 10 000 kroner. Videre må søkere om bostøtte oppgi et anslag for inntekten i det året det søkes for. Dersom inntektsanslaget er mer enn 50 000 kroner over øvre inntektsgrense for å få bostøtte blir den ikke utbetalt. Departementet mener det er uheldig at inntektsgrensene ved etterkontroll og for anslag av inntekt er forskjellige. Det foreslås derfor at grensen for inntektsendring ved etterkontroll reduseres fra 100 000 kroner til 50 000 kroner, slik at den tilsvarende grensen som gjelder ved anslag av inntekt.

Bevilgningen til bostøtte i 2014 foreslås satt til 3 000 mill. kroner. Det er da lagt til grunn at i gjennomsnitt 115 000 husstander vil motta 25 900 kroner i bostøtte det året. I tillegg er det forutsatt at det vil bli etterbetalt 20 mill. kroner, blant annet som følge av opprettinger og klagebehandling.

Kap. 581 Bolig- og bomiljøtiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Kunnskapsutvikling og -formidling	4 260	4 500	4 700
61	Husleietilskudd	2 397	2 500	2 300
70	Boligetablering i distriktene	20 000	20 600	21 300
74	Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling, <i>kan overføres</i>	27 968	29 400	55 000
75	Tilskudd til etablering i egen bolig	433 255	354 300	366 000
76	Tilskudd til utleieboliger, <i>kan overføres</i>	469 802	433 800	495 300
77	Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og bygg- kvalitet, <i>kan overføres</i>	24 995	23 800	21 900
78	Boligsosialt kompetansetilskudd, <i>kan overføres</i>	67 975	70 700	74 900
79	Tilskudd til tilpasning av bolig		172 500	185 500
	Sum kap. 581	1 050 652	1 112 100	1 226 900

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 76 økt med 15 mill. kroner til 448,8 mill. kroner, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Post 21 Kunnskapsutvikling og -formidling

Mål

Posten skal bidra til å nå målet om flere boliger og bygg som møter framtidens behov og målet om mer forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren. Det er et mål å øke fagkunnskapen blant sentrale aktører i bolig- og byggsektoren. Bevilgningen benyttes til forskning, utredninger og formidling av kunnskap for å utvikle bolig- og bygningspolitikken.

Rapport

I 2012 og 2013 har en del av midlene blitt benyttet til utredninger som har vært grunnlag for arbeidet med Meld. St. 17 (2012–2013) *Byggje – bu – leve* og oppfølging av Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn*. Det gjelder blant annet juridiske utredninger og data fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Midlene har også blitt brukt til blant annet en virkemiddelgjennomgang for gjeldsproblematikk, dokumentasjon av erfaringer med passivhus og utredning om krav til eksisterende byggverk.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 4,7 mill. kroner til FoU-tiltak innen bolig- og bygningssektoren i

2014. Det vil blant annet omfatte prosjekter som er en oppfølging av forslag i Meld. St. (2012–2013) *Byggje – bu – leve* og Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit bedre samfunn*.

Post 61 Husleietilskudd

Husleietilskuddet er en behovsprøvd overgangsordning som skal gjelde fram til 31. desember 2014. Husbanken forvalter ordningen. Midlene gis til Oslo kommune som behandler søknader, utbetaler tilskudd og rapporterer til Husbanken. Kostnadene fordeles likt mellom staten og kommunen.

Mål

Tilskuddet skal bidra til at leietakere med svak økonomi i tidligere husleieregulerte boliger i Oslo kan beholde boligen også etter at den offentlige husleiereguleringen ble avviklet 1. januar 2010. Ordningen skal bidra til å nå målet om økt botrygghet.

Tildelingskriterier

Leietakeren må ha fylt 67 år før 1. januar 2010 eller ha bodd i den regulerte boligen siden

1. januar 1990. Tilskuddet skal sikre en sum til livsopphold på om lag 7 000 kroner per måned for leietakere som bor alene og om lag 11 000 kroner for par. For husstander med tre eller flere personer legges det til 2 500 kroner per person. Ved beregningen tas det hensyn til husleien, og det gis en kompensasjon for oppvarmingsutgifter på 500 kroner per måned.

Det blir ikke gitt tilskudd til husstander med en netto likningsformue over 250 000 kroner. Inntekter ved utleie av hybel vil gi avkorting i tilskuddet på 50 pst. av leieinntekten. Det gis ikke tilskudd for den delen av husleien som overstiger 14 500 kroner i måneden. Etter hvert som husstandenes egne inntekter øker, vil tilskuddet bli redusert.

Rapport

Det ble utbetalt om lag 4,2 mill. kroner i husleietilskudd til husstander i Oslo i 2012. Av dette dekket staten i henhold til avtale med kommunen om lag 2,4 mill. kroner. Ved utgangen av 2012 var det 72 husstander som mottok tilskudd i Oslo. Antall mottakere har gått noe ned siden ordningen ble etablert. Dette skyldes dels naturlig avgang og dels at satsene i beregningen ligger fast som nominelle beløp mens mottakerne har noe økende inntekter. De mest vanskeligstilte mottakerne har fortsatt å motta tilskudd.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 2,3 mill. kroner i 2014, som skal dekke statens del av utgiftene til husleietilskuddet i Oslo kommune.

Post 70 Boligetablering i distriktene

Tilskuddet tildeles 12 kommuner som deltar i den treårige satsingen *Boligetablering i distriktene*. Ordningen ble opprettet i 2012. Husbanken forvalter ordningen og tildeler tilskudd basert på søknad fra kommunene. Kommunene rapporterer til Husbanken.

Mål

Tilskuddet skal bidra til utviklingen av attraktive lokalsamfunn ved å stimulere til økt tilbud av ulike typer boliger i kommuner med små og usikre boligmarkeder og/eller mangel på boliger. Formålet med tilskuddet til privatpersoner er å redusere risikoen for tap ved investering i egen bolig i satsingskommunene.

Tildelingskriterier

Kommunen kan bruke tilskuddet til selv å oppføre og rehabilitere/ombygge boliger for utleie til personer som ønsker å prøve å bo i kommunen. Kommunen kan også gi tilskudd videre til selskaper, stiftelser og lignende for etablering av utleieboliger til samme formål. I tillegg kan kommunen gi tilskudd videre til privatpersoner til investering i egen bolig. Tilskuddet skal primært benyttes til oppføring av bolig, men kan i særlige tilfeller gis til rehabilitering/ombygging av brukt bolig.

Tilskudd til utleieboliger kan utgjøre inntil 15 pst. av de prosjekteringskostnadene som Husbanken godkjenner. Tilskudd til privatpersoner kan utgjøre inntil 20 pst. av godkjente prosjekteringskostnader, men kan ikke overstige 600 000 kroner. Tilskuddet avskrives med 5 pst. årlig.

Tilskuddet kan ikke kombineres med andre offentlige tilskuddsordninger.

Oppfølging og kontroll

Kommunene skal rapportere om bruken av tildelte midler. Husbanken foretar etterkontroll av kommunene for å sikre at midlene er brukt i tråd med tildelingskriteriene.

Rapport

Kommunene Tolga, Hitra, Grong, Flatanger, Hasvik, Balestrand, Herøy, Gildeskål, Sørfold, Seljord, Ullensvang og Granvin deltar i forsøksordningen. Tilskuddsmidlene er forbeholdt disse kommunene i hele prøveperioden.

I 2012 ble hele bevilgningen på 20 mill. kroner fordelt på 31 prosjekter med i alt 52 utleieboliger og 29 eieboliger. De fleste er nybygg, men det er også flere prosjekter med ombygging av annen bygningsmasse til boliger. Søkerne er utbyggere som vil etablere utleieboliger for tilflyttere, arbeidsinnvandrere og private som vil etablere seg i egen bolig.

Noen kommuner har prioritert tilskudd til leilighetsbygg, både for personer i etableringsfasen, og for eldre som ønsker en mer lettstelt bolig. Dette har ført til at flere brukte eneboliger kommer til salgs. Som en del av erfaringsformidlingen er det planlagt tre nasjonale erfaringskonferanser. Den første konferansen ble avholdt i februar 2013.

Det er igangsatt en følgeevaluering av ordningen. Evalueringen skal bidra til å samle og formidle erfaringer om arbeidet, og vurdere effekten av tilskuddsmidlene.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 21,3 mill. kroner i 2014.

Post 74 Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling, kan overføres

Husbanken forvalter ordningen.

Mål

Tilskuddsordningen skal bedre de fysiske omgivelsene, stimulere til økt deltakelse i nærmiljøet og motvirke negativ utvikling i et område. Tilskuddet skal bidra til å forbedre bomiljøet og løse lokale utfordringer i boligområder. Ordningen skal blant annet bidra til målene om økt botrygghet og økt boligsosial kompetanse.

Tildelingskriterier

Tilskuddet skal gå til tiltak i Groruddalen i Oslo, Oslo indre øst og områder i Bergen og Trondheim med miljømessige og sosiale utfordringer. Tilskudd til fysiske tiltak skal bidra til miljøvennlige og universelt utformede boligområder gjennom å øke kvaliteten i både bygninger og uteområder. Tilskuddet kan også gis til informasjons- og kompetansetiltak.

Oppfølging og kontroll

Det skal rapporteres på hvert enkelt tiltak. Videre er det utviklet et felles statlig-kommunalt rapporteringssystem for hele Groruddalssatsingen hvor dette tilskuddet inngår.

Rapport

Det har blitt etablert et eget nettsted hvor saker om områdeløft legges ut, se husbanken.no.

Groruddalen i Oslo

Husbankens satsing i Groruddalen gjennomføres innenfor to hovedstrategier:

1. områdeløft som er en helhetlig, ekstraordinær satsing innenfor geografisk avgrensede områder med spesielle utfordringer
2. utvikling av gode boliger og boområder ved tildeling av bomiljøtilskudd

I perioden 2007–2011 ble det årlig tildelt 43 mill. kroner til denne satsingen, mens det i 2012 og 2013 er tildelt 40 mill. kroner.

Femte fase i satsingen ble gjennomført i 2011, med områdeløft på Furuset i bydel Alna, Veitvet-Sletteeløkkå i bydel Bjerke, Romsås i bydel Grorud og Haugenstua i bydel Stovner. Det er inngått samarbeidsavtaler mellom Oslo kommune og Husbanken, og mellom hver av bydelene og Husbanken om videreføring av disse områdeløftene ut 2013. Det arbeides med en revidering av avtalene. Det ble i 2011 igangsatt fire nye områdeløft i Groruddalen: på Lindeberg i bydel Alna, Linderud i bydel Bjerke, Ammerud i bydel Grorud og i Stovner senterområde i bydel Stovner. Det er inngått samarbeidsavtaler mellom Oslo kommune og Husbanken, og mellom hver av bydelene og Husbanken om videreføring av disse nye områdeløftene ut 2016.

Econ Pöyry og Proba samfunnsanalyse melder i en følgeevaluering fra 2011 at områdeløftet i Groruddalen tidlig skapte entusiasme i nærmiljøet, godt samarbeid om enkelttiltak og etter hvert godt samarbeid på institusjonsnivå. Arbeidet har blant annet ført til møteplasser og andre synlige tiltak, samt lokal ledelseskapasitet som er viktig i videre lokal samfunnsutvikling.

Husbanken har tildelt 16,3 mill. kroner i bomiljøtilskudd til 26 prosjekter i 2012.

Bergen

Bergen kommune ble i 2012 tildelt 6 mill. kroner til områdeløft i Årstad bydel, Indre Laksevåg og Ytre Arna. Tildelingen er økt til 6,5 mill. kroner i 2013. Tiltakene i Årstad bydel gjennomføres i området Løvstakksiden og er konsentrert rundt opprustning av fysisk infrastruktur og tiltak knyttet til prosesser og aktivitetsledelse for barn, unge og befolkningen ellers. Tiltakene i Indre Laksevåg er konsentrert rundt infrastruktur og stimuleringsmidler til lokal velforening og prosjektledelse. Tiltakene i Ytre Arna er rettet mot å revitalisere området som både boligområde, næringsområde, og å ruste opp Ytre Arna som lokalsenter blant annet ved å tilrettelegge for lokalsenterfunksjoner og bærer av kulturminner. I alle de tre områdene er det lagt opp til stor grad av brukermedvirkning og tverrfaglig samarbeid.

Trondheim

Trondheim kommune ble i 2012 tildelt 1,5 mill. kroner til å starte opp en langsiktig satsing på et områdeløft i bydelen Saupstad-Kolstad, og tildelingen er økt til 2,5 mill. kroner i 2013.

En kartlegging og utredning gjennomført i samarbeid med Trondheim kommune danner grunnlaget for denne satsingen. Midlene er i 2012

fordelt til seks prosjekter for blant annet heving av kompetanse, sikre forankring i lokalmiljøet og fysiske tiltak som rehabilitering og vitalisering av offentlige rom og utemiljø.

Budsjettforslag

Tilskuddet gis til prosjekter som kan vare over flere år. Fra og med 2013 budsjetteres derfor posten med et system med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf. boks 3.2. Utbetalingsprofilen på posten er 60 pst. første år og 40 pst. andre år.

Regjeringen foreslår en ny områdesatsing i Oslo indre øst der fem departementer vil være involvert. Satsingen ledes av Miljøverndepartementet. Det foreslås å øke bevilgningen over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett med 5 mill. kroner. Dette skal gå til å forbedre boliger og boligområder og stimulere til økt deltakelse i nærmiljøet.

Samlet foreslås det en bevilgning på 55 mill. kroner på posten i 2014. Av dette er 35,4 mill. kroner knyttet til tilsagn som gis i 2014 og 19,6 mill. kroner er knyttet til tilsagn gitt i 2013.

Bevilgningsforslaget innebærer en samlet tilsagnsramme på posten på 59 mill. kroner i 2014. Av dette skal 41,4 mill. kroner gå til satsingen innenfor programområde 3A i Groruddalen i Oslo, 8,3 mill. kroner til Oslo indre øst, 6,7 mill. kroner til styrking av arbeidet med områder i Bergen med dårlige levekår og 2,6 mill. kroner til styrking av arbeid rettet mot områder i Trondheim. I tillegg foreslås en tilsagnsfullmakt på 23,6 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak IV.

Det vises forøvrig til nærmere omtale av forslaget om ny områdesatsing i Oslo indre øst og forslag om ny områdesatsing på Fjell i Drammen kommune i Prop. 1 S (2013–2014) *Miljøverndepartementet*. Miljøverndepartementet er ansvarlig for satsingene.

Post 75 Tilskudd til etablering i egen bolig

Husbanken forvalter ordningen. Tilskuddet fordeles i hovedsak via kommunene, men også av Husbanken i enkelte tilfeller.

Mål

Tilskuddet skal bidra til etablering i egen bolig for vanskeligstilte på boligmarkedet. Ordningen skal bidra til målet om etablering i eid bolig.

Tildelingskriterier

Tilskuddet tildeles til kommuner etter blant annet folketall, sammensetning av befolkningen og bruk

av startlån. Kommuner med store boligsosiale utfordringer blir prioritert. Tilskuddet tildeles fra kommunene til enkeltpersoner etter streng økonomisk behovsprøving for oppføring, kjøp eller refinansiering av egen bolig. Tilskuddsutmålingen avhenger av boligbehov, husstandens økonomi og muligheter for andre offentlige støtteordninger, som for eksempel bostøtte. Tilskuddet avskrives over 20 år. Det er fastsatt forskrift og retningslinjer for ordningen.

Etter samtykke fra Husbanken kan kommunene avsette noe av tildelte midler i tapsfond for å sikre kommunen mot økonomiske tap i forbindelse med utlån av startlån.

Oppfølging og kontroll

Kommunene rapporterer elektronisk til Husbanken om vedtak og avslag på søknader om tilskudd til etablering i egen bolig. Husbanken kan hente inn og kontrollere opplysninger som brukes i forbindelse med tildeling og etterfølgende rapportering.

Rapport

I 2012 var tilskudd til etablering i egen bolig og tilskudd til tilpasning av bolig (ny post 79 fra 2013) plassert på kap. 581, post 75 Tilskudd til etablering og tilpasning av bolig. Samlet bevilgning var på 435 mill. kroner. Av dette ble 411,9 mill. kroner fordelt til kommunene for videretildeling, hvorav 302,6 mill. kroner ble bevilget som tilskudd til etablering og 109,3 mill. kroner til tilskudd til tilpasning av boliger. I tillegg tildelte Husbanken 23,1 mill. kroner til tilstandsvurdering av borettslag, prosjektering av boliger som skal dekke spesielle boligbehov og prosjektering og installering av heis i eksisterende boligbygg. Rapporteringen viser at kommunene til sammen ga 318,8 mill. kroner i tilskudd til etablering i 1 242 saker i 2012.

Samtidig som antall tilskudd har gått noe ned, har gjennomsnittlig tilskuddsbeløp økt, fra 241 000 kroner i 2011 til 256 000 kroner i 2012. Tilskudd til etablering gis stadig oftere i kombinasjon med startlån.

Andelen som fikk etableringstilskudd sammen med startlånet var på 77 pst. i 2011 og 83 pst. i 2012. I 2012 var det 34 pst. av mottakerene av tilskuddet som også fikk bostøtte i den nye boligen.

I 2012 bodde om lag 23 pst. av mottakere av tilskudd til etablering i kommunale utleieboliger. Dette er 6 prosentpoeng flere enn i 2011.

Tabell 3.23 Kommunenes tildeling av tilskudd til etablering 2010–2012

År	2010		2011		2012	
	Antall	Beløp	Antall	Beløp	Antall	Beløp
Tilskudd til etablering (beløp i mill. kroner)	1 512	348	1 410	339	1 242	319

Tallene er basert på kommunenes innrapportering og viser kommunenes forbruk av de tildelte midlene. Beløpene som kommunene har innrapportert vil avvike noe fra de beløpene som kommunene har fått tildelt fra Husbanken.

Tabell 3.24 Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012

År	2010	2011	2012
Gjennomsnittlig tilskudd per bolig (kroner)	230 000	241 000	256 000

Kommunene har siden 1996 hatt anledning til å sette av midler til å dekke tap på startlån fra de personrettede tilskuddsmidlene de får tildelt. Muligheten for slike fondsavsetninger har vært strammet inn noe de senere årene siden mange kommuner har opparbeidet tilstrekkelig store fond. 19 kommuner styrket sine tapsfond i 2012.

Det ble satt av om lag 5 mill. kroner til dette i 2012, mot 4,9 mill. kroner i 2011. Fondene utgjorde 316 mill. kroner ved utgangen av 2012, mot 319 mill. kroner i 2011. Det ble i 2012 trukket 16 mill. kroner av fondene til dekning av kommunale tap på startlån, noe som var om lag det samme som i 2011.

Tabell 3.25 Tilskudd til etablering 2010–2012

Antall innvilgede tilskudd til etablering, fordelt etter brukergruppe	2010	2011	2012
Flyktninger	48	48	26
Personer med nedsatt funksjonsevne ¹	194	192	84
Bostedsløse	17	10	15
Personer med svak økonomi	1230	1116	737
Annet ²	23	44	380
Totalt	1512	1410	1242

¹ Inkluderer funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer med psykiske lidelser

² Gruppen omfatter husstander som er registrert i flere brukergrupper. Dette kan være personer med to eller flere diagnoser som for eksempel rus og psykiske lidelser.

Budsjettforslag

Det foreslås en samlet bevilgning på 366 mill. kroner i 2014.

Post 76 Tilskudd til utleieboliger, kan overføres

Husbanken forvalter ordningen.

Mål

Tilskudd til utleieboliger skal bidra til å nå målet om å skaffe egnede boliger for vanskeligstilte på boligmarkedet.

Tildelingskriterier

Tilskudd til utleieboliger skal gis til kommuner, stiftelser og andre aktører som etablerer utleieboliger for vanskeligstilte. Utmålingen av tilskuddet er basert på økonomien i det enkelte prosjekt. Det kan gis inntil 40 pst. i tilskudd til utleieboliger for prioriterte grupper, og grupper med spesielle

behov for tilrettelegging av tjenestearreal, lokalisering og bygningsmessige tilpasninger. Tilskuddet avskrives over 20 år. I tilfeller der tilskuddet tildeles andre aktører enn kommuner har kommunen tildelingsrett til disse boligene. For mer om kriteriene, se husbanken.no.

Oppfølging og kontroll

Kommunen skal rapportere årlig på bruk av utleieboliger som har fått tilskudd. For utleieboliger som

ikke eies av kommunen, gjennomføres stikkprøvekontroller fra høsten 2012. Dersom det avdekkes at boligene brukes i strid med vilkårene for tilskuddet, vil Husbanken vurdere å kreve hel eller delvis tilbakebetaling.

Rapport

I 2012 ga Husbanken tilsagn om tilskudd til utleieboliger for 430,0 mill. kroner til 1001 utleieboliger.

Tabell 3.26 Tilskudd til utleieboliger 2010–2012

Antall utleieboliger som er omfattet av innvilgede tilskudd, fordelt etter brukergruppe	2010	2011	2012
Flyktninger	264	292	312
Personer med nedsatt funksjonsevne ¹	23	31	73
Bostedsløse	52	85	195
Personer med svak økonomi	766	593	421
Totalt	1 105	1 001	1 001

¹ Inkluderer funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer med psykiske lidelser

I 2013 er tilsagnsrammen for tilskudd til utleieboliger på 488,6 mill. kroner. I første halvår 2013 er det gitt tilsagn om tilskudd for 144,8 mill. kro-

ner til 285 utleieboliger. Tilskuddene fordeler seg på kommuner i hele landet.

Tabell 3.27 Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012

År	2010	2011	2012
Gjennomsnittlig tilskudd (kroner)	317 200	390 800	429 500

Tilsagnsrammen for 2013 ble økt med 33,3 mill. kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013, jf. Prop. 149 S (2012–2013).

For å bidra til økt og raskere bosetting av flyktninger, særlig av enslige mindreårige, ble tilskudd til utleieboliger styrket med 69,6 mill. kroner fra 2011. I 2012 ble det i alt gitt 145 mill. kroner i tilsagn til boliger til flyktninger, til 312 boliger i 73 kommuner. Tiltaket er viktig for å redusere ventetiden i mottak.

Budsjettforslag

Tilskudd gis til prosjekter som kan vare over flere år. Posten har derfor et budsjetteringssystem med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf.

boks 3.2. Utbetalingsprofilen på posten er 45 pst. første år, 34 pst. andre år, 11 pst. tredje år og 6 pst. fjerde år. Det forventes 4 pst. annulleringer.

Det foreslås en bevilgning på 495,3 mill. kroner i 2014. Det er da lagt til grunn en reell styrking av tilsagnsrammen på 66,7 mill. kroner, med et tilhørende forslag til bevilgning på 30 mill. kroner, i 2014. Av det samlede bevilgningsforslaget er 257,6 mill. kroner knyttet til tilsagn som skal gis i 2014, mens 237,7 mill. kroner er knyttet til tilsagn som er gitt tidligere år. I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 423,7 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak IV.

Bevilgningsforslaget innebærer en økning i tilsagnsrammen på 83,8 mill. kroner, fra 488,6 mill. kroner i 2013 til 572,4 mill. kroner i 2014.

Post 77 Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet, kan overføres

Husbanken forvalter ordningen.

Mål

Kompetansetilskuddet skal bidra til å heve kompetansen om miljø- og energigivne boliger, universell utforming og god byggeskikk hos de sentrale aktørene i bolig- og byggsektoren. Ordningen skal bidra til å nå målet om økt kompetanse og implementering av nye løsninger i sektoren.

Tildelingskriterier

Tilskuddet skal gå til prosjekter som bidrar til følgende utviklingsområder:

- kunnskapsutvikling, støtte til forsøksprosjekter og formidling av informasjon om energibruk og miljø- og klimavennlige løsninger i boliger og bygg
- kompetanseutvikling, støtte til forsøksprosjekter og formidling av informasjon om universell utforming, tilgjengelighet og brukbarhet i boliger, bygg og uteområder
- kunnskapsutvikling og formidling av informasjon om bærekraftig byggeskikk

Oppfølging og kontroll

Det skal rapporteres på hvert tiltak. Med mindre prosjektene inneholder sensitiv personinformasjon, er det en forutsetning at resultatene offentliggjøres og kan presenteres og videreformidles. Rapporter publiseres på husbanken.no.

Rapport

I 2012 ble det gitt tilsagn til 79 prosjekter med et totalt tilsagnsbeløp på 28 mill. kroner. Det er gitt støtte til prosjekter innenfor universell utforming, miljø og energi og bærekraftig byggeskikk, arkitektur og bomiljø. Omtrent halvparten av bevilgningen har gått til prosjekter innenfor miljø og energi, mens kompetanseprosjekter innenfor universell utforming har fått i underkant av 40 pst. En viktig satsing innenfor miljø og energi er *Fremtidens byer*. Rundt 10 pst. av rammen er benyttet til slike prosjekter. Andre viktige formål innenfor miljø og energi har vært *Lavenergiprogrammet*, utviklingen av miljøstandarder og prosjekter i regi av høyskoler/forskningsinstitusjoner. Økt kompetanse om passivhus har også vært et prioritert formål. Innenfor universell utforming har viktige for-

mål vært utvikling av byggregulert velferdsteknologi, kurs, konferanser og annen informasjonsvirksomhet. Prosjekter i regi av funksjonshemmede organisasjoner har mottatt nærmere 3 mill. kroner.

I første halvår 2013 er det gitt tilsagn om kompetansetilskudd for 13,3 mill. kroner til 41 prosjekter. Fra 2013 er støtte til Lavenergiprogrammet samlet på kap. 587, post 70.

Budsjettforslag

Tilskuddene gis til prosjekter som kan vare over flere år. Posten har derfor et budsjetteringssystem med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf. boks 3.2. Utbetalingsprofilen på posten er 15 pst. første år, 40 pst. andre år, 40 pst. tredje år og 5 pst. fjerde år. Det forventes 5 pst. annulleringer.

Det foreslås en bevilgning på 21,9 mill. kroner i 2014. Av dette er 4,1 mill. kroner knyttet til tilsagn som gis i 2014 mens 17,8 mill. kroner er knyttet til tilsagn som er gitt tidligere år.

I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 29,9 mill. kroner i 2014, jf. forslag til romertallsvedtak IV.

Bevilgningsforslaget innebærer en tilsagnsramme på 27,3 mill. kroner i 2014.

I 2014 skal Husbanken blant annet videreføre støtten til FutureBuilt og til prosjekt databasen Ecobox som Norske arkitekters landsforening er ansvarlig for. Husbanken skal gi støtte til Næringslivets stiftelse for miljødeklarasjoner. Det legges også til grunn at inntil 5 mill. kroner kan benyttes til prosjekter innenfor samarbeidsprogrammet Framtidens byer.

Post 78 Boligsosialt kompetansetilskudd, kan overføres

Husbanken forvalter ordningen.

Mål

Boligsosialt kompetansetilskudd skal bidra til å heve kompetansen innenfor boligsosialt arbeid og boligsosial politikk, samt til å formidle kunnskap om boligmarkedet og offentlig boligpolitikk generelt. Tilskuddet er viktig for at kommunene skal kunne utvikle et godt kunnskapsgrunnlag for sitt boligsosiale arbeid, en hensiktsmessig organisering og sikre god forankring av boligsosialt arbeid i kommunene. Ordningen skal bidra til målet om økt boligsosial kompetanse, slik at flere vanskeligstilte skal få et egnet sted å bo.

Tildelingskriterier

Kompetansetilskuddet rettes i hovedsak mot kommuner med store boligsosiale utfordringer. Tilskudd skal gå til prosjekter som bidrar til:

- kunnskapsutvikling om boligsosialt arbeid gjennom blant annet forsøksprosjekter
- boligsosial planlegging og gjennomføring av boligsosial politikk i kommunene
- formidling av kunnskap, gode eksempler, planleggingsverktøy med videre til aktørene på boligmarkedet
- kunnskapsutvikling om boligmarkedet og offentlig boligpolitikk

Fra 2013 kan leietakerorganisasjoner som jobber med å etablere et landsdekkende tilbud for leietakere søke om driftsstøtte.

Oppfølging og kontroll

Det skal rapporteres på hvert tiltak. Med mindre prosjektene inneholder sensitiv personinformasjon, er det en forutsetning at resultatene offentliggjøres og kan presenteres og videreformidles. Rapporten publiseres på husbanken.no.

Rapport

Tilskuddet bidrar til at flere kommuner kan bygge opp boligsosial kompetanse og organisere og planlegge det boligsosiale arbeidet mer helhetlig. Dette kan bidra til at de økonomiske virkemidlene utnyttes bedre, og dermed til at flere vanskeligstilte får en egnet bolig. En evaluering av kompetansetilskuddet utført av Asplan Viak i 2009, viste at midlene ble vurdert som svært verdifulle for å få realisert gode tiltak som ellers ikke ville blitt prioritert.

I 2012 ga Husbanken tilsagn om kompetansetilskudd til 128 boligsosiale prosjekter på totalt 77 mill. kroner. Av disse ble det gitt tilsagn om 48,2 mill. kroner til 60 prosjekter som skal bidra til å heve den boligsosiale kompetansen i kommunene. 0,8 mill. kroner av kompetansemidlene gikk til 6 boligsosiale handlingsplaner. Videre ble det gitt tilsagn om 6,5 mill. kroner til 11 pilot- og forsøksprosjekter og 6,0 mill. kroner til FoU og evaluering. De resterende 15,5 mill. kroner av kompetansemidlene gikk til prosjekter som skal bidra til å øke den generelle kompetansen innenfor boligsosialt arbeid. Til sammen fikk kommunene tilsagn på 80 pst. av det totale beløpet.

Husbanken støttet Leieboerforeningen i Oslo med et driftstilskudd på 1 mill. kroner og prosjektet *Nasjonal organisering av leieboere* med 2,5 mill. kroner i 2012.

Tabell 3.28 Fordeling av prosjekter med tilsagn i 2012 etter tema/målgrupper

Målgruppe	Antall	Beløp tildelt (i mill. kroner)
Boligsosialt arbeid generelt	108	66,8
Bostedsløshet	11	2,2
Boligsosialt miljø	4	3,0
Flyktninger	8	2,7
Løslatelse	6	2,2
Utkastelser	1	0,3
Barn/unge	5	2,3
Psykatri	4	1,0

Et prosjekt kan være rettet mot flere målgrupper.

Mer informasjon om prosjektene er tilgjengelig på husbanken.no.

I første halvår 2013 er det gitt tilsagn om kompetansetilskudd for 76,8 mill. kroner til 110 prosjekter.

Budsjettforslag

Tilskudd gis til prosjekter som kan vare over flere år. Posten har derfor et budsjetteringssystem med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf. boks 3.2. Utbetalingsprofilen på posten er 15 pst.

første år, 40 pst. andre år, 40 pst. tredje år og 5 pst. fjerde år. Det forventes 5 pst. annulleringer.

Det foreslås en bevilgning på 74,9 mill. kroner i 2014. Av dette er 12,3 mill. kroner knyttet til tilsagn som gis i 2014 og 62,6 mill. kroner er knyttet til tilsagn gitt tidligere år. I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 101,8 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak IV.

Bevilgningsforslaget innebærer en tilsagnsramme på 82,3 mill. kroner i 2014.

Post 79 Tilskudd til tilpasning av bolig

Husbanken forvalter ordningen. Tilskudd til tilpasning av bolig tildeles fra Husbanken til kommunen for videretildeling til privatpersoner. Tilskudd til øvrige formål på posten gis fra Husbanken direkte til mottaker. Fram til og med 2012 var tilskuddet en del av post 75 Tilskudd til etablering og tilpasning av bolig.

Mål

Tilskudd til tilpasning av bolig skal bidra til å sikre egnede boliger for personer med særlige behov som følge av nedsatt funksjonsevne. Ordningen skal bidra til målet om økt tilgjengelighet og universell utforming i boliger, bygg og uteområder.

En tilgjengelig bolig er en som har god framkommelighet, for eksempel trinnfri adkomst, tilstrekkelig bredde på dører eller annet.

Tildelingskriterier

Tilskuddsordningen går til følgende formål:

- tilpasning av bolig
- prosjektering av boliger som skal dekke spesielle boligbehov
- tilstandsvurdering av borettslag, sameier og lignende
- prosjektering av og installering av heis i eksisterende boligbygg
- drift av kriseboliger for mennesker med beskyttelsesbehov

Alle kommuner kan søke om midler til tilpasning. Tilskuddet tildeles til enkeltpersoner ut fra en helhetsvurdering av søkers økonomi og muligheter for støtte fra andre offentlige støtteordninger. Tilskuddet kan dekke godkjente utbedringskostnader. Tilskuddet gis først og fremst til eide boliger, men kan også gis til utleieboliger.

For mer om kriteriene, se husbanken.no.

Oppfølging og kontroll

Kommunene rapporterer elektronisk til Husbanken om vedtak og avslag på søknader om tilskudd til tilpasning av bolig. Ved behov innhentes og kontrolleres opplysningene som brukes i forbindelse med tildeling og etterfølgende rapportering av Husbanken.

Rapport

I 2012 var tilskudd til etablering i egen bolig og tilskudd til tilpasning av bolig plassert på kap. 581, post 75 Tilskudd til etablering og tilpasning av bolig. Samlet bevilgning var på 435 mill. kroner. Av dette ble 411,9 mill. kroner fordelt til kommunene for videretildeling hvorav 302,6 mill. kroner til tilskudd til etablering og 109,3 mill. kroner til tilskudd til tilpasning av boliger.

Kommunenes rapportering viser at det i 2012 ble gitt 1 095 tilskudd til tilpasning på til sammen 56,6 mill. kroner. De resterende midlene er i stor grad overført til 2013, og vil bli brukt til samme formål.

Kommunenes bruk av tilskudd til tilpasning var lavere i 2012 enn forventet. På bakgrunn av dette har Husbanken i 2013 iverksatt tiltak for å gjøre ordningen bedre kjent og sørge for at midlene kommer målgruppen til gode. I tillegg er retningslinjer og veileder gjennomgått for å sikre at disse tydelig formidler intensjonene med tilskuddsordningen.

Tilskudd til tilpasning ble styrket med 23 mill. kroner i 2012 i forbindelse med utfasing av særfradraget for store sykdomsutgifter (herunder utgifter til ombygging av bolig).

I 2013 er bevilgningen for tilskudd til tilpasning i egen bolig på til sammen 172,5 mill. kroner. I første halvår 2013 har 293 kommuner søkt, og 252 kommuner fått midler til tilpasningstilskudd. Til sammen 84 mill. kroner er fordelt. 41 kommuner har fått avslag, i hovedsak fordi de har ledige midler igjen fra tidligere år.

Husbanken ga i 2012 tilskudd til utredning og prosjektering for 5,5 mill. kroner, tilskudd til tilstandsvurdering for 7,5 mill. kroner og til prosjektering og installering av heis for 10 mill. kroner.

Per første halvår 2013 er det gitt tilskudd til utredning og prosjektering for 5,2 mill. kroner, tilskudd til tilstandsvurdering for 8,7 mill. kroner og til prosjektering og installering av heis for 39,6 mill. kroner. Tabell 3.29 og 3.30 viser kommunenes tildeling av tilskudd til tilpasning i perioden 2010–2012.

Husbanken har blant annet sammen med Årdal Boligbyggelag, Årdal kommune, Norske Boligbyggelag (NBBL) og NAV Hjelpemiddelsen-

tral satt i gang et pilotprosjekt for å etterinstallere permanente heiser som alternativ til bruk av midlertidige trappeheiser.

Tabell 3.29 Kommunenes tildeling av tilskudd til tilpasning 2010–2012

År	2010		2011		2012	
	Antall	Beløp	Antall	Beløp	Antall	Beløp
Tilpasningstilskudd (beløp i mill. kroner)	1 851	86	1 429	69	1 095	57

Tallene er basert på kommunenes innrapportering og viser kommunenes forbruk av de tildelte midlene. Beløpene vil avvike noe fra de beløpene som kommunene har fått tildelt fra Husbanken.

Tabell 3.30 Gjennomsnittlig tilskudd per bolig, 2010–2012

År	2010	2011	2012
Gjennomsnittlig tilskudd (kroner)	46 300	48 100	51 700

Budsjettforslag

Regjeringen foreslår en styrking av tilskudd til tilpasning av bolig med 7 mill. kroner i 2014. Dette er midler som frigjøres i forbindelse med utfasingen av særfradraget for store sykdoms-

utgifter. Fradrag for blant annet utgifter til ombygging av bolig er tatt ut av ordningen. Det vises videre til omtale i Prop. 1 LS (2012–2013) *Skatter, avgifter og toll*.

Det foreslås en samlet bevilgning på 185,5 mill. kroner i 2014.

Kap. 582 Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
60	Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg, <i>kan overføres</i>	478 981	439 700	487 300
61	Rentekompensasjon – kirkebygg, <i>kan overføres</i>	34 947	49 200	50 800
	Sum kap. 582	513 928	488 900	538 100

Post 60 Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg, kan overføres

Kunnskapsdepartementet har fagansvaret for ordningen. Tilskuddsordningen forvaltes av Husbanken.

Mål

Målet med ordningen er å sikre at alle elever i grunn- og videregående skole får gode læringsforhold. Ordningen skal stimulere kommuner og fylkeskommuner til å bygge nye skoleanlegg, samt rehabilitere og ruste opp eksisterende anlegg. Ordningen omfatter offentlige

svømmeanlegg som skolen bruker i sin undervisning.

Tildelingskriterier

Renteutgiftene beregnes sjablongmessig med utgangspunkt i et serielån med 20 års løpetid i Husbanken. Kommunene står fritt til å velge om finansiering skal skje med eller uten opptak av lån, og de velger fritt hvilken låneinstitusjon som skal benyttes. Husbanken gir ikke lån til tiltakene. Rentekostnadene for hele 20-årsperioden blir dekket med utgangspunkt i et tilsvarende lån med flytende rente i Husbanken. Tilskudd til rentekompensasjon blir i hovedsak utbetalt én gang per år, i desember.

Kommuner og fylkeskommuner kan søke om midler til kommunal og fylkeskommunale skolebygg. Ved innføring av rentekompensasjonsordningen ble det tatt sikte på en investeringsramme på 15 mrd. kroner over åtte år. Den samlede investeringsrammen ble fordelt på den enkelte kommune og fylkeskommune. Innenfor sin tildelte ramme kan kommuner og fylkeskommuner også søke om rentekompensasjon på vegne av private grunnskoler og private videregående skoler med rett til statstilskudd.

Rapport

Kommuner og fylkeskommuner har vist stor interesse for ordningen etter at den ble innført i 2002. Opprinnelig hadde ordningen en investeringsramme på 15 mrd. kroner. Hele rammen ble fasett inn i løpet av ordningens seks første år. I statsbudsjettet for 2009 ble ordningen utvidet, med sikte på en investeringsramme på nye 15 mrd. kroner fordelt over åtte år. I 2009 ble 3 mrd. kroner av rammen fasett inn. I 2010, 2011 og 2012 ble det årlig fasett inn en investeringsramme på 2 mrd. kroner. Rammene ble benyttet i sin helhet. Investeringsrammen for 2013 er på 1 mrd. kroner.

Fra innføringen av ordningen i 2005 og til og med første halvår 2013 har Husbanken registrert 2 141 prosjekter fordelt på 1 321 skoler. Husbanken har ikke mottatt søknader på vegne av private grunnskoler eller videregående skoler fram til og med første halvår 2013. Bredbånd inngår i 702 prosjekter, og funksjonshemmedes behov er ivaretatt i 1 090 prosjekter i henhold til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler med videre.

Budsjettforslag

Regjeringen foreslår en investeringsramme på 1 mrd. kroner for 2014, jf. forslag til romertallsvedtak V. Forslaget anslås å medføre et bevilgningsbehov på 22 mill. kroner i 2014.

Til sammen foreslås det en bevilgning på 487,3 mill. kroner. Kompensasjonen er knyttet til renteutgifter for investeringer innenfor rammene på til sammen 26 mrd. kroner, som det er gitt tilsagn om i perioden 2002–2013 og som det skal gis tilsagn om i 2014.

Det vises også til forslag om økt rentemargin i Husbanken fra 1. mars 2014, jf. omtale på kap. 2412 post 90 Lån fra Husbanken og forslag til romertallsvedtak VIII. Siden rentekompensasjonen blir beregnet sjablongmessig med utgangspunkt i et serielån i Husbanken, innebærer dette en økning i bevilg-

ningsbehovet på posten på 46 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Post 61 Rentekompensasjon – kirkebygg, kan overføres

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet har fagansvaret for ordningen. Tilskuddsordningen forvaltes av Husbanken.

Mål

Målet er at ordningen skal stimulere til sikring og bevaring av kirker, kirkenes utsmykning og inventar.

Tildelingskriterier

Ordningen omfatter alle menighetskirker i Den norske kirke. Fredede og verneverdige kirker har høy prioritet. Søknad kan fremmes av kirkeeier eller kommune på vegne av kirkeeier.

Tilskudd til rentekompensasjon beregnes med basis i et serielån i Husbanken med 20 års løpetid, likt som ordningen for skole- og svømmeanlegg, jf. nærmere omtale under kap. 582, post 60.

Rapport

For årene 2005 og 2006 ble det vedtatt en investeringsramme på 1 mrd. kroner. I 2007 ble investeringsrammen økt med 300 mill. kroner, til en total ramme på 1,3 mrd. kroner. I saldert budsjett for 2009 ble investeringsrammen økt med 800 mill. kroner. I forbindelse med St.prp. nr. 37 (2008–2009) *Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid* ble rammen økt med ytterligere 400 mill. kroner i 2009, til en total ramme på 2,5 mrd. kroner. I 2010 ble det vedtatt en investeringsramme på 500 mill. kroner. Dette tilsvarte den utdisponerte delen av investeringsrammen i 2009, jf. Prop. 93 S (2009–2010). I saldert budsjett for 2011 ble investeringsrammen økt med 400 mill. kroner. Investeringsrammen for 2012 var 450 mill. kroner, jf. Prop. 111 S (2011–2012). Det er ikke gitt noen investeringsramme i 2013.

Ved utgangen av første halvår 2013 var det gitt tilsagn for i alt 2,9 mrd. kroner. Av de 1 282 prosjektene som har fått tilsagn om rentekompensasjon gjaldt 877 prosjekter fredede og verneverdige kirker, 403 prosjekter ordinære kirker og 2 prosjekter nybygg og til-/påbygg i totalt 294 kommuner. I alt 881 kirkeprosjekter er ferdigstilt per første halvår 2013, for i alt 1,9 mrd. kroner.

Budsjettforslag

Regjeringen foreslår en investeringsramme på 500 mill. kroner for 2014, jf. forslag til romertallsvedtak VI. Forslaget anslås å medføre et bevilgningsbehov på 0,3 mill. kroner i 2014.

Til sammen foreslås det en bevilgning på 50,8 mill. kroner. Kompensasjonen er knyttet til renteutgifter for investeringer innenfor rammene på til sammen 3,4 mrd. kroner, som det er gitt til-

sagn for i perioden 2005–2013 og som det skal gis tilsagn for i 2014.

Det vises også til forslag om økt rentemargin i Husbanken fra 1. mars 2014, jf. omtale på kap. 2412 post 90 Lån fra Husbanken og forslag til romertallsvedtak VIII. Siden rentekompensasjon blir beregnet sjablongmessig med utgangspunkt i et serielån i Husbanken innebærer dette en økning i bevilgningsbehovet på posten med 4,8 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Kap. 585 Husleietvistutvalget

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2012	budsjett 2013	
1	Driftsutgifter	22 456	22 300	23 300
	Sum kap. 585	22 456	22 300	23 300

Husleietvistutvalget (HTU) er et tvisteløsningsorgan som kan mekle og avgjøre alle typer tvister om leie av bolig i Oslo, Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. HTU skal tilby rask, rimelig og kompetent behandling av husleietvister i disse områdene. Se omtale under Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg for mer informasjon om HTU.

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn til ansatte, husleie og andre faste driftsutgifter for HTU. HTU har kontorer i Oslo, Bergen og Trondheim.

Rapport

I 2012 mottok HTU 1 360 nye saker, hvorav 829 saker kom fra Oslo og Akershus, 243 fra Bergen og 288 fra Trondheim. Dette er en økning på 21 pst. fra 2011. Økningen i saksmengde skyldes i første rekke at HTUs distrikt ble utvidet i 2012. Bergenskontoret ble utvidet til å dekke hele Hordaland fylke og Trondheimskontoret til å dekke begge Trøndelagsfylkene. Men også i Oslo og Akershus økte saksmengden med om lag 10 pst. HTU fattet vedtak i 875 saker i 2012, mens det ble meklet fram forlik i 248 saker. 202 saker ble avvist eller trukket, enkelte etter at partene hadde inngått utenrettslig forlik.

Brukerundersøkelser fra 2011 og 2012 viste at publikum gjennomgående er positive til Husleie-

tvistutvalgets tvisteløsning, og at særlig meklings-tilbudet får svært god tilbakemelding.

I første halvår 2013 ble det mottatt 768 saker, mot 664 på samme tid i 2012, det vil si en økning på 16 pst. Av de mottatte sakene kom 302 fra Oslo, 114 fra Akershus, 157 fra Hordaland og 195 fra Trøndelagsfylkene. Det ble ferdigbehandlet 697 saker i første halvår, hvorav det ble fattet vedtak i 450 av sakene, 119 saker ble forlikt og 128 saker ble trukket eller avvist.

Husleietvistutvalget legger stor vekt på rask saksbehandling, og prioriterer spesielt å holde saksbehandlingstiden nede for de sakene der partene ønsker mekling. Partene får tilbud om mekling så snart innklagde har gitt tilsvaret. I 2012 var gjennomsnittlig behandlingstid 11,5 uker når saken endte med forlik. Saker som ikke forlikes, blir avgjort av Husleietvistutvalget. For disse sakene var behandlingstiden i gjennomsnitt 15 uker. Mesteparten av denne tiden går med til forkyning av klagen, og partenes utveksling av prosesskriv med videre. Fra det tidspunkt Husleietvistutvalget har mottatt siste prosesskriv og til avgjørelsen foreligger (Husleietvistutvalgets egen behandlingstid), gikk det i gjennomsnitt 4,5 uker.

Høsten 2013 vil det foreligge en samfunnsøkonomisk analyse fra Vista Analyse om HTU.

Budsjettforslag

I 2012 var det en betydelig økning i HTUs saksmengde. I hovedsak skyldes dette geografisk

utvidelse, men også en generell økning. Det forventes at saksmengden vil økes ytterligere etter hvert som ordningen blir bedre kjent. HTU gir også stadig mer informasjon og veiledning til publikum fra hele landet.

Det foreslås derfor å øke bevilgningen på posten med 1 mill. kroner til 23,3 mill. kroner i 2014.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 3585, post 1, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Kap. 3585 Husleietvistutvalget

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
1	Gebyrer	1 044	900	900
16	Refusjon av fødselspenger/sykepenger	100		
18	Refusjon av sykepenger	469		
	Sum kap. 3585	1 613	900	900

Post 1 Gebyrer

Gebyret for behandling av en sak for Husleietvistutvalget følger rettsgebyret, som er på 860 kroner.

Budsjettforslag

Posten foreslås budsjettert med gebyrinntekter på 900 000 kroner i 2014.

Kap. 586 Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
63	Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag	1 061 836	1 013 900	1 027 600
64	Investeringsstilskudd, <i>kan overføres</i>	734 537	847 800	977 300
	Sum kap. 586	1 796 373	1 861 700	2 004 900

Post 63 Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag

Helse- og omsorgsdepartementet har fagansvaret for ordningen. Ordningen forvaltes av Husbanken. Tilskuddene som gis over posten er knyttet til omsorgsbolig- og sykehjemsprosjekter som fikk oppstartingsstilskudd (post 60) under *Handlingsplan for eldreomsorgen 1998–2003* og *Opptrappingsplanen for psykisk helse 1999–2004*.

For omtale av tildelingskriterier vises det til Prop. 1 S (2009–2010) *Kommunal- og regionaldepartementet*.

Rapport

I 2012 ble det utbetalt om lag 1 062 mill. kroner i kompensasjonstilskudd. Bevilgningen for 2013 er på 1 013,9 mill. kroner.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 1 027,6 mill. kroner i 2014.

Det vises også til forslag om økt rentemargin i Husbanken fra 1. mars 2014, jf. omtale på kap. 2412 post 90 Lån fra Husbanken og forslag til romertallsvedtak VIII. Siden kompensasjonen blir beregnet sjablongmessig med utgangspunkt i et serielån i Husbanken innebærer dette en økning i bevilgningsbehovet på posten på 28,3 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Post 64 Investeringstilskudd, kan overføres

Helse- og omsorgsdepartementet har fagansvaret for ordningen. Ordningen forvaltes av Husbanken. Fylkesmannen gir Husbanken faglig assistanse under søknadsbehandlingen.

Mål

Regjeringen har et mål om å fornye og øke tilbudet av sykehjemsplasser og omsorgsboliger for personer med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester, uavhengig av alder, diagnose eller funksjonshemming. Dette omfatter eldre, personer med utviklingshemming og andre med nedsatt funksjonsevne, psykiske og sosiale problemer, rusproblemer og langvarige somatiske sykdommer.

For perioden 2008–2015 er målsettingen å gi tilsagn om tilskudd til bygging og rehabilitering av 12 000 sykehjemsplasser og omsorgsboliger med heldøgntjenester.

Tildelingskriterier

Tilskuddet kan gis til å framskaffe heldøgns omsorgsplasser i omsorgsboliger og sykehjem, samt fellesarealer som er nødvendig for å oppnå heldøgntjenester i eksisterende omsorgsboliger. Tilskuddet kan også gis til bygging av korttids-plasser i sykehjem. Tilskuddet kan kun gis til kommuner.

I 2013 gis tilskuddet ut fra en anleggskostnad på maksimalt 2,8 mill. kroner for en sykehjemsplass eller omsorgsbolig. En sykehjemsplass kan få tildelt maksimalt 1 120 000 kroner per plass (40 pst. av anleggskostnadene) og en omsorgsbolig med fellesareal kan få tildelt maksimalt 840 000 kroner per boenhet (30 pst. av anleggskostna-

dene). Det gis lavere tilskudd til utbedring av sykehjemsplasser og omsorgsboliger. Fellesareal som er nødvendig for å yte heldøgntjenester i eksisterende omsorgsboliger kan gis tilskudd på inntil 40 pst. av godkjente anleggskostnader.

Det er et krav at omsorgsboligene og sykehjemsplassene er universelt utformet og tilrettelagt for mennesker med demens og kognitiv svikt.

Oppfølging og kontroll

Fylkesmannen gir Husbanken faglig assistanse under søknadsbehandlingen for å sikre kvaliteten på prosjektene. Blant annet vurderer fylkesmannen spørsmål som gjelder krav om at omsorgsplassene skal benyttes til personer med behov for heldøgns omsorg. Det skal også vurderes om omsorgsplassene er tilrettelagt for beboere med demens og kognitiv svikt.

Rapport

I 2012 ga Husbanken nye tilsagn om investeringstilskudd for 930,7 mill. kroner. Tilsagnene omfattet 1 165 omsorgsplasser, hvorav 502 omsorgsboliger og 663 sykehjemsplasser. Det ble også gitt tilsagn til bygging av om lag 6 900 kvm. fellesareal i tilknytning til eksisterende omsorgsboliger, slik at det kan ytes heldøgntjenester i boligene.

Det ble i 2012 etterbetalt 168 mill. kroner til kommuner som hadde fått tilsagn i 2008–2011. Dette fulgte av at satsene som ble vedtatt oppjustert i forbindelse med Prop. 65 S (2010–2011) ble gitt tilbakevirkende kraft.

Tilsagnsrammen for 2013 er satt til 1 715 mill. kroner. Rammen gir rom for at det kan gis tilsagn til 1 750 omsorgsplasser i 2013. I første halvår 2013 ble det gitt tilsagn til i alt 995 omsorgsplasser, fordelt på 473 omsorgsboliger og 522 sykehjemsplasser.

Tabell 3.31 Investeringstilskudd – gitte tilsagn fra 2008 til 1. halvår 2013

	Omsorgsplasser i alt	Omsorgsboliger	Sykehjemsplasser	Fellesareal (kvm.)
2008	1 074	415	659	12 182
2009	1 898	685	1 213	11 308
2010	839	550	289	3 011
2011	1 133	663	470	13 586
2012	1 165	502	663	6 937
1. halvår 2013	995	473	522	9 260
I alt	7 104	3 288	3 816	56 284

Tallene tar hensyn til senere annulleringer av gitte tilsagn.

Aktiviteten på ordningen var stor i 2008 og 2009 før den falt markert i 2010. Etter at tilskuddsutmålingen ble økt i 2011 har aktiviteten økt. I 2013 ble den maksimale anleggskostnaden hevet fra 2,29 til 2,8 mill. kroner. Det forventes at de økte maksimalsatsene i 2013 vil bidra til økt etterspørsel etter investeringstilskudd.

I perioden 2008–2012 har Husbanken mottatt søknader om tilskudd til 6 491 boenheter, gitt tilsagn til totalt 6 109 boenheter, og utbetalt tilskudd til 3 531 enheter.

Mange omsorgsbolig- og sykehjemsprosjekter omfatter flere typer tiltak. Av tiltakene som ble gjennomført i prosjektene som fikk tilsagn i 2008–2012, gjaldt om lag 60 pst. oppføring, 15 pst. utbedring, og 25 pst. ombygging av omsorgsboliger og sykehjemsplasser.

Med virkning fra 2. mai 2013 er det åpnet for at også helseforetak kan disponere omsorgsplasser som får investeringstilskudd. Det forutsettes at tilbud om heldøgns helse- og omsorgstjenester ved disse plassene skjer i samarbeid med kommuner. Disponering av slike plasser skal være basert på en klar fordeling av ansvar for plassene mellom partene, og helseforetaket forplikter seg til å finansiere driften av plassene de har ansvaret for.

Budsjettforslag

Tilskuddene gis til prosjekter som kan vare over flere år. Posten har derfor et budsjetteringssystem med tilsagnsramme, tilsagnsfullmakt og bevilgning, jf. boks 3.2. Utbetalingsprofilen på posten er 5 pst. første år, 15 pst. andre år, 30 pst. tredje år, 30 pst. fjerde år og 20 pst. femte år. Det foreslås en bevilgning på 977,3 mill. kroner i 2014, hvorav 101 mill. kroner er knyttet til tilsagn som gis i 2014 og 876,3 mill. kroner er knyttet til tilsagn gitt i tidligere år og som kommer til utbetaling i 2014. I tillegg foreslås det en tilsagnsfullmakt på 3 523,7 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak IV.

Bevilgningsforslaget innebærer en tilsagnsramme på 2 020 mill. kroner i 2014. Rammen vil kunne dekke tilsagn til om lag 2 000 omsorgsboliger og sykehjemsplasser.

Regjeringen foreslår å heve den maksimale anleggskostnaden fra 2,8 mill. kroner til 2,885 mill. kroner. De maksimale tilskuddssatsene heves dermed til 865 500 kroner for omsorgsboliger og til 1 154 000 kroner for sykehjemsplasser.

Kap. 587 Direktoratet for byggkvalitet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
1	Driftsutgifter	66 724	66 900	73 600
22	Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling	17 422	32 500	52 600
70	Tilskudd til Lavenergiprogrammet		6 000	6 200
	Sum kap. 587	84 146	105 400	132 400

Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) er rådgivende organ for Kommunal- og regionaldepartementet og sentral myndighet på det byggetekniske området. Se omtale under Ansvar og arbeidsoppgaver under programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg for mer informasjon om direktoratet.

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn, husleie og andre faste utgifter for DiBK. Direktoratet har kontor i Oslo og Gjøvik. Bevilgningen dekker også utgiftene knyttet til ordningen med sentral godkjenning

av foretak for ansvarsrett. Ordningen med sentral godkjenning skal være selvfinansierende, jf. kap. 3587, post 4 Gebyrer, sentral godkjenning foretak. I tillegg dekker bevilgningen på posten utgifter knyttet til utvikling og drift av *ByggSøk*.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 73,6 mill. kroner i 2014. Dette er en styrking på 6,7 mill. kroner sammenlignet med 2013. Av dette skal 3 mill. kroner benyttes til å styrke DiBKs arbeid med *Bygg21*. Bevilgningen skal bidra til forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren.

Det foreslås at bevilgningen på posten kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 3587, post 4, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 22 Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling

Posten skal bidra til kunnskapsutvikling og informasjonsformidling innenfor bygningspolitiske temaer. Dette skal bidra til flere og bedre boliger og bygg som møter framtidens behov og til mer forenkling og innovasjon i bolig- og byggsektoren.

Rapport

I 2012 var bevilgningen på posten 17,6 mill. kroner. Av bevilgningen ble blant annet 4,3 mill. kroner brukt innen området energi og miljø, 3,4 mill. kroner innen sikkerhet og brukbarhet, 2,7 mill. kroner innen produkter og byggevarer og 1 mill. kroner til byggesaksprosess. 3,8 mill. kroner ble brukt til utvikling og forbedring av IKT innen bygg og byggesak.

Prosjektene omfatter blant annet nasjonal og internasjonal standardisering, informasjonstiltak og utredninger som legges til grunn for forbedring og forenkling av byggeregler.

For å følge opp Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit bedre samfunn* ble bevilgningen på posten styrket med 14,9 mill. kroner i 2013, fra 17,6 mill. kroner til 32,5 mill. kroner. Blant annet som følge av dette ble *Bygg21* etablert i 2013. *Bygg21* er et bredt samarbeid mellom myndigheter og byggenæringen for å heve kompetansen i næringen. DiBK har ansvar for sekretariatet og det er oppnevnt et eget styre. DiBK har i 2013 også startet arbeidet med utredning av en strategi for *ByggNett* i nær kontakt med berørte parter. *ByggNett* er en planlagt ny felles elektronisk plattform for alle innen byggsektoren. *ByggNett* skal stimulere til økt elektronisk samhandling og stimulere til et mangfold av tilbydere av ulike løsninger, for å understøtte og effektivisere byggeprosessen.

Budsjettforslag

For å følge opp arbeidet med *Bygg21* og *ByggNett* foreslås det en styrking av posten med 20,1 mill. kroner. Det foreslås en bevilgning på 52,6 mill. kroner i 2014.

Post 70 Tilskudd til Lavenergiprogrammet

Lavenergiprogrammet ble opprettet høsten 2007, og er et tiårig samarbeidsprogram mellom staten

og byggenæringen. Fra og med 2013 er det statlige koordineringsansvaret for Lavenergiprogrammet overført fra Olje- og energidepartementet til Kommunal- og regionaldepartementet. Programmet ledes av en styringsgruppe som består av representanter fra DiBK, Enova, Husbanken, Statsbygg, Byggenæringens Landsforening, Arkitektbedriftene i Norge og Norges vassdrags- og energidirektorat.

Mål

Ordningen skal bidra til å nå målet om flere energieffektive boliger og bygg. Programmet har som overordnet mål å heve kunnskapsnivået om energieffektive bygg i hele bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen. Programmet skal arrangere kurs, utvikle veiledningsmateriale og formidle kunnskap fra forbildeprosjekter ut i byggenæringen. Se ytterligere omtale på Lavenergiprogrammets nettsider (lavenergiprogrammet.no).

Tildelingskriterier

Tilskuddet skal tildeles Lavenergiprogrammet ved Byggenæringens Landsforening. Midlene skal benyttes som driftsmidler til programmet, til kompetanseheving i byggenæringen og til forbildeprosjekter.

Oppfølging og kontroll

Byggenæringens Landsforening er formell eier av Lavenergiprogrammet. Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) tildeler midlene fra posten til Lavenergiprogrammet. Lavenergiprogrammet skal rapportere på bruken av midlene til DiBK.

Rapport

For å nå målet om økt kompetanse om energieffektive bygg har Lavenergiprogrammet gjennomført en rekke kurs, informasjonstiltak og prosjekter rettet mot byggenæringen.

I samarbeid med Enova har Lavenergiprogrammet holdt kurs over hele landet om energieffektivisering av boliger for byggmestere og andre håndverkere. Programmet har også gjennomført kurs i prosjektering av passivhus over hele landet, i samarbeid med Norske arkitekters landsforbund, Tekna, Norges Ingeniør- og Teknologiforbund, Entreprenørforeningen Bygg og Anlegg, Boligprodusentene og Arkitektbedriftene.

Lavenergiprogrammet driver forskningsprosjektet *Evaluering av boliger med lavt energibehov*

(EBLE) og samarbeider med Statsbygg om FoU-prosjektet *Virtuelt nullenergibygging*.

Undersøkelser Lavenergiprogrammet har utført viser at både håndverkere og prosjekterende har mangelfulle kunnskaper om energi i bygg. Gjennom deltagelsen i EU-prosjektet *Build Up Skills* har Lavenergiprogrammet utarbeidet en statusanalyse og et veikart for

byggenæringen. Det er også laget en plan for å øke kompetansen om energieffektive bygg.

I perioden 2013–2015 prioriteres kompetanse om energieffektivisering i eksisterende boliger og utdanning i byggfag og arkitektur på alle nivåer.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 6,2 mill. kroner i 2014.

Kap. 3587 Direktoratet for byggkvalitet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
4	Gebyrer, sentral godkjenning foretak	28 804	31 800	31 475
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	341		
18	Refusjon av sykepenger	416		
	Sum kap. 3587	29 561	31 800	31 475

Post 4 Gebyrer, sentral godkjenning foretak

Gebyret er på 1 900 kroner per foretak og dekker alle utgiftene til drift av ordningen med sentral godkjenning av foretak med ansvar for oppgaver i byggevirkksomheten. Det skal kompenseres for eventuell merutgift gjennom tiltak på inntektssiden, slik at utgifter og inntekter i ordningen balanserer best mulig, jf. omtale under kap. 587, post 1 Driftsutgifter.

Budsjettforslag

Det foreslås at gebyrene økes med 200 kroner per foretak per år i 2014, fra 1 900 kroner til 2 100 kroner. Dette tilsvarer om lag utviklingen i konsumpriser fra 2010 da gebyret sist ble økt. Det legges opp til at gebyret prisjusteres årlig fra og med 2014.

I 2014 foreslås det budsjettert med 31,5 mill. kroner i gebyrinntekter.

Kap. 2412 Husbanken

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
1	Driftsutgifter	335 374	330 500	335 000
21	Spesielle driftsutgifter	12 929	12 800	13 100
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	16 400	23 200	17 100
71	Tap på utlånsvirkosomhet	8 097	21 000	21 000
72	Rentestøtte	14 441	13 000	10 800
90	Lån fra Husbanken, <i>overslagsbevilgning</i>	16 783 562	19 543 000	19 889 000
	Sum kap. 2412	17 170 803	19 943 500	20 286 000

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 45 økt med 10 mill. kroner til 33,2 mill. kroner og post 90 økt med 1 102 mill. kroner til 20 645 mill. kroner, jf. Prop. 149 S og Innst. 470 S (2012–2013).

Husbanken er viktig for gjennomføringen av boligpolitikken og forvalter økonomiske virkemidler som bostøtte, tilskudd og lån. Se omtale under Ansvar og arbeidsoppgaver under Programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg for mer informasjon om Husbanken.

Post 1 Driftsutgifter

Posten dekker lønn, husleie og andre faste driftsutgifter for Husbanken. Husbanken har hovedkontor i Drammen og regionkontor i Hamar, Trondheim, Bergen, Arendal og Oslo.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 335 mill. kroner i 2014.

Det foreslås at bevilgningen på posten kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 5312, post 1, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen på posten skal bidra til flere boliger og bygg som møter framtidens behov og til at flere vanskeligstilte skal få et egnet sted å bo. Bevilgningen skal benyttes til forskning, utvikling og kunnskapsformidling innenfor boligsosiale temaer, temaer om bærekraftig kvalitet i boligmassen og andre sentrale spørsmål knyttet til boligpolitikk.

Rapport

I 2012 ble det satt i gang 16 nye forskningsopdrag. Mange er knyttet til ulike aspekter ved å komme inn på boligmarkedet for ulike grupper og boligens betydning for helse og samfunnsdeltagelse.

Det er blant annet gjennomført en utredning av effekter av boligsosiale virkemidler knyttet til blant annet potensialet for at lavinntektshusholdninger kan eie bolig (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)). Andre oppdrag som ble gjennomført i 2012 var en vurdering av standardbudsjettet for låneutmåling (Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)), videreutvikling av Statistisk sentralbyrås leiemarkedsundersøkelse og kartlegging av bostedsløse. Resultatene av kartleggingen av bostedsløse ble offentliggjort i 2013. Videre ble det bevilget midler til flere prosjekter innenfor kvalitet og miljø, blant annet en kartlegging av erfaringer med passivhus (SINTEF Byggforsk) og støtte til

forskningsprogrammet *Zero emission building* (ZEB).

I 2013 er det bevilget 12,8 mill. kroner på posten. Per første halvår 2013 er det igangsatt 11 nye prosjekter for til sammen 9,8 mill. kroner.

Budsjettforslag

Fra og med 2014 skal SSB drifte en ny og bedre leiemarkedsundersøkelse. Det foreslås derfor å overføre 130 000 kroner til Finansdepartementets budsjett for å dekke utgiftene SSB får forbundet med dette. Det foreslås en bevilgning på posten 13,1 mill. kroner i 2014.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Posten benyttes til større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, blant annet på utstyrs- og system-siden på IKT-området.

Rapport

Av bevilgningen på 16,4 mill. kroner i 2012 har 3,8 mill. kroner gått til forvaltning og utvikling av Husbankens systemportefølje. Av dette har 6,5 mill. kroner gått til oppdatering av IKT-systemene som følge av ny bostøttelov. I tillegg ble det benyttet 6,1 mill. kroner til modernisering av Husbankens IKT-infrastruktur, forprosjekt for definering og planlegging av Husbankens IKT moderniseringsprogram (SIKT) og oppstart av fire av ni prioriterte tiltak i første fase av SIKT:

- eSøknad Bostøtte
- eSøknad Startlån
- IKT-støtte til analyse- og rapportering
- Analyse av IKT-støtte for Husbankens låneforvaltning

Per 1. halvår 2013 er 18,5 mill. kroner benyttet av bevilgningen på i alt 33,2 mill. kroner. Av dette har 10 mill. kroner gått til å fortsette systemoppdateringene som følger av ny lov om bostøtte. Det resterende har i hovedsak gått til ytterligere modernisering av IKT-infrastruktur og videreføring av SIKT.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 17,1 mill. kroner i 2014. Bevilgningen skal blant annet benyttes til å følge opp Husbankens IKT-moderniseringsprogram SIKT.

Post 71 Tap på utlånsvirksomhet

Posten omfatter tap på hovedstol, tap på opptjente, ikke betalte renter og årets renter fra tap, se tabell 3.32.

I 2012 registrerte Husbanken et samlet netto tap på om lag 8 mill. kroner, noe som var om lag 6 mill. kroner lavere enn i 2011. I første halvår 2013 var det registrert et netto tap på om lag 3,4 mill. kroner. Misligholdet er fortsatt lavt, og derfor holdes foreløpig tapsanslag for 2014 på et moderat nivå. Behov for bevilgning på denne posten i 2014 anslås til 21 mill. kroner. Samlet utlånsportefølje vil i gjennomsnitt

utgjøre rundt 136 mrd. kroner i 2014, og tapet er dermed anslått til 0,15 promille.

Hoveddelen av Husbankens tap på utlån gjelder tap på startlån, som utgjorde 5,9 mill. kroner i 2012. Dette var en reduksjon med 0,8 mill. kroner fra 2011. Den relative andelen av tapene som kan knyttes til startlån er imidlertid økende. Dette skyldes at startlånenes samlede andel av Husbankens utlånsportefølje har økt, og at det er noe høyere tapsrisiko knyttet til startlån enn grunnlån. Denne tendensen ser ut til å holde seg også så langt i 2013. Ved tap på startlån har kommunen tapsrisikoen for de første 25 pst. av restgjelden på tapstidspunktet, mens staten ved Husbanken har tapsrisikoen for de siste 75 pst.

Tabell 3.32 Husbanken – tap på utlånsvirksomhet

	(mill. kr)
Tap på hovedstol	16
+ Tap på opptjente, ikke betalte renter	2
+ Rentefritak på lån i forbindelse med gjeldssanering, årets renter	1
+ Årets renter fra tap knyttet til hovedstol og tidligere opptjente, ikke betalte renter	2
<i>= 2412.71 Tap på utlånsvirksomhet</i>	<i>21</i>

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 21 mill. kroner i 2014.

Post 72 Rentestøtte

Posten omfatter eldre særvilkårslån som har én pst. lavere rente enn ordinære lån. Slike lån ble gitt fram til og med 1995. Rentestøtten beregnes og bokføres parallelt med opptjente renteinntekter. Restgjelden var per 31. desember 2012 på om lag 1 350 mill. kroner, og rentestøtten er budsjettet til 13 mill. kroner i 2013. Rentestøtten beregnes ved å multiplisere restgjelden med én pst. og ta hensyn til nedbetalingen. Det er mange låneopptak på særvilkår med ulike nedbetalingsprofiler, men for tiden nedbetales låneporteføljen i gjennomsnitt med om lag 180 mill. kroner pr. år.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 10,8 mill. kroner til rentestøtte i 2014.

Post 90 Lån fra Husbanken

Husbankens låneramme

Husbanken skal supplere det ordinære kredittmarkedet og gi lån til formål som er samfunnsøkonomisk og fordelingspolitisk ønskelige. Husbanken gir grunnlån til oppføring av nye boliger eller utbedring av eksisterende boliger, lån til barnehager og startlån til vanskeligstilte på boligmarkedet. Lånene i Husbanken er viktige for å sikre en god boligfordeling i hele landet og for å fremme kvaliteter som miljø og universell utforming. Husbanken skal føre en god praksis for låneforvaltningen med sikte på lav kredittrisiko i sin utlånsvirksomhet. Låneordningene skal bidra til flere boliger og bygg som møter framtidens behov og til at flere vanskeligstilte skal få et sted å bo.

I tillegg til å dekke utbetaling av lån, skal bevilgningen på posten også dekke beregnede opptjente, ikke betalte renter fra kundene.

Rapport

Lånerammen i Husbanken har de siste årene ligget på et høyt nivå. I 2009 var rammen 16 mrd. kroner, inklusive en ramme på 4 mrd. kroner som ble vedtatt i forbindelse med behandlingen av

St.prp. nr. 37 (2008–2009) *Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid*. I 2010 var lånerammen på 15 mrd. kroner. Både i 2011 og 2012 var rammen 15 mrd. kroner i saldert budsjett. Begge årene ble det imidlertid vedtatt en ytterligere ramme på 5 mrd. kroner, slik at samlet låneramme ble 20 mrd. kroner for disse årene. For 2013 ble lånerammen fastsatt til 20 mrd. kroner i saldert budsjett. Lånerammen ble økt med 5 mrd. kroner, til 25 mrd. kroner, i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2013.

Totalt utbetalte Husbanken 16 784 mill. kroner i lån i 2012 og 14 367 mill. kroner i 2011. I 2012 ble hele lånerammen på 20 mrd. kroner disponert.

Bevilgningen i 2013 er 19 543 mill. kroner. I første halvår 2013 ble det utbetalt 8 837 mill. kroner.

Grunnlån

Grunnlån skal fremme viktige boligkvaliteter som miljø og universell utforming i ny og eksisterende bebyggelse, skaffe boliger til sosiale formål, og sikre nødvendig boligforsyning i distriktene.

Etterspørsel etter grunnlån til bygging av nye boliger var høyere i 2012 enn i 2011. Det ble søkt om lån til bygging av 7 544 boliger i 2012 mot 4 900 boliger i 2011, det vil si en økning på 54 pst. I alt ble det gitt tilsagn om grunnlån for om lag 11,5 mrd. kroner til nybygging og utbedring av 8 233 boliger.

Gjennomsnittlig utlånsbeløp for grunnlån i Husbanken var om lag 1,8 mill. kroner i 2012. Gjennomsnittskostnaden for en husbankfinansiert bolig var på om lag 2,5 mill. kroner.

Av de 5 287 boligene godkjent for grunnlån til oppføring i 2012, tilfredsstillte 97 pst. kvalitetskravene knyttet til miljø og energi. Dette er miljøkvaliteter ut over kravene i byggeteknisk forskrift. Grunnlån til utbedring ble i 2012 gitt til 2 593 boliger der miljø og energi var viktige kvaliteter. I første halvår 2013 ble 6 512 boliger med kvaliteter innen miljø og energi godkjent for grunnlån.

Av de nye boligene som fikk godkjenning om grunnlån til oppføring i 2012, tilfredsstilte 97 pst. kravene til kvaliteter innen universell utforming. Ved utbedring er det mer krevende å få til universell utforming. Av det samlede antall boliger med grunnlån til utbedring tilfredsstilte 50 pst. kravene til kvaliteter innen universell utforming. I første halvår 2013 ble det gitt godkjenning om grunnlån til 6 394 boliger som har kvaliteter innenfor universell utforming.

I første halvår 2013 har Husbanken gitt tilsagn om grunnlån for 9,9 mrd. kroner.

I forbindelse med at lånerammen ble økt i 2013 ble det innført prioriteringsregler for grunnlånet, jf. Prop. 149 S (2012–2013). Lån til utleieboliger blant annet til flyktninger, utbedring av bolig særlig for eldre og funksjonshemmede, studentboliger og andre boligsosiale formål er prioriterte formål for grunnlånet.

Startlån

Startlånet er en låneordning for personer som har langvarige vansker med å skaffe seg eller holde på en egnet bolig. Husbanken gir lån til kommuner for videre utlån av startlån til enkeltpersoner. Lånet skal være et finansieringstilbud for boligtiltak som vanligvis ikke gis lån i ordinære kredittinstitusjoner.

Husbanken utbetalte startlån til kommunene for 7,5 mrd. kroner i 2012 og 6,2 mrd. kroner i 2011. Kommunene ga i alt 12 512 startlån i 2012, og 10 802 i 2011.

Om lag halvparten som fikk utbetalt startlån i 2012 flyttet fra bolig leid av privat utleier, mens 7 pst. flyttet fra kommunal utleie og 12 pst. fra foreldrehjemmet. Avslagsandelen på søknader om startlån økte i 2012 med 5 prosentpoeng til 41 pst. Det totale antallet ferdigbehandlede søknader om startlån var 21 522. Av disse ble 9 010 søknader avslått. Halvparten av avslagene gis som følge av manglende betjeningsevne. I 2012 fikk 904 husstander startlån sammen med bostøtte, mens 360 husstander mottok startlån sammen med både bostøtte og etablerings-tilskudd.

Det ble gitt 1 350 startlån til refinansiering av dyre boliglån i 2012 slik at husstanden kunne bli boende i boligen.

I første halvår 2013 har Husbanken lånt ut startlån til kommunene for 4,6 mrd. kroner.

Husbanken og FinansNorge utarbeidet i 2012 et felles informasjonsskriv til bankene om hvordan startlån og banklån kan utfylle hverandre. Dette er tilgjengelig på husbanken.no.

Lån til barnehager

Barnehagelån skal bidra til å dekke behovet for gode barnehager. Lånet gis til kommuner, enkeltpersoner og selskaper, stiftelser og lignende for oppføring, kjøp og utbedring av barnehager.

Det ble i 2012 gitt tilsagn om lån til barnehager for 1 mrd. kroner i 52 saker. Dette omfatter til sammen 2 932 plasser. I første halvår 2013 har Husbanken gitt tilsagn om lån til barnehager for 0,7 mrd. kroner.

Tabell 3.33 Lån fra Husbanken

	(mill. kr i 2014)
Utbetaling av nye lån	19 300
+ Lån til opptjente, men ikke betalte renter	589
<i>= 2412.90 Lån fra Husbanken</i>	<i>19 889</i>

Budsjettforslag

For å bidra til å oppnå målsettingene for bolig- og bygningspolitikken er det behov for en låneramme som sikrer god aktivitet på Husbankens låneordninger. Samtidig skal Husbanken supplere, ikke fortrenge, det private kredittmarkedet. Det foreslås derfor en låneramme på 20 mrd. kroner i 2014, jf. forslag til romertallsvedtak VII.

I 2013 ble det innført prioriteringsregler for lån i Husbanken. Departementet vil i samarbeid med Husbanken fastsette prioriteringsregler for lånerammen i 2014. Søknader om lån vil bli avslått når lånerammen er brukt opp.

Kommunal- og regionaldepartementet vil målrette startlånet for å sikre at ordningen treffer og hjelper de med størst behov.

Det foreslås en bevilgning på 19 889 mill. kroner i 2014. Av dette skal 19 300 dekke utbetaling av nye lån i 2014 og 589 mill. kroner skal dekke lån til opptjente, ikke betalte renter.

I fire av de fem siste årene er Husbankens låneramme økt i løpet av året på grunn av høy etterspørsel etter husbanklån. Lånerammen har derfor ligget på et høyt nivå de siste årene. Utlånsporteføljen er anslått å vokse fra 136,4 mrd. kroner i 2013 til 157,8 mrd. kroner i 2017. For å sikre at Husbankens rolle fortsatt skal være et supplement til det private kredittmarkedet, bør det ikke være for stor differanse mellom renten i Husban-

ken og det private kredittmarkedet. Derfor foreslår regjeringen å øke rentemarginen i Husbanken med 0,25 prosentpoeng fra 0,5 til 0,75 prosentpoeng fra 1. mars 2014 for lån med flytende rente og for lån med fast rente hvor søknaden er kommet inn fra og med 14. oktober 2013, jf. forslag til romertallsvedtak VIII. Forslaget innebærer at opptjente ikke betalte renter øker, og fører igjen til en økning i budsjetterte utbetalinger på 24 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Renter i Husbanken

Husbanken tilbyr, i tillegg til flytende rente, faste renter med henholdsvis tre, fem, ti eller tjue års løpetid. Fra 1. juli 2011 ble det innført en egen forskrift om Husbankens rente- og avdragsvilkår. Fra denne dato blir blant annet de årlige nominelle renter avrundet med tre desimaler ut fra terminstrukturen i Husbanken. Den flytende renten i Husbanken lå på mellom 2,0 og 2,6 pst. gjennom 2012. Rentenivået har holdt seg stabilt så langt i 2013, og renten for juli og august var 2,2 pst. Fastrentene var i august 2,0 pst. for tre års fastrente, 2,3 pst. for fem års fastrente, 2,9 pst. for ti års fastrente og 3,1 pst. for 20 års fastrente (før omregning med tre desimaler).

Kap. 5312 Husbanken

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
1	Gebyrer m.m.	12 987	13 000	13 000
11	Tilfeldige inntekter	10 709	8 000	8 280
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	211		
16	Refusjon av fødselspenger/adopsjonspenger	1 738		
17	Refusjon lærlinger	68		
18	Refusjon av sykepenger	4 888		
90	Avdrag	9 380 063	9 999 000	10 540 000
	Sum kap. 5312	9 410 664	10 020 000	10 561 280

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 90 økt med 7 mill. kroner til 10 006 mill. kroner, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Post 1 Gebyrer m.m.

Etableringsgebyr til dekning av kostnader for etablering av lån, samt dekning av kostnader i forbindelse med stikkprøvekontroller er 600 kroner. Forvaltningsgebyr for terminvarsler er satt til 30 kroner per betalingstermin. Kundene kan velge mellom to, fire eller tolv forfall i året. Ved inngangen til 2013 forvaltes om lag 57 600 lån. Det var en nedgang på 1 800 lån i løpet av 2012.

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 13 mill. kroner i 2014.

Post 11 Tilfeldige inntekter

På denne posten blir det inntektsført tilfeldige inntekter, som tilbakebetalte tilskudd og andre tilfeldige inntekter. Det foreslås en bevilgning på 8,28 mill. kroner i 2014.

Post 90 Avdrag

Posten omfatter ordinære og ekstraordinære avdrag, tilbakebetaling av opptjente, ikke betalte renter og tap, jf. tabell 3.34.

Tabell 3.34 Husbanken – avdrag

	(mill. kr)
Ordinære avdrag, hovedstol	5 934
+ Ekstraordinære avdrag, hovedstol	4 000
+ Tilbakebetaling av tap (tap på hovedstol og tap på opptjente renter)	19
+ Tilbakebetaling av opptjente renter fra forrige budsjettermin	587
= 5312.90 Avdrag	10 540

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 10 540 mill. kroner i 2014.

Det vises også til forslag om økt rentemargin i Husbanken fra 1. mars 2014, jf. omtale på kap.

2412 post 90 Lån fra Husbanken og forslag til romertallsvedtak VIII. Forslaget innebærer at opptjente renter fra forrige budsjettermin øker, og fører igjen til en økning i budsjetterte avdrag på 17 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Kap. 5615 Husbanken

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
80	Renter	3 610 489	3 601 000	3 659 000
	Sum kap. 5615	3 610 489	3 601 000	3 659 000

Vedrørende 2013: Ved Stortingets vedtak av 21. juni 2013 ble post 80 økt med 14 mill. kroner til 3 615 mill. kroner, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Post 80 Renter

Posten omfatter mottatte renter fra kunder, beregnet rentestøtte og opptjente ikke betalte renteinntekter, jf. tabell 3.35.

Tabell 3.35 Husbanken – renter

	(mill. kr)
Opptjente og betalte renter	3 050
+ Opptjente og betalte forsinkelsesrenter	11
+ Opptjente ikke betalte renter	6
+ Rentestøtte	589
+ Rentefritak på lån i forbindelse med gjeldssanering, årets renter	2
+ Årets renter fra tap knyttet til hovedstol og tidligere opptjente, ikke betalte renter	1
= 5615.80 Renter	3 659
Andel fastrentekontrakter i pst.	70
Andel flytende rente i pst.	30
Gjennomsnittlig utlånsvolum	136 417

Budsjettforslag

Det foreslås en bevilgning på 3 659 mill. kroner i 2014.

Det vises også til forslag om økt rentemargin i Husbanken fra 1. mars 2014, jf. omtale på

kap. 2412 post 90 Lån fra Husbanken og forslag til romertallsvedtak VIII. Forslaget innebærer en økning i anslaget på mottatte renter fra kundene på 150 mill. kroner i 2014. Økningen er hensyntatt i bevilgningsforslaget.

Del III
Omtale av særlige temaer

4 Omtale av særlige temaer

4.1 Anmodningsvedtak

Ved behandlingen av Meld. St. 18 (2012–2013) *Lange linjer – kunnskap gir muligheter* ba Stortinget regjeringen opprette et valgforskningsprogram, jf. Vedtak nr. 531, 10. juni 2013.

Det finnes allerede et systematisk opplegg for valgforskning i Norge, finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet og Kunnskapsdepartementet. Forskningen skjer i hovedsak i regi av Institutt for Samfunnsforskning i samarbeid med andre forskningsinstitusjoner.

Forutsetningene for forskningsfinansiering har imidlertid endret seg, blant annet som følge av hvordan finansieringen av forskningsinstituttsektoren har endret seg. Departementet har derfor satt i gang et arbeid for å vurdere hvordan valgforskningen i Norge best kan organiseres og hvordan den skal finansieres. Organiseringen må vurderes med hensyn til hvordan man best skal ivareta det gode forskningsmiljøet som er bygget opp rundt valg- og demokratiforskningen i Norge. Hensyn til statens innkjøpsreglement og statsstøtteregeleverket må også vurderes. Departementet ser for seg at en ny finansieringsordning og organisering av et valgforskningsprogram kan iverksettes fra 2015 eller 2016, etter at resultatene fra Stortingsvalgundersøkelsen 2013 er klare i 2015.

4.2 Bruk av virkemidler ved statlig tilsyn med kommunesektoren

Ved behandling av Innst. 297 S (2010–2011) mente flertallet i Justiskomiteen at det må vurderes om Helsetilsynet og fylkesmannen bør kunne gis mulighet til å pålegge kommunene strengere reaksjoner ved lovbrudd innenfor særlig omsorgs- og skolelovgivningen enn det som ligger i dagens regleverk.

Bruk av statlige reaksjoner og virkemidler ved tilsyn med kommunene har vært grundig behandlet og drøftet tidligere. I NOU 2004: 17 *Statlig tilsyn med kommunesektoren* og Meld. St. 7 (2009–2010) *Gjennomgang av særlovshjemler for statlig tilsyn med kommunene*, ble det lagt til grunn at reaksjons-

former som innebærer stor grad av tvang ikke alltid er de best egnede overfor kommunesektoren, og at pålegg er det virkemiddel som skal benyttes. Dette er fastsatt også i kommuneloven § 60 d.

Pålegg innebærer et krav om at kommunen retter opp det ulovlige forholdet innen en fastsatt frist. Kommunen er rettslig forpliktet til å følge pålegget om retting, bortsett fra i de tilfellene der kommunen har fått medhold av overordnet klageinstans. Innføring av strengere virkemidler ved manglende etterlevelse av pålegg, som for eksempel tvangsmulkt eller overtredelsesgebyr, vil kunne bidra til at kommunen raskere retter opp det ulovlige forholdet. Samtidig vil bruk av tvangsmulkt i slike tilfeller kunne få konsekvenser for kommunens økonomi. På helse- og omsorgstjenesteområdet er det i dag kun hjemmel til å gi pålegg med varsel om tvangsmulkt overfor spesialisthelsetjenesten i de tilfeller tjenesten drives i strid med loven og driften «antas å kunne ha skadelige følger for pasienter».

Bruk av reaksjoner ved tilsyn må ses i sammenheng med de andre virkemidlene staten har overfor kommunene, som adgangen til på noen områder å overprøve kommunale vedtak ved klage. Ved en eventuelt fornyet vurdering av bruk av reaksjoner som oppfølging av regelbrudd, er det viktig å se hen til helheten i statlig virkemiddelbruk, og gjøre en grundig vurdering av hvilke konsekvenser eventuelle endringer i virkemiddelbruken vil kunne få for kommunesektoren.

4.3 Fylkesmannens oppgaver på Kommunal- og regionaldepartementets område

Rollefordeling og oppgaver

Fylkesmannen har oppgaver på flere av Kommunal- og regionaldepartementets områder. Ved å føre tilsyn og behandle klager, skal fylkesmannen medvirke til å sikre at det i kommunal virksomhet og i kommunale vedtak blir tatt hensyn til den enkelte innbyggers rettssikkerhet.

Innenfor departementets område har fylkesmannen ansvar for tverrsektoriell samordning av

statlige styringssignaler rettet mot kommunesektoren, og for samordning i forholdet mellom regional statsforvaltning og kommunene. Denne samordningen er viktig for å ta vare på og videreutvikle et levedyktig lokalt folkestyre innenfor rammen av nasjonale mål.

Fylkesmannen har en viktig rolle som veileder og kontrollør overfor kommunene, særlig knyttet til kommuneøkonomien, regler for kommunal organisering og ulike juridiske spørsmål. Samordningsansvaret innebærer også at fylkesmannen skal medvirke til at tilbakemeldinger fra kommunene om statlig politikk blir formidlet videre til sentrale myndigheter. Dette er særlig viktig når nye statlige reformer og tiltak iverksettes.

Fylkesmannen har en lovfestet rolle som samordner av statlig tilsynsvirksomhet rettet mot kommunene, jf. kommuneloven kapittel 10 A. Praktiske forhold rundt tilsyn og tilsynenes bruk av reaksjoner skal samordnes, blant annet for å legge til rette for at større tilsyn ikke kolliderer i tid og for å vurdere de påleggene som tilsynene gir. Det er et mål å unngå at tilsyn med en sektor gir utilsiktede konsekvenser for andre sektorer. Det er videre viktig at fylkesmannen som tilsynsmyndighet tar hensyn til den interne kontrollvirksomheten i kommunene ved planlegging av tilsyn. Fylkesmannen skal også legge til rette for læringsutbytte av tilsyn.

Rapport for 2012

Fylkesmannen har i 2012:

- bistått kommunene i omstillings- og fornyingsarbeidet blant annet gjennom tildeling av om lag 151 mill. kroner i skjønnsmidler til 537 utviklingsprosjekter
- veiledet kommunene i økonomiforvaltning og regelverk. Fylkesmannen kontrollerte og godkjente 57 kommunale budsjettvedtak. De fleste tilfellene gjaldt kommuner i Register om betinget godkjenning og kontroll (ROBEK)
- godkjent 164 av 169 kommunale garantier
- veiledet kommunene om rapportering, frister og bruk av KOSTRA-data
- behandlet 4 085 klagesaker etter plan- og bygningsloven, en reduksjon fra 2011 da det ble behandlet 4 486 klagesaker. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2012 var 3,8 måneder. Dette er en liten økning fra 2011, da gjennomsnittlig saksbehandlingstid var 3,7 måneder

Fordeling av skjønnsmidler

En del av rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner fordeles etter skjønn. Departemen-

tet fordeler fylkesvise skjønnsrammer som fylkesmennene fordeler videre til kommunene etter retningslinjer gitt av departementet.

Fylkesmannens arbeid med tildeling av skjønnsmidler må være tilpasset lokale forhold i hvert fylke, samtidig som departementet ønsker en viss samordning og felles struktur i arbeidet. I de årlige retningslinjer for skjønnsdeling redegjør departementet derfor for hvilke forhold fylkesmannen bør vektlegge. For kommuner i økonomisk ubalanse og kommuner i ROBEK gir retningslinjene spesifikke krav til oppfølging og til fordeling av skjønn. Dersom en kommune ikke følger vedtatt plan for å komme i økonomisk balanse, skal fylkesmannen holde igjen skjønnsmidler.

Via skjønnsstilskuddet kan fylkesmannen gi støtte til fornyings- og utviklingsprosjekter i kommunene. Fra 2014 ønsker regjeringen at fylkesmannen prioriterer innovasjonstiltak ved tildeling av prosjektmidler. Retningslinjene for skjønn gir nærmere utdyping av hvilken type prosjekter som kan støttes og hvilken type som ikke kan støttes. I 2012 har fylkesmannen tildelt skjønnsmidler til prosjekter gjennomført i enkeltkommuner og interkommunale samarbeid. Noen av prosjektene har omfattet utvalgte sektorer, mens andre har omfattet hele kommunen. Over halvparten av prosjektene hadde kvalitets- og tjenesteutvikling som endelig mål.

I saker der kommuner søker om ekstraordinære skjønnsmidler i forbindelse med uforutsette utgifter, til naturkatastrofer og liknende, skal søknadene behandles fullstendig hos fylkesmannen. Dersom det er grunnlag for støtte og fylkesmannen ikke har rom for å dekke de uforutsette utgiftene fra fylkesrammen, skal saken sendes med begrunnet tilrådning til departementet.

Kontroll, oppfølging og veiledning

Fylkesmannen skal kontrollere, følge opp og veilede kommunene etter økonomibestemmelsene i kommuneloven. Prioriterte fagfelt bør være planlegging og vedtak om årsbudsjett og årsregnskap, vedtak om låneopptak og garantiforpliktelser, finansforvaltning, rapportering, bruk av kommunestatistikk og generell økonomisk planlegging. Kommuner i økonomisk ubalanse eller kommuner med store innsparingsbehov, skal prioriteres og følges opp spesielt. Oppfølgingen av disse kommunene er nærmere beskrevet i embetsoppdrag og de årlige retningslinjer for skjønnsdelingen.

Fylkesmannen har videre en viktig oppgave i å veilede kommunene i regelverket om avvikling av stortingsvalg og kommune- og fylkestingsvalg.

Fylkesmannen behandler klagesaker og enkelte saker i første instans med hjemmel i plan- og bygningsloven, boliglovene og ekspropriasjonsloven. Fylkesmannen er en viktig rettssikkerhetsinstans for innbyggerne i klagesaker der kommunene fatter rettslig bindende vedtak. Sakene har stor betydning for byggevirksomheten i kommunene, og de angår ofte enkeltmenneskers rettsstilling direkte. Fylkesmannen ivaretar og formidler de nasjonale målene for bygningspolitikken. Fylkesmannen skal bidra til å sikre at saksbehandling og vedtak i kommunene er i samsvar med plan- og bygningsloven, forvaltningsloven og god forvaltningsskikk.

Byggesaksdelen av ny plan- og bygningslov og forskrifter knyttet til denne trådte i kraft 1. juli 2010. Ved Stortingets behandling av Ot.prp. nr. 45 (2007–2008) *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling* ble det vedtatt en hjemmel for å innføre frist for klageinstansens behandling av klager i byggesaker. Tidsfrister for behandling av byggesaker trådte i kraft 1. juli 2012, og fastsetter at klageinstansen skal behandle saken innen 12 uker. Fylkesmannen skal i 2013 prioritere å holde seg innenfor kravet om at saksbehandlingstiden ikke skal overskride 12 uker. Fylkesmannen skal også arbeide for god kvalitet i det bygde miljø ut fra hensynene til klimautfordringene og nye energikrav, samt prinsippene om universell utforming.

Det er et mål at personer uten bolig skal tilbys langsiktige boligløsninger framfor midlertidige botilbud. Kommunal- og regionaldepartementet viser til lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen hvor det framgår at fylkesmannen skal føre tilsyn med at kommunen oppfyller

sine plikter etter lovens kapittel 4, herunder § 27 om midlertidig botilbud. Det framgår av lovens formålsbestemmelse at loven skal medvirke til at utsatte barnefamilier og unge skal få et helhetlig og samordnet tjenestetilbud.

Fylkesmannen skal gi Husbanken faglig assistanse i behandlingen av søknader om investeringstilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser for å sikre kvaliteten på prosjektene. Fylkesmannen skal blant annet vurdere om omsorgsplassene skal benyttes til personer med behov for heldøgnsomsorg, og om plassene vil være tilrettelagt for beboere med demens og kognitiv svikt, slik det går fram av *Demensplan 2015*.

Fylkesmannen skal samordne bidragene fra statlige myndigheter i arbeidet med regional utvikling. Viktige områder for samordningen er utvikling av næringsvirksomhet og tjenestetilbud av ulike slag, i tillegg til miljø- og naturforvaltning. Fylkesmannen skal sørge for at statlige organer deltar aktivt i arbeidet med regional planlegging.

Lovlighetskontroll

Etter kommuneloven § 59 nr. 1 skal fylkesmannen kontrollere lovligheten av avgjørelser truffet av folkevalgt organ eller av den kommunale administrasjonen dersom minst tre medlemmer av kommunestyret ber om lovlighetskontroll. Fylkesmannen kan også selv ta initiativ til lovlighetskontroll, jf. kommuneloven § 59 nr. 5. Avgjørelser om møter skal holdes for åpne dører, jf. kommuneloven § 31, og avgjørelser om habilitet kan også være gjenstand for lovlighetskontroll etter kommuneloven § 59.

Tabell 4.1 Lovlighetskontroller 2003–2012

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Alle vedtak til kontroll	97	92	99	96	97	102	119	97	75	85
Vedtak stadfestet	76	69	85	82	67	62	97	77	60	67
Vedtak erklært ulovlig	21	23	14	14	30	35	20	20	15	18
Vedtak etter klage	84	77	85	65	73	86	96	65	47	74
Vedtak erklært ulovlig etter klage	11	16	8	9	15	25	16	7	6	13
Vedtak kontrollert etter fylkesmannens initiativ	13	15	14	20	24	16	23	32	28	11
Vedtak erklært ulovlig behandlet etter fylkesmannens initiativ	10	7	6	5	15	10	4	13	9	5

Behandling av klage på byggesaker etter plan- og bygningsloven

I 2012 viser tall fra prosjektet *Systematisk sammenligning (SYSAM)* at fylkesmennene behandlet 4 085 klagesaker etter plan- og bygningsloven, en nedgang i saksvolum fra 2011 der det ble behandlet 4 486 klagesaker.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2012 var 3,8 måneder, en liten økning fra 3,7 måneder i 2011. Ved utgangen av 2012 var restansen totalt 1 496 saker, en reduksjon fra året før da det ved utgangen av 2011 ble rapportert om 1 564 restanser totalt. Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden i de ulike embetene i 2011 varierte fra 2,1 til 8,1 måneder. Ni embeter oppfylte ikke målkravet om tre måneders saksbehandlingstid i 2012, mot ti embeter i 2011. Dette er nokså likt de siste årene.

Fornyng, utvikling og omstilling i offentlig sektor
Regjeringen er opptatt av fornyng, utvikling og omstilling i offentlig sektor. Samtidig blir det stadig klarere at innovasjon i offentlig sektor er nødvendig for å møte fremtidige utfordringer. Regjeringen ønsker derfor å stimulere kommunene til å jobbe systematisk med innovasjon. Fylkesmennene gir i dag tilskudd fra skjønnsrammen til fornyings- og utviklingsprosjekter i kommunene. Fra 2014 ønsker regjeringen at midlene skal gå både til innovasjonsprosjekter og fornyingsprosjekter i kommunene, og at innovasjonsprosjekter skal prioriteres. Ved å stimulere til innovasjons-, fornyings- og utviklingsvirksomhet, kan fylkesmannen bidra til økt kompetanse og bevissthet om effektiv og brukerrettet oppgaveløsning i offentlig forvaltning.

4.4 Sektorovergripende miljøpolitikk

Kommunal- og regionaldepartementet vil benytte om lag 95 mill. kroner på miljørelaterte tiltak i 2014, det meste relatert til boliger, bomiljø og bygg. Det er det samme som i 2013-budsjettet. I tillegg gir Husbanken grunnlån til oppføring og utbedring av boliger og bygg med miljøkvaliteter. God byggeskikk og økt kunnskap om stedsutvikling skal bidra til attraktive bygde omgivelser med et godt miljø, der folk trives. Områdesatsing skal fremme gode bomiljøer og levekår i byene. I 2014 vil også Direktoratet for byggkvalitet styrkes. Noe av styrkingen vil innrettes mot miljøtiltak.

Regjeringen følger opp tiltak i Meld. St. 28 (2011–2012) *Gode bygg for eit betre samfunn – Ein framtidensretta bygningspolitikk* og Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk*. Oppfølging av meldingene krever både forskning, utvikling og informasjonsarbeid. Viktige tiltak er at regjeringen vil skjerpe energikravene i byggt teknisk forskrift til passivhusnivå i 2015 og nesten nullenerginiivå i 2020 og innføre komponentkrav for eksisterende bygg. Krav til energiforsyning og -effektivitet bidrar til reduksjon i bruk av energi, og mindre bruk av fossilt brensel i bygg. Videreutvikling av energikravene blir gitt høy prioritet.

Departementet vil bidra i samarbeidsprogrammene *Framtidens byer* og *FutureBuilt* også i 2014. Departementet har det statlige finansieringsansvaret for *Lavenergi programmet*.

4.5 Omtale av lønnsvilkår o.a. til ledere i heleide statlige virksomheter

Kommunalbanken AS

Tidligere administrerende direktør i Kommunalbanken gikk av med pensjon 30. november 2012. I 2012 mottok direktøren 2 066 000 kroner i fastlønn og 274 000 kroner i variabel lønn. Annen godtgjørelse utgjorde 181 000 kroner. Den tidligere direktøren har en ytelsesbasert pensjonsordning gjennom Kommunal Landspensjonskasse med ytelsesnivå på 66 pst. uten begrensning på 12G. Pensjonskostnaden utgjorde 602 000 kroner i 2012.

Nåværende administrerende direktør, som tiltrådte 1. mars 2013, har en fastlønn på 2 350 000 kroner og en etterlønnsavtale tilsvarende ett års kontantlønn. Administrerende direktør er underlagt samme retningslinjer for variabel lønn som øvrige ansatte. Ordningen med variabel lønn er basert på en overskuddsdeling begrenset til 1½ månedslønn.

4.6 Orientering om likestilling i virksomhetene

Likestillingsloven § 1a, diskrimineringsloven § 3a, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 3 og arbeidsmiljølovens kap. 13 inneholder krav til offentlige myndigheter og offentlige virksomheter om å redegjøre for likestilling i virksomheten. Det skal også redegjøres for tiltak som er iverksatt eller er planlagt iverksatt for å fremme likestilling.

Tabell 4.2 gir en tilstandsrapport om likestillingssituasjonen for Kommunal- og regionaldepartementet og underliggende virksomheter. For

nærmere beskrivelse av hver enkelt virksomhet vises det til departementets og de underliggende virksomhetenes årsrapporter.

Tabell 4.2 Tilstandsrapportering – kjønn

		Kjønnsbalanse		Total	Kvinners lønn i % av menn (kr/%)	Deltid		Midlertidig ansettelse		Foreldrepermisjon		Legemeldt sykefravær	
		M%	K%			M%	K%	M%	K%	M%	K%		
Kommunal- og regionaldepartementet	2012	42	58	197	94	6	14	7,1	7,4	27	73	1,3	4,2
	2011	42	58	197	91	6	14	4,8	7	32	68	1,3	3,7
Husbanken	2012	39	61	348	92	2,9	7,1	1,5	3,3	33,3	66,7	1,7	5,2
	2011	39	61	362	90	4,3	9,5	0,7	3,2	41,7	58,3	2,3	5,6
Direktoratet for byggkvalitet	2012	52	48	64	86	3	5	3,1	1,6	23	77	3	4
	2011	47	53	57	83	7	13	3,7	2,9	16	84	4	9
Husleietvistutvalget	2012	41	59	22	78	0	8	22	8	25	75	0,2	0,3
	2011	36	64	22	73	0	14	0	21	17	83	0	10
Kompetansesenter for distriktsutvikling	2012	35	65	23	91	0	0	1	0	1	1	0,2	2,0
	2011	35	65	23	85	0	8	0	8	0	0	0,4	0

Kommunal- og regionaldepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2013–2014) om statsbudsjettet for år 2014 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Kommunal- og regionaldepartementet føres det i Prop. 1 S (2013–2014) statsbudsjettet for budsjettåret 2014 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 500–587, 2412, 3500–3587, 5312, 5615–5616

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Administrasjon m.m.			
500	Kommunal- og regionaldepartementet		
	01 Driftsutgifter	164 787 000	
	21 Spesielle forsknings- og utredningsoppdrag, <i>kan overføres</i>	9 300 000	
	50 Forskningsprogrammer under Norges forskningsråd	15 750 000	189 837 000
	Sum Administrasjon m.m.		189 837 000
Distrikts- og regionalpolitikk			
551	Regional utvikling og nyskaping		
	60 Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling	1 596 306 000	
	61 Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift, <i>kan overføres</i>	485 287 000	2 081 593 000
552	Nasjonalt samarbeid for regional utvikling		
	21 Kunnskapsutvikling, informasjon, mv., <i>kan overføres</i>	15 900 000	
	62 Nasjonale tiltak for lokal samfunnsutvikling, <i>kan overføres</i>	40 000 000	
	72 Nasjonale tiltak for regional utvikling, <i>kan overføres</i>	587 300 000	643 200 000
554	Kompetansesenter for distriktsutvikling		
	01 Driftsutgifter	33 200 000	33 200 000
	Sum Distrikts- og regionalpolitikk		2 757 993 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.			
571	Rammetilskudd til kommuner		
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	19 500 000	
	60 Innbyggertilskudd	116 469 972 000	
	61 Distriktstilskudd Sør-Norge	378 317 000	
	62 Nord-Norge- og Namdalstilskudd	1 503 297 000	
	63 Småkommunetilskudd	946 140 000	
	64 Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 572, post 64</i>	2 141 000 000	
	66 Veksttilskudd	61 198 000	
	67 Storbytilskudd	420 280 000	121 939 704 000
572	Rammetilskudd til fylkeskommuner		
	60 Innbyggertilskudd	28 337 599 000	
	62 Nord-Norge-tilskudd	599 430 000	
	64 Skjønnstilskudd, <i>kan nyttes under kap. 571, post 64</i>	512 000 000	29 449 029 000
575	Ressurskrevende tjenester		
	60 Toppfinansieringsordning, <i>overslagsbevilgning</i>	6 649 205 000	6 649 205 000
579	Valguttgifter		
	01 Driftsutgifter	15 800 000	15 800 000
	Sum Rammeoverføringer til kommunesektoren mv.		158 053 738 000
Bolig, bomiljø og bygg			
580	Bostøtte		
	70 Bostøtte, <i>overslagsbevilgning</i>	3 000 000 000	3 000 000 000
581	Bolig- og bomiljøtiltak		
	21 Kunnskapsutvikling og -formidling	4 700 000	
	61 Husleietilskudd	2 300 000	
	70 Boligetablering i distriktene	21 300 000	
	74 Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling, <i>kan overføres</i>	55 000 000	
	75 Tilskudd til etablering i egen bolig	366 000 000	
	76 Tilskudd til utleieboliger, <i>kan overføres</i>	495 300 000	
	77 Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet, <i>kan overføres</i>	21 900 000	
	78 Boligsosialt kompetansetilskudd, <i>kan overføres</i>	74 900 000	
	79 Tilskudd til tilpasning av bolig	185 500 000	1 226 900 000
582	Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg		

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	60	Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg, <i>kan overføres</i>	487 300 000	
	61	Rentekompensasjon – kirkebygg, <i>kan overføres</i>	50 800 000	538 100 000
585		Husleietvistutvalget		
	01	Driftsutgifter	23 300 000	23 300 000
586		Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser		
	63	Tilskudd til kompensasjon for utgifter til renter og avdrag	1 027 600 000	
	64	Investeringstilskudd, <i>kan overføres</i>	977 300 000	2 004 900 000
587		Direktoratet for byggkvalitet		
	01	Driftsutgifter	73 600 000	
	22	Kunnskapsutvikling og informasjonsformidling	52 600 000	
	70	Tilskudd til Lavenergiprogrammet	6 200 000	132 400 000
		Sum Bolig, bomiljø og bygg		6 925 600 000
		Statsbankene		
2412		Husbanken		
	01	Driftsutgifter	335 000 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	13 100 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	17 100 000	
	71	Tap på utlånsvirksomhet	21 000 000	
	72	Rentestøtte	10 800 000	
	90	Lån fra Husbanken, <i>overslagsbevilgning</i>	19 889 000 000	20 286 000 000
		Sum Statsbankene		20 286 000 000
		Sum departementets utgifter		188 213 168 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
		Kommunal- og regionaldepartementet		
3585		Husleietvistutvalget		
	01	Gebyrer	900 000	900 000
3587		Direktoratet for byggkvalitet		
	04	Gebyrer, sentral godkjenning foretak	31 475 000	31 475 000
		Sum Kommunal- og regionaldepartementet		32 375 000

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Ymse inntekter				
5312	Husbanken			
	01	Gebyrer m.m.	13 000 000	
	11	Tilfeldige inntekter	8 280 000	
	90	Avdrag	10 540 000 000	10 561 280 000
		Sum Ymse inntekter		10 561 280 000
Renter og utbytte mv.				
5615	Husbanken			
	80	Renter	3 659 000 000	3 659 000 000
5616	Kommunalbanken AS			
	85	Aksjeutbytte	357 000 000	357 000 000
		Sum Renter og utbytte mv.		4 016 000 000
Sum departementets inntekter				14 609 655 000

Fullmakt til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2014 kan:

overskride bevilgninger under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 500 post 01	kap. 3500 post 01
kap. 554 post 01	kap. 3554 post 01
kap. 585 post 01	kap. 3585 post 01
kap. 587 post 01	kap. 3587 post 04
kap. 2412 post 01	kap. 5312 post 01

III

Forskudd på rammetilskudd

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i statsbudsjettet for 2014 kan utgiftsføre uten bevilgning:

- inntil 350 mill. kroner på kap. 571 Rammetilskudd til kommuner, post 90 Forskudd på rammetilskudd som forskudd på rammetilskudd for 2015 til kommuner
- inntil 50 mill. kroner på kap. 572 Rammetilskudd til fylkeskommuner, post 90 Forskudd på rammetilskudd som forskudd på rammetilskudd for 2015 til fylkeskommuner

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitt bevilgninger

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2014 kan gi tilsagn om tilskudd ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap	Post	Betegnelse	Samlet ramme
551		Regional utvikling og nyskaping	
	61	Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt arbeidsgiveravgift	100,0 mill. kroner
581		Bolig- og bomiljøtiltak	
	74	Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling	23,6 mill. kroner
	76	Tilskudd til utleieboliger	423,7 mill. kroner
	77	Kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet	29,9 mill. kroner
	78	Boligsosialt kompetansetilskudd	101,8 mill. kroner
586		Tilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser	
	64	Investeringsstilskudd	3 523,7 mill. kroner

V

Investeringsramme skole- og svømmeanlegg

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2014 kan gi nye tilsagn om rentekompensasjon tilsvarende en investeringsramme på 1 mrd. kroner over kap. 582 Rentekompensasjon for skole- svømmeanlegg og kirkebygg, post 60 Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg.

VI

Investeringsramme kirkebygg

Stortinget samtykker i at Kommunal- og regionaldepartementet i 2014 kan gi nye tilsagn om rentekompensasjon tilsvarende en investeringsramme på 0,5 mrd. kroner over kap. 582 Rentekompensasjon for skole- svømmeanlegg og kirkebygg, post 61 Rentekompensasjon – kirkebygg.

VII

Husbankens låneramme

Stortinget samtykker i at Husbanken i 2014 kan gi tilsagn om lån for 20 mrd. kroner. Lånene vil bli utbetalt i 2014 og senere år.

VIII

Husbankens rentemargin

Fra 1. mars 2014 skal Husbankens rentemargin være 0,75 prosentpoeng for lån med flytende rente og for lån med fast rente hvor søknaden er kommet inn fra og med 14. oktober 2013.

Vedlegg 1

Bakgrunnsmateriale for budsjettforslaget på programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk

<i>1.1 Omtale av tiltak innenfor den brede distriktspolitikken</i>	146
Spesielle tiltak for Finnmark og Nord-Troms	146
Økonomisk politikk	147
Næringspolitikk	148
Infrastruktur	150
Helse, oppvekst og omsorg	150
Levekår, offentlige tjenester og miljøvern	151
<i>1.2 Regional utvikling og nyskaping</i>	152
Bredbånd, mobil og IKT-tiltak (fylkeskommunene)	152
Distriktsrettede risikolån (Innovasjon Norge)	153
Distriktsutviklingstilskudd (Innovasjon Norge)	153
Etablerertilskudd (Innovasjon Norge)	154
Interreg – EUs territoriale samarbeid (fylkeskommunene og Interregs programsekretariater)	154
Kommunale og regionale næringsfond (kommuner og regionråd)	155
Småkommuneprogrammet (Fylkeskommunene)	156
Verdiskapingsprogram for fjellområdene (Oppland fylkeskommune)	156
<i>1.3 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling</i>	156
Arena (Innovasjon Norge)	156
Barentssekretariatet (Kommunal- og regionaldepartementet)	157
Bedriftsnettverk (Innovasjon Norge)	158
Bioraffineringsprogrammet (Innovasjon Norge)	158
Bolyst (Kommunal- og regionaldepartementet)	158
Designprogrammet (Innovasjon Norge)	159
Forskningsløft i nord (Forskningsrådet)	160
Forsøk med gratis ferje (Kommunal- og regionaldepartementet)	160
Føreropplæring i tilknytning til videregående skole, prøveprosjekt (Kommunal- og regionaldepartementet)	161
Gründerguiden (Innovasjon Norge)	161
Høyvekst (Innovasjon Norge)	162

Inkubasjon (SIVA)	162
Inn på tunet-løftet (Kommunal- og regionaldepartementet)	163
Interreg – EUs territoriale samarbeid (fylkeskommunene og Interregs programsekretariater)	163
Investerings- og utviklingstilskudd for utkantbutikker (Mentor AS)	163
Investeringsstøtteordning for å styrke drivstofftilgangen i distriktene (Mentor AS)	164
Kompetanseprogrammet, FRAM (Innovasjon Norge)	164
Kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer (Innovasjon Norge)	165
Kontordager og kurs for næringsrådgivere i kommunene (Innovasjon Norge)	165
Kultur og opplevelser (Innovasjon Norge)	165
Kvinner i næringslivet (Innovasjon Norge)	166
Kvinnovasjon (SIVA)	166
Lokal samfunnsutvikling i kommunene (Kommunal- og regionaldepartementet)	167
Merkur (Mentor AS)	167
Naturarven som verdiskaper (Miljødirektoratet)	168
Norwegian Centres of Expertise (Innovasjon Norge)	168
Næringshageprogrammet (SIVA)	169
Pilotprosjekt for etablerertilskudd (Innovasjon Norge)	170
Pilotprosjekt for kompetansetilbud for forretningsengler og potensielle forretningsengler i distriktene (Innovasjon Norge)	170
Program for klyngeutvikling (Innovasjon Norge)	170
Regionalisering og nettverk (SIVA)	170
Reiseliv i nord (Innovasjon Norge)	171
Ung gründer (Innovasjon Norge)	171
Ungt Entreprenørskap (Kommunal- og regionaldepartementet)	171
Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft (Kommunal- og regionaldepartementet)	172
Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker (Kommunal- og regionaldepartementet)	172
Virkemidler for regional FoU og innovasjon (Forskningsrådet)	173
<i>1.4 Oversikt over utredninger finansiert over kap. 552, post 21</i>	<i>174</i>
<i>1.5 Bruk av distrikts- og regionalpolitiske midler i 2012</i>	<i>175</i>

1.1 Omtale av tiltak innenfor den brede distriktpolitikken

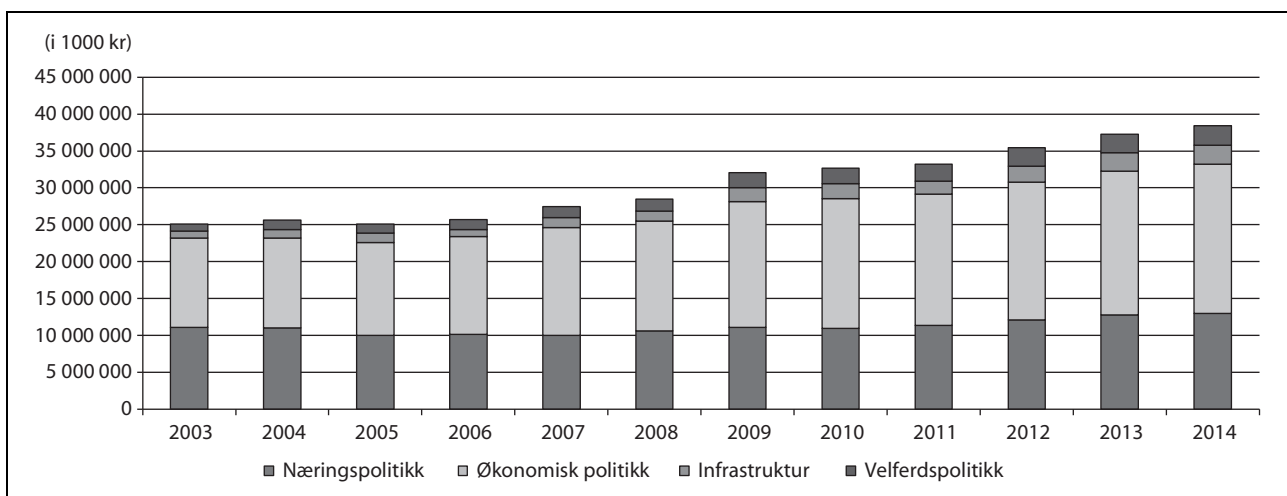
Omtalen skal vise statlig innsats og tiltak over tid som er viktige med tanke på å nå distrikts- og regionalpolitiske mål. Utvalget av tiltak og ordninger som presenteres er basert på en kartlegging av relevante statlige tiltak.

Det gis en oversikt over tiltak som i hovedsak er knyttet til det distriktpolitiske virkeområdet. Videre gis det en oversikt over viktige ordninger som kun gjelder i Finnmark og Nord-Troms.

En rekke statlige ordninger som dekker hele landet er viktige for å nå de distrikts- og regionalpolitiske målene. Det gjelder eksempel-

vis veiltak, høyere utdanning, FoU, arbeidsmarkedstiltak og overføringer til kommunene. Disse er likevel ikke tatt med i oversikten, ettersom det er problematisk å skille ut distrikts- og regionalpolitiske deler fra helheten.

For 2014 foreslår regjeringen at det bevilges 2 758 mill. kroner under programkategori 13.50 Distrikts- og regionalpolitikk. Dette må ses i sammenheng med omfanget av den brede distriktpolitikken, som for 2014 beløper seg til om lag 38,4 mrd. kroner. Det er en økning på 2,9 pst. sammenliknet med saldert budsjett for 2013. Figur 1.1 viser utviklingen i bevilgningene til politikkområder som er viktige for å nå distrikts- og regionalpolitiske mål i perioden 2003–2014.

Figur 1.1 Utvikling i den brede distriktpolitikken 2003–2014

De omtalte tiltakene er delt i to kategorier:

- Kategori A: Tiltak og ordninger som har distriktpolitiske mål som begrunnelse, eller som favoriserer distriktsområder utover kompensasjon for å oppnå like tilbud.
- Kategori B: Tiltak og ordninger som skal utjevne og kompensere for å oppnå like resultater mellom grupper og områder, eller som er lokalisert til distriktsområder på grunn av gitte forhold og er særlig viktige for næringsutvikling, sysselsetting, lokal økonomi eller bosetting. Under kategori B er bare tiltak med bevilgninger på over 10 mill. kroner tatt med.

Av målrettede distriktpolitiske tiltak (kategori A) utgjør økonomisk politikk over 90 pst. av innsatsen, totalt 22 mrd. kroner. Provenytapet av den differensierte arbeidsgiveravgiften er det største enkelttiltaket og utgjør 62 pst. Inkludert tiltak i kategori B faller andelen til økonomisk politikk til 52,7 pst., mens andelen til næringspolitikk øker til 33,7 pst.

Spesielle tiltak for Finnmark og Nord-Troms

Tabell 1.1 viser en oversikt over viktige ordninger i tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms. De viktigste ordningene er innenfor skatte- og avgiftspolitikken. Den mest omfattende ordningen i Finnmark og Nord-Troms er fritaket for arbeidsgiveravgift, som kommer inn under den samlede summen for differensiert arbeidsgiveravgift i tabell 1.2. To andre store ordninger er ettergivelse av utdanningslån og tillegg i barneverdigheten.

På flere politikkområder er det etablert særordninger for Nord-Norge. Dette kommer i tillegg til de ordningene som er presentert i tabell 1.1 (se tabell 1.3). Innenfor flere sektorer er dessuten Nord-Norge gitt særskilt prioritet ved disponeringen av ordinære virkemidler. Landsdelen er også prioritert ved bruken av de distriktpolitiske virkemidlene under Kommunal- og regionaldepartementet.

Tabell 1.1 Særskilte tiltak for Finnmark og Nord-Troms

		(i 1 000 kr)					
Politikkområde	Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Økonomisk politikk	Lavere skatt på alminnelig inntekt	FIN	A	inntektstap	492 000	522 000	557 000
	Særskilt fradrag i alminnelig inntekt	FIN	A	inntektstap	249 000	259 000	234 000
	Lav sats og fritak for el-avgift i tiltakssonen	FIN	A	inntektstap	180 000	190 000	200 000
	Lavere toppskatt for Finnmark og Nord-Troms	FIN	A	inntektstap	33 000	35 000	38 000
	Fradrag i positiv næringsinntekt for skiferdrivere i Finnmark og Nord-Troms	FIN	A	inntektstap	2 000	2 000	2 000
Næringspolitikk	Omstillingstiltak i Indre Finnmark	LMD	B	1147/71	5 825	9 198	9 520
Utdanning og forskning	Ettergivelse av utdanningslån	KD	A	2410/73	128 948	119 400	121 800
Oppvekst og omsorg	Særskilt tillegg til barne-trygden, Finnmarkstillegget	BLD	A	0845/70	78 300	77 100	76 100
Levekår, miljøvern og offentlige tjenester	Retts hjelpskontor i Indre Finnmark ¹	JD	A	470/72	1 350		
	Distribusjonstilskudd til aviser i Finnmark	KUD	A	335/77	1 855	1 916	1 983

¹ Beløpet vil bli tildelt etter søknad.

Økonomisk politikk

Tabell 1.2 Differensiert arbeidsgiveravgift

		(i 1 000 kr)					
Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014	
Differensiert arbeidsgiveravgift i privat sektor	FIN	A	inntektstap	7 100 000	7 500 000	7 800 000	
Differensiert arbeidsgiveravgift i offentlig sektor	FIN	A	inntektstap	5 400 000	5 500 000	5 900 000	
Kompensasjon i kommunesektoren der differensiert arbeidsgiveravgift ikke er gjeninnført	KRD	A	571/64 ¹	381 746	381 746	395 106	
			572/64	68 149	68 149	70 535	
Næringsrettede midler til regional utvikling	KRD	A	551/61	628 600	557 700	485 287	

¹ Kompensasjon til kommunene inngår i fylkesmennenes skjønnsrammer til kommunene.

Tabell 1.3 viser fordelene av fritak for merverdiavgift på strøm, av småkommunetilskuddet, distriktstilskuddet og Nord-Norge-tilskuddet, samt av regionaltilskuddet i kommuneøkonomien. For

nærmere beskrivelse av postene under kap. 571 og kap. 572, se omtale under programkategori 13.70.

Tabell 1.3 Fritak for merverdiavgift på strøm i Nord-Norge og rammetilskudd til kommunene

(i 1 000 kr)						
Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Fritak for merverdiavgift ved levering av elektrisk kraft og energi fra alternative energikilder til husholdningsbruk i Nord-Norge	FIN	A	inntektstap	790 000	930 000	920 000
Rammetilskudd til kommunene, småkommunetilskuddet (tidligere regionaltilskudd)	KRD	A	571/63	895 028	929 742	946 140
Rammetilskudd til kommunene, distriktstilskudd Sør-Norge	KRD	A	571/61	360 789	373 080	378 317
Rammetilskudd til kommunene i Nord-Norge og Namdal og fylkeskommunene i Nord-Norge	KRD	A	571/62	1 392 318	1 446 422	1 503 297
			572/62	555 759	577 270	599 430

Næringspolitikk

Størstedelen av tabell 1.4 viser tilskuddsordninger til landbruket. Viktige tiltak rettet mot fiskerinæringen er også tatt med.

Landbruk er tradisjonelt en av de viktigste næringene i distriktene. I de årlige jordbruks-

oppgjørene blir det forhandlet om størrelsen på tilskuddene til landbruket. En del tilskudd innenfor landbruket har distriktspolitisk begrunnelse, for eksempel pristilskudd for melk og distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt, bær, veksthusgrønnsaker og poteter. Disse tilskuddene går derfor inn under kategori A.

Tabell 1.4 Næringspolitikk

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Pristilskudd melk	LMD	A	1150/73	553 452	576 700	609 700
Distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt, bær, veksthusgrønnsaker og poteter	LMD	A	1150/73	56 929	87 700	80 100
Pristilskudd kjøtt	LMD	A	1150/73	628 525	658 900	833 050
Distriktstilskudd egg	LMD	A	1150/73	7 658	6 400	7 200
Driftstilskudd melkeproduksjon og kjøttfeproduksjon	LMD	B	1150/74	1 344 816	1 359 400	1 374 200
Tilskudd til husdyr	LMD	B	1150/74	2 358 603	2 427 400	2 512 900
Tilskudd til norsk ull	LMD	B	1150/73	128 273	130 000	132 800
Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	LMD	B	1150/78	1 147 316	1 168 319	1 174 119
Tilskudd til areal og kulturlandskap	LMD	B	1150/74	3 265 178	3 247 000	3 212 200
Frakttilskudd	LMD	B	1150/73	281 382	342 700	342 700
Reindrifftsavtalen	LMD	B	1151	97 546	104 500	109 500
Fradrag i positiv næringsinntekt for reindrift	FIN	B	inntektstap	11 000	11 000	11 000
Miljøtiltak	LMD	B	1150/50	136 000	238 000	243 000
Tilskudd til dyreavl m.m.	LMD	B	1150/77	88 281	90 670	90 670
Tilskudd til pelsdyrførlag	LMD	B	1150/77	23 200	23 200	23 200
Tilskudd til regionale miljøprogram	LMD	B	1150/74	428 896	428 500	448 500
Bygdeutvikling	LMD	B	1150/50	503 000	568 000	595 000
Avskrivning av BU-støtte ved investeringsstøtte i det distriktpolitiske virkeområdet	FIN	A	inntektstap	140 000	155 000	160 000
Skogbruk og bioenergi	LMD	B	1150/50	244 000	226 000	259 000
Områderettet innsats	LMD	A	1150/50		7 000	13 000
Geologisk kartleggingsprogram i Nordland, Troms og Finnmark	NHD	B	905/01	40 000	40 000	40 000
Oppgradering av Andøya Rakettskytefelt	NHD	B	922/72	6 000	6 000	6 000
Administrasjonsstøtte for distriktsrettede såkornfond	NHD	B	2421/78	3 800	4 000	4 200
Egenkapital SIVA	NHD	B	2426/95		250 000	
Føringstilskudd ¹	FKD	A	1050/75	29 131	33 000	
Garantilott	FKD	B	1050/75	2 500	2 500	
Fiskerihavner og farleier	FKD	B	1062/30	418 800	442 070	463 380
Tilskudd til fiskerihavneanlegg	FKD	B	1062/60	63 892	60 000	61 980
Marint verdiskapingsprogram	FKD	B	2415/75	52 079	40 000	54 000

¹ Fordelingen av føringstilskuddet for 2014 blir gjort av Fiskeri- og kystdepartementet etter at Stortinget har vedtatt bevilgningen.

Infrastruktur

Tabell 1.5 viser tiltak som skal medvirke til å redusere ekstrakostnader som følge av avstands-

ulemper. I tillegg til tiltakene omtalt i tabellen er samferdselsbudsjettet generelt, særlig riksveibevilgningene, et vesentlig virkemiddel for å redusere distriktenes avstandsulemper.

Tabell 1.5 Infrastruktur

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Kjøp av innenlandske flyruter	SD	B	1310/70	655 714	673 000	687 000
Særskilte tilskudd til transporttiltak ¹	SD	B	1330/60	22 000	25 000	78 300
Skredsikring fylkesveger	SD	B	1320/62	700 604	550 800	564 000
Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen–Kirkenes (sikrer daglig helårig transporttilbud)	SD	B	1330/70	817 826	773 900	763 000
Kjøp av post- og banktjenester	SD	B	1370/70	179 000	353 000	320 000
Tilskudd til bredbåndsutbygging	SD	B	1380/71			50 000
Tilskudd til utjevning av overføringstariff	OED	B	1820/73	120 000	120 000	120 000

¹ For 2012 og 2013 den del av bevilgning som gjelder kollektivtransport i distriktene.

Helse, oppvekst og omsorg

Det overordnede helsepolitiske målet er at helse-tjenestetilbudet skal være likeverdig uavhengig av bosted, alder, kjønn og sosial status. Dette blir sikret gjennom midler til spesialisthelsetjenesten og gjennom kommuneøkonomisystemet.

Viktige tiltak er tilskudd som skal medvirke til å styrke stabiliteten og rekrutteringen til allmennlegetjenesten og andre helsetjenester i distriktene. I tillegg blir det gitt egne tilskudd til apotek i utkantkommuner for å sikre tilgang på medisiner.

Tabell 1.6 Helse, oppvekst og omsorg

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Tilskudd til apotek ¹	HOD	B	0751/70	3 773	5 000	
Forsøk og utvikling i primærhelsetjenesten	HOD	B	0762/21 0762/70	6 600	6 800	7 000
Forsøks- og utviklingstiltak innen tannhelsetjenesten	HOD	B	0770/21 0770/70	34 500	40 000	50 000
Fraktrefusjonsordning for legemiddel ¹	HOD	B	0751/70	17 753	17 500	
Sykestuefinansiering, Finnmark	HOD	A	0732/70	8 300	8 600	8 900
Nordfjord – fremtidens lokalsykehus ²	HOD	A	0732/70	25 800	26 600	

¹ Beløpet for 2014 avklares i tildelingsbrev.

² Treårig nasjonalt prosjekt ved Nordfjord sykehus fra 2011 til 2013, jf. Prop. 120 S (2010–2011).

Levekår, offentlige tjenester og miljøvern

Tabell 1.7 viser ordninger som i hovedsak er knyttet til kulturtilbudet i distriktene og i landsdeler utenfor det sentrale Østlandet, men gjelder også

offentlige tjenester som arbeidsmarkedstiltak, ungdomstiltak og miljøverntiltak.

Generelle landsdekkende ordninger er ikke tatt med i denne oversikten.

Tabell 1.7 Levekår, offentlige tjenester og miljøvern

Tiltak/ordning	Dep.	Kat.	Kap./post	(i 1 000 kr)		
				Regnskap 2012	Budsjett 2013	Forslag 2014
Landsdelsmusikere i Nord-Norge	KUD	A	323/74	18 244	18 846	19 606
Det nasjonale museumsnettverket	KUD	B	328/70	908 021	959 294	1 035 469
Rikskonsertene	KUD	B	323/01	166 525	159 965	165 398
Riksteatret	KUD	B	324/01	74 748	73 151	74 579
	KUD	B	324/21	58 322	60 446	58 687
Musikk- og scenekunstformål: Region-, landsdels- og knutepunktinstitusjoner	KUD	B	323/71	257 203	216 684	227 668
	KUD	B	323/72	72 344	76 917	80 909
	KUD	B	324/71	349 655	433 489	467 949
	KUD	B	324/72	3 733	3 856	3 991
Billedkunstformål – knutepunktinstitusjoner	KUD	B	322/72	5 525	6 125	6 839
Regional filmsatsing	KUD	B	334/73	51 743	53 451	56 948
Boligetablering i distriktene	KRD	A	335/73	20 000	20 600	21 300
Erstatning for beitedyr tatt av rovvilt	MD	B	1420/72	137 748	150 755	150 755
Forebyggende og konfliktdepende tiltak i rovviltforvaltningen	MD	B	1420/73	69 137	64 600	54 600
Tilskudd til kalking og lokale fiskeformål	MD	B	1420/22		81 000	81 000
Tilskudd til kalking og lokale fiskeformål	MD	B	1420/70	87 454	7 000	7 000
Verdiskaping på kulturminneområdet	MD	B	1429/77	6 761	8 264	8 264
Midler til desentralisert utdanning	KD	B	260/50	71 038	73 382	75 950
	KD	B	260/70	2 726	2 816	2 915
	KD	B	280/51	23 807	24 593	25 454
	KD	B	281/70 ¹	12 000	15 000	15 000
	KD	B	281/01	300	300	300

¹ Det ble for 2011 bevilget 3,5 mill. kroner over kap. 281, post 01 til et pilotprosjekt for eCampus, et program for å bygge ut og oppgradere IKT-infrastrukturen i universitets- og høyskolesektoren. Programmet tar sikte på å sikre tilgang på fleksibel og desentralisert utdanning i hele landet. Stortinget vedtok å sette i gang prosjektet med en bevilgning på 12 mill. kroner i 2012 og 15 mill. kroner i 2013.

1.2 Regional utvikling og nyskaping

Tiltak finansiert over kap. 551, postene 60 og 61 og rapportering for 2012

I dette vedlegget gis en alfabetisk oversikt over utvalgte tiltak som finansieres over kap. 551, postene 60 og 61. Tiltakene finansieres og forvaltes i hovedsak av fylkeskommunene. For fylkesrapporter, se departementets nettsider. Flere av tiltakene

er finansiert av flere departementer og andre offentlige og/eller private aktører.

Tabellene under oppgir både tilsagnsbeløp over kap. 551, postene 60 og 61, og totalt tilsagnsbeløp fra samtlige departementer. I omtalen av aktiviteter og resultater skilles det ikke systematisk mellom midler fra departementet og fra andre kilder. I omtalen av nedslagsfelt henvises det spesifikt til midler fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Bredbånd, mobil og IKT-tiltak (fylkeskommunene)

Målet er å bedre den digitale infrastrukturen i områder der kommersielle aktører ikke finner dette lønnsomt. Hovedvekten av midlene kommer fra et øremerket tilskudd til bredbåndsutbygging. Midlene fordeles til fylkeskommunene etter de samme kriteriene som tilskuddet til regional utvikling, men er begrenset til prosjekter i det distriktpolitiske virkeområdet.

Fra 2014 vil det bli opprettet en ny tilskuddsordning for utbygging av bredbånd av grunnleggende god kvalitet som vil omfatte hele landet. Denne ordningen er nærmere omtalt under programkategori 13.50 og i budsjettforslaget fra Samferdselsdepartementet.

Finansiering:

Det ble gitt 112,8 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 2.2.

Aktiviteter:

Det ble gitt tilskudd for tilretteleggende aktiviteter (for eksempel nedgraving av trekkør for bredbånd ved oppgradering av veier), tilskudd til utbygging av aksessnett i områder uten dekning, utbygging av stamnett for å gi tilstrekkelig kapasitet og tilskudd for å realisere spleiselag i områder som kommersielle aktører ellers ikke finner det lønnsomt å bygge ut.

Nedslagsfelt:

Geografi: 97 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt til prosjekter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Resultater:

I følge en undersøkelse fra Nexia har tilskuddene siden 2006 bidratt til bredbånddekning til 55 000 husstander som ikke hadde det fra før. I tillegg har 21 000 husstander fått tilgang til høyere bredbåndskapasiteter. Dekningsrapporten for 2013 fra Nexia viser fortsatt bedring i bredbånddekningen. Færre enn 2 000 husstander mangler i 2013 et tilbud om minst 2 Mbit/s nedstrømskapasitet og 60 pst. av husstandene har et tilbud om minst 50 Mbit/s nedstrømskapasitet. Det er imidlertid stor forskjell i tilgangen på høyhastighetsnett mellom tettbygde og spredtbygde strøk med henholdsvis 90 og 20 pst. dekning.

Distriktsrettede risikolån (Innovasjon Norge)

Målet er å finansiere prosjekter der risikoen i utgangspunktet er stor og hvor Innovasjon Norges medvirkning har betydning for om prosjektet kan gjennomføres. Samtidig skal det være realistiske muligheter for at prosjektet eller investeringen oppnår lønnsomhet i framtiden. Risikolån kan benyttes til prosjekter og investeringer som er knyttet til blant annet nyetablering, nyskaping, omstilling og utvikling.

Målgruppen er små og mellomstore bedrifter, normalt med inntil 100 ansatte. Midlene skal benyttes innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

<p>Finansiering: Tapsfondsavsetninger for 2012 var kalkulert til 85,4 mill. kroner under arbeidsmål 1.2 og 1.3. Etter en totalvurdering av porteføljen ble det satt av 67 mill. kroner i 2012 i tapsfondet under arbeidsmål 1.2 og 1.3. Ved utgangen av 2012 utgjorde tapsfondet 45 pst. av utlånsporteføljen. Kalkulert risiko i denne porteføljen var 31 pst.</p>	<p>Aktiviteter: I 2012 ble det gitt nye tilsagn på 273 mill. kroner i distriktsrettede risikolån, noe som er 22 mill. kroner mer enn i 2011. Det ble gitt totalt 105 lånetilsagn. Ved utgangen av 2012 var løpende lån og tilsagn på til sammen 1 254 mill. kroner.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Alle tilsagn ble gitt til bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: 31 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble definert som kvinnerettet.</p>	<p>Resultater: I Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse (førundersøkelsen) fra 2013, som undersøkte lån gitt i 2012, svarte 67 pst. av bedriftene at lånet var svært viktig for å bedre konkurranseevnen. 86 pst. svarte at det tiltaket/prosjektet de søkte finansiering til, ikke hadde blitt gjennomført uten lånet fra Innovasjon Norge. Ordningen evalueres i 2013/2014</p>

Distriktsutviklingstilskudd (Innovasjon Norge)

Målet er å motivere bedrifter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet til å gjennomføre prosjekter som ikke ville blitt realisert i samme grad uten offentlige lån og/eller tilskudd. Prosjektene skal styrke kompetanse, eksterne samarbeidsrelasjoner, organisering, produkt- og prosessutvikling eller markedsutvikling. Det legges vekt på at tilskuddene skal bidra til entreprenørskap, innovasjon og omstilling. Innovative prosjekter med gode nasjonale og/eller internasjonale vekstmuligheter blir prioritert.

Tilskudd gis til utviklingsprosjekter (bedriftsutviklingstilskudd) og fysiske investeringer (investeringstilskudd).

Målgruppen er små og mellomstore bedrifter, normalt med inntil 100 ansatte. Støtte kan gis både til nyetableringer og til etablerte bedrifter.

<p>Finansiering: Det ble gitt totalt 455,1 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.2 (377,6 mill. kroner) og 1.3 (77,5 mill. kroner). Tilsagnene fordelte seg mellom investeringstilskudd (176,6 mill. kroner) og bedriftsutviklingstilskudd (278,5 mill. kroner).</p>	<p>Aktiviteter: Det ble gitt totalt 941 tilsagn, fordelt på 741 bedriftsutviklingstilskudd og 200 investeringstilskudd.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 93 pst. har gått til prosjekter innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, 3 pst. har gått til prosjekter utenfor virkeområdet og 4 pst. har gått til prosjekter som involverer kommuner og fylker på tvers av grensene for virkeområdet. Prioriterte grupper: 41 pst. av gitte tilsagn ble definert som kvinnerettet.</p>	<p>Resultater: I Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse (førundersøkelsen) fra 2013, som undersøkte tilskudd gitt i 2012, svarte 61 pst. av bedriftene at tilskuddet var svært viktig for å bedre konkurranseevnen. 94 pst. svarte at det tiltaket/prosjektet de søkte finansiering til, ikke hadde blitt gjennomført uten tilskuddet fra Innovasjon Norge.</p>

Etablerertilskudd (Innovasjon Norge)

Målet er å stimulere til økt etableringsvirksomhet for å skape varige og lønnsomme arbeidsplasser. Etablerertilskudd kan gis til bedrifter som er under fem år gamle, som har en nyskapende forretningsidé og har potensial for vekst og verdiskaping. Målgruppen er bedriftsetablerere i alle deler av landet, men med særlig vekt på etablerere innenfor det distriktspolitiske virkeområdet. Tilsagn blir også gitt til fellestiltak for grupper av etablerere, for eksempel i form av etablererveiledning og arrangementer. Nærings- og handelsdepartementet finansierer også en landsdekkende ordning for etablerertilskudd, som i 2012 innvilget etablerertilskudd på 77 mill. kroner.

Finansiering:

Det ble gitt 132,4 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.2 (1,3 mill. kroner) og 1.3 (131,1 mill. kroner).
Totalt ble det gitt 209,4 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer ordningen.

Aktiviteter:

Det ble gitt 439 tilskudd. Gjennomsnittlig tilsagnsbeløp var på 297 000 kroner. På grunn av endringer i innretningen i 2011, ble antall tilskudd redusert i 2012, mens gjennomsnittlig tilsagnsbeløp har økt.

Nedslagsfelt:

Geografi: Om lag 44 pst. av totalt tilsagnsbeløp gikk til bedrifter og personer i det distriktspolitiske virkeområdet, om lag 55 pst. gikk til bedrifter og personer utenfor det distriktspolitiske virkeområdet, mens om lag 1 pst. gikk til Svalbard.
Prioriterte grupper: 37 pst. av totalt tilsagnsbeløp og 42 pst. av alle prosjekter ble definert som kvinnerettet. 29 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble definert som rettet mot unge.

Resultater:

I Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse (førundersøkelsen) fra 2013, som undersøkte tilskudd gitt i 2012, svarte 70 pst. av bedriftene at tilskuddet var svært viktig for å bedre konkurransevnen. 95 pst. svarte at det tiltaket/prosjektet de søkte finansiering til, ikke hadde blitt gjennomført uten tilskuddet fra Innovasjon Norge.

Interreg – EUs territoriale samarbeid (fylkeskommunene og Interregs programsekretariater)

Interreg er EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid. Norge har deltatt i samarbeidet siden 1996, og programmet er godt innarbeidet i det norske regionale utviklingsarbeidet. Det statlige bidraget for programperioden 2007–2013 er på om lag 730 mill. kroner, og finansieres innenfor de årlige bevilgningene over kap. 551, post 60 og kap. 552, post 72.

Norges deltakelse i Interreg skal:

- fremme en ønsket regional utvikling i Norge gjennom å samarbeide om grenseregionale utfordringer, og ved læring og kompetanseutvikling gjennom nettverk og erfaringsutveksling over landegrensene
- fremme en balansert utvikling av det europeiske kontinent og våre nærområder
- fremme en mer helhetlig, koordinert og aktiv norsk europapolitikk, og ivareta norske interesser i EUs regionalpolitikk

Norge deltar i elleve Interreg-programmer innenfor tre ulike kategorier:

- fire grenseregionale programmer langs grensen til Finland, Sverige og Danmark (Nord, Botnia–Atlantica, Sverige–Norge og Øresund–Kattegat–Skagerrak)
- tre transnasjonale programmer (Østersjøen, Nordsjøen og Nordlig Periferi)
- fire interregionale programmer (ESPON, Interact, Interreg IVC og URBACT II)

I tillegg deltar Norge i et grenseregionalt samarbeid med Russland innenfor rammen av EUs nabo- og partnerskapsinitiativ (ENPI).

<p>Finansiering: Utbetalingsprofilen for norsk deltakelse for det enkelte program varierer fra år til år. Fylkeskommunene og programsekretariatene som forvalter midlene kan disponere bevilgningen fra departementet over flere år. Beløpene under angir tildelte midler for 2012, fordelt på alle arbeidsmål: Grenseregionale programmer inkl. ENPI: Det ble gitt 71,3 mill. kroner over kap. 551, post 60. Transnasjonale programmer: Det ble gitt 24 mill. kroner over kap. 552, post 72. Interregionale programmer: Det ble gitt 10,42 mill. kroner over kap. 552, post 72. Informasjonstiltak og forvaltning av Norges deltakelse: Det ble gitt 1 mill. kroner over kap. 552, post 72.</p>	<p>Aktiviteter (antall prosjekter med norsk partner): 331 prosjekter i grenseregionale programmer 113 prosjekter i transnasjonale programmer 29 prosjekter i interregionale programmer Andre aktiviteter som departementet har finansiert i 2012 er blant annet www.interreg.no, seminar om ESPON, Østersjøkonferansen og nasjonal konferanse i planleggingen av Interreg-perioden 2014–2020.</p>
<p>Nedslagsfelt: Midlene bevilges fra departementet til fylkeskommunene og de ulike europeiske programsekretariatene. Disse følger rapporteringskravene og -systemene i det respektive program. Det finnes derfor ikke sammenliknbar informasjon om disse programmene.</p>	<p>Resultater: Alle programmene gjennomfører evalueringer. Resultatene brukes aktivt i videreutviklingen av programmene, og i planleggingen av programperioden 2014–2020. For mer informasjon, se www.interreg.no.</p>

Kommunale og regionale næringsfond (kommuner og regionråd)

Målet er å bidra til å utvikle og legge til rette for lokalt næringsliv. Næringsfondene er et virkemiddel med rom for å forme innsatsen i tråd med lokale utfordringer og behov. Fondsmidlene benyttes særlig til bedriftsrettet støtte, inkludert kompetanseutviklingstiltak, til entreprenører og små bedrifter. I tillegg gis det midler til tilretteleggende tiltak som stedsutviklings- og omdømmetiltak, næringsrettede infrastrukturtiltak, fremming av utdanningstilbud og til tjenester i lokalmiljøet.

<p>Finansiering: Fylkeskommunene fordelte totalt 223 mill. kroner fra kap. 551, post 60 til 185 kommuner og 41 regionråd. Det ble gitt 247 mill. kroner i tilsagn under alle arbeidsmål fra kommuner og regionråd.</p>	<p>Aktiviteter: Det ble gitt tilsagn til 3 148 prosjekter. Midlene går hovedsakelig til direkte bedriftsstøtte (37 pst.) og stedsutvikling og profileringstiltak (26 pst.).</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Om lag 96 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Resultater: Ordningen ble evaluert av Rambøll Management Consulting i samarbeid med Telemarksforskning og Agderforskning i 2011/2012. Evalueringen viste blant annet at midlene bidrar til å styrke, sikre eller etablere arbeidsplasser og styrke overlevelsesevnen til lokale bedrifter. Midlene ble vurdert som særlig viktig for mindre kommuner og mindre sentrale kommuner. For mer informasjon, se departementets nettsider.</p>

Småkommuneprogrammet (Fylkeskommunene)

Tiltaket er nytt i 2013.

Målet er å styrke kapasiteten og kompetansen i kommuner med særlig behov for dette. Meld. St. 13 (2012–2013) *Ta heile Noreg i bruk* peker på at mange små distriktskommuner har for liten kompetanse og kapasitet til å drive godt og langsiktig plan- og utviklingsarbeid. 41 kommuner er valgt ut som deltakere.

Verdiskapingsprogram for fjellområdene (Oppland fylkeskommune)

Tiltaket er nytt i 2013.

Målet med satsingen er å styrke næringsutvikling og verdiskaping i fjellområdene gjennom å satse på kompetanse- og nettverksbygging, entreprenørskap og innovasjon i næringslivet. Fjellområdene har særegne utfordringer for næringsutvikling og verdiskaping. Det er derfor opprettet en satsing for fjellområdene for perioden 2013–2017. Midlene skal brukes til innsats på tvers av fylkeskommunene.

1.3 Nasjonalt samarbeid for regional utvikling

Omtale av tiltak finansiert over kap. 552, postene 62 og 72 og rapportering for 2012

Nedenfor gis en alfabetisk oversikt over programmer og tiltak som finansieres over kap. 552, postene 62 og 72. Tiltakene og programmene forvaltes i hovedsak av Kommunal- og regionaldepartementet, Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet. Flere av tiltakene og programmene finansieres av flere departementer.

Tabellene under oppgir både tilsagnsbeløp over kap. 552, postene 62 og 72 og totalt tilsagnsbeløp fra samtlige departementer. I tillegg er flere tiltak finansiert av fylkeskommunene over kap. 551, postene 60 og 61 og andre offentlige og/eller private aktører.

I omtalen av aktiviteter og resultater skilles det ikke systematisk mellom midler fra departementet og fra andre kilder. I omtalen av nedslagsfelt henvises det spesifikt til midler fra Kommunal- og regionaldepartementet.

Tiltak med en årlig tildeling på 1 mill. kroner eller mindre er ikke omtalt. Dette gjelder Nordisk Atlantsamarbejde (NORA), Statens pris for attraktiv stad, Grensetjänsten Morokulien, Samplan, OECD-LEED, Nasjonalt program for leverandørutvikling og Komité for regional planlegging og utvikling i Østersjøregionen (VASAB).

Fra 2013 ble Interreg på internett og tilskudd til Europapolitisk forum flyttet til kap. 552, post 21. Tiltaket Grensetjänsten Morokulien ble overført til Arbeidsdepartementets budsjett fra 2013.

Arena (Innovasjon Norge)

Målet er å stimulere til økt innovasjon basert på samspill og samarbeid mellom bedrifter, FoU- og utdanningsaktører og offentlige utviklingsaktører. I Arena samarbeider bedrifter og kunnskapsmiljøer for å forsterke og videreutvikle relasjonene seg i mellom. Dette skal bidra til å øke innovasjonsevnen i enkeltbedriftene og i næringsklyngene de er en del av. Programmet tilbyr også opplæring til ledelsen eller ansatte i blant annet utviklingsprosesser, analyser og kartlegging.

Programmet har felles sekretariat med Norwegian Centres of Expertise og eies av Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet. Arena er landsdekkende, men departementets finansieringsandel skal dekke aktiviteter i det distriktpolitiske virkeområdet. Målgruppen er klynger av bedrifter innenfor et avgrenset geografisk område som har felles tilhørighet til en næringssektor, en verdikjede, et kompetanseområde eller et markedsområde. Programmet samfinansieres med Nærings- og handelsdepartementet.

Innovasjon Norge har jobbet med utviklingen av et nytt, helhetlig klyngeprogram fra 2014, som også omfatter Arena.

<p>Finansiering: Det ble gitt 31,8 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1. Totalt ble det gitt 54,3 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet.</p>	<p>Aktiviteter: Ved utgangen av 2012 var det 20 klynger i Arena, hvorav 6 nye fikk Arena-status i 2012. Klyngene har til sammen fått 158 mill. kroner i FoU- og innovasjonsmidler fra virkemiddelapparatet. Det er en økning fra 40 mill. kroner i 2011. I samme periode har antall innovasjonsprosjekter også økt fra 142 til 250 prosjekter. Klyngene øker innsatsen for å styrke utdanning og kompetanseheving, og har satt i gang totalt 129 prosjekter, mot 79 prosjekter i 2011. Innovasjon Norge har i 2012 arbeidet med forenkling av administrative rutiner i programmet og styrket de regionale kundeansvarliges kompetanse innen klyngeutvikling.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 15 av 20 klynger ligger i, eller har en betydelig andel av sine medlemmer innenfor, det distriktpolitiske virkeområdet. Om lag 63 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Kvinneandelen i styringsgruppene har økt fra 37 pst. i 2011 til 38 pst. i 2012.</p>	<p>Resultater: En ekstern evaluering av Arena, utført av Menon, fant at programmet når sine hovedmål, har en høy mobiliserende effekt og at programmets tjenester fungerer godt. Samtidig bør programmets administrative rutiner gjøres enklere og kompetansen på Innovasjon Norges distriktskontorer, som har oppfølgingsansvar, styrkes.</p>

Barentssekretariatet (Kommunal- og regionaldepartementet)

Barentssekretariatet er et interkommunalt selskap eid av de tre nordnorske fylkeskommunene. Formålet er å utvikle det norsk-russiske samarbeidet i nord gjennom å fremme samarbeidsprosjekter på tvers av grensene mellom Norge og Russland. Prioriterte områder er folk-til-folk-samarbeid, urfolk, miljø, ungdom, kultur og idrett, samt kompetansen og næringssamarbeidet basert på de betydelige naturressursene i området. Sekretariatet skal være et kompetansesenter for norsk-russiske relasjoner og for grense-regionalt samarbeid. Sekretariatet driver også utstrakt informasjonsvirksomhet, og har en daglig nyhets-tjeneste på engelsk og russisk, www.barentsobserver.com.

Prosjektstøtte gis i hovedsak over Utenriksdepartementets budsjett. Dialogen og kontakten med Barentssekretariatet følges opp gjennom halvårsmøter.

<p>Finansiering: Det ble gitt 2,8 mill. kroner i tilsagn. Totalt ble det gitt 33,7 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer sekretariatet.</p>	<p>Aktiviteter: Midlene fra departementet er i hovedsak driftsmidler og bidrar til å sikre aktivitet. Av bevilgningen benyttes 500 000 kroner til å finansiere en prosjektstilling. Arbeidet skal ivareta erfaringene fra utviklingsarbeidet i Northern Maritime Corridor (NMC)/Stratmos, knyttet til transport, logistikk og næringssamarbeid. Oppfølging skjer blant annet gjennom deltagelse i RU-NO Barents (norsk-russisk olje- og gassprosjekt). RU-NO Barents skal kartlegge teknologiutfordringer ved utvinning av olje og gass i arktiske områder. Et av fokusområdene i dette prosjektet er transport og logistikk.</p>
--	--

Bedriftsnettverk (Innovasjon Norge)

Bedriftsnettverkstjenesten skal stimulere små og mellomstore bedrifter til å etablere kommersielle, strategiske samarbeid om konkrete forretningsmessige prosjekter med andre bedrifter. Tjenesten finansierer kostnader knyttet til tilrettelegging og ledelse, samlinger, nødvendige analyser og felles kompetansebygging. Programmet bidrar med kompetanse knyttet til valg av konsulent, rådgiving og verktøy for nettverksutvikling.

Støtten baseres på sterke og forpliktende samarbeidsrelasjoner samt konkrete prosjekter. Tjenesten skal utfylle de eksisterende nettverksprogrammene Norwegian Centres of Expertise (NCE) og Arena, og stiller ikke krav om samlokalisering.

Målgruppen for tjenesten er små og mellomstore bedrifter innen alle sektorer, bransjer og landsdeler. Programmet samfinansieres med Nærings- og handelsdepartementet.

Finansiering og nedslagsfelt:

Det ble gitt 12,6 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1.

Totalt ble det gitt 21 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer tiltaket. Geografi: 17 av 29 hovedprosjekter ligger i det distriktpolitiske virkeområdet. Om lag 81 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Prioriterte grupper: Om lag 26 pst. av midlene ble definert som kvinnerettet. Dette er en økning fra om lag 24 pst. i 2011.

Aktiviteter:

I 2012 deltok 175 små og mellomstore bedrifter som til sammen har utviklet 63 prosjekter.

En bransjefordeling av deltakerne viser et tyngdepunkt innen reiseliv, olje og gass, energi og miljø og IKT. Geografisk er det en hovedvekt av prosjekter i Finnmark (14), Oslo og Akershus (8) og Sogn og Fjordane (6). Den geografiske fordelingen er ujevn, blant annet på grunn av distriktskontorenes ulike prioritering av tjenesten.

Bioraffineringsprogrammet (Innovasjon Norge)

Tiltaket er nytt i 2013.

Målet er å bidra til å bygge opp en ny vekstnæring, utvikle flere kompetansesarbeidsplasser i Distrikts-Norge og øke produktiviteten/lønnsomheten i viktige distriktsnæringer.

Programmet skal støtte utvikling av ny teknologi, ny kunnskap, kommersiell kompetanse, nettverk samt noe risikoavlastning. Innsatsen skal komme små og mellomstore bedrifter som utvikler ny teknologi til gode, og samtidig stimulere til innovasjon innenfor etablert industri. Programmet vil også kunne bidra til større økonomisk avkastning på investeringer som er gjort innen forskning, blant annet i Bio-næringsprogrammet og Bioteknologiprogrammet i regi av Forskningsrådet.

Bolyst (Kommunal- og regionaldepartementet)

Målet er å legge til rette for at kommuner innenfor det distriktpolitiske virkeområdet blir mer attraktive å bo i og flytte til. Målet skal nås gjennom å støtte lokale, regionale og nasjonale pilotprosjekter som skal fremme attraktive lokalsamfunn.

Bolyst forvaltes av departementet i samarbeid med fylkeskommunene. De viktigste tildelingskriteriene er distriktpolitisk relevans, god forankring og gjennomføringsevne. I tillegg blir det vurdert hvorvidt prosjektet er nyskapende og har overføringsverdi. I vurderingen av søknadene skal det også tas hensyn til kommuner med særlige distriktpolitiske utfordringer. Innenfor Bolyst kan departementet tildele direkte bedriftsstøtte innenfor EØS-regelverkets bestemmelser for bagatellmessig støtte eller bagatellmessig støtte til tjenester av allmennøkonomisk betydning.

<p>Finansiering: Det ble gitt 41,2 mill. kroner i tilsagn til prosjekter i hovedsak under arbeidsmål 3.2.</p>	<p>Aktiviteter: Det ble gitt støtte til 19 prosjekter. Prosjektene har ulik karakter, og varierer fra å være små og lokale til større regionale og nasjonale prosjekter. Hovedvekten av prosjekter er rettet mot tilflytting og integrering av innvandrere. I tillegg er det prosjekter med fokus på ungdom, stedsutvikling, boligutvikling, omdømmebygging med mer.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Om lag 96 pst. av totalt gitt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Om lag 42 pst. av midlene (8 av 19 prosjekter) ble definert som rettet mot innvandrere, om lag 10 pst. av midlene (2 av 19 prosjekter) ble definert som rettet mot unge og om lag 5 pst. av midlene ble definert som kvinnerettet (1 av 19 prosjekter).</p>	<p>Resultater: Distriktsenteret formidler informasjon om alle prosjektene på www.distriktsenteret.no. Saksbehandlingen viser at prosjektene utløser stort engasjement i arbeidet med lokal samfunnsutvikling. Det lokale engasjementet bidrar til å sikre måloppnåelse for de ulike prosjektene.</p>

Designprogrammet (Innovasjon Norge)

Målet er å få flere bedrifter til å bruke profesjonelle designere i produktutviklings- og markedsstrategier. Designprogrammet tilbyr bedrifter designrådgiving og formidling av profesjonell designkompetanse innen industridesign og produktdesign, identitetsdesign og emballasjedesign. Innovasjon Norges distriktskontorer tilbyr designrådgiving. I tillegg holder Innovasjon Norge foredrag på eksterne arrangement om strategisk bruk av design.

Målgruppen er bedrifter som tidligere ikke har brukt profesjonelle designtjenester. Programmet mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet.

<p>Finansiering: Det ble gitt 7,2 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.2. Totalt ble det gitt 12,8 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet.</p>	<p>Aktiviteter: I 2012 ble det satt i gang 200 nye design- og rådgivingsoppdrag. Det er en oppgang fra 118 prosjekter i 2011. 79 bedrifter har satt i gang eller gjennomført et designprosjekt. Det er en økning fra 20 bedrifter i 2011. Programmet gjennomførte også Sommerdesignkontor, hvor 18 bedrifter i Finnmark, Vestfold og Oslo fikk bistand fra industridesignstudenter.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Midlene er geografisk ufordelt. Prioriterte grupper: 35 pst. av deltakende bedrifter var eid eller ledet av kvinner.</p>	<p>Resultater: Designprogrammet ble evaluert av Rambøll i 2010. Sluttrapporten viser at programmet når sine mål og at bedriftene har økt sine markedsandeler og sitt omdømme etter deltakelsen. Økningen er størst for bedriftene i det distriktpolitiske virkeområdet.</p>

Forskningsløft i nord (Forskningsrådet)

Forskningsløft i nord er en strategisk satsing på kunnskapsinfrastruktur. Målet er å styrke og videreutvikle kunnskapsmiljøer i Nord-Norge gjennom langsiktig forskning i et nært samarbeid mellom gode forskningsmiljøer, utdanningsinstitusjoner og næringsliv innenfor reiseliv og arktisk teknologi. Programmet har pågått siden 2009, og forlenges med ytterligere tre år i perioden 2014–2016. Målgruppen er næringsliv og FoU-miljøer. Programmet er en del av regjeringens nordområdestrategi.

Finansiering:

Det ble gitt 35 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 2.1.

Aktiviteter:

De involverte fagmiljøene har etablert en omfattende aktivitet som følge av programmet, med økt antall ansatte, forskningsproduksjon og publiseringsmengde. Forskningsløft i nord har også fungert som en katalysator for annen aktivitet, blant annet gjennom søknader til andre forskningsprogrammer som supplerende prosjekter til Forskningsløft i nord. Det gjennomføres fem prosjekter: Opplevelser i nord, jordobservasjon, sensortechnologi, avfallshåndtering og kaldt klima-teknologi.

Nedslagsfelt:

Geografi: Alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.
Prioriterte grupper: 42 pst. av doktorgradstipendiatene og 36 pst. av postdokorstipendiatene i programmet var kvinner.

Resultater:

Forskerutdanning og -rekruttering er et vesentlig suksesskriterium for satsingen. Antallet doktorgrads- og postdokorstipendiatere har økt fra 43 i 2011 til 47 i 2012. Det er utviklet utdanningstilbud, blant annet kurs for etter- og videreutdanning rettet mot næringslivet. Oxford Research har følgeevaluert Forskningsløft i nord hvor sluttrapporten kom i 2013. Se omtale under programkategori 13.50. Evalueringen viser at prosjektenes næringsrelevans er styrket, og det er etablert prosjekter i samarbeid med en rekke bedrifter. Miljøene i programmet mottar i større grad enn tidligere forespørsler om samarbeid fra FoU-institusjoner og næringslivsaktører i takt med at aktiviteten har økt. Dette har ført til flere samarbeidsrelasjoner med nasjonale og utenlandske miljøer.

Forsøk med gratis ferje (Kommunal- og regionaldepartementet)

Det har pågått et forsøk med gratis ferje på strekningene Daløy–Haldorsneset i Sogn og Fjordane og Grytøy–Sandsøy–Bjarkøy i Troms. Forsøket varte fra 2010 til 2013. Målet har vært å bedre kunnskapen om hvilken betydning gratis ferje kan ha for små øysamfunn, med vekt på virkninger for blant annet bosetting og næringsliv.

Finansiering og nedslagsfelt:

Det ble gitt 2,8 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 3.1.
Geografi: Begge strekningene er innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

Aktiviteter og resultater:

Det gis tilskudd til inntektsbortfall for forsøket med gratis ferjereiser.
Daløy–Haldorsneset: Passasjertall eksklusiv kjøretøy har økt med 5 pst. til 18 914 fra 2011 til 2012. Antall kjøretøy økte i samme periode med 4 pst.
Grytøy–Sandsøy–Bjarkøy: Passasjertall eksklusiv kjøretøy økte med 7 pst. til 76 702 fra 2011 til 2012. Antall kjøretøy økte i samme periode med 10 pst. Forsøket evalueres i 2013.

Føreropplæring i tilknytning til videregående skole, prøveprosjekt (Kommunal- og regionaldepartementet)

Målet er å gjøre trafikkopplæringen mer tilgjengelig, effektiv og billigere for elever i distriktene med lang avstand til kjøreskole. Tiltaket skal gi reduserte tids- og transportkostnader. Skolene må ligge innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, og skolen må ha så stor avstand til nærmeste føreropplæringstilbud at gjennomføringen av opplæringen er en utfordring.

Midlene skal ikke benyttes til å dekke undervisningskostnader. Opplæringen skal gjennomføres utenfor ordinær skoletid.

<p>Finansiering: Det ble gitt 1,5 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 2.1.</p>	<p>Aktiviteter: 7 videregående skoler fordelt på 5 fylker fikk tildelt midler i 2012. Dette er 10 skoler og 3 fylker færre enn i 2011.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Tiltaket er i sin helhet rettet mot unge.</p>	<p>Resultater: Hovedsakelig er midlene benyttet til opplegg for teoriundervisning og til å dekke transportkostnader for elever og/eller kjøreskolelærere. 4 skoler rapporterer om redusert fravær i forbindelse med føreropplæringen. I gjennomsnitt har 30 elever per skole deltatt i opplegget. Det har vært mindre interesse for ordningen enn forventet.</p>

Gründerguiden (Innovasjon Norge)

Innovasjon Norge har utviklet en ny nettbasert interaktiv tjeneste til etablerere i hele landet. Gründerguiden skal gjøre det lettere å finne relevant informasjon, og etablerere skal få raskere svar på spørsmål. Gründerguiden tar også for seg prosessveiledning, immaterielle rettigheter, forretningsutvikling, forretningsmodellering, nettverk og arrangementer, samt praktiske elementer som å registrere selskap, moms, valg av organisasjonsform med mer. Tjenesten omfatter både Innovasjon Norges egne ordninger og annen nyttig informasjon for en gründer både før, under og etter etablering av ny virksomhet. Gründerguiden er utviklet i tett samarbeid med Altinn.no.

Gründerguiden lanseres i løpet av høsten 2013.

Høyvekst (Innovasjon Norge)

Målet er at flere oppstartsbedrifter basert på forretningsideer med høyt kunnskapsnivå og stort potensial skal lykkes utover den første etableringsfasen. Innovasjon Norge skal bidra med kompetanse, rådgiving og nettverk, slik at gründerne skal kunne «tenke større og vokse raskere».

Programmet finansierer tiltak som skal bidra til å realisere vekstpotensialet og styrke gjennomføringen til oppstartsbedrifter med stort potensial for internasjonal vekst. Tiltakene er samlet under den internasjonale kompetansetjenesten Global Entrepreneurship Training (GET) og Forretningsutvikling i praksis i Silicon Valley (TINC). Høyvekstmidlene dekker også arbeidet med Key Account-bedrifter. I tillegg har Innovasjon Norge startet med regionale treningssamlinger i internasjonal forretningsutvikling og pitchtrening, med sikte på å nå flere vekstbedrifter i Distrikts-Norge.

Programmet mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet.

Finansiering:

Det ble gitt 5,9 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.3.
Totalt ble det gitt 20,3 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet, hvorav 3,8 mill. kroner ble gitt i direkte prosjektstøtte.

Aktiviteter:

I 2012 ble det internasjonale kompetansetilbudet utvidet til å inkludere TINC, i tillegg til det eksisterende GET-tilbudet. TINC hadde to kull i 2012, med 15 bedrifter og totalt 25 gründerne. GET har ett kull i året, med 18 deltakere i 2012.
Tilbudet ble utvidet vinteren 2012 med regionale treningssamlinger for internasjonalisering (Pitchcamp og Business Bootcamp). Per 1. halvår 2013 hadde i alt 343 gründerne fra hele landet deltatt.

Nedslagsfelt:

Geografi: Midlene er geografisk ufordelt.
Prioriterte grupper: 10 pst. av midlene ble definert som kvinnerettet. 36 pst. av deltakerne i Global Entrepreneurship Training (GET) var kvinner.

Resultater:

Deltakerevaluering bekrefter at de har hatt god effekt av kompetansetilførselen for å realisere sitt vekstpotensial i internasjonale markeder. De bekrefter videre at programmene og programmets rådgivere (eksterne og fra Innovasjon Norge) holder høy kvalitet.
GET og TINC vil i 2013 gå igjennom en større ekstern evaluering.

Inkubasjon (SIVA)

I 2012 ble det lagt opp til en mer fleksibel inkubatorsatsing. De tre tidligere inkubatorprogrammene (FoU-inkubator, industriinkubator og mat- og naturinkubator) ble lagt inn under en felles satsing, kalt Inkubasjon. Det nye konseptet innebærer økt profesjonalisering av de tjenestene inkubatorene kan tilby. Målet er økt nasjonal verdiskaping gjennom effektivt å identifisere, videreutvikle og kommersialisere gode ideer fra FoU-, nyskappings- og industrimiljøer til nye vekstbedrifter, og bidra til vekst i etablerte virksomheter. Programmet gir nyoppstartede kunnskapsbaserte bedrifter tilbud om faglig rådgiving, kompetansenettverk og lokaler med husleie tilpasset bedriftens økonomiske evne. Målgruppen for det nasjonale inkubasjonsprogrammet er sterke innovasjonsmiljø og næringsaktører som har inkubasjon som en vesentlig aktivitet. Dette omfatter forskningsparker, kunnskapsparker, inkubatorer, større industribedrifter og andre næringsaktører.

Nærings- og handelsdepartementet og Landbruk- og matdepartementet deltar i finansieringen av deler av programmet.

<p>Finansiering: Det ble gitt 28 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1. Totalt ble det gitt 39 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet.</p>	<p>Aktiviteter: Ved utgangen av 2012 var 36 vertermiljø tatt inn i programmet. I 2012 ble 195 nye bedrifter tatt opp i inkubatorene, mens det var 398 bedrifter totalt i inkubatorene. Til sammen 480 bedrifter mottok inkubatorstøtte. SIVA har satset på en profesjonalisering av inkubatorene og har i samarbeid med NTNU utviklet et studiepoenggivende kurs i inkubasjonsledelse for å styrke inkubasjonsnettverket. Ved utgangen av 2012 hadde 75 inkubatortilknyttede personer deltatt. Utviklingen av kurstilbudet fortsetter med blant annet internasjonalisering som nytt tema.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 68 pst. av alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: 44 pst. av midlene ble definert som kvinnerettet. Andel nye bedrifter og prosjekter med kvinne i ledende stilling er 20 pst. for FoU-inkubator, 40 pst. for industriinkubatorene og 29 pst. for inkubasjonsprogrammet som helhet.</p>	<p>Resultater: De nye bedriftene i FoU-inkubatorene har i perioden 2004–2011 hatt en samlet verdiskaping på 9,7 mrd. kroner (basert på tall fra Brønnøysundregistrene).</p>

Inn på tunet-løftet (Kommunal- og regionaldepartementet)

Inn på tunet tilbyr tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdannings-, oppvekst-, helse- og omsorgssektoren. Inn på tunet-løftet er en treårig satsing i regi av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet i perioden 2010–2012. Formålet er å forankre og styrke Inn på tunet i kommunenes plan- og strategiarbeid, finne gode samarbeidsformer og modeller i tjenesteutviklingen på tvers av sektorer og gi økt verdiskaping for landbruket.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det er gitt 1 mill. kroner per år i tilsagn til dette formålet under arbeidsmål 3.1. Totalt er det gitt 6 mill. kroner i tilsagn per år fra departementene som finansierer tiltaket. Geografi: 58 pst. av midlene ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter og resultater: Prosjektmidlene for hele satsingsperioden 2010–2012 ble fordelt til 58 prosjekter som 77 kommuner står bak, og har gått til tilrettelegging av Inn på tunet-tilbud til ulike brukergrupper. Satsingen har gitt flere eksempler på nye tjenestetilbud til ulike brukergrupper, og bidratt til større oppmerksomhet om gården som arena for velferdsproduksjon i kommunene.</p>
---	--

Interreg – EUs territoriale samarbeid (fylkeskommunene og Interregs programsekretariater)

For omtale av Interreg, se vedlegg 1.2.

Investerings- og utviklingstilskudd for utkantbutikker (Mentor AS)

Målet er å sikre innbyggerne i distriktene tilgang til en nærliggende dagligvarebutikk med god kvalitet. Dette er en søknadsbasert tilskuddsordning som forvaltes av Mentor AS. Butikkene må oppfylle særlige kriterier knyttet til avstand, kundegrunnlag og omsetning for å kunne motta støtte. Investeringsstøtten går til rene investeringer i butikkene, mens utviklingsstøtten i hovedsak går til markedsaktiviteter, mobiliseringstiltak, kompetansetiltak med mer. Tilskuddsordningen styrker og bygger opp om Merkurprogrammet.

Interessen for å søke på disse midlene var noe mindre enn foregående år. Reglene for tildeling ble endret fra 2013 for å nå målgruppen for ordningen bedre. Støttesatsen for de minste butikkene er økt fra

50 pst. til 75 pst, og kravet til omsetning og avstand er justert slik at flere butikker kan søke om støtte, noe som har gitt økt etterspørsel etter investeringsstøtten.

I 2012 var det et mindreforbruk på investeringsstøtten for drivstoff. Ubenyttede midler benyttes til å dekke den økte etterspørselen etter investeringsstøtten til dagligvarebutikker.

Administrasjonskostnader dekkes over kap. 552, post 21.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 8,6 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 3.1. Geografi: 93 pst. av alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter og resultater: Det ble gitt investerings- og utviklingstilskudd til de minste og mest perifere dagligvarebutikkene. I 2012 fikk 71 butikker investeringstilskudd til kjøll og frys, nye dataløsninger eller til bygningsmessige investeringer. Utviklingstilskudd ble gitt til 38 butikker. Gjennomsnittlig støttebeløp til de 133 butikkene er om lag 126 000 kroner.</p>
--	--

Investeringsstøtteordning for å styrke drivstofftilgangen i distriktene (Mentor AS)

Tilskuddsordningen ble opprettet i 2012. Målet er å styrke drivstofftilgangen i distriktene. Ordningen er en søknadsbasert tilskuddsordning som forvaltes av Mentor AS. Drivstofftilbudet styrkes gjennom å etablere, ruste opp eller opprettholde drivstoffanlegg i tilknytning til dagligvarebutikker, eller gjennom å etablere nye drivstoffanlegg.

Administrasjonskostnader dekkes over kap. 552, post 21.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 8,5 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 3.1. Geografi: 90 pst. av alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter: Det ble gitt støtte til 41 drivstoffanlegg. Bruken av støtteordningen varierer mellom fylkene. Det arbeides for å gjøre ordningen kjent, slik at en når målgruppen bedre. Det har vært et mindreforbruk på midlene som ble satt av til investeringsstøtte til drivstoff i 2012. Etterspørselen etter disse midlene har vært større i 2013, og midlene for 2013 ser ut til å bli disponert. De ubenyttede midlene fra drivstoffstøtten fra 2012 blir benyttet til å dekke økt etterspørsel etter investeringsstøtten til utkantbutikkene.</p>
--	---

Kompetanseprogrammet, FRAM (Innovasjon Norge)

Målet er å øke deltakerbedriftenes langsiktige konkurransekraft, lønnsomhet og fornyingsevne. Kompetanseprogrammet er landsdekkende og tilbyr opplæring i bedriftsutvikling, strategi, ledelse, innovasjon og internasjonalisering. FRAM er en tjeneste innenfor Kompetanseprogrammet.

Målgruppen er små og mellomstore bedrifter med vekstambisjoner. I rekrutteringen prioriteres bedrifter med internasjonalt potensial. Tjenestene leveres hovedsakelig via Innovasjon Norges distriktskontorer. Programmet mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet og fylkeskommunene.

<p>Finansiering: Det ble gitt 3,1 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.2 Totalt ble det gitt om lag 30,9 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet. Dette inkluderer midler over kap. 551, post 60.</p>	<p>Aktiviteter: Ved inngangen til 2012 var 45 prosjekter, nesten 500 bedrifter og 1000 deltakere i eller på vei inn i FRAM. I løpet av 2012 er 16 prosjekter avsluttet, mens det er hel- eller delfinansiert 24 nye prosjekter. Totalt pågår 53 ulike prosjekter og aktiviteten i FRAM er høy i forhold til tidligere år.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Av bedriftene som avsluttet FRAM i 2012, var om lag 49 pst. fra det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Andelen kvinnelige deltakere var om lag 40 pst.</p>	<p>Resultater: I Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse (førundersøkelsen) fra 2013, som undersøkte tilskudd gitt i 2012, svarte 46 pst. av bedriftene at FRAM-kurset var svært viktig for å bedre konkurranseevnen. 80 pst. svarte at de ikke hadde tilegnet seg denne kunnskapen uten tilbudet fra Innovasjon Norge.</p>

Kompetanseutvikling i regionale næringsmiljøer (Innovasjon Norge)

Tiltaket er nytt i 2013.

Målet er å bidra til å styrke kompetanseutviklingen i næringslivet i hele landet. Tiltaket skal styrke regionale næringsmiljøers tilgang til kompetent arbeidskraft, blant annet ved å hjelpe høyskoler og andre kunnskapsinstitusjoner til å levere kompetent arbeidskraft til næringslivet. Midlene skal brukes på godt tilpassede, praksisnære og næringsrettede tilbud i fagskole, høyere utdanning og/eller etter- og videreutdanning. Målgruppen er næringsmiljøer med et definert og felles behov for forsterket kompetansegrunnlag, som i sin helhet er lokalisert innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, eller som har en hovedvekt av bedrifter innenfor virkeområdet. Det forutsettes medfinansiering fra næringslivet og andre relevante regionale aktører. Innovasjon Norge vil lyse ut ordningen høsten 2013. Fylkeskommunene og Forskningsrådet skal vurdere prosjektene sammen med Innovasjon Norge.

Kontordager og kurs for næringsrådgivere i kommunene (Innovasjon Norge)

Målet er å styrke kommunene som næringspolitiske aktører ved å bidra til at kommunene blir mer bevisste, kompetente, samspillende og effektive i sitt næringsutviklingsarbeid. Kommuner som ikke har et stort fagmiljø innen næringsutvikling og entreprenørskap prioriteres.

Arbeidet ble omorganisert i 2011, og er nå en integrert del av innsatsen til Innovasjon Norges distriktskontorer. I 2012 har Innovasjon Norge implementert kurs for næringsrådgivere i førstelinjetjenesten, og vært en pådriver for at distriktskontorene skal gjennomføre kontordager i kommunene. Innovasjon Norge har også trukket Brønnøydregistrene inn i arbeidet, og planen er at de skal være med på å gjennomføre kurs fremover.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 5,5 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 2.1. Geografi: Midlene brukes over hele landet, men med størst vekt på distriktsfylker. Nordland og Troms er fylkene med flest kontordager ute i kommunene.</p>	<p>Aktiviteter: I løpet av 2012 ble det arrangert seks kurs for veiledere over hele landet. Det har blitt utviklet et nytt kurskonsept for kommunale næringskonsulenter.</p>
--	---

Kultur og opplevelser (Innovasjon Norge)

Satsingen skal bidra med tiltak som profesjonaliserer og styrker lønnsomheten i kulturnæringene og kulturbasert næringsliv. Målgruppen er små og mellomstore bedrifter og entreprenører med vekstambisjoner, nettverk og klynger innen kulturnæringene og kulturbasert næringsliv. Dette inkluderer samarbeid mellom kulturnæringer og tradisjonelle næringer.

Regjeringen lanserte i mai 2013 en handlingsplan for kulturnæringene. For mer informasjon, se nettsidene til Kulturdepartementet.

Satsingen samfinansieres av Kulturdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet.

Kvinner i næringslivet (Innovasjon Norge)

Det overordnede målet er å øke verdiskaping og innovasjon gjennom å styrke kvinners deltakelse og posisjon i næringslivet som gründere, både i ledelse og i styrer.

Programmet omfatter tiltak for mobilisering av kvinner i næringslivet gjennom Innovasjon Norges eksisterende tjenestetilbud (integreert satsing) og noen særskilte ordninger rettet mot kvinner. Innovasjon Norge jobber for å øke kvinneandelen og andelen ressurser som når kvinner. Midlene er benyttet til et utviklingsprogram for kvinnelige ledere, Ledermentor, som består av både fellessamlinger og personlig oppfølging. Midlene ble også brukt til kunnskapsprosjekter og delfinansiering av prosjekter innenfor reiseliv og Norwegian Centres of Expertise (NCE).

Målgruppen er kvinner som har potensial til å starte opp og utvikle vekstbedrifter, eller som ønsker å utvikle seg til/som ledere eller styremedlemmer. Programmet mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet.

<p>Finansiering: Det ble gitt 10 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.3. Totalt ble det gitt 12,5 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer tiltaket.</p>	<p>Aktiviteter: I 2012 har det vært lagt særlig vekt på å integrere kvinneperspektivet innen reiseliv, marint, mentortjenesten for gründere, FRAM og Arena/NCE. Ledermentor hadde 128 deltakere. Prisen årets gründerkvinne ble delt ut.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Om lag 60 pst. av Ledermentors deltakere var lokalisert i det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Alle tilsagn ble definert som kvinnerettet.</p>	<p>Resultater: Mentortjenesten for gründere oppnådde 50 pst. kvinneandel. Samlet for Innovasjon Norges tilsagn var andelen kvinnerettede bedrifter og prosjekter på 34 pst.</p>

Kvinnovasjon (SIVA)

Målet er å øke antall kvinner som etablerer bedrifter med vekstambisjoner i næringshagemiljøer og inkubatorer.

Tilbud og tiltak som skal bidra til mobilisering, samhandling, nettverk, mentorbistand, profilering og kompetansebygging prioriteres. Arbeidet gjennomføres av utviklingsmiljøer, som søker SIVA om midler til å gjennomføre aktiviteter. Flere utviklingsmiljøer samarbeider på tvers av programmene. Det legges vekt på samspill med andre aktører som jobber for å øke entreprenørskap blant kvinner, blant annet Innovasjon Norge og Forskningsrådet. Midlene skal ikke brukes til direkte bedriftsstøtte.

<p>Finansiering: Det ble gitt 11,4 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.3.</p>	<p>Aktiviteter: I 2012 har 15 regionale samarbeidsprosjekter og 62 ulike verdiskapingsmiljøer deltatt i programmet. Til sammen har 598 bedrifter deltatt i programmet. Det ble arrangert en samling for hele landet der alle de regionale samarbeidsprosjektene var representert.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 67 pst. av alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Alle tilsagn ble definert som kvinnerettet.</p>	<p>Resultater: Det var 133 nyetableringer med 178 ansatte og en økning på 134 ansatte i eksisterende bedrifter.</p>

Lokal samfunnsutvikling i kommunene (Kommunal- og regionaldepartementet)

Målet med Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK) er å gjøre kommunene bedre til å planlegge, mobilisere, samarbeide og gjennomføre utviklingsprosjekter for å utvikle mer attraktive lokalsamfunn. Satsingen skal bedre kompetansen og kapasiteten til å drive kontinuerlig utviklingsarbeid i kommunene. Dette skal skje gjennom å utvikle et tettere samarbeid både mellom fylkeskommuner og kommuner, og mellom kommuner. I tillegg skal fylkeskommunenes rolle som samordner, aktiv rådgiver og støttespiller overfor kommuner med utviklingsbehov styrkes. Satsingen startet i 2010 og varer ut 2014. Resultat- og følgeevaluering av ordningen gjennomføres av Telemarksforskning og Arbeidsforskningsinstituttet, med avslutning i 2014.

<p>Finansiering: Det ble gitt tilsagn om 18,9 mill. kroner under alle arbeidsmål unntatt 1.2.</p>	<p>Aktiviteter: Fylkeskommunene styrker kommunenes utviklingskompetanse knyttet til gjennomføring av konkrete tiltak i kommunene gjennom kurs og videreutdanning. Dette skjer i samarbeid med høyskoler, universiteter og andre aktører. Mange fylkeskommuner og kommuner utvikler planstrategi og kommuneplanens samfunnsdel som viktige utviklingsverktøy for å utvikle attraktive regioner og kommuner.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 74 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktspolitiske virkeområdet.</p>	<p>Resultater: Følgeevaluering av ordningen viser blant annet at kommunenes utviklingskompetanse er styrket, og at fylkeskommunene organiserer seg internt på måter som gjør at de samhandler mer effektivt med kommunene om utviklingsarbeid. Satsingen har også styrket partnerskapsarbeidet mellom fylkeskommunene og andre utviklingsaktører som fylkesmannen, Innovasjon Norge og Vegdirektoratet.</p>

Merkur (Mentor AS)

Merkur er et kompetanseutviklingsprogram for de minste dagligvarebutikkene i distriktene. Programmet forvaltes av Mentor AS. Målet er å sikre innbyggerne i distriktene tilgang til en nærliggende dagligvarebutikk med god kvalitet. Programmet arbeider for at dagligvarebutikkene kan få tilleggstenester som øker lønnsomheten i butikken, og som gir innbyggerne i lokalsamfunnet bedre tjenester. Programmet skal også bidra til å øke forståelsen i lokalsamfunnet for dagligvarebutikkens rolle og betydning.

Butikkdriverne som deltar i programmet deltar på kurs for å styrke den butikkfaglige kompetansen, øke antall tjenester i butikken og fokusere sterkere på lokal samfunnsutvikling. Kompetansetiltakene består blant annet av seminarer, besøk av Merkur-konsulenter i butikken og kundeundersøkelser. Merkur sitt kompetansehevingsprogram for distriktsbutikker ble revidert i 2012. Merkur samarbeider blant annet med Posten Norge AS og Norsk Tipping for å legge til rette for tilleggstenester. Programmet jobber også med kommunale myndigheter for å utvikle et bedre samarbeid mellom dagligvarebutikkene og lokalsamfunnet.

Midlene går i hovedsak til ordinær drift av programmet, kurs og konferanser, samt oppfølging og utvikling av dagligvarebutikker i distriktene.

<p>Finansiering: Det ble gitt 9,2 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 3.1.</p>	<p>Aktiviteter: I 2012 er det satt i gang 7 nye utviklingsprogram, fordelt over hele landet. I hvert av programmene er det med 10 butikker.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 62 av 70 deltagende butikker er lokalisert i det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Resultater: Merkur-butikkene har hatt en omsetningsøkning som er nesten like stor som distriktsbutikkene generelt de senere årene. Siden Merkur-butikkene i stor grad er de aller minste dagligvarebutikkene, er dette positivt.</p>

Naturarven som verdiskaper (Miljødirektoratet)

Målet er å bidra til miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping i tilknytning til verneområder. Målet er at verneområdene skal bli bedre ivaretatt, samt stimulering av lokal bevissthet og engasjement for naturområdene. For mange av prosjektene er reiseliv viktig. I tillegg er det en rekke omdømme-prosjekter og tiltak rettet inn mot merkevarebygging. Målgrupper er innbyggere, grunneiere, næringsliv, tilreisende og lokale myndigheter i tilknytning til verneområdene.

Programmet samfinansieres med Miljøverndepartementet. Prosjektet avsluttes i 2013.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 10 mill. kroner i tilsagn, fordelt på alle arbeidsmål. Totalt ble det gitt 25 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet. Geografi: Alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter: 15 lokale og regionale utviklingsprosjekter deltar i programmet. Prosjektene arbeider med en lang rekke tiltak innen profilering, omdømmebygging, konkret tilrettelegging, reiselivstilrettelegging og informasjon.</p>
---	--

Norwegian Centres of Expertise (Innovasjon Norge)

Målet med Norwegian Centres of Expertise (NCE) er å øke verdiskaping gjennom å utløse og forsterke samarbeidsbaserte innovasjons- og internasjonaliseringsprosesser. Tolv utvalgte internasjonalt orienterte næringsklynger med størst potensial for internasjonal vekst deltar i programmet.

Programmet tilbyr faglig og finansiell støtte til gjennomføring av langsiktige og målrettede utviklingsprosesser i utvalgte næringsklynger. Støtten fra programmet skal stimulere til samarbeid mellom aktørene, akselerere gjennomføringen av viktige utviklingsprosesser og prosjekter samt koordinere og målrette privat og offentlig innsats for å utvikle klyngene. Programmet er utviklet i fellesskap med Forskningsrådet og SIVA.

Programmets primære målgruppe er bedrifter i godt utviklede næringsklynger. Programmets sekundære målgruppe er aktører som direkte bidrar til å utvikle klyngene, blant annet FoU-institusjoner og utdanningsmiljøer. Programmet har tiltak for å stimulere til økt deltakelse blant kvinner. NCE samfinansieres med Nærings- og handelsdepartementet. Innovasjon Norge har i 2012 og 2013 jobbet med utviklingen av et nytt, helhetlig klyngeprogram som også omfatter NCE.

<p>Finansiering: Det ble gitt 33,1 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1. Totalt ble det gitt 76,6 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet.</p>	<p>Aktiviteter: Det er etablert totalt 12 NCE-miljøer. I 2012 ble det satt i gang 298 innovasjonsprosjekter, en økning fra 220 i 2011. Generelt var det også en økning i antall bedrifter og FoU-aktører, også internasjonalt, som deltok aktivt i klyngene og i innovasjonsprosjektene. I 2012 gjennomførte også klyngene 179 prosjekter for å utvikle tilpassede kompetanseutviklings- og utdanningstilbud</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: Programmet er landsdekkende. 55 pst. av alle tilsagn ble gitt i det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Alle tilsagn ble definert som kvinnerettet. Kvinneandelen i ledelsesposisjoner er 40 pst. Kvinneandelen i styrene er 38 pst.</p>	<p>Resultater: Programmet ble evaluert av Econ Pöyry i 2011. Evalueringen peker på at målrealiseringen innenfor kategoriene økt/bedre samarbeid, kompetansemobilisering og infrastruktur og synliggjøring er god. Programmet underbygger også høy innovasjonsaktivitet i klyngene.</p>

Næringshageprogrammet (SIVA)

Målet er å legge til rette for utvikling av kunnskapsarbeidsplasser i distriktene, og dermed økt verdiskaping. Dette gjøres gjennom å tilby infrastruktur og utviklingsmiljøer til personer med høy kompetanse.

Gjennom samlokalisering av små foretak i et profesjonelt, faglig og sosialt miljø skal næringshagene bidra til vekst for alle bedriftene i næringshagen. Hver næringshage har et utviklingsselskap som tar seg av fellesoppgaver for bedriftene, blant annet profilering, nettverksbygging og tiltak for kompetanseheving.

Målgruppen for programmet er kunnskapsbaserte bedrifter i distriktene. Programperioden er 2011–2021.

<p>Finansiering: Det ble gitt 38,6 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1.</p>	<p>Aktiviteter: Etter to utlysingsrunder i 2011 under det nye næringshageprogrammet, var det i 2012 42 miljøer med i det nye programmet. Flere opptak vil skje i løpet av 2013. I samarbeid med Handelshøyskolen BI har SIVA utarbeidet et eget kursopplegg for daglige ledere i næringshagene for å styrke kvaliteten på de tjenestene som tilbys. Kompetanseheving har også vært et sentralt tema på fellessamlingene for næringshagelederne.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 37 av 42 næringshager ligger innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. 90 pst. av alle tilsagn ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: 31 pst. av de nye målbedriftene er definert som kvinnebedrifter. I 38 pst. av bedriftene som deltok i programmet i 2012 hadde kvinner ledende stillinger.</p>	<p>Resultater: I 2012 var det 2 100 bedrifter som hadde tilknytning til næringshagene. Av disse var det 947 som hadde inngått egen utviklingsavtale med en næringshage. SIVA har i 2012 hatt et tett samarbeid med fylkeskommunene for å utvikle næringshagemiljøene.</p>

Pilotprosjekt for etablerertilskudd (Innovasjon Norge)

Tiltaket er nytt fra 2014.

Målet er å øke antall oppstartsbedrifter som lykkes med vekst og verdiskaping. Piloten gjennomføres for å få mer kunnskap om egnede virkemidler for å bidra til økt vekst blant gründere og for å utløse mer privat kapital. Prosjektet skal se på om man ved å få utløst mer privat kapital fra forretningsengler¹³ med kompetanse på utvikling av tidligfasebedrifter, kan øke antall nyoppstartede bedrifter som vokser.

Piloten for etablerertilskudd kobler bedrifter som er i markedsintroduksjon og tidlig vekstfase sammen med forretningsengler, og gjennomføres i Troms. Målgruppen er bedrifter med stort vekstpotensial, basert på markedstesting av produkt og forretningsmodell. Forutsetning for å motta tilskudd er at bedriften tilhører et innovasjons-/gründermiljø i privat eller offentlig regi, og framskaffer privat investorkapital på minimum 20 pst. av tilskuddsbeløpet.

Pilotprosjekt for kompetansetilbud for forretningsengler og potensielle forretningsengler i distriktene (Innovasjon Norge)

Tiltaket er nytt fra 2014.

Målet er å øke antall oppstartsbedrifter som lykkes med vekst og verdiskaping. Piloten gjennomføres for å få mer kunnskap om egnede virkemidler for å bidra til økt vekst blant gründere og for å utløse mer privat kapital. Prosjektet skal se på om et kompetanseprogram for forretningsengler kan bidra til å tilføre oppstartsbedrifter mer kompetente investorer og mer kapital. Innovasjon Norge skal utvikle og teste et kompetansetilbud for forretningsengler og potensielle forretningsengler i de tre nordligste fylkene. Kompetanseprogrammet skal inspirere forretningsengler til å investere i oppstartsbedrifter i tidlig fase, samt styrke forretningsengelens kompetanse på internasjonal forretningsutvikling for å dele den med gründeren.

Program for klyngeutvikling (Innovasjon Norge)

Tiltaket er nytt i 2014.

Innovasjon Norge har fått i oppdrag å lansere et nytt helhetlig klyngeprogram i samarbeid med SIVA og Forskningsrådet. Programmet viderefører hovedtrekkene i Norwegian Centres of Expertise (NCE) og Arena, men utvider tilbudet med en ekstra innsats for å mobilisere og utvikle tidligfase-prosjekter i områder med svakere forutsetninger for samarbeidsbaserte aktiviteter. I tillegg vil det komme et nytt tilbud til de sterkeste næringsklyngene i Global Centres of Expertise (GCE).

Regionalisering og nettverk (SIVA)

Målet er å utvikle samarbeidet mellom de ulike innovasjonsselskapene i SIVAs portefølje samt å styrke samarbeidet mellom SIVA og fylkeskommunene. Departementet har lagt vekt på at SIVAs nettverk og kompetanse også kan være et virkemiddel for fylkeskommunene i deres rolle som regional utviklingsaktør.

Finansiering og nedslagsfelt:

Det ble gitt 2,9 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1.

Aktiviteter og resultater:

Midlene er i all hovedsak benyttet til å ivareta SIVAs rolle som pådriver i regional og nasjonal verdiskaping. SIVA er oppfordret til å ta del i fylkeskommunenes partnerskap, og opplever at de i større og større grad etterspørres i fylkeskommunale fora og i innovasjonsnettverk.

¹³ European Business Angel Network definerer en forretningsengel som en privatperson som investerer egen formue i høyvekst-selskaper som ikke er eid av venner eller familie. Forretningsenglene benytter sin kompetanse og sitt nettverk aktivt i arbeidet med å utvikle selskapene.

Reiseliv i nord (Innovasjon Norge)

Målet er å styrke innovasjon, konkurransekraft og lønnsomhet i reiselivsnæringen i de tre nordligste fylkene. Dette skal skje gjennom tiltak for å øke kompetansen i reiselivsbedrifter, utvikling av markedskompetanse og en strategisk planprosess for de tre nordligste fylkene.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 9,7 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.2 (8,6 mill. kroner) og 1.3 (1,1 mill. kroner). Geografi: 66 pst. av alle tilsagn ble gitt i det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter og resultater: Kursene og kompetansetiltakene til Innovasjon Norge har blitt fullført i 2012 for reiselivsbedriftene i Nord-Norge. I produktutviklingsarbeidet har de tematiske satsingene hos Innovasjon Norge blitt vektlagt. I fortsettelsen vil produktutviklingsprosjekter skje i tråd med Innovasjon Norges temasatsinger.</p>
--	--

Ung gründer (Innovasjon Norge)

Målet er å gi unge mennesker kunnskap om, erfaring med og nettverk innenfor entreprenørskap. Ung gründer skal også bidra til at bedrifter som startes av unge utløser sitt vekstpotensial. Målet med programmet er todelt; bygge kultur og kunnskap om entreprenørskap blant unge, og redusere unge gründeres usikkerhet i etableringsprosessen. Målgruppen er etablerere i aldersgruppen 18–35 år.

Mentortjenesten for unge startet i 2010. Kartlegginger av gründeres behov viser at mangel på nettverks- og næringslivserfaring er en gjennomgående utfordring. Gjennom mentorordningen får gründerne dekket kostnadene for en erfaren mentor fra næringslivet, og blir gitt muligheter til å møte andre gründerere i samme situasjon. Ordningen er et tilbud til gründerere med gode forretningsideer i bedriftsutviklings- eller markedsintroduksjonsfasen.

Programmet samfinansieres med Nærings- og handelsdepartementet.

<p>Finansiering: Det ble gitt 7,2 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.3. Totalt ble det gitt 13,8 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet.</p>	<p>Aktiviteter: Målet om at mentortjenesten i løpet av 2012 skulle dekke det distriktpolitiske virkeområdet, er langt på vei nådd. For å mobilisere til entreprenørskap blant unge har Innovasjon Norge gjennomført Emax, som er en samling for unge mellom 18–25 år om entreprenørskap og Universitets- og høyskoleprosjektet.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 69 pst. av totalt tilsagnsbeløp er gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: 50 pst. av midlene ble definert som kvinnerettet.</p>	<p>Resultater: Hovedtyngden av midlene har gått til mentortjenesten, og i 2012 fikk om lag 200 gründerere tilbud om å være med i denne. Ung gründer har bidratt til å arrangere NM i studentbedrift med utdeling av Innovasjonsprisen og nasjonal finale i Venture Cup.</p>

Ungt Entreprenørskap (Kommunal- og regionaldepartementet)

Målet er å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring i utdanningen. Gjennom entreprenørskapsopplæring til elever og studenter på alle utdanningstrinn ønsker Ungt Entreprenørskap å gi barn og ungdom forståelse for betydningen av verdiskaping og nyskaping i næringslivet. Dette gjør organisasjonen til en viktig samarbeidspartner i regjeringens arbeid for å fremme entreprenørskap i utdanningen jf. regjeringens handlingsplan *Entreprenørskap i utdanningen*. Ungt Entreprenørskap utvikler nettverk, materiell, metoder og støtteapparat for et systematisk og varig samarbeid mellom lokalt arbeids- og

næringsliv og utdanningsinstitusjoner i lokalmiljøet. Organisasjonens mål er å utvikle kreativiteten, skaperlederen og troen på seg selv hos barn og ungdom. Målgruppen er elever og studenter. Ungt Entreprenørskap mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet, fylkeskommuner og privat næringsliv.

<p>Finansiering: Det ble gitt 13 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.3. Dette inkluderer 1 mill. kroner til en ekstrainsats i Nord-Norge. Totalt ble det gitt 26,85 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer tiltaket.</p>	<p>Aktiviteter: Ungt Entreprenørskaps viktigste og mest ressurskrevende aktiviteter i 2012 var de tre bedriftsprogrammene: elevbedrift (grunnskolen), ungdomsbedrift (videregående skole) og studentbedrift (høyere utdanning). Det ble også arrangert NM for ungdomsbedrifter og studentbedrifter.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 1 mill. kroner var øremerket til Ungt Entreprenørskap i Nord-Norge. Fylkesorganisasjonene brukte 47 pst. av midlene i det distriktpolitiske virkeområdet. Dette inkluderer midler fra Nærings- og handelsdepartementet. Prioriterte grupper: Alle tilsagn ble definert som rettet mot unge.</p>	<p>Resultater: Totalt hadde Ungt Entreprenørskap 188 102 elev- og studentaktiviteter i 2012. Dette er en økning på om lag 19 pst. fra 2011. Totalt sett var Ungt Entreprenørskap til stede i flere kommuner (352) og flere skoler (1 271) enn tidligere. Det var i 2012 en marginal nedgang i aktiviteten for studentbedrift, mens de to andre bedriftsprogrammene hadde en økning.</p>

Utviklingsprogram for små og mellomstore byer som regional vekstkraft (Kommunal- og regionaldepartementet)

Tiltaket er nytt i 2013.

Det legges opp til et nettverksprogram for kunnskapsutvikling og læring. Formålet er å få økt kunnskap om byenes funksjon for omlandet og regionens næringsmessige potensial. Programmet skal danne grunnlag for regionalt forankrede strategier og tiltak som kan bidra til å styrke rollen som små og mellomstore byer og deres omland har for regional utvikling. Programmet utvikles i samarbeid med noen små og mellomstore byer og fylkeskommuner. Tilskuddsmidler lyses ut høsten 2013, med oppstart av nettverksarbeidet i 2014. Kriteriene som legges til grunn er blant annet lokal/regional forankring, samarbeid i prosjektene, medfinansiering og deltakelse i nettverk.

Tiltaket vil bli evaluert.

Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker (Kommunal- og regionaldepartementet)

Verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker ble opprettet i 2012. Målet er økt verdiskaping og næringsutvikling i avgrensede landskapsområder med særskilte natur- og kulturverdier. Programmet er en samarbeidsmodell for bygdeutvikling og bærekraftig bruk av områder i Norge med viktige natur- og kulturverdier. Parkene skal fremme helhetlig steds- og næringsutvikling, samt levende bygdesamfunn i bygder og bynære områder med slike verdier. Dette skal gjøres gjennom bærekraftig bruk av natur- og kulturverdiene som ressurs. Tilskudd kan kun gis til prosjekter som har hovedaktiviteten innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.

En lokal- eller regionalpark omfatter et sammenhengende og avgrenset landskaps- og identitetsområde av en viss utstrekning. For at prosjektene skal bli vurdert, må prosjektet ha sin hovedaktivitet innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, være relevant for definisjonen av lokal og regional park, og bestå av et forpliktende samarbeid mellom flere aktører lokalt/regionalt. Kriteriene som legges til grunn for tildeling er blant annet antatt effekt på næringsutvikling og utvikling i lokalsamfunnene, potensialet/sannsynligheten for at prosjektet bidrar til nytenkning når det gjelder samarbeidsmodell for lokal og regional utvikling. Ved vurdering av prosjektenes måloppnåelse skal det blant annet legges vekt på om prosjektene bidrar til økonomisk, kulturell, miljømessig og sosial verdiskaping.

<p>Finansiering og nedslagsfelt: Det ble gitt 9,8 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 3.2. Geografi: Alle prosjektene har sin hovedaktivitet innenfor det distriktpolitiske virkeområdet.</p>	<p>Aktiviteter: I programmet jobbes det spesielt med å ta vare på og utvikle samhandlingen mellom natur, kultur, miljø og menneskelige ressurser i et avgrenset landskapsområde. Det betyr at parkene fremmer et helhetlig perspektiv med langsiktige løsninger i bruks- og verne-spørsmål. Det ble gitt tilsagn til 16 ulike parkprosjekter og til nettverksorganisasjonen Norske Parker. Et eksempel er Regionalpark Haldenkanalen som består av flere forprosjekter for å videreutvikle potensialet som ligger i området knyttet til kanalen. Et annet eksempel er Varangerhalvøya natur- og kulturpark, som handler om blant annet forankring og mobilisering rundt lokale muligheter og en parkplan for Varangerhalvøya. Prosjektet er organisert som en samarbeidsplattform for de aktuelle kommunene, Finnmarkseiendom og Finnmark fylkeskommune.</p>
---	---

Virkemidler for regional FoU og innovasjon (Forskningsrådet)

Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI) er Forskningsrådets hovedsatsing på forskning og innovasjon i norske regioner. VRI skal bidra til økt innovasjon og verdiskaping i regionalt næringsliv. Dette skal skje ved å stimulere til økt samhandling mellom FoU-institusjoner, bedrifter og regionale myndigheter.

I arbeidet med regionale forskningsfond har VRI bidratt til å utvikle fylkeskommunene som regionale forsknings- og utviklingsaktører. VRI har en rolle som komplementær ordning til regionale forskningsfond for å ivareta samspill- og mobiliseringsaktiviteter, mobilitet mellom næringsliv og academia og for å styrke kunnskapsgrunnlaget for regional innovasjon og utvikling. VRI mottar også midler fra Nærings- og handelsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

Forskningsrådets regionale representanter har en viktig rolle i VRI, og departementets tilskudd til regionale representanter er fra 2013 lagt inn i bevilgningen til VRI.

<p>Finansiering: Det ble gitt 39 mill. kroner i tilsagn under arbeidsmål 1.1. Totalt ble det gitt 66,2 mill. kroner i tilsagn fra departementene som finansierer programmet. VRI mottar i tillegg midler fra kap. 551, postene 60 og 61 til de regionale VRI-satsingene. I tillegg ble det gitt 1,2 mill. kroner i tilsagn til regionale representanter under arbeidsmål 1.1.</p>	<p>Aktiviteter: 1 035 enkeltbedrifter og 67 bedriftsnettverk er involvert i VRI. Det totale antall bedrifter er 2 416. Det er 15 regionale VRI-satsinger med 15 samhandlingsprosjekter og 15 innovasjons- og organisasjonsfaglige forskningsprosjekter. I tillegg er det tverrgående aktiviteter som læringsarenaer og arbeidet med oppstart av forskerskolen.</p>
<p>Nedslagsfelt: Geografi: 30 pst. av involverte enkeltbedrifter var lokalisert innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. 65 pst. av totalt tilsagnsbeløp ble gitt innenfor det distriktpolitiske virkeområdet. Prioriterte grupper: Kvinneandelen i samhandlingsprosjektene og forskerprosjektene var 40 pst.</p>	<p>Resultater: Programmet har bidratt til etablering av 7 nye foretak og ny teknologi i 28 deltakende bedrifter. Programmet ble i 2012 midtveisevaluert av Oxford Research. Evalueringen viser at VRI blant annet har bidratt til økt kunnskap om hvordan forskningsresultater kan nyttiggjøres, hva FoU-miljøer kan bidra med, innovasjon og utvikling av nettverk. Prosjektene har bidratt til økt samarbeid med både bedrifter og FoU-miljø i fylkene, nasjonalt og internasjonalt.</p>

1.4 Oversikt over utredninger finansiert over kap. 552, post 21

Nedenfor gis en oversikt over de største utredningene som ble finansiert over posten i 2012 og 2013. Oversikten er ikke uttømmende.

Utredninger og evalueringer i 2012:

- bosetting og flyttemønstre for innvandrere
- eksportens regionale fordeling
- universitet- og høyskolesektorens virkninger på regionale arbeidsmarkeder
- arbeidsmarkedsvirkninger av statlige arbeidsplasser
- effekter av bredbåndstilskudd
- statistikkgrunnlag for nye virkeområder
- attraktive steder, teori og praksis
- evaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen

Utredninger og evalueringer i 2013:

- evaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen
- etter- og videreutdanning i små og mellomstore bedrifter i distriktene
- regionale koblingsbokser i etter- og videreutdanningen
- gjennomgang av nettverksprosjekter på kap. 551, postene 60 og 61
- evaluering av gratisfergeforsøkene i Troms og Sogn og Fjordane
- evaluering av Distriktssenteret
- evaluering av Merkur-programmet

Kommunal- og regionaldepartementet

1.5 Bruk av distrikts- og regionalpolitiske midler i 2012

Tabell 1.8 Bruk av midler fordelt på mål, post, sentralitet og forvalter (mill. kroner)

	Kap.			Post			Sentralitet				Aktør			Totalt		
	551.60	551.61	552.62	Kap. 552.72	Kap. 552.72	Kap. 552.72	Storby-regioner	Mellomstore by-regioner	Småby-regioner	Småsenter-regioner	Spredte bygdeområder	Ufordelt	FK/ KoR		NVMA	KRD
Hovedmål 1 Verdiskaping	1095,1	153,9	0,6	303,0	134,7	285,4	432,7	345,6	240,0	114,4	489,9	1049,7	13,0	75 %	1 552,6	
Arbeidsmål 1.1 Næringsmiljø	237,8	33,3	0,4	196,3	61,8	99,1	122,7	90,3	63,1	30,7	270,5	197,2		69 %	467,7	
Arbeidsmål 1.2 Etablerte bedrifter	493,2	87,0	0,0	25,3	21,0	92,1	196,7	164,5	93,0	38,3	59,4	546,2		91 %	605,6	
Arbeidsmål 1.3 Entreprenørskap	364,1	33,6	0,2	81,4	51,9	94,1	113,2	90,8	84,0	45,3	160,0	306,3	13,0	64 %	479,3	
Hovedmål 2 Rammebetingelser	199,9	293,1	4,6	42,6	20,0	66,7	204,1	123,2	124,3	1,9	497,6	35,0	7,6	95 %	540,2	
Arbeidsmål 2.1 Kompetanse	88,7	60,8	3,3	38,4	5,8	24,1	61,1	52,7	45,8	1,9	152,9	35,0	3,4	92 %	191,2	
Arbeidsmål 2.2 Infrastruktur	111,2	232,3	1,3	4,3	14,3	42,7	143,1	70,5	78,5	0,0	344,7		4,3	97 %	349,0	
Hovedmål 3 Attraktivitet	316,8	104,5	9,0	74,5	21,8	72,6	140,5	153,3	106,9	9,7	430,3	74,5		89 %	504,7	
Arbeidsmål 3.1 Tjenester	34,0	4,3	1,4	27,3	4,0	10,8	14,2	13,4	15,6	9,0	39,7	27,3		72 %	67,1	
Arbeidsmål 3.2 Stedsutvikling og profilering	282,8	100,2	7,6	47,1	17,8	61,8	126,2	139,9	91,3	0,7	390,6	47,1		92 %	437,7	
Andre tilfak	121,0	9,4	4,7	52,7	9,0	14,5	26,1	23,2	27,4	87,5	86,0	49,0	52,7	60 %	187,7	
Totalt	1732,8	560,9	18,9	472,7	185,6	439,2	803,4	645,2	498,6	213,4	1503,8	1133,7	147,8	81 %	2 785,3	
Prosentandel av totalbeløp	62 %	20 %	1 %	17 %	7 %	16 %	29 %	23 %	18 %	8 %	54 %	41 %	5 %			

Forkortelser: FK = fylkeskommuner; KoR = kommuner og regionråd; NVMA = nasjonale virkemiddelaktører (Innovasjon Norge, SIVA og Forskningsrådet).

Forordningen av midler etter regiontypen er ikke sammenliknbar med tidligere år. Dette skyldes at inndelingen i BA-regioner og sentralitet er oppdatert og revidert f.o.m. 2013, jf. *Inndelinger i senterstruktur, sentralitet og BA-regioner fra NIBR [Gundersen og Juvkam (2013)] og departementenes rapport Regionale utviklingsstrekk 2013*.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 10/2013

